NIEUWE WERELD

Indrukken en Aanteekeningen

2e druk

R. P. J. TUTEIN NOLTHENIUS

A. Dean and Jean M. Larsen
Yellowstone Park Collection

BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY
3 1197 22415 8367

NIEUWE WERELD

NIEUWE WERELD

** R. P. J. TUTEIN NOLTHENIUS * INDRUKKEN EN AANTEEKENINGEN TIJDENS EENE REIS DOOR DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA*

TWEEDE DRUK

MET EEN NASCHRIFT

* HAARLEM * H. D. TJEENK WILLINK & ZOON *
1902

You whoever you are!
you liberty-lover of the Netherlands! (you stock
whence I myself have descended;)
Health to you! good will to you all, from me and America sent!

WALT WHITMAN.

INHOUD.

VIERDE AVOND.

VIJFDE AVOND.

ZESDE AVOND.

ZEVENDE AVOND.

IN MEMORIAM

JAN RUDOLPH KEMPER
1802—1879

&

PAULINE CORNELIA HENRIETTE T. N.
1805—1884

QUO SEMEL EST IMBUTA RECENS, SERVABIT ODOREM TESTA DIU.

April 1899. Naar Amerika.

Waartoe deze reis?

Ik wil ruimte....

de ruimte der zee, de ruimte der wereldsteden, de ruimte van de eindelooze bosschen en prairieën, van de zongebrande steenwildernissen.

Ik wil kracht....

de kracht, welke uitgaat van zóó jeugdig-overmoedige menschenmassa's. Die kracht wil ik opnemen, er door herboren worden — evenals in den gloed der zon verstijfde ledematen herkrijgen hunne lenigheid.

En bovenal wil ik *licht:* licht om mij, licht in mij....

Buiten zich zelf kan de mensch niet treden, maar wel kan hij gaan buiten zijne omgeving, die tweede zelf, in hem weerspiegelend en hem weerkaatsend.

Daartoe wordt deze reis ondernomen.

Zich op lateren leeftijd los te maken van het huisgezin, voor een langen tocht in het onbekende, is voor wie steeds heeft rondgeloopen in den engen cirkel — uit Nederland als middenstip beschreven om Frankrijk, Engeland, Duitschland, Italië — iets als te gaan sterven. Het vervreemdt van alles, doet alles

zien als door een nevel. Allerlei zaken, steeds uitgesteld, zijn af te doen; allerlei beschikkingen zijn te nemen.... Zullen zij worden uitgevoerd door wie achterblijven? Gij zijt niet daar om wat wordt misverstaan op te helderen; om aan te sporen tot meer kracht; om te wijzigen als de omstandigheden zich wijzigen; om des noodig in te grijpen.... Men voelt zich machteloos; als dood.

De natuur werkt tot die stemming mede. Al weken lang schuilt de zon achter wolken, waaruit regenbui plast na regenbui, of waaruit neerdaalt grillig gewarrel van sneeuwvlokken.

Toch doet die verborgen zon hare werking gevoelen: het is als de sluimering vóór het ontwaken; hier en daar duiden reeds in de stadstuinen knoppen op het naderen der lente.... Die lente zult gij niet zien, niet met een forschen ruk openwerpen de ramen waarachter al zoovele weken, zoovele maanden de door den winter gevangene hunkerde naar verlossing. O, dat heerlijk voor de eerste maal wijd, wijd open zetten der ramen, om te laten instroomen die eerste zoelte van 't jaar, beladen met de duizende geuren der herboren natuur!

Ditmaal zal die lente komen terwijl gij op zee zijt, waar niets bloeit, en daarginder onopgemerkt vergaan in den roes van het reizen: de lente kan slechts genoten worden waar men den winter heeft gekend. En dat lang verwachte, dat vurig gewenschte één jaar te moeten missen, is het niet een heelen lap scheuren uit het leven? Want maar eenmaal per jaar keert dat genot weder, en hoe weinige voorjaren telt zelfs het langste leven!

Achterlijk, — zooals alles achterlijk is op 't platteland, vergeleken bij de stad — is de natuur buiten, gezien van uit den trein, die nu voor goed wegvoert uit het Geldersche landschap. Weiden van een nameloos, dor groen, met kale plekken, die

de rossig bruine aarde doen zien: armeman's verschoten, versleten groen tapijt, waar hier en daar de vloer doorkijkt! Dan eenvormige, brutaal-groene lappen winterrogge, schreeuwend in de stemmige omgeving, parvenu-achtig glad, te fonkelnieuw, en die nog armelijker doen schijnen de ontbloote grauwe akkers, doorploegd met eindelooze voren, welke — half verregend — er uitzien als vertrappeld door benden paardevolk.

Als in een nevel wordt de horizon gehuld door het ijle, dampige voorjaars-sneeuwen; alleen waar dennen een donkeren achtergrond vormen achter het witte gevlok, ziet men dit langzaam neerdalen, heel langzaam, met dat rustige van koude dingen. En doornat, lossen zich die vlokken op wanneer zij maar even den grond raken; het is alsof zij daarin verdwijnen, door valluiken, zooals op het tooneel.

Het hooge, bladerlooze, grillig vertakte loofhout verliest zich in de grauwe lucht, als boomwortels die zich uitspreiden in den grond. Ben ik gestorven, en zie ik, op den rug liggende, nog slechts wat onder de aarde leeft?....

Daar snelt de trein langs struiken, groen getipt alsof aan alle takjes heel kleine ruikertjes zijn gebonden: Wàt zal ze mooi zijn, de Geldersche lente!

.... Maar toch ben ik blijde dat zij er nu nog niet is, want dan zoude ik niet kunnen scheiden.

Ik heb een wereldrijk in wording gezien! Wel niet veel meer er van dan gezien wordt van rijkelui's woning door wie schuchter langs de ramen schuift — wat weet men trouwens veel meer van eigen omgeving?

En noch in ijzigen winter, noch in drukkende zomerhitte,

noch bij het binnenhalen der eindelooze oogsten, of als het stervend najaar in één schittering alle kleuren terugroept, heb ik Amerika aanschouwd; en het landschap grootendeels maar van uit spoor — het vervoermiddel dat overal bedriegt ...... En met de menschen ben ik slechts in aanraking gekomen van hunne aangenaamste zijde, en dan nog maar zéér vluchtig. En van hunne instellingen heb ik er slechts weinige bezocht, en niet die welke spreken tot het gemoed; niet met hen geleden....

Maar toch gaf dat land in die weinige maanden machtiger indrukken dan vele jaren leven elders, en daarom wil ik, nu weder te huis en tot rust gekomen, enkele avonden — hoogstens een week — als de dagtaak aan kant is, mij bij u nederzetten om te verhalen van al het geziene; ernstiger in den aanvang, luchtiger al naarmate vermoeidheid is te vreezen en het uur van slapen gaan nadert.

EERSTE AVOND.

HET LAND.

I

Wanneer ik in enkele avonden een begrip wilde geven van Nederland, van geheel Nederland: van den grond, van de bewoners en van hun bedrijf, dan zoude ik niet anders dan zeer oppervlakkig kunnen zijn. En dit van Frankrijk te willen doen — dat ongeveer zestien maal grooter is dan Nederland — zoude zeker ieder dwaasheid vinden. Wat dan nu, als ik trachten wil in zeven avonden eenig denkbeeld te geven van een rijk, dat, Alaska en de jongste gebied-vermeerderingen verwaarloozende, reeds bijna evenveel grooter is dan Frankrijk, als Frankrijk grooter is dan Nederland! Dus ongeveer gelijk staat met een tweehonderd vijftigtal Nederlanden!

Waarlijk, die poging ware meer dan wanhopig, indien niet de natuur zelve ter hulpe kwam. Noord-Amerika (gemakshalve worden de Vereenigde Staten beschouwd als het geheele werelddeel beslaande) is in alle opzichten het land der eenheden. Niet enkel omdat er maar één taal wordt gesproken, overal dezelfde politieke partijen worden gevonden, overal min of meer dezelfde gewoonten en gebruiken heerschen, overal dezelfde wijze van kleeding, dezelfde huizenbouw, — in één woord overal hetzelfde leven wordt geleefd, maar ook de natuur is er tot eenheden, tot reusachtige eenheden te herleiden. Zelfs kan men gerust beweren, dat indien zulks het geval niet ware, ook de mensch er nooit tot zulk eene eenvormigheid ware gekomen.

In alle opzichten is, wanneer men den Oceaan oversteekt, Europa uit de gedachten te verbannen. Gij weet wat Europa is: een westelijk uitloopsel — haast had ik gezegd uitloopseltje, want het onderhavig onderwerp dwingt alles in 't groot te beschouwen — van het groote vasteland dat Azië heet. Als een uitloopsel, een uitvloeisel, heeft dan ook Europa de meest grillige kustlijn die men zich denken kan: overal hangen er groote schiereilanden aan of drijven er eilanden langs: Scandinavië, Denemarken, Engeland, Spanje, Italië, Griekenland. Als een lappedeken, als aan flarden gerafeld, is Europa; en kris en kras zijn er bergketenen over geworpen, die de landen grimmig van elkander afhouden, de rivieren dwingen alle kanten uit te stroomen, en meer nog dan de bewondering van den toerist, de wanhoop uitmaken van den schooljongen, die al dien wirwar moet onthouden.

Niets van dat alles in Amerika. Het is één blok land, met een weinig ontwikkelden kustvorm en met maar twee bergstelsels, die daarenboven gemakshalve ongeveer evenwijdig aan elkander loopen. De Appalachen dicht langs den Atlantischen Oceaan, *onzen* oceaan; de Cordilleras aan de overzijde. (In het dagelijksch leven spreekt men niet van de Appalachen, maar van de Alleghanies — evenals men voor Nederland zegt Holland — en van de Rocky Mountains: de oostelijke rand van de Cordilleras, waarvan de Sierra Nevada de westelijke is.)

En tusschen beide bergstelsels ligt het onmetelijke flauw glooiende land, dat het bekken vormt van de Mississippi. Al het water van eene oppervlakte welke ruim zeven maal grooter is dan Frankrijk, valt in die ééne geut, waarbij dan ook vergeleken de Rijn een zijtak is.

Eigenlijk kan men Amerika nog eenvoudiger verdeelen. Want de Appalachen zijn niet hoog; niet half zoo hoog als de Cordilleras, en zij beslaan slechts een vijf maal smaller oppervlak. Men kan ze dus als 't ware wegdenken — gelijk zij dan ook weinig invloed hebben op het klimaat. En dan komt men tot deze zeer eenvoudige indeeling: 1°. Het oostelijk deel, reikende van den Atlantischen Oceaan tot aan den voet der Rocky Mountains; 2°. het westelijk hoogland, dat dicht bij den Stillen Oceaan afdaalt tot het Californische paradijs.

Niet altijd is Amerika zóó eenvoudig geweest. Doch dat was vóór menschenheugenis — millioenen jaren geleden. Wat komt er dat nu nog op aan, zult gij uitroepen! Integendeel, dat is voor ons van het grootste belang, want zonder al die veranderingen welke in den loop der tijden plaats grepen, zoude Amerika niet de delfstoffen rijk zijn, waaraan het heden ten dage reeds meer dan aan landbouw zijne kracht en welvaart ontleent. Daarom moeten nu in 't kort geschetst worden de geologische veranderingen welke Amerika's bodem onderging; en ook *dit* zal veel minder tijd vorderen dan eene soortgelijke beschrijving van Europa, want zooals in alles, is zelfs hierin de natuur in Amerika zeer eenvoudig geweest.

In de alleroudste tijden tot welke de geoloog kan teruggaan, zal Noord-Amerika bestaan hebben uit enkele eilandengroepen: een bij de Hudsonbaai, een andere bij de Appalachen, een derde in de nu hoogvlakte der Cordilleras. Tusschen deze een groote zee. Gedeeltelijk door hetgeen bij verweering van bergachtige eilanden zeewaarts werd gevoerd, gedeeltelijk door het zich neerzetten van organische stoffen, werd deze oceaan ondieper; en eindelijk omhoog geheven door de werking van inwendige aardkrachten, vormde zich boven water eene uitgestrekte doch laagliggende vlakte: de tegenwoordige Mississippi-valei en de Alleghanies [1] — die toen als bergen nog niet bestonden. In die laagvlakte vormden zich groote moerassen, die van tijd tot tijd weder beneden den zeespiegel daalden en overdekt werden met modder en zand. — Deze waren de oorsprong der steenkoolbeddingen.

Toen werden de Alleghanies omhoog geheven en de Cordilleras breidden zich uit; alles door het krimpen van de aardkorst, welke spanningen deed ontstaan, die sommige deelen naar boven persten: de bergen — andere naar beneden: de groote diepten der zeeën. De inlandsche zee — die nog tot ver in 't Noorden, tusschen Appalachen en Cordilleras landwaarts in drong, hoewel in breedte zeer afgenomen — trok zich bij 't rijzen van de vlakte zuidwaarts terug tot wat nu het laatste overblijfsel is:

---

[1] Spreek uit *El*legenez, met den klemtoon op den eersten lettergreep.

de golf van Mexico. Doch vele groote zoetwatermeren bleven achter, die eerst langzamerhand zich vulden met verweeringsproducten der westersche bergen.

Eindelijk kwam de ijstijd; deze bedekte van 't Noorden uit, meerdere duizende voeten hoog, het halve vasteland — tot de Potómac en de Ohío.

Dat alles is heel lang geleden. De Alleghanies hebben al weer tijd gehad om tot een derde van de oorspronkelijke hoogte af te slijten, en geven met hun flauw gebogen lijnen meer den indruk van 't Schwarzwald dan van eigenlijke bergen (de hoogste zijn ongeveer 2000 meter hoog). Zelfs de Rocky Mountains zien er heel oud en versleten uit; en hoewel even hoog als de Alpen, zijn zij dan ook lang niet zoo woest. Overal trouwens in de „Nieuwe Wereld" geeft de aarde den indruk van ouder te zijn dan in „de Oude": dalen en bergen zijn er veel minder steil.

De Nieuwe Wereld is niet alleen ouder maar ook altijd bedaarder geweest dan Europa, dat het tooneel was van zoovele geologische revoluties. Van daar onze zooveel moeielijker te ontginnen steenkolenmijnen, onze armoede aan petroleum, de bijna geheele afwezigheid van aardgas. Die Europeesche geologische troebelen hebben alles kris en kras door elkander geworpen, hebben de steenkolen diep onder den grond bedolven en de lagen er van verbrokkeld, terwijl de aardolie en het aardgas weg konden vloeien door de scheuren naar de aardoppervlakte.

Niet aldus in Amerika. Dáár ligt de steenkool — weinig diep — rustig op de oorspronkelijke vlakke bedding, en is dus zeer gemakkelijk te exploiteeren; soms komt ze aan de oppervlakte, en dikwijls ziet de reiziger in de insnijdingen voor den spoorweg de zwarte lagen bloot komen. En de petroleum en het aardgas (gevormd door de langzame scheikundige omzetting van voorwereldlijke dieren) konden, niettegenstaande de hevige drukking welke dat gas uitoefent op de bovenliggende rotslagen, niet ontsnappen, omdat geen geologische omwentelingen die waterpasse gesteenten, uit nederzettingen gevormd, hebben verbroken.

Het klinkt fantastisch dat de visschen zich in den voorwereldlijken tijd zóó opeenhoopten, dat daaruit de onmetelijke petroleumbronnen konden ontstaan; maar ook thans nog zijn in de warmere zeeën de vischmassa's ontzettend groot. Zoo werd in Port Arthur, dicht bij de golf van Mexico, tijdens mijne aanwezigheid een fabriek gebouwd voor vischolie, welke per week 600.000 kilogram visch zal uitpersen; en dezelfde maatschappij heeft meerdere dergelijke inrichtingen langs de kust, die zij bedient met een eigen vloot. [1]

Doch wij moeten veel verder terug dan tot het tijdperk waarin de steenkool nog groen zag en groeide, de petroleum nog leefde en zwom: tot het tijdperk waarin de metalen geboren werden.

Want dat tijdperk heeft den naneef buitengemeen goed be-

---

[1] Ter vergelijking diene dat de geheele opbrengst der Zuiderzeevisscherij aan spiering, bot en aal, gemiddeld per jaar niet grooter is dan vier maal dit wekelijksch bedrag.

De visschen worden dan ook in die fabrieken behandeld alsof zij nooit levende wezens zijn geweest. Een Jacobsladder schept die uit de schepen; daaruit vallen zij in een langen waterpassen bak, waarin zich een schroef zonder einde beweegt. Uit den bodem spuiten honderde kleine stoomstraaltjes, zoodat de visch gekookt wordt terwijl zij wordt voortbewogen. Een andere Jacobsladder brengt dan die vischmassa naar groote bakken, waaruit zij wordt afgelaten in vaten, wier wanden niet dicht zijn maar bestaan uit ijzeren tralies, dicht naast elkander. Zoo'n gevuld vat wordt dan onder een hydraulische pers geplaatst, welks zuiger tevens het vatdeksel vormt. Als het deksel naar beneden wordt geperst, sijpelt de olie uit de visschen, tusschen de ijzeren staven, op den schuinen houten vloer, en vloeit daarover naar groote bakken, waar de beste olie bovendrijft. De vischpulp wordt door gaten in den vloer naar beneden geworpen, in een groote ruimte, en daar gedroogd. Zij wordt naar de Noordelijke Staten verzonden ter bemesting, terwijl de olie dient tot het insmeren van touw en leder.

Gelijk men ziet, moet die mest een grooten afstand sporen alvorens de bestemming te bereiken; maar in Amerika ziet men niet tegen afstanden op. In Port Arthur heb ik bijv. gegeten bij Duitsche jongelui, die hun vleesch geregeld lieten komen uit Kansas-city, d. i. een afstand niet als die van Nijmegen naar Sittard — op welken afstand bij ons te lande nog wel eens per postpakket vleesch door den slager wordt bezorgd — maar als van Amsterdam naar .... Marseille!

dacht. Zoo wordt het ijzer — de grootste factor van Amerika's welvaart — in bijna alle Staten aangetroffen. Maar vanwege de groote zwaarte en de geringe waarde der ijzerertsen, hebben deze voorshands alleen handelsbeteekenis waar zij niet te ver verwijderd liggen van de steenkoolbeddingen; want steenkool is de tooverroede die het ijzer uit het erts roept. Meer dan twee derde van het ijzer dat in de Vereenigde Staten gewonnen wordt, is dan ook uit Michigan, Wisconsin en Minnesota afkomstig, in den omtrek van het Boven-meer, waar vandaan de ertsen met weinig kosten, grootendeels over water, naar Pennsylvanië kunnen vervoerd worden, in welken Staat de rijkste steenkolenlagen worden gevonden. Dichter bij dat steenkolenbekken gelegen, maar niet zoo rijk, zijn de ertsen der Appalachen tusschen de Potómac en de Alabama, aan welke een groote toekomst voorspeld wordt. Maar de aldaar wonende negerbevolking is weinig nijver.

De overige metalen — edele en niet-edele — liggen eveneens verspreid, doch in hoofdzaak worden zij gevonden daar waar de grond geen andere producten geeft: in de barre rotsstreken van het Westen.

Zoo hebben de voorwereldlijke tijden gansch Amerika voorbestemd voor de industrie; maar opdat de niets ontziende mijnwerkers in hun ruw leven de mooie schepping niet zouden verstoren, heeft de natuur de metalen verstopt in streken zóó kaal, zóó armoedig, dat die wroeters er niets kunnen bederven, evenals men kinderen laat roezen in een leege kamer. Dáár rijzen steden op uit den grond zoodra mijnen ontdekt worden, om even snel te vervallen na de uitputting van den schat.

Maar wat de steenkolenbeddingen betreft, boven welke zich de meer standvastige nijverheid neerzet — de nijverheid welke rustige, vlijtige huisgezinnen vormt en de techniek de groote triomfen doet vieren, welke het aanschijn der wereld veranderen — deze heeft de natuur bevoorrecht, en haar aangewezen de meest liefelijke streken, oorden zóó bekoorlijk, dat het doodjammer is die te zien bezoedeld door steenkolendamp: rook, helaas soms zóó zwaar, zóó dicht, dat Pittsburg bijvoorbeeld alleen des Zondags van groen en bergen kan genieten.

Als eene moeder heeft de voorwereld voor den huidigen Amerikaan gezorgd. Zij heeft hem vóórzien, blijkbaar gewild de groote Republiek der Vereenigde Staten, voor deze hare schatten bewaard, gezorgd dat niets den modernen mensch zoude kortwieken.

Zij heeft hem den voet bereid door de Appalachen zóó laag te maken dat zij eigenlijk geen scheiding vormen tusschen oostkust en binnenland. Zóó laag, dat zelfs de rivieren zich dwars door die bergkammen een weg konden banen, de winden door die hoogten niet worden opgehouden; en hoe afwisselend ook het Amerikaansche klimaat zij — met hooger maximum en lager minimum dan het Europeesche — overal ten oosten van de Rocky Mountains wordt dan ook eenzelfde toestand aangetroffen.

Die egalisatie was den oermensch noodlottig. Nergens waren de volksstammen op bepaalde plekken aangewezen: Amerika bood geen wèl afgeschutte, voor vijanden ontoegankelijke hokjes land aan. Nauwelijks kwam dan ook eenig Indianenvolk tot meerderen rijkdom, of het werd een prooi der omliggende stammen. Beschaving kon dus geen wortel schieten, te meer daar Amerika koe noch paard, schaap noch varken kende, geen der dieren dus welke tot herdersleven verlokken. Ten eeuwigen dage was derhalve de Indiaan tot jager en barbaar gedoemd.

Doch al deze omstandigheden, welke eene inlandsche krachtige maatschappij onmogelijk maakten, waren den Europeeschen indringer ten zegen. Zóó konden de inboorlingen geen geheel vormen waarin het vreemde element op straffe van vernietiging moest opgaan; integendeel, reeds dadelijk kon zich een Americo-Europeesche maatschappij ontwikkelen. En de afwezigheid van natuurlijke hinderpalen maakte allerwege den Europeër het heentrekken mogelijk; de gelijkheid van klimaat het allerwege in toepassing brengen der elders opgedane ervaring op landbouwgebied.

Dus kon Europa zich als een olievlek uitspreiden over het bebouwbare en bewoonbare deel van Amerika — en genoegzaam heel het land ten oosten van de Rocky Mountains is vruchtbare grond. Maar ook in ander opzicht eischte de natuur den modernen mensch. Aan de kustlijn toch heeft zij weinig zorg besteed. Die is niet ontwikkeld; en ook het aantal der het geheele

jaar door bevaarbare stroomen is gering. Op de meeste rivieren is verscheping van goederen alleen mogelijk bij hoog winter- of voorjaarswater. Blijven deze beneden het verwachte peil, dan is voor dat jaar het verkeer gesloten. Alles hing dus eertijds af van het toeval: nu eens heerschte er gebrek, dan weer waren de markten overladen. Toen lag New-Orleans twee en een halve maand reizens van Pittsburg in Pennsylvanië; die afstand was in tegengestelde richting zelfs twee maal zoo lang (tegenstrooms); Columbia in Ohío was toenmaals twintig dagen van New-York verwijderd, van Philadelphia dertig dagen, en gemiddeld kostte in Amerika het vervoer van goederen twaalf malen het tegenwoordig bedrag.

Zonder het moderne middel van vervoer kon dus modern Amerika niet ontstaan. En dat er in betrekkelijk zoo korten tijd, zonder al te groote uitgaven voor aanleg of exploitatie, een zoo reusachtig net van spoorwegen kon worden uitgespreid, heeft het wederom alleen te danken aan zijne eenvoudige gesteldheid. Dagen achtereen kan men daar sporen, zonder over zoovele kunstwerken te rijden als in Nederland in één uur — al zijn er ook gedeelten waar de spoorweg-ingenieur zich verkwikken kan aan den aanblik der stoutste gewrochten.

Dankbaar, grenzenloos dankbaar zoude dus de naar Amerika verhuisde Europeaan moeder natuur moeten zijn. Doch wij zouden ons zelven slecht kennen, met te gelooven dat hij het ook *is*. Trouwens wat is humeurbedervender dan, na zoovele schatten te hebben ontvangen, er ten eeuwigen dage zoovele onaangeroerd te moeten laten? Want terwijl ten oosten van de Mississippi 95 % der oppervlakte voor landbouw geschikt is (de Appalachen kan men zich in dit opzicht bijna als vlak land denken) moet daarentegen aan de overzijde, van af den honderdsten meridiaan (halfweg Kansas-city en Denver) tot aan den Stillen Oceaan toe, de vette klei braak blijven. Ten eeuwigen dage: dáár valt niet genoeg regen. En dit door droogte waardeloos oppervlak is ongeveer één derde van het geheele land groot.

Wel kunnen hier en daar deelen er van vruchtbaar gemaakt worden door daarheen het water van kleine bergstroomen te leiden, maar te zamen maken de landen welke bevloeid kunnen

worden, maar $12^1/_2$ millioen Hectaren uit — slechts vier maal Nederland; zoo goed als niets!

Die karig door den regen gedrenkte vlakte is ook boomloos. Niet door ontbossching — gelijk zoovele deelen van Azië — maar reeds van vóór-historische tijden af. Wat heeft dan toch die hoek der wereld misdaan, om het zoo bij moeder natuur voor goed te hebben verkorven?

II

Geen grooter tegenstelling is denkbaar dan die welke gindsche boomlooze vlakten vormen met de bosschen langs de Mississippi en ook verder ten oosten van deze rivier, waar het geboomte niet tegenstaande de vernielzucht van den mensch nog meer dan een kwart der oppervlakte bedekt.

Aan deze wouden denkende, moet men zich echter vooral geen Geldersch bosch verbeelden. Al te licht zoude men zich onze grillig gekronkelde stammen dáár zes maal grooter en grilliger gekronkeld willen voorstellen. En dan zich flauwelijks herinnerende afbeeldingen van tropische oerwouden, waar lianen van alle takken neer hangen, en bedenkende dat waar nooit hout gekapt wordt, het struikgewas ondoordringbare massa's moet vormen, zoude men zich zulk een Amerikaansch oerwoud willen afschilderen als een schrikverwekkende, warrelige wildernis: onbetreedbaar zonder bijl in de hand.

Niets van dat al: Ten eerste is de Amerikaansche natuur — behalve in Florida — niet tropisch: tot aan de Mexicaansche golf treft men er dennebosschen aan, zij het ook van een andere dennesoort dan ten onzent (doch op kleinen afstand bemerkt men niet het verschil). En dan is er de bodem zóó vet, dat de boomen in plaats van zwakbeens over den grond te slingeren, als gedrilde Pruisische soldaten kaarsrecht opgroeien; en wel in zulke massa's, dat er voor struikgewas aan den voet geen licht en ruimte genoeg overblijft. De indruk welken een Amerikaansch oerwoud maakt, is dus in vele gevallen die van een keurig onderhouden park, of van een opgeschoten kweekerij; slechts zelden schilderachtig — in den regel meer statig. Als

men per trein door bosschen trekt waar nog slechts weinige plekken ontgonnen zijn, dan is het alsof men altijd door spoort door een mooie breede laan; en 't eenige vervelende is, dat men met die allée opstaat en naar bed gaat en nooit eenigen uitkijk heeft. Want er zijn natuurlijk geene of slechts weinige zijwegen; en slechts als men dicht langs bergen rijdt, ziet men deze nevelachtig blauw door de bosschen heenschemeren.

Wouden waardoor men zoo heen spoort, geven overigens geenszins het gevoel van verlatenheid. Overal rijdt men langs kluften houten huisjes — in den trant van onze keeten — welker smalle ongeschilderde plankjes (veel smaller dan bij ons) zilvergrijs verweerd of, juister gezegd, uitgedroogd zijn. Grijs uitgedroogd zijn ook de houten leitjes welke die huisjes afdekken; want alle hout droogt hier grijs uit en verrot niet: zelfs de omgevallen doode boomen verdwijnen eerst na langen tijd, van lieverlede vervluchtigd, geoxydeerd door de zuurstof der lucht. Dit is trouwens iets waaraan de nette, zuinige Hollander in Amerika moet wennen: die duizende neergevallen, sedert jaren daar liggende stammen, kris en kras door elkaar gesmeten als een knibbelspel; waartusschen oprijzen de nieuwe, alreeds zwaar geworden boomen. Van deze zijn de stammen evenzeer effen grijs als van die daar neerliggen. Want door de groote droogte der atmosfeer kunnen de mossen, die in Europa zich nestelen in de scheuren van den boombast, dáár blijkbaar geen vocht genoeg opzuigen, en dus zijn die boomstammen poëzieloos grijs en zuiver, als zooeven van een schilder vandaan gehaald. Daardoor wordt ook de tegenstelling tusschen het groen der bladeren — dáár zooveel scheller dan bij ons — en die effen grijze stammen voor het Hollandsch oog te sterk. En aangezien de vette bodem veelal hel gekleurd, roodachtig geel is, zoo kan men begrijpen hoe vermoeiend werkt dat voortdurend rijden door een kleurenmengeling van hard grijs, hard rood, hard groen, alles schitterende in de zon, en zonder dat den geheelen dag door ooit een nevelig verschiet het oog ontspant. Zóó vermoeiend dan ook, dat somtijds 's morgens, ontwakende in den trein, er tegen op werd gezien om het gordijn op te trekken en zoo het geziegezaag te ondergaan van die drie kleuren.

En toch, er is daar zóóveel te zien wat de Europeaan nooit zag! Waar het woud ontgonnen werd ten tijde dat er nog geen spoor lag, en dus geen houtzaagmolens mogelijk waren, heeft men de groote boomen eenvoudig midden in 't akkerveld laten staan, doch die „geringd", zoodat zij sterven, en dus hun bladschaduw niet meer de maïs of de katoenplant kan hinderen.

In die streken ziet men ook nog blokhuizen; de wanden gevormd van stammen, half en half op elkaar gekeept, en de naden met mos gedicht.

Doch waar de spoor ligt, wordt anders gehandeld. Daar velt men ten behoeve van de houtzaagmolens alle boomen, die goed voor planken zijn. Dat gaat ruw in het werk, en alle groote takken en de boomkruin, waaruit geen planken kunnen gezaagd worden, worden ter plaatse gelaten (want van takkebossen maken is natuurlijk geen sprake); en daar het hout niet verrot, blijven die houtmassa's jaren lang liggen, als de grond niet tot bouwland wordt bestemd. In dit laatste geval wordt in alles eenvoudig de brand gestoken, ook in de nog staande boomen. Niet altijd wordt hen het vuur meester, en meermalen ziet men boven op dunne verhoutskoolde manhooge pijpjes, zware ongerepte pijnboomstammen omhoog stijgen.

Elders is het vuur beter geslaagd, en dan schijnt het gewezen bosch een reusachtig kermisveld, waar alle spellen en kramen zijn afgebrand, en alleen nog omhoog steken de slanke palen, die de groote tentdaken droegen.

Zoo iets ziet men vooral waar spoedig ruimte was te maken voor dorp of stad. Dàt gaat snel in zijn werk. Zoo reed ik door Mena (aldus genoemd naar een Hollandsch meisje), welke stad nog geen twee jaar oud was en reeds 3000 inwoners telde. Honderdvijftig huizen waren aan den telefoon aangesloten, en weldra zouden er waterleiding en elektrisch licht komen. De huizen — alleenstaande te midden der boomen — waren alle van hout, sommige zéér bevallig; en op de vraag: of zoo'n planken stad niet erg gevaarlijk was? antwoordde mijn geleider: „Nu nog niet, dat wordt eerst het geval als brandverzekering hier wordt ingevoerd; thans past ieder goed op." De stad welke reeds drie kerken telde, leeft hoofdzakelijk van houthandel en

veeteelt, ook van vruchtenbouw. Tijdens mijn verblijf was de aardbeziënpluk in vollen gang; de vruchten werden tot naar Chicago toe verzonden — een afstand verder dan van hier naar Weenen.

Elders langs de Golf-lijn — want het is de Kansas-city Pittsburg-Gulf-line [1]) welke ik hier op het oog heb (en de tooneelen langs welke zij voert, zijn zoo eigenaardig omdat deze spoor eerst zoo kort geleden in gebruik werd genomen) — rookten nog de verbrande boomen, terwijl de huizenbouw reeds in vollen gang was. Weer op andere plaatsen was de timmerage afgeloopen; de planken huizen nu nog versch gezaagd geelbruin; de winkels kenbaar aan het hooge platte front, zooals van kermisspellen. En zelfs bij plaatsjes van geringe beteekenis loopt langs de huizenreeks het houten pad (*sidewalk*) van stevige planken op dwarsbalken bevestigd, den Amerikaanschen vrouwen even noodzakelijk als voor de Hollandsche stoffer en blik, en zonder welke geen speculatief bouwterrein verkoopbaar zoude wezen. Soms gaat zelfs het leggen van zulke sidewalks aan het bouwen van huizen vóóraf, en zijn er die voeren tot in de wildernis.

Zoo spoort de trein dagen voort, nagekeken door kleine jongens en meisjes met bloote beenen, meestal in fel rood gekleed, en staande in de deur der houten huisjes, terwijl de moeder op en neer wipt in de schommelstoel met de regelmatigheid van een slinger. Nu en dan verandert het gelijkmatig tikken der wielen op de einden der rails in een doorloopend gebrom: de trein rijdt dan over een houten brug (*trestlework*) gelijk er somwijlen mijlenlang voeren over de laaglanden aan de rivieren. Soms zijn die houten jukken midden in een bosch opgeslagen, op den droge, schijnbaar zonder zin; dan dwars door een meer, waar hier en daar woudreuzen koel met den voet staan in het water, waaruit palmvarens omhoog rijzen. Van de boomen welke zoo voortdurend zich in het water bevinden — op het oog schijnen het een soort cypressen — heeft de voet een eigenaardigen kegelvorm: het is alsof zij op een heuveltje zijn geklommen om droog te blijven.

Zoo'n spoortocht door een pas tot bewustzijn gekomen wildernis

[1]) Sedert herdoopt tot Kansas-city Southern.

is voor den Europeaan vol verrassingen — vooral wanneer men die, zooals wij het voorrecht hadden, maakt in een achter aan den trein gehaakte *private-car*, welke van af het achterbalkon een open zicht geeft op de eindelooze, ongeveer dertig meter breede, door het woud gehakte laan. Ter zijde van de lijn worden slechts zelden slooten gevonden; alleen als land is af te wateren. En afrasteringen slechts dáár waar vee wordt gehouden, want de spoorwegmaatschappij moet hare slachtoffers vergoeden waar geen afrastering bestaat; wat toch niet verhindert dat nu en dan een koe of kalf op den spoorweg verdwaalt. Dan tracht men langzaam vooruitgaand, door hevig toeteren met den stoomhoren het dier weg te schrikken; doch gelukt dit niet, dan blijft er weinig anders over dan om het van de beenen te rijden. De overwegen worden niet door hekken afgesloten: een Andrieskruis aan een paal geslagen, is het teeken dat een landweg den spoorweg kruist; en om te verhinderen dat daar het vee op de de lijn komt, zijn over een paar meters breedte, ter weerszijden van den kruisweg, tusschen de rails smalle latten gelegd, met den scherpen kant boven; zóó dicht bij elkander, dat de beesten er liever niet op treden. Ter weerszijde van de rails sluiten schuinstaande, wit geverfde staketsels verder den spoorweg af.

Evenmin als afrasteringen vindt men op de sporen in het Westen baanwachters of wisselwachters. Op de kleine halten zelfs geen stations; enkel een paal met den naam van de bestaande of toekomende plaats. Zelfs op tamelijk groote stations moet de conducteur, als de trein door een wissel zal rijden, dien zelf verzetten; en eens, op een vork, waar het van belang was om te weten of de weg vrij is, stopt onze trein bij een paal waaraan een lessenaar was bevestigd. De conducteur stapt af, haalt uit de lade een notititieboek, en teekent daarin op dat onze trein voorbij is gekomen.

Dan weer houdt de trein plotseling stil, midden in een eenzaam bosch. Is er onraad? Neen; de locomotief heeft dorst, en het waterreservoir is hier geplaatst omdat uit een kleinen stroom, door den spoorwegdam een meertje kon gevormd worden. De machinist weet deze plaatsen uit zijn spoorwegboekje, waarin alle bijzonderheden van de lijn staan opgeteekend, zoo

ook bijv. waar een andere lijn de zijne snijdt. Want in die afgelegen streken, waar soms slechts een of twee treinen per dag voorbijkomen, worden seinen noch wachters gevonden; en aangezien meermalen treinen vele uren te laat zijn, geeft ook een tijdtafel geen baat. Daarom is op een 800tal meters vóór het kruispunt een waarschuwingsbord geplaatst; en dicht bij de kruising zelve nog een paal, met „stop" er op geschreven. Daar houdt de trein stil; de machinist luistert of het kerkklokgebengel in de nabijheid is, waardoor de Amerikaansche treinen zoo goed te hooren en vooral zoo voortreffelijk te localiseeren zijn; fluit een paar keer, en rijdt dan, al klokluidende langzaam over het gevaarlijke punt.

Dat kerkklokgebengel is zeer eigenaardig: als men een groot station binnen stoomt, schijnt het steeds Zondag daar in stad.

In het algemeen gaat het op de Westersche lijnen erg huiselijk toe: bij de stations klimmen jongetjes op bloote voeten gauw op de treeplanken als de trein zich in beweging zet, en rijden een eindje mede. De trein is een kindervriend: overal in 't bosch juichen hem de kleintjes toe. En Zondags staan de stationsplankieren vol met nieuwsgierige jongelingen in hemdsmouwen — juist zooals hier te lande toen de Centraalspoor pas was geopend — terwijl de oudere mannen, óók in hemdsmouwen, in de schaduw zitten hunner uitgespannen rijtuigen; en de vrouwen met groote mutsen, die er als koolbladen uitzien (*sunbonnets*, eenigszins zooals Kate Greenaway die teekent) en met babies op den arm, in groepen staan te babbelen.

Niet altijd is het op de stations zoo druk — vooral niet 's nachts. Dan gaat de chef wanneer er geen trein voorbij moet komen — of juister als er geen trein moet komen die wat heeft af te geven of te lossen — doodkalm naar huis en hangt slechts een lantaarntje uit, zoodat de wellicht voorbijstoomende trein ten minste wegwijs wordt. Aangezien wij onze private-car dikwijls op zulk een station 's nachts lieten afhaken, ben ik zoo meerdere morgens in de diepste stilte der natuur ontwaakt — in zóó doodsche stilte dat men niet begrijpen kon dáár in een spoorwegwagen te liggen.

Aan een station, welks naam aan Nederland herinnert, laat de trein ons achter, even nadat wij onze legerstede hebben opgezocht. Het regelmatig zich herhalend getik van de wagenwielen op de raileinden heeft opgehouden, en in de verte verdwijnt zwakker en zwakker het kerkklokgebengel van den trein welke verder spoort. Nu wil ik inslapen — maar plotseling wordt het een koken en blazen alsof men ons legt boven op een stoomketel. Blijkbaar een andere locomotief, tamelijk dicht bij; doch niet zoo dicht bij als schijnt, want door den eigenaardigen trechtervorm der Amerikaansche locomotiefschoorsteenen, blaast daarin de afgewerkte stoom als in een trompet. Dat blazen en puffen duurt vrij lang, en houdt allen slaap tegen; blijkbaar brengt die rangeerlocomotief ons op een zijspoor, waar wij zonder vrees van overreden te worden kunnen overnachten — een niet overbodige voorzorg op een station, waar 's nachts treinen voorbij rijden doch niemand wacht houdt. Eindelijk, met kleine snelle stootjes en statig klokkenbengelend, rijdt ook deze locomotief weg en laat ons alleen achter in doodsche stilte.

Den volgenden morgen vroeg sta ik op, kleed mij haastig aan en klim uit de car. De prairie alomme; tot aan den gezichteinder, behalve aan den eenen kant, in de verte, waar een lang gestrekte boomenrij — vermoedelijk een rivier aanduidend — den horizon afsluit. Als grondtoon in die stilte: krekelzang, met hier en daar het getjilp van een vogel in de lucht, onzichtbaar, hoog, ver. Naar de zijde waar Port Arthur ligt, rijst nevelig omhoog een vierkant gevaarte, zooals de Dortsche toren uit den Biesbosch: de pas gebouwde graanelevator. Daar omheen, laag, wat blank geflikker van huizen. Dichterbij wolkt hoog de stof op: een boer te paard, vast in den Mexicaanschen zadel, galoppeert vroolijk over den landweg. De zon heeft reeds de schittering der dauwdroppels opgezogen, en de lucht staat ijl, zonder wolken, frisch door de zeebries. Tot eenig houvast in die onmetelijke ruimte: vlak voor mij, zich verliezende in de verte, de dubbele lijn der spoorwegrails, met daarboven in eindelooze gestrekte rijen, steeds kleiner en kleiner wordende, de telefoon- en telegraafpalen. In het nog

gesloten stationsgebouw tikt het telegraaftoestel een huppeldans; eenig bewijs van menschelijk leven, want de hier en daar in het vlakke veld verspreide woningen — zonder bloemen, zonder boomen, zonder iets dan gras — slapen nog hun morgenslaap.

Voor een Nederlander, die in zijn klein, volgepropt land eigenlijk nooit alleen kan zijn, is het een zeldzaam genot zoo te ontwaken in volkomen stilte, in eene maagdelijke atmosfeer, en dan rond te dwalen in die eenzaamheid, al is zij met een ijzeren lijn verbonden aan de woelige beschaving — arme meikever aan een touw, die zich vrij waant!

Of de Nederlandsche boeren, die zich hier hebben neergezet, deze eenzaamheid verheerlijken, betwijfel ik wel eenigszins; de kolonie, bestemd om Port Arthur van groenten en vleesch te voorzien, is nog niet op dreef, en zal eerst bloeien als ook deze havenplaats de beteekenis heeft gekregen, welke ongetwijfeld eenmaal haar deel zal zijn.

Maar het voorrecht van den reiziger is, dat hij zonder gewetenswroeging zich bepalen kan tot genieten, en niet dieper in het wezen der zaken behoeft door te dringen dan hem belieft.

En dit egoïstisch genot stijgt tot het toppunt, als hij zich verontschuldigen kan door de materieele onmogelijkheid om een nader onderzoek in te stellen; en dat is misschien de reden waarom, nog heerlijker dan zoo te ontwaken in een stilstaanden trein, het is: al sporende wakker te worden, en dan te laten voorbijglijden het landschap waarover nauwelijks de zon is opgegaan. Dat genot kan trouwens ook enkel in Amerika gesmaakt worden, want in Europa zijn de slaapwagens ware slaapbedervers.

Omgekeerd als bij ons, kan men dáár wel in de treinen, maar niet in de steden uitrusten. Het tot laat in den nacht en van 's morgens zéér vroeg af rijden van de electrische trams — die huilen als ze in gang worden gezet als een gepijnigd monsterdier; het gepuf der stoom-uitlaten (elk hotel, elke groote inrichting heeft voor verwarming, verlichting, elevators, ijsbereiding enz. een eigen stoomwerktuig); het gesuis en gereutel van het water in de honderde pijpen welke het huis doorboren:

voor koud water, voor warm water, voor afvoer enz.; dit alles maakt dat in die steden hoogstens de halve geest slaapt. Daarmede vergeleken heerscht in treinen volkomen stilte, en de eerste morgen waarop ik heerlijk verfrischt ontwaakte, was na den eersten nacht sporens, na het doorvliegen van het blanke New-York en het zwarte Pittsburg, op weg naar Chicago. Om half vijf het gordijn opgetrokken, schoof nog in ochtendnevel dommelend het landschap voorbij: ijle boomgroepen met op den slanken stam bevallig zich wiegelende volle bladkruinen; dauw bedrenkt groen korenland en weide; hier en daar een houten huis, met de strakke eenvoudige lijnen der pionierswoningen. En toen de trein even stil stond — zonder te gillen, want dat doen Amerikaansche treinen alleen in bijzondere gevallen — geheimzinnig stopte in die morgenstilte, als door slaap bevangen, klonk door de gesloten raampjes heen het vroolijk getwetter der vogels. Zelfs toen de trein zich — evenzeer geluidloos — weder in beweging had gezet, klonk ons nog lang na dat vogelgetjilp; zoo stil, zoo zacht schuift de wagenreeks voort.

Vele zulke heerlijke morgens heb ik na deze zoo doorgebracht, steeds nieuwsgierig welk nieuw landschap de nacht had aangevoerd, want al is Amerika zéér eenvormig, men bevindt zich allicht, na zoo in het donker een achttal uren te hebben gespoord, in een land van ietwat ander karakter dan dat van den vorigen avond. Toch was ik eens bijzonder verrast: het was het eerste ontwaken in den spoorweg na een tamelijk langdurig verblijf te Kansas-city. De Hollandsche oogen waren nog zoo moede van al het felle groen der reis naar de Mexicaansche golf, door die al te schitterende tegenstelling van hard groen blad op hard rooden grond (is het als in weerspiegeling van het landschap, dat de oogen der Amerikanen zoo schitteren, de onze zoo flets zijn?). En dus, wakker geworden, trok ik niet zooals anders het gordijn op, maar bleef uit vrees voor die oogenkwetsing nog eenigen tijd staren naar het plafond, smachtend naar het zooveel fijnere Hollandsche landschap. Eindelijk verman ik mij — trek op, en.... in plaats van het verwachte harde groen: niets dan bleeke gestorven tinten, en in plaats van slechts enkele meters ver te kunnen zien — een eindeloozen horizon zooals van de zee: Het zijn de prairieën.

Dat het prairieën waren, vermoedde ik op dat oogenblik waarlijk niet. De bijna effen, boomlooze, fletsgele vlakte, aan den gezichteinder overgaande in geliggroenachtige zachtgolvende heuvelreien, scheen eerder eene onmetelijkheid van duinzand dan van gras. Slechts hier en daar, soms ter breedte van een lint, soms breeder als wolkenschaduwen, slingerden zich dof groene tinten over de gele vlakte. Zag men nauwkeuriger, dan bleek het dat daar de bodem eenigszins lager lag: het daar aanwezige meerdere vocht hield dus het gras in 't leven. Trouwens dat dit gele geen zand was, maar op stam gedroogd gras, werd ook bewezen door het in plekken zichtbaar worden der bleekroode aarde.

Vlak bij de spoorlijn tallooze lage kegelvormige zandhoopjes — ongeveer een meter hoog en verscheidene meters in doorsnede — alsof er kinder-vacantiekolonies aan 't spelen waren geweest. Maar neen, op bijna elken kegel hurkt een klein geelgrijs beestje, precies een heel jonge Kangoeroe, het wittige buikje glinsterend in de zon. Als Pruisische spoorwegwachters die het militair saluut brengen, zoo stijf zitten zij den trein aan te kijken; als die voorbij is, vallen zij op hun voorpootjes neer, om weer aan 't gras te knabbelen.

Die *prairiedogs* — een soort eekhoorns, die echter veel hebben van marmotten, — zijn zóó talrijk dat de reiziger Barlett in oostelijk Colorado eene kolonie aantrof welke drie volle dagreizen lang was. Over ongeveer honderd kilometer lengte volgden reeksen zandhoopen elkander onafgebroken op; en neemt men aan dat die kolonie maar zestien kilometer breed was, en elk huisgezin van vieren een oppervlakte van tien vierkante meter in beslag nam, dan zoude dus die nederzetting 60 millioen bewoners hebben geteld!

Dat niet enkel prairiedogs hier hun voedsel vinden, bewijst de zorgvuldige afrastering ter weerszijden van de spoorweglijn. In de verte zijn dan ook enkele zwarte plekken zichtbaar: kudden vee; en hier en daar op de kale vlakte een lage, lang gerekte schuur, met eene omheining.

Maar van het leven dat anders op deze prairieën heerscht, zijn dit slechts flauwe sporen. De droogte heeft als een laken

over de natuur getrokken. Breede, zeer ondiepe strooken zand, welke door het landschap slingeren, herkent men alléén hieraan als rivieren: dat de spoor die kruist op een lange rij houten jukken.

Over deze onmetelijke droge vlakte zweeft onzichtbaar fijn stof. Zelfs het harde groen van de weinige boomen, die hier en daar de eentonigheid verbreken, is er door getemperd tot een flets grijsgroen; en als straks Denver in 't zicht komt, is het alsof die stad door een vloei wordt gezien, terwijl daarboven de sneeuwtoppen der Rocky Mountains flauw verlicht drijven als schaapjeswolken.

Dat het vee in die dorre vlakten toch voedsel vindt, dankt het aan de eigenschap van het daar groeiende gras om zonder bezwaar op stam te kunnen drogen. En in de behoefte aan drinkwater voorziet de Amerikaansche windmolen, nog onmisbaarder in het Amerikaansche landschap dan de Hollandsche in het onze.

Doch voor ditmaal genoeg van den Amerikaanschen bodem: andere tooneelen dringen zich aan ons op. Gaarne had ik u anders noordelijker gevoerd, naar Minnesota, waar duizende en duizende meren de boschrijke heuvels weerspiegelen; of oostelijker, waar tusschen Albany en Boston het landschap een zoo huiselijk karakter heeft, dat aan de mooie gedeelten van Engeland doet denken. Want moge Amerika grootsch zijn daar waar het rijk der droogte ligt, liefelijk is het allerwege elders.

WERELDSTAD.

(NEW-YORK.)

Een Hollander is al heel blijde wanneer zijn stad ligt aan een geut — zooals de Maas bij Rotterdam — of aan een stilstaanden plas — zooals het IJ bij Amsterdam, — maar de werkelijk grooten der aarde hebben een ruimer kader noodig: een breede baai, bijna een zee. Zóó liggen de groote steden van Amerika, vooral New-York. Als men toch zijn leven in stad moet slijten, dan zeker liefst in zulk een, waar men aan den kant staande niet slechts veel water ziet, maar ook op den tegenovergestelden oever, omdat die hoog heuvelachtig is, allerlei schakeering van groen, waartusschen aardige huisjes uitsteken, en allerlei kleine eilanden drijven waar het watervlak te triestig, te eenzaam zou worden, zoodat er maar heel in de verte juist ruimte overblijft voor een streep van den oneindigen Oceaan, die droomen doet van andere werelddeelen. En die Oceaan kan hier niet beangstigen: de stad ligt te diep verscholen in de baai dan dat de golven haar kunnen bereiken; daarenboven komen de zware westelijke stormen hier van de landzijde: de zee is dus steeds goed gehumeurd.

Hoe anders bij ons! Bij ons is de zee hoogstens een vriendelijke vijand; wij weten nooit welk weer daar over den Oceaan in aantocht is. In Amerika daarentegen tikt men niet op den barometer, maar grijpt naar de courant. Bovenaan, naast het hoofd, is de weervoorspelling gedrukt, en die komt prompt uit

— te New-York soms à la minute. — Een ongeveer 36 uren van te voren voorspeld onweder zag ik op klokkeslag uitbreken. Niet steeds, zooals van zelf spreekt, is de natuur zoo trouw aan haar woord, maar toch zijn blijkens de statistiek van de weervoorspellingen, welke één dag te voren worden opgemaakt, er 84 $^0/_0$ juist. En in den zomer is het mooie weder zóó standvastig, dat wie Amerika meer heeft bezocht, dan nooit een regenscherm medeneemt.

Met dat al was de aankomst te New-York eene teleurstelling. Er viel een nevel, die ons in het bespottelijk nauwe vaarwater in de intrede der baai — bij Sandy Hook — (op een paar uur afstand van de stad) dwong tot ankeren. Eindelijk lichtte de nevel wat op en stoomden wij langs de heuvelachtige, met licht voorjaarsgroen bedekte kust van Stateneiland; dicht genoeg er bij om de mooie villa's te kunnen onderscheiden, die over de glooiingen verspreid liggen. Toen kwam het Vrijheidsbeeld in 't zicht: van uit de verte een stopverf-poppetje op een veel te groot voetstuk, verzinkende in het ontzachelijk havenbekken. De kunstenaar heeft zich vergist: een dergelijk beeld paste in de zonnige Middellandsche zee, aan de monding eener niet te groote haven van den voortijd, toen men nog geloofde aan godheden, en deze vreesde en de zee — bij de reuzenstad in 't noorden wordt zulk een beeld een kindergrapje. Trouwens New-York heeft andere, véél eigenaardiger, moderner merkteekenen, op het groote stadseiland zelve. Vooral treffen die, zooals nu, bij nevelachtig weder. Het zijn de *sky-scrapers*, de wolkenschrapers, de huizen van vijftien, zeventien, tot drie en twintig verdiepingen hoog. In den mist ziet men alleen *hunne* silhouetten — misschien een veertig, vijftigtal — en bemerkt niet dat daartusschen en daaromheen duizende en tienduizende andere woningen staan van vier, vijf, acht verdiepingen. Die sky-scrapers staan alle op het puntje van het stadseiland, in het handelsgedeelte (de oude Hollandsche kolonie) dicht bij elkaar, maar toch niet aaneengesloten, zoodat — wijl nevel zoowel omtrent afstanden als omtrent afmetingen bedriegt — het den schijn heeft alsof New-York niets anders is dan een kleine onafgebouwde huizenwijk, een stadje niet aanzienlijker dan

onze Hollandsche voorvaderen er daar een paar eeuwen geleden stichtten.

Ook de aankomst aan wal is eene ontgoocheling; want gelijk de meeste stoombooten, leggen die der Nederlandsche lijn niet in het eigenlijk New-York aan, maar aan de overzijde van den Hudson: in Hoboken, een vuile voorstad die zelfs niet tot den staat New-York behoort. Alleen is het grappig te bemerken hoe het lange verblijf op den stoomer alle gevoel voor afmetingen deed verliezen. Het eerst trof dat toen — nog in zee — een loodskotter dichterbij kwam, om een roeiboot naar boord te zenden. De zeecirkel die — omdat men op den Oceaan zoo weinig schepen tegenkomt — van lieverlede was ingekrompen tot een plasje, een blauw tafelbord, werd toen in eens weer eene onmetelijkheid. En dat ons schip zulk een hoog gevaarte was, bleek ook weer voor 't eerst toen wij tegen den New-Yorker pier meerden en, op 't stormdek staande, niet slechts de menschenmassa maar ook het dak van de groote goederenloods ver beneden ons zagen, terwijl het op zee scheen alsof dat dek bijna gelijk lag met den waterspiegel.

Valt de aankomst te Hoboken tegen, het oversteken naar New-York met een der groote veerbooten is daarentegen wèl eigenaardig. Van dergelijke ferry-booten krioelt het om New-York, en ook bij andere zeesteden. Want het vervoer te water heeft daar veel grootere afmetingen dan bij ons, die wel eens te zeer denken dat wij een watermonopolie hebben. In het eigenlijke New-York komt maar één spoorlijn aan: de New-York Central. Al de andere hebben hare stations aan de overzijde der rivier, en men moet dus steeds varen; in den regel eenige kilometers ver.

Het middendeel der veerbooten is bestemd voor de rijtuigen, de zijden voor de voetgangers; doch de spoorwegmaatschappijen hebben er nog grootere in de vaart, met twee verdiepingen: de bovenste uitsluitend bestemd voor de spoorwegreizigers. Uit het plaatsbureau gaat men met een lift naar de wachtkamer, welke ter hoogte ligt van de tweede stoombootverdieping; valbruggen verbinden dan het platform van die wachtkamer met de bovenste

spoorwegkajuit, en op gelijke wijze wordt men aan de overzijde aan het eigenlijke station uitgelaten, zonder dus met het publiek in aanraking te komen dat de boot als gewoon overzetveer gebruikt.

Maar vooral voor de goederenwagens zijn tallooze veerbooten noodig, want zoo de spoorwegmaatschappijen al hunne passagierstations aan de overzijde hebben, de goederen zijn in „stad" af te laden. Daar heeft men dan ook goederenstations, waarheen de wagens varend zijn te brengen. Zoo zag ik een stoomboot, waaraan ter weerszijden een dergelijke goederenferryboot was vastgemaakt. Op elke boot waren drie sporen aangebracht, op elk spoor stonden zes wagens, en aangezien Amerikaansche wagens eens zoo lang zijn als Hollandsche, voer daar derhalve een trein van ongeveer 40 onzer wagens voorbij.

Niets is mooier dan zoo'n tocht over den Hudson, als 's avonds de maan niet schijnt en de sterren bedekt zijn. Dan is het als een koninginnefeest. Aan de langgestrekte duistere stoombootwerven langs den New-Yorker oever hangen dan rijen groote, koel-wit schijnende booglampen als lichtende waterdroppels, terwijl dicht boven de donkere waterlijn, aan de einden der pieren, flikkeren kleine bloedroode stipjes. In de lucht: heel hoog, als sterren, de toplichten van enkele hooge gebouwen op de punt van het stadseiland, en vóór ons en om ons heen: een zwart watervlak, veel te groot om te worden verhelderd door de verlichting op de oevers. Op die donkere ruimte warrelen dooreen als feestschepen de veerbooten, met dicht langs de waterlijn lange rijen groote vierkante, hel uitschijnende ramen, waarboven een iets kortere rij eveneens hel verlichte vensters, en heel alleen in de duisternis twee blinkende stippen, vóór en achter. En overal op het watervlak kleine groene en roode flikkeringen, die als vuurvliegen geruischloos heen en weer zweven tusschen de groote lichtmassa's door.

Maar dat de Hudson 's avonds zoo mooi kon zijn, vermoedde ik niet op den Zondagnamiddag, waarop wij dien voor 't eerst overstaken; een namiddag die dubbel benauwd scheen na het lange luchtbad op den oceaan. En niet minder doodsch dan

de Hudson waren de eerste vieze straten aan de overzijde, vuiler en leelijker nog dan die van Londen. Eindelijk naderden wij Union Square en het betere deel der stad. Maar ook dat was in Zondagsrouw gedompeld, en dus togen wij naar Centralpark, om tenminste levende schepselen te zien. Niet „de deftigheid", want evenals in Engeland heiligt die den Zondag door de natuur den rug toe te keeren; maar het klerken- en werkmanspubliek geniet dan van dit talentvol aangelegd heuvellandschap, een kwartier gaans breed, en ongeveer een uur gaans lang. Doch wij Hollanders, hoewel het publiek niet overdeftig vindende, zouden niet licht den *juisten* stand der wandelaars hebben bepaald, zoo zorgvuldig en smaakvol zijn zij gekleed. Trouwens ook scherpere oogen hebben zich vergist, en een Amerikaansche vriend moest den bekenden Franschen economist Levasseur uit de dwaling helpen, toen deze op een Zondag door dat park gaande, dat hij in vroegere jaren meermalen, doch steeds in de week had bezocht, de opmerking maakte dat de dames nu niet meer zoo elegant waren als bij vroeger bezoek.

In Amerika heerscht dan ook meer gelijkheid .... in uiterlijken tooi dan in Europa, en ook in de week is dáár de werkmansvrouw gekleed met een losheid en smaak, welke in Nederland zelfs bij de gezeten burgerij te vergeefs gezocht wordt.

Maar Levasseur moet toch minder menschenkenner dan economist zijn geweest, anders hadde hij aan één merkteeken den waren aard van het Zondagspubliek herkend: aan het groot aantal kinderen, nu zoo goed als vroeger, hier en overal, de rijkdom van het proletariaat. Doch terwijl het in Nederland wee doet die Zondagsschimmen te zien voorbij zeulen, met erger dan Zondagslusteloosheid op het gelaat, is het opwekkend hier al die dikke bolle wangen en stevige beenen te zien. Geen roode boeren-appelenkleur — die is hier trouwens nergens bekend, en past niet bij het klimaat — doch een mat blank, waartegen te scherper afsteekt het koffiebruin, ja soms het inktzwart van negerkindertjes, die zich in den menschenstroom voortbewegen zonder opmerkzaamheid te trekken. O, die nikkertjes, wat waren ze leelijk en potsierlijk! Maar ze keken nog veel gelukkiger dan de blanke kinderen, in hunne stijf

uitstaande witte jurkjes, die hen precies deden gelijken op een wandelenden inktlap. 't Waren trouwens niet de eerste negers die wij zagen: in een der vuile wijken waar wij door heen kwamen na den Hudson te zijn overgestoken, ging juist een kerk uit van niets dan kleurlingen; verscheidenen er van zóó blank en zóó net gekleed, dat het op den eersten aanblik verwonderde hen te midden der anderen te zien en in zulk eene omgeving.

Doch ik wil niet langer aan den Zondag in stad denken, dien dag welke het maar al te duidelijk maakt hoe tegennatuurlijk de beschaving is, die ons dwingt in steden samen te leven. Steden zijn Zondags ondingen: zij zijn berekend op de drukte der week, en ook alleen dan te verdragen. Die weekdrukte is — gelijk vanzelf spreekt in een stad van $3^1/_2$ millioen inwoners — te New-York zeer groot, maar toch lang niet zóó groot als men zoude denken. Lang niet zóó opvallend als bijv. te Londen. Daar zijn twee goede redenen voor: de meerdere breedte der straten en de betere inrichting der publieke vervoermiddelen. De groote breedte der straten van de Amerikaansche steden dagteekent niet van heden of gisteren: reeds in het eerste kwartaal der negentiende eeuw waren de stedenbouwers aan de overzijde van den Oceaan ons in ruimte van opvatting vooruit. Die meerdere breedte der straten maakt het mogelijk, zonder het overige verkeer te hinderen, dubbel tramspoor aan te leggen. En behalve de *cable-cars* op den grond, die weldra door electrische trams vervangen zullen worden en elkander in drukke gedeelten om de halve minuut opvolgen, heeft men nog de luchtspoorwegen. Op deze gaan om de drie minuten treinen, en de stations liggen 300 à 500 meter uit elkander. De lange wagens — ruim en luchtig gebouwd — hebben alle een voor- en een achteruitgang, en tusschen ieder paar staat een conducteur, die tegelijkertijd de hekken der aan elkander grenzende balcons opent en sluit, zoodat geen ongelukken mogelijk zijn en alle tijdverlies wordt voorkomen.

Dank zij de vele publieke middelen van vervoer, wordt er voor zaken weinig met rijtuigen gereden, en daardoor zijn in

het handelsgedeelte de straten van New-York niet zoo overpropt vol als in Londen.

Aan vreemdelingen zouden al die middelen van vervoer echter, evenals in Europa, weinig baat geven, indien niet door de praktische nummering van straten en huizen, men er dadelijk wegwijs ware.

Het grootste deel van New-York is — als een wafelijzer — in kleine blokjes verdeeld door elf *avenues*, (lanen van ongeveer 30 meter breedte) en honderdtallen van haaks daarop staande straten, die 18 tot 30 meter breed zijn. De lanen liggen op ongeveer 250 meter onderlingen afstand; de straten zijn ongeveer 80 meter van elkander verwijderd. Men kan dus onmiddellijk den af te leggen weg berekenen. Wie bijv. van de 23^e straat naar de 93^e straat moet gaan, heeft $70 \times 80 = 5600$ meter af te leggen. Weet men daarenboven het huisnummer, zoo kan men dadelijk de plaats van het huis bepalen. De vijfde avenue, welke evenals de andere noord-zuid loopt, dient tot ruggegraat; van daar uit begint de huizennummering en de onderscheiding der straatdeelen in westelijk en oostelijk. Telkens als de straat door een avenue wordt gekruist, begint een nieuw honderdtal. 220 west fifty seventh street (de zetel van de American Society of civil engineers, waarin ik zoo hartelijk werd ontvangen), ligt dus westwaarts van de 5e avenue, en is het 20e huis, gerekend van af de kruising met de 7e avenue, aan de linker zijde der straat welke de zeven en vijftigste heet (de even genummerde huizen liggen links). Slechts in één opzicht is de New-Yorker huisnummering gebrekkig, want in de avenues zijn de huizen doorloopend genummerd. Niet aldus in de nieuwere steden: daar heeft men in de avenues hetzelfde stelsel toegepast als bij de dwarsstraten, en vangt op ieder snijpunt een nieuw honderdtal aan. In de onbebouwde kwartieren, gelijk er zoovele zijn, heeft men daarenboven de blokken in denkbeeldige vakken verdeeld, en aangenomen dat bijv. na elke 20 meter breedte een volgend nummer aanvangt. Zoo kan ieder huis dadelijk zijn nummer krijgen, en is latere hernummering overbodig.

Dat deze methoden praktisch bleken, wordt wel het best bewezen door hare toepassing in *alle* Amerikaansche steden; en

wat zeer verrassend is: met behulp dier straat*nummers* localiseert men even gemakkelijk als met straat*namen*. Voor wie in zekere straat een winkel of een theater, of een woonhuis kent, roept het nummer van die straat dadelijk dat gebouw voor den geest; en het ware te wenschen dat hier te lande in de nieuwe buurten die straatnummering (en óók de huizennummering) werd ingevoerd. Zoodoende konde men ook met rust laten de schimmen onzer zeehelden, vorstenverwanten en andere be- en onberoemdheden, die als ze hadden kunnen vermoeden hoe sjofel de naneef hen zoude eeren, zeker gezorgd zoude hebben hun naam met eene ondoordringbare stoflaag van vergetelheid te bedekken.

Is te New-York de voortbeweging in horizontale richting goed geregeld, niet minder die in verticale richting bij de hooge huizen, welke in de zaken-wijk — en ook alleen dáár worden gevonden. Op den eersten aanblik schijnen die hooge huizen enkel fantasie, reclamemiddel, maar zij zijn wèlbeschouwd de eenige goede oplossing van de bezwaren, welke in zulke steden ontstaan door de uitgebreidheid van het handelsbedrijf. Door die uitvinding — want de constructie wijkt zóózeer af van den gewonen huizenbouw, dat men hier terecht van eene uitvinding mag gewagen — is de oppervlakte waarover de koopman zich moet verplaatsen, aanmerkelijk ingekrompen; eene groote tijdsbesparing derhalve verkregen. Maar dat zoude natuurlijk niet het geval zijn, indien telkens trappen waren te beklimmen. Die hooge gebouwen zijn dus enkel mogelijk geworden door wat wij gewoonlijk *liften* noemen, de Franschen ascenseurs, de Duitschers Fahrstühle, de Amerikanen elevators, en wij dus, indien we niet zoo bang waren Hollandsch te spreken, „heffers" zouden doopen. Hef*stoel* zoude niet enkel een germanisme, maar ook eene onjuistheid zijn, want men gaat in die heffers nooit zitten. Dat doet men alleen in Europeesche heffers, omdat deze zoo langzaam gaan en schokken.

Laat ik u binnenleiden in het *Imperial house* (al die hooge huizen dragen namen, zooals in onze steden vanouds) 71, Broadway, waar de beroemde maker van zulke heffers — die o. a. ook de heffers van den Eifeltoren heeft geleverd — Mr. Otis, zijne

kantoren heeft .... op de 19e verdieping. In een ruime gang, bekleed met kostbaar marmer, bevinden zich naast elkander een tiental groote, kunstig gesmede ijzeren hekken, geheel verguld. Elk geeft toegang tot een heffer. Vóór in die gang een groot bord met de namen der bewoners van het huis, alphabetisch gerangschikt, en daarachter het kamernummer. Wij moeten zijn bij Mr. Stephen Baldwin van de „Pennsylvania and Maryland Steelworks", onder wiens vriendelijk geleide wij de inrichting van het gebouw zullen zien. Zijn kamernummer is 1817, d. w. z. de 17e kamer op de 18e verdieping. Van de elevators kiezen wij dus een der „express" elevators uit, d. w. z. een die niet ophoudt vóórdat de elfde verdieping is bereikt; en deze brengt ons na 3 „stops", in veertig seconden tijds op de gezochte hoogte.

Dus na driemaal te hebben gestopt; want gij moet niet denken, dat gij het rijk alleen hebt in zulk een heffer, en dat het aantal heffers enkel zoo groot is, om ieder bezoeker veel ruimte te geven. Zij zijn alle steeds propvol, en bijna op elke verdieping stappen menschen in en uit. Want zelfs wie zich van de eene naar de andere verdieping begeeft, maakt niet van de trap, maar van den heffer gebruik. Onze „car" moest dan ook tusschentijds drie maal stoppen om menschen in en uit te laten, en wanneer men overweegt dat telkens twee hekken zijn te openen: die van den heffer en die op de gang; en deze ook telkens weder te sluiten zijn, zoodat dus die veertig seconden vertegenwoordigen het viermaal stil doen houden en weder aan den gang zetten van den heffer, het zestienmaal bewegen van deuren, dan zal men wel willen gelooven dat de Amerikaansche heffer niets heeft van den Europeeschen slaperigen naamgenoot.

Alles is er dan ook op berekend om de bewegingen snel uit te voeren. De deuren aan den heffer en op de gang worden tegelijk geopend of gesloten door een voettrapper onder het bereik van den „elevator-boy". Deze heeft dus de handen vrij om het op- en neergaan te regelen. Trouwens hij heeft enkel aan een touw te trekken, en het komt er zelfs niet op aan of hij dit langzaam doet of er aan rukt: de inrichting is een zoodanige, dat de machine steeds gelijkmatig aanzet. Het onaan-

gename gevoel dat in Europa den aanvang en het einde van zulk een zweeftocht kenmerkt, wordt dientengevolge daar niet ondervonden.

Trouwens de heffers in het huis waar de even vernuftige als voorkomende heer Otis zijn zetel heeft opgeslagen, zijn natuurlijk in alle opzichten volmaakt. Zoo het middel om te doen weten aan den heffer, die in aantocht is, dat men mede wil. Hierbij is in het oog te houden de regel: dat een heffer, welke naar boven gaat, niet tusschentijds weder daalt, of omgekeerd, — hij beweegt zich steeds in één richting voort. Wil men omhoog of omlaag, dan gaat men in de gang staan, op eenigen afstand van het tiental hekken, en let op. Plotseling ziet men nabij een der hekken, hel verlicht, het woord „up" of „down". Wenscht men zich naar een hoogere verdieping te begeven, dan gaat men naar het hek, waar het woord „up" duidelijk werd, en drukt er op een knopje. Een oogenblik later is werkelijk daar een heffer, welke naar boven gaat, even stil houdt en den reiziger opneemt.

De heffer steekt namelijk vanzelf, als hij twee verdiepingen hooger of lager is gekomen dan die waarop men zich bevindt, het gloeilampje aan dat achter het woord „up" of „down" is aangebracht, en kondigt dus zijn komst aan. Door het knopje waarop wij vervolgens drukten, ontstak zich in den heffer, toen deze zich een verdieping lager bevond dan de onze, eveneens een gloeilichtje; de elevatorboy wist dus dat hij een verdieping hooger stil moest houden.

Alle heffers worden geregeld onderzocht; er bestaan zelfs maatschappijen, die zich uitsluitend belasten met het inspecteeren van heffers. Bij de heffers in het Imperial-house heeft men, behalve de gewone veiligheidsinrichtingen, nog een luchtkussen aangebracht. Het onderste deel van den koker, waarin zich de heffer op en neer beweegt, is namelijk zóó nauwsluitend gemaakt, dat de lucht niet dan zeer langzaam kan ontsnappen als de heffer beneden komt; zooals men duidelijk hoort bij het neerdalen. Breekt dus de ketting, waaraan de heffer hangt, dan zal het luchtkussen den schok voorkomen, en zoodoende een ongeluk verhinderen, zelfs al werkt het gewone veiligheidstoestel

niet, dat uit een paar klemmen bestaat. Deze klemmen nl. schieten uit en zetten zich vast in den koker, waarin de heffer zich op en neer beweegt, zoodra door het springen van de ketting de veer zich kan ontspannen, welke die klemmen regeert.

De geheele kelderverdieping van zulk een gebouw is door machinekamer en stookhuis in beslag genomen; wat wel noodig is, want niet enkel zijn de liften te bedienen, maar ook is te zorgen voor de stoomverwarming en de electrische verlichting van het huis. Het aantal benoodigde paardekrachten overtreft dan ook dat van vele onzer groote fabrieken. De machinekamer is Hollandsch-netjes; dat zijn trouwens al die groote gebouwen van onderen tot boven; en het moge waar zijn, dat het zeer moeielijk is om in Amerika bedienden te krijgen, de oningewijde bemerkt daar niets van, en een Hollandsche huismoeder zou haar hart ophalen aan al dat gepolijste koper- en nikkelwerk.

Toch zijn deze werktuigkundige inrichtingen der wolkenschrapers betrekkelijk klein, vergeleken bij die der reusachtige hotels, zooals het Waldorf-Astoria te New-York en het Auditorium te Chicago. Aan steenkolen, machinekamerbehoeften en personeel ter bediening van de werktuigen en ketels wordt bijv. in laatstgenoemde inrichting jaarlijks bijna anderhalve ton gouds ten koste gelegd.

Zijn de wolkenschrapers mooi, zijn zij leelijk? Het is verwonderlijk, bijna beschamend, hoe spoedig de mensch aan zulke buitengewoonheden gewent. Na een paar dagen zwervens door de straten van New-York vallen ze evenmin op als molshoopen. Wèl hebben zij het eerste oogenblik mijn Europeesch gevoel van bouwkundige betamelijkheid gekwetst, hetwelk eischt dat de kerken hoog zich verheffen boven de zuiver nuttigheidsgewrochten der menschheid. Vrij en onbelemmerd rijze de torenspits in het luchtruim omhoog, als een bede tot God, tevens als een teeken van uitkomst voor den reiziger, die vermoeid de stad zoekt van uit de verte. Ver boven het dakengekrioel en de met onreinen rook beladen menschenatmosfeer, schittere in de zon het kruis, dat op het uiterste punt den toren kroont!... Doch te New-York kan men van uit de

hoogere verdiepingen der kantoorgebouwen er zijn hoed op hangen zooals op een kapstok! [1]

Maar ook dat eerste oogenblik van verstoordheid is bij het negentiende-eeuwsche menschenkind spoedig voorbij. Vergeleken met de hoogte der hemelen zijn immers de torens van den Keulschen dom niet hooger dan die van de kleinste dorpskerk; en noch in de hoogte, noch in het uiterlijke moet de kerk heil zoeken! De les welke die wolkenschrapers geven, is dus niet te onpas, en de Amerikaansche architecten hebben die begrepen. Hunne nieuwere kerken kenmerken zich door fijngevoelden eenvoud; en de lage massieve klokketorens versterken het ernstig karakter van het geheel, waarbij vergeleken de moderne Hollandsche bedehuizen en vooral de Hollandsche moderne torens.... Amerikaansch blufferig schijnen.

De wolkenschrapers zijn uitsluitend voor kantoren bestemd; voor bewoning zouden zij onbruikbaar wezen en daarenboven te kostbaar; maar ook buiten het zaken-deel der stad zijn geheele wijken met zeer hooge huizen — zij het ook van niet zoo ongewone hoogte — bebouwd. Want dit is de vloek van de New-Yorker wereldstad: de grond is er buitensporig duur, en dientengevolge woont er 67 percent der bevolking in huizen, welke meer dan 20 personen herbergen; in woonkazernes derhalve.

In Chicago is zulks maar met 17 percent het geval; in Boston met 14 percent; in Philadelphia „the city of the homes" maar met $3\frac{1}{2}$ percent. Dat het huiselijk leven te New-York dus veel te wenschen over laat, is begrijpelijk; en vooral in de gedeelten der stad waar de armere bevolking hokt, zijn de toestanden betreurenswaardig. Op de terugreis bracht het toeval mij in aanraking met een Deen, die, sedert lang te New-York gevestigd en in de journalistiek werkzaam, zich met goed gevolg aan de propaganda tot verbetering van woningen wijdde. Trouwens, die „tenement houses" zijn vooral zoo verschrikkelijk omdat naar deze stad al het schuim van Europa drijft, en van ouderlijke

[1] „De Utrechtsche dom is 103 meter hoog; het Ivins syndicate building te New-York" 117,5 meter. Doch dit is buitengewoon; het meerendeel blijft tusschen de 70 en 90 meter.

tucht geen sprake is bij de bewoners. Want de ouders: Italianen, Grieken, Polen enz. hebben niets geen macht over hunne kinderen, die zich boven hen wanen door eene kennis van het Engelsch, welke aan de bejaarderen ontbreekt. Niet enkel voor het brengen van lucht en licht in die krotten had de Deen geijverd, maar — en met goed gevolg — ook voor iets waarvoor hier te lande eveneens wel propaganda mocht gemaakt worden: het opheffen van het verbod om in publieke parken op het gras te loopen. „Dáár moeten de jongens vrij kunnen balspelen; want een jongen die niet flink spelen kan, wordt nooit een flinke man: huid en geest — zooals hij kenmerkend besloot — moeten beide kunnen transpireeren". Geen wonder dan ook dat deze volksvriend een overtuigd voorstander was van handenarbeid op de lagere school, welk onderricht Amerika uit Rusland heeft overgenomen en dat er — zooals wij later zullen zien — meer en meer belangstelling ondervindt, óók op de hoogere scholen.

Doch nu brandt gij als Hollander van nieuwsgierigheid om te weten wat in reusachtig New-York aan klein Nieuw Amsterdam herinnert. Ach, niet veel; de mode om van Holland af te stammen dagteekent eerst van lateren tijd; [1] en aangezien de punt van het eiland Manhattan, waarop die nederzetting werd gesticht, het zaken-deel der stad is geworden, bleef van de oude gebouwen geen spoor over. Alleen enkele namen brengen den

[1] Fiske in zijn zoo lezenswaardig boek „The Dutch and Quaker Colonies in America" (Macmillan, London 1899) zegt dit uitdrukkelijk. Trouwens men moet wel in het oog houden dat de Nederlandsche nederzetting zéér klein was. Volgens Th. Roosevelt's New-York (Historic town series; Longman, Green & C°. 1898) telde de stad, toen Engeland die wederrechtelijk in 1664 in bezit nam (in vollen vrede)! slechts vijftien honderd ingezetenen. De bezetting bestond volgens Fiske uit honderd vijftig man, en er waren slechts tweehonderd vijftig weerbare burgers! En hoevelen dezer waren Nederlanders? Misschien hoogstens de helft, want er woonden vele Engelschen en Hugenoten, en van nog anderen landaard. Men geeft dus toe aan eene illusie, door in New-York Nieuw Amsterdam terug te willen vinden. Zelfs van de eeuw volgende op die welke de Nederlandsche vlag wapperen zag op Manhattan, zijn slechts weinige sporen over. („Nooks and old Corners of New-York" door C. Hemstreet. 1899.)

vroegeren toestand in gedachte: Wallstreet, waar vroeger de omwalde stad eindigde, en die thans de meest beroemde of beruchte straat is van financieel New-York. En dicht daarbij brengt de om andere redenen niet minder beruchte „Bowery"-straat, in herinnering een der bouwerijen (boerderijen) welke buiten de wallen lagen.

„Ik heb mij dikwijls afgevraagd — schrijft Fiske — waarom de woorden „Dutch" en „Dutchmen" ons willekeurig iets min of meer dwaas voor den geest roepen. Want dat zulks het geval is, kan niet ontkend worden; maar de oorsprong is niet gemakkelijk na te gaan. Al de Duitschers noemen zich „Dutch", terwijl de „Dutchmen" zelf zich Hollanders of Nederlanders noemen naar hun land; maar als wij een Duitscher een „Dutchman" noemen, dan doet ons dat altijd glimlachen. Het schijnt als vanzelf te spreken dat er iets — al is het ook niet veel — maar toch *iets* grappigs in steekt een „Dutchman" te zijn. Het moet van veel vroeger dagteekenen dan Irving's schetsen."

En niet ten onrechte laat Fiske die gevoelens dagteekenen van de 17e eeuw, toen de Engelschen en hunne Nederlandsche neven scherpe mededingers waren, niet zelden elkander beoorloogden, en zij meer dan vroeger of later, voortdurend elkander voor den geest stonden. In dien tijd vindt hij voor 't eerst uitdrukkingen als „Hollandsche troost" (Dutch comforters), als wederwoord aan wie u raden den Hemel te danken dat het nog niet erger is. „Hollandsche koopjes" (Dutch bargains), als bier het verstand benevelt; of „Hollandsche moed" (Dutch courage), als sterke drank in het spel is. Nog erger: „Dutch defence" voor een overhaaste en laffe overgave. Shakespeare noch zijne tijdgenooten kennen zulke uitdrukkingen, doch onder Karel II komen zij veelvuldig voor. Troosten wij ons echter, want Fiske vervolgt: er ligt meer spijtigheid dan geest in die uitdrukkingen, en zij zouden zeker niet opgekomen zijn als het Hollandsche volk ver beneden het Engelsche stond. Want waar een duidelijk verschil bestaat, spreekt geestelijke meerderheid zóó van zelf, dat die niet door zulke aanwrijvingen behoeft bevestigd te worden. Alleen waar het onderscheid met den vijand inderdaad gering is, neemt men zijn toevlucht tot groote woorden."

Aan den Hollandschen oorsprong heeft New-York één karaktertrek te danken; doch die karaktertrek heeft dan ook haar fortuin gemaakt: het cosmopolitisme [1]. Reeds onder het Nederlandsch bestuur mochten zich er de Joden vrij vestigen, en sedert is de wereldstad steeds een wereldherberg gebleven. In dit opzicht onderscheidt zij zich dan ook ten zeerste van Boston en Philadelphia, die men provincie-wereldsteden zoude kunnen noemen, en die dientengevolge een veel sterker uitgedrukt eigen karakter hebben, daardoor — eerlijk gezegd — ook mooier zijn. Nu moge cosmopolitisme kracht geven op handelsgebied, staatkundig verzwakt het; en dientengevolge is New-York dan ook allerminst als hoofdstad der Vereenigde Staten te beschouwen. Dit verliezen wel eens uit het oog de dagbladschrijvers aan deze zijde van den Oceaan als zij vragen: wat doet, wat denkt New-York? Want die wereldstad vertegenwoordigt in geenen deele Amerika; heeft tengevolge van dat cosmopolitisme zelfs geen vaste overtuiging: èn de Staat èn de stad van dien naam zijn op politiek gebied „twijfelaars", zij het ook machtige twijfelaars, aan wien als zoodanig meer het hof gemaakt wordt door de beide staatkundige partijen, dan aan menig vertrouwbaarder bondgenoot. Ook dáár toch geldt: dat men zich meer verheugt over den terugkeer van één afvallige, dan over het standhouden van tien rechtvaardigen. In geen geval zie men dus in New-York Amerika's toongeefster; zij is dit hoogstens op het gebied der over-weelde.

En hiermede worde van de stad afscheid genomen. Wilt gij een algemeenen indruk? Mooier, veel mooier dan Londen gelegen; veel frisscher, veel ruimer gebouwd dan die wereldstad, is New-York toch hoogstens ervan eene verbeterde amerikaansche editie. In één opzicht eene *veel* betere: De zwarte rook welke Londen bedekt, ontbreekt geheel in New-York. Hier wordt enkel anthraciet „hard coal" gestookt. Geen rookpluimen, maar stoompluimpjes ziet men boven de groote huizen; soms zelfs stijgen die uit het plaveisel op. Want vele straten zijn hol,

[1] Ook één constructieve eigenaardigheid is uit Nederland overgenomen: de „stoop" (stoep).

en men wandelt dan eigenlijk op de eerste of tweede verdieping; de machinerieën liggen benedengronds.

De beroemde Fifth avenue is banaal; de woningen der Vanderbildts en andere millionairs „elders gezien;" maar van de waarde van den grond aldaar kan men zich eerst eenig begrip vormen als men weet, dat bijv. de Engineering club, welke een dubbel Amsterdamsch heerenhuis bewoont, jaarlijks *f* 19,000 huur betaalt. Tijdens mijn verblijf werd de kleine driehoek verkocht, welke op de snijding van Broadway en Fifth avenue ligt: aan eerstgenoemde straat een breedte van 44 meter, aan de andere van 40 meter heeft. De diepte van het perceel langs de 23e straat gemeten, bedraagt slechts 17½ meter, aan het Madisonplein maar 0,60 meter. En dat plekje werd voor 2¼ millioen gulden aan een mijnbezitter uit Salt lake city afgestaan; wat ongeveer overeenkomt met *f* 6000 per vierkanten meter. [1]

In 1857 voor *f* 80,000 verkocht, is dit perceel thans in het kohier der belastingen voor *f* 810,000 aangeslagen; en de daarop staande oude verwaarloosde huizen van twee en drie verdiepingen, die zoo afsteken bij de omgeving, brengen jaarlijks *f* 90,000 huur op. Natuurlijk zal er een wolkenschraper verrijzen.

Dat dit perceel, zooals bovenstaande cijfers uitwijzen, nog niet op de helft der werkelijke waarde is aangeslagen, heeft niets bevreemdends. Een onjuiste schatting is geen uitzondering, eerder regel in Amerika, en vooral de groote steden hebben daarin het middel gezien om de staatslasten zooveel mogelijk op het platte land te schuiven [2]. Doch met belasting-beschouwingen wil ik uw humeur niet bederven; liever uwe verbeelding voeren naar het punt waar men bij het leelijkste gebouw der stad het mooiste uitzicht heeft op den Hudson, welke, ofschoon een paar

---

[1] De grond waarop de wolkenschrapers in het zaken deel der stad staan, wisselt tusschen *f* 4000 en *f* 8000 per vierkanten meter.

[2] In Kansas-city bijv. wordt openlijk erkend dat de geschatte waarde der perceelen zelden meer dan 35 pCt. van de werkelijke waarde bedraagt; dikwijls niet meer dan 20 pCt. Een belangrijk overzicht tusschen het verschil in schatting op platte land en in stad voor verschillende deelen der Unie geeft de „Political Science Quarterly" (Sept. 1899.)

kilometer breed, toch niet overmatig wijd schijnt, omdat massieve, groen bedekte heuvelrijen dien omzoomen en smal houden.

Daar staat het monument van Generaal Grant; van buiten mislukt voorbeeld van klassieken stijl; van binnen herinnerende aan het graf van Napoleon in de kerk der Invalieden. Democratisch is naast den uit rood porfier gehouwen sarcofaag, welke Grants lichaam bevat, een gelijksoortige gesteld waarin eenmaal zijne echtgenoote zal rusten. Maar beter dan dit monument van niet eens twijfelachtige schoonheid, wordt de Generaal geëerd door de houding van het publiek: De deuren staan wijd open, maar niemand treedt met gedekten hoofde binnen, en slechts fluisterend wordt in die ruimte gesproken.

Den dooden eerbied te bewijzen, niet vluchten voor het beeld des doods, daarvan getuigt Amerika allerwege. In den hartader van New-York: den Broadway; in den hartader van Boston: Tremontstraat; te midden van de hooge huizen, het gekrioel der zaken doende menschen, strekt zich plotseling terzijde van het voetpad een laag ijzeren hek uit, waarover men zóó kan springen; en daarachter onder het groen der boomen, op fraai onderhouden gras, staan rijen grafsteenen, meestal zeer eenvoudige. Wat zouden wij daar gauw een hooge schutting om heen zetten, om toch alle gedachte aan den onwelkomen gast te verbannen! Hier integendeel, te midden van het overstelpend gewoel der wereldstad, waar schijnbaar alleen gedacht wordt aan het materieele leven, is dat toevluchtsoord der stilte als een sprekend bewijs dat zelfs in het steenen hart van den meest verstokten financier nog een klein groen plekje schuilt. En voor den vreemdeling, wien het leven in dit land zoo wonderlijk toeschijnt, zoo geheel anders dan wat hij kent, die niet weet hoe deze menschen aan zich, hoe zich aan hen te binden, wordt dit teeken des doods tot een teeken van verbroedering.

TWEEDE AVOND.

VEROORDEELDE RASSEN.

I

Voor Europeanen die nooit Amerika bezochten, zijn de Vereenigde Staten de republiek waar Dollar Koning is; het herrieland waarheen wij onze mislukte zonen zenden, en waar vandaan wij veel geld trachtente halen — wat dikwerf *ons* mislukt. Kortom, een land hoogstens goed om zaken mede te doen; want, nu ja, zoolang we zaken doen, moeten wij wel een oogje sluiten! doch waarvan wij niets willen weten als wij op ons Zondags zijn.

Die voorstelling is beschamender voor ons dan voor Amerika, en bewijst onze grove burgermans-onwetendheid. Want als voor iets eerbied is te hebben, dan is het voor de staatslieden, voor de krijgsmannen, in 't algemeen voor de vele groote patriotten welke dat land heeft voortgebracht.

't Is waar, op dit oogenblik is de teelt van helden minder groot. Maar men moet niet vergeten dat Amerika thans verkeert in een dier levenstijdperken waarin geen enkel volk op het voordeeligst uitkomt. „'t Zijn sterke beenen, die de weelde dragen", en de weelde is dáár gekomen in zeer korten tijd en is ongelooflijk groot. Ga maar eens na: in 1790 was Philadelphia de *grootste* stad van alle Amerikaansche steden .... en telde 42,000 inwoners. Daarna kwamen New York met 33,000 en Boston met 18,000. De drie hoofdsteden van toen waren dus ons Nijmegen, Delft en Zutphen van thans! En nu? Tegen-

woordig telt Philadelphia er $1\frac{1}{4}$ millioen, New-York $3\frac{1}{2}$ millioen, Boston (met voorsteden) 1 millioen.

Hoe zou in zoo korten tijd een volk zich in zulk een wasdom kunnen ingroeien? De zuurdesem van het oude onvervalschte Amerikanisme is dan ook nog niet in staat geweest de massa Europeanen te doorzuren, die wij over dat land hebben uitgestort als uit een vuilnisemmer. [1]

Ook de oude Amerikaan was van Europeeschen komaf, maar van een ander gehalte dan waarmede koloniën meestal zich tevreden moeten stellen. Die dáárheen trokken in de 17e of de 18e eeuw, trokken er heen minder uit begeerte naar goud, dan uit begeerte naar rust. Niet vadsige, lichamelijke rust, maar rust voor het gemoed. Het waren mannen en vrouwen van karakter, die zich daar neerzetten; en gelijk Frankrijk geestelijk verbloedde door de uitbanning der Hugenoten — dwaas Frankrijk, reeds zedelijk zoo verzwakt door den moord der Albigenzen vier eeuwen vroeger — zoo gaf ook Duitschland in zijne Paltsbewoners, Engeland in zijne Puriteinen de beste, krachtigste, soberste elementen prijs. Ook Nederland — dat wij dit nimmer vergeten! — heeft, niet geleerd door eigen onderdrukking, nog in deze eeuw velen gedwongen om des geloofs wille aan gene zijde van den Oceaan een verlichter vaderland te zoeken.

Dat krachtige ras — nog gestaald door den strijd tegen Indianen en Canadeezen — heeft in den onafhankelijkheidsoorlog, later in den slavenoorlog, getoond mannen te bezitten, waardige evenknieën van de besten die Europa voortbracht.

Wij, Nederlanders, hebben ongetwijfeld recht om trotsch te zijn op den 80-jarigen krijg en op de latere oorlogen onder Willem III, en toch — hoewel niet weinige Nederlanders te wapen trokken en vele stedenbewoners zich dapper weerden —

---

[1] Rob. A. Woods in „The Quarterly Journal of Economics" (Nov. 1899) schrijft : It is unfortunately true, in large cities at least, that the Americanising process, remarkable as its achievements are, has had its results rather in opening up fuller intercourse within (the)' heterogeneou simmigrant mass, than in relating it in any way to the orginal American element in the population.

meer nog dan Hollandsch bloed, heeft Hollandsch geld de zege bevochten, geld waarvoor dan troepen van elders werden aangeworven. Maar in den Amerikaanschen vrijheidsoorlog moest het Amerikaansche volk zelf, en alleen, Engeland weerstaan; en mogen ook in den slavenoorlog aan Noordelijke zijde vele buitenlanders hebben gestreden, aan de zijde der Zuidelijken althans, stond geen enkele vreemdeling.

En ik wil het eerlijk bekennen, hoewel geenszins de slavernij vergoelijkend, [1] voor die Zuidelijken gevoel ik grooten eerbied, ja in zeker opzicht óók sympathie. Die sympathie namelijk, welke bewoners van een klein land moeten gevoelen voor wie — om 't even om welke reden — aangevallen worden door een overmachtigen vijand. En dat was hier het geval: de Zuidelijken vormden betrekkelijk een klein hoopje; kracht en kapitaal waren aan de zijde der Noordelijken.

Slechts 8 millioen inwoners telden de slavenstaten (de „confederates") en van deze waren de helft zwarten. Dat van het 4 millioen blanken — mannen, vrouwen, kinderen — 600,000 ten strijde trokken in den vijfjarigen veldtocht 1861—1865, bewijst wel dat met de kracht der wanhoop werd gestreden. Aan de andere zijde stond een bevolking van 24 millioen (de „federates"), [2] welke tegenover die zes honderd duizend weerbare mannen er twee en een half millioen stelden; en tot die overmacht droegen 500,000 vreemdelingen bij: Duitschers, Ieren, Engelschen — zij alleen dus reeds bijna voldoende om de Zuidelijken te staan. Daarenboven vochten aan de zijde der Noordelijken 180,000 negers.

En toch heeft de oorlog, welken die Noordelijken eerst als een militaire wandeling beschouwden, vijf jaren geduurd, en is niet geëindigd voordat één millioen menschenlevens was geofferd, en de openbare schuld met 8 milliard was vermeerderd!

Met dien vijfjarigen krijg was voor de Zuidelijken de ellende

---

[1] In onze West was toen ter tijd de slavernij ook niet geheel afgeschaft.

[2] Volgens eene andere opgave bedroeg de bevolking der slavenstaten 9 millioen en die der noordelijke 22 millioen.

nog niet voorbij. Want de oorlog eindigde niet met een vrede tusschen Staten en Staten: de Zuidelijke Staten werden beschouwd als niet meer zelfstandig te bestaan, en gebracht onder militair beheer. En toen na enkele jaren wederom een burgerlijk bestuur werd ingevoerd, schrapte de wet allen als kiezers, die eenig deel hadden genomen aan de rebellie — want aldus werd de strijd der Zuidelijken betiteld. En aangezien in 't Zuiden geen man van eer, van aanzien of fortuin thuis was gebleven, stond dit gelijk met het staatkundig dood verklaren van het intellect, en het alle macht in handen geven aan de vrij verklaarde negers en aan de blanke avonturiers, die uit de Noordelijke Staten aanzwermden: de *carpetbaggers*, wier geheele bezitting — bij het komen althans — bestond uit het tapijten handvalies waarmede zij de reis aanvaardden.

Langer dan tien jaren na het einde van den oorlog duurde deze toestand van willekeur en dwang, welke misschien het Zuiden meer kostte dan de vijf jaren van brutale verwoesting.

Is dat Zuiden thans de gevolgen van dien worstelstrijd te boven? Neen. Nu ja, zal men schouderophalend zeggen: verdiend loon! Vooral zullen zij zoo spreken, wier sympathie bepaald wordt door het lezen van „de Negerhut van Oom Tom". Doch men houde in 't oog dat dit niet was een roman, maar een roman-pamflet. Ongetwijfeld zullen er slavenhouders geweest zijn, die, zelfs tegen hun eigen belang in, wreedheden pleegden — aan geen mensch is absolute macht over den medemensch veilig toe te vertrouwen — maar de oorlog zelf levert het duidelijkst bewijs dat mishandeling uitzondering was: Eene bevolking van vier millioen blanken — wijd verspreid wonende — zoude met geen mogelijkheid 600,000 man in 't veld hebben kunnen zenden, indien de vier millioen zwarten aan eigen haard als vijanden waren achtergebleven.

Trouwens aanvankelijk werd de oorlog geenszins gevoerd door de Noordelijken met het doel om de slaven te bevrijden: het was een oorlog niet om de knikkers, maar om 't recht van het spel. Geen Staten mogen — aldus beweerden zij — uit het eenmaal gesloten statenverbond treden; de afscheiding der Zuidelijken was dus geen wettige daad, maar een opstand. Netelige

rechtsvraag, behoorende tot die welke alleen met het zwaard worden opgelost, en omtrent welker argumenten vóór en tegen hier dus veilig kan gezwegen worden. Trouwens hoewel verzwegen, zijn zij daarom nog niet vergeten; en mochten te eeniger tijd, omtrent eenig onderwerp, broederstaten weder aan het twisten geraken, dan zullen zeker die betoogen op nieuw vernomen worden. [1]

Maar de meer populaire vraag, op welke de oorlog eigenlijk het antwoord was, luidde: Is een slaaf, die vlucht naar een der staten van de Unie, waarin de slavernij is afgeschaft, al dan niet aan zijn meester uit te leveren? Want die uitleveringsvraag had al jaren en jaren kwaad bloed gezet, en naarmate in het Noorden de herinnering aan eigen tekortkomingen zwakker werd, groeide de beweging tegen het uitleveren aan. Tusschen de weigering om zelf een hulpelooze over te leveren aan den vertoornden vervolger, en het aan anderen — die verweg wonen — verbieden om slaven te houden, ligt echter een wijde kloof, en eerst een jaar na het uitbreken van den oorlog heeft het Noorden den stouten sprong gedaan, niet zoozeer uit menschlievendheid, dan wel omdat de afschaffing der slavernij in de geheele Unie, de slaven-houdende staten krijgskundig verzwakte. Want nu kregen de slaven belang bij den uitslag van den oorlog, en door het omhoog heffen van de vaan der menschelijkheid, werd voor goed aan Engeland en Frankrijk belet, partij te kiezen voor de Zuidelijken. Immers hoe vreemd dit heden ten dage moge klinken, toenmaals waren de Noordelijken alles behalve zeker dat Europa niet aan de slavenhouders bijstand zoude bieden. Engeland toch trok uit het Zuiden de katoen, welke het noodig had voor hare nijverheid, en die oorlog bedreigde dus hare industrie; en hoezeer Engeland ook voor afschaffing van slavernij ijverde, het hemd is nader dan de rok,

[1] Zonder in de gewone gebreken van napleiten te vervallen, geeft een goed overzicht van de m. i. nogal steekhoudende argumenten der zwakkere partij: J. L. M. Curry, „The southern states considered in their relation to the constitution of the United States and to the resulting Union." (Richmond, Va; Johnson, 1895.)

en de belangen der Britsche wevers gingen voor. En Frankrijk had gaarne de Zuidelijken bijgestaan, doch wachtte op Engeland.

Op hulp uit Europa hadden dan ook de slavenstaten gerekend, toen de oorlog nog enkel diende ter beslissing van de vraag: zijn leden der Unie bevoegd zich aan het verbond te onttrekken? een vraag ook tijdens en kort na den onafhankelijkheids-oorlog meermalen gesteld, en die eigenlijk bevestigend te beantwoorden is — althans uit een rechtskundig, zooal niet uit een staatkundig oogpunt.

Dit alles is niet uit het oog te verliezen, en zal wellicht zachter stemmen voor de Zuidelijken, met wie ik u thans in kennis zal brengen. Want ik wil u voeren naar Richmond, de hoofdstad van Virginia; een stad die betrekkelijk dicht bij New-York ligt, maar toch het centrum was van den oorlog; een tamelijk aanzienlijke stad, thans tellende 125,000 inwoners, waarvan de zwarte bevolking ongeveer even groot is als de blanke.

Zoo van lieverlede was ik door de reis naar 't Westen al gewend geraakt aan de zwarten, of zooals men beleefdheidshalve zegt (en zij zich zelven noemen): de gekleurden. In de deftige New-Yorksche hotels vindt men hen niet: de kellners zijn daar allen blanken, meestal Europeanen, soms van zeer hooge afkomst, gevolgd door niet minder diepen val. Ook houdt men er daar geen neger-koetsier op na, indien men een blanken betalen kan. Maar in de slaapwagens zijn alle bedienden gekleurden, en in de Westersche hotels eveneens. Eerst in 't verre Westen vindt men weer blanken: vrouwenbediening.

Als bedienden zijn de gekleurden voortreffelijk, en men zoude bijna geneigd zijn aan te nemen, dat dit hunne bestemming is; zij vormen als 't ware de in Europa ontbrekende schakel tusschen het huisdier en den eigenlijken mensch. Natuurlijk hebben zij hunne gebreken, evengoed als de lagere categorieën: koe, paard, ezel, hond; maar mits men geen andere eischen stelle, dan die in billijkheid aan het mensch-huisdier gesteld mogen worden, zal men geen reden tot ontevredenheid hebben. En wie meer eischt, stoppe zich den mond met de vraag van Figaro-Beaumarchais: „Aux vertus qu'on exige dans un domestique, Votre

Excellence connaît-elle beaucoup de maîtres qui fussent dignes d'être valets?"

En nu zult gij denken dat ik de negers veracht? Integendeel, ik benijd ze. Dat negerras is een buitengewoon gelukkig ras; niet uit een Europeesch, maar uit een algemeen menschelijk standpunt.

Niet al te wijs, niet al te verstandig; kinderlijk gelukkig met het schijnen van de zon; onbezorgd; genietende van alles. Altijd lachende: het is alsof hunne mooie witte tanden daarvoor expres gemaakt zijn; zij lachen als ze mooi gekleed zijn, poesmooi, al te mooi; maar zij lachen ook als ze heel armoedig zijn toegetakeld. Zijn dit wellicht de kinderen van Japhet, de zachtmoedigen — aan wie volgens dat diepe woord: het Koninkrijk der Aarde is toebedeeld — en zijn wij, bleekgezichten, nooit tevredenen de door nijd en afgunst verbleekte afstammelingen van Cham, voor en door wie de mooie aarde is geworden tot een vloek?

Maar in alle geval had ik daar in 't Zuiden — waar zooveel meer negers wonen, en waar „carpet-baggers" hen uit baatzucht opzetten tegen hunne vroegere meesters — verwacht bij den zwarte te vinden het gevoel van den werkman, die zich gelijk acht met zijn meester, doch door dezen verongelijkt, omdat zijne meening niet wordt gedeeld. En bij de zuidelijke blanken verwachtte ik een gevoel van wrok. Want deze hebben veel verloren: alleen reeds het zonder vergoeding vrij verklaren der slaven kwam hun op vijf milliard gulden te staan — het dubbele der fransche oorlogsschatting! — en wat hebben hun daarenboven de vijf jaren van oorlog en de tien jaren van „reconstructie" niet gekost!

Doch wonderlijk genoeg, in plaats van norsch, waren de negers te Richmond en in de andere deelen van Virginia, welke ik bezocht nog veel vriendelijker en goed gehumeurder dan in de Noordelijke en Westelijke staten; er heerschte zelfs in hun toon iets van dat gemeenzame, dat alleen door jaren lang samenleven, door goede verstandhouding tusschen meesters en dienstbaren ontstaat.

Die persoonlijke indruk werd bevestigd door hetgeen daar

wonende blanken mij mededeelden. De verhouding tusschen heer en slaaf was in den regel eene zeer goede, en de verhouding tusschen den ci-devant meester en den gewezen slaaf is zulks ook na den oorlog gebleven. Slechts met de jongere zwarten, die — nu de slavernij is afgeschaft — niet meer zoo algemeen op huiselijken voet in aanraking komen met de blanken, en — aan zich zelf overgelaten — meer onder den invloed komen van de carpet-baggers, is de verstandhouding minder bevredigend; en van lieverlede rijpt dan ook eerst *nu*, wat een Europeeër zou gedacht hebben dat *nu* moest verdwijnen: de rassenhaat.

In onze verbeelding staan de slavenhouders als ruwe, vloekende, dronken mannen, steeds met een zweep in de hand — doch hoe zouden in dat geval juist die Zuidelijke Staten de eerste rol hebben kunnen spelen tijdens den onafhankelijkheidsoorlog? Immers de leiders van den strijd tegen Engeland, de eerste krijgslieden en staatsmannen van Amerika, zijn niet uit het Noorden, maar uit die Staten voortgekomen, welker bevolking ons zoo onsympathisch toeschijnt, en die toch èn in ras èn in geestverwantschap dichter bij ons staat dan velen vermoeden. [1]

[1] Terwijl in de Noordelijke Staten van Amerika de behoudende Engelschen de meerderheid vormden, speelden daarentegen in het Zuiden de Schotten en Duitschers een gewichtige rol. John Fiske wijst er op, hoe in de 18e eeuw de beide groote stroomen van emigranten — die uit Ulster en die uit de Paltz — zich vereenigden, en zuidwaarts trekkende, in Maryland en Zuid-Carolina sterken invloed uitoefenden, den geest in Noord-Carolina geheel wijzigden, en een einde maakten aan de overmacht der Cavaliers in Virginia. De Ulstersche stroom bestond uit Presbyteriaansche Schotten, die in de 17e eeuw overgeplaatst waren naar Ierland, teneinde het Catholicisme tegen te houden. Ruim een millioen dezer goed ontwikkelde en beschaafde Schottenbevolking woonde daar tot 1720; toen dwongen maatregelen, genomen ter bescherming van inlandsche Engelsche nijverheid en andere belemmerende bepalingen, tot emigratie. Meer dan de helft der protestantsche bevolking van Ulster vond aldus tusschen 1720 en 1770 in Amerika een nieuw vaderland. De emigratie uit de Paltz was een gevolg van de tweemalige verwoesting door de Franschen (1674, 1688). In 1708—1709 trokken er niet minder dan 30,000 over Nederland en Engeland naar Amerika, en lang duurde de verhuizing voort.

Wel verre dan ook dat, in het algemeen gesproken, het slavenhouden deze Anglo-Saksers en Germanen meer demoraliseerde, dan het eertijds onze voorouders heeft gedaan, gaf hun dit — evenals aan de Atheners van voorheen — tijd en middelen om zich eene hoogere beschaving eigen te maken. Het was „onze zomer", zooals een zuidelijk schrijver — Powell — zegt, en met een zucht voegt hij er bij: die komt nooit weerom.

Idyllisch is de verhouding tusschen meester en man, gelijk men die afgeschilderd vindt in Powell's boekske: „Oom Isaac, of dagen van vroeger in het Zuiden", en zij zoude allicht voor overdreven worden gehouden, indien ook niet andere onverdachte getuigen op gelijke wijze spraken. Men bedenke echter dat niet in alle slavenhoudende staten dezelfde toestanden heerschten: het klimaat, de gesteldheid van het land, de historische ontwikkeling der kolonisatie zijn factoren, waarmede rekening is te houden; op de kleine noordelijke plantages der Anglo-Saksers en Germanen heerschte eene vertrouwelijkheid, die niet werd gevonden in de Staten welke zich om de Golf van Mexico uitstrekken, en waar de katoenkoningen van Franschen oorsprong zetelden.

Powell is uit Virginia afkomstig; op dat land heeft dus zijne rijmelarij betrekking. Meer echter nog dan wat hij „Oom Isaac" — een ouden getrouwen slaaf — in den mond legt, treft door iets eenvoudig-weemoedigs de inleiding in proza, waarin ongezocht allerlei herinneringen uit Powell's jeugd oprijzen, en die hij dan ook besluit met de bekentenis, dat die voorrede eigenlijk alleen voor hemzelf werd geschreven. Met hem betreden wij gaarne het gastvrije, ruime huis, dat — in den aanvang dezer eeuw gebouwd — sedert de eerste bezitter stierf, altijd door aangroeide, ten einde aan de nimmer verzadigde eischen der gastvrijheid te voldoen:

De kamers waren groot en vele, en de gangen — hier breed, daar smal — vormden gelijk bij een aldus stuksgewijze gebouwde huizinge te verwachten was, grillige kronkelingen. Hier is de groene kamer; om den eersten hoek de blauwe, verderop de roode; eenige trappen hoog, links: de spookkamer. Het spookte daar altijd; maar zóó gewend was men geraakt aan de vreemde zuchten, dat ze gerekend werden onder de gewone huisgeluiden.

De veranda voor 't huis was begroeid met klimrozen, en daarvoor lag een groot bloembed, waaromheen zich de oprit kromde, ruw verhard met steenslag die in de zon schitterde als glas. Deze voerde naar een lange laan eiken en peppels, aan welker uiteinde als een schildwacht stond een reusachtige pijnboom, landteeken voor den geheelen omtrek. Vervolgens slingerde zich de rijweg door velden met goudkleurig graan, of bestippeld met het groen van Virginia's hoofdvoortbrengsel: tabak. Aan de achterzijde van 't huis lag de tuin, daarvan gescheiden door wat hoog hout, welks takken de woning raakten, en dat krioelde van eekhoorns, die tam genoeg waren om van de kinderen aan te nemen alles wat eekhoornlekkernij is.

Tamme eekhoorns zijn inderdaad een niet ongewoon verschijnsel in het Amerikaansche leven. In de straten en parken van Richmond zag ik er zeer vele; zelfs enkele in Central Park te New-York, die blijkbaar niet door de straatjeugd gestoord werden. Trouwens de baldadigheid waarvoor Nederland bij de Nederlanders zelf zoo berucht is, heb ik daar nergens aangetroffen; integendeel vele bewijzen gevonden dat er de opvoeding, hetzij met of zonder school, betere vruchten draagt. Stel u bijv. eens voor, dat uw brief of pakje wat te groot is voor de nauwe opening der brievenbussen, en dat gij uwe zending er eenvoudig boven op legt — of neen, zóó iets kunt gij u niet voorstellen, want gij weet dat gij het pakje dan evengoed direct in het water zoudt kunnen werpen, waarheen een minder vriendelijke hand het toch zal doen verhuizen. Welnu, in de drukste straten van Chicago kan men op meerdere plaatsen aldus de brievenbussen tegen de lantaarnpalen op de hoeken, belast zien met te verzenden pakjes, rolletjes, enz.; soms vele boven elkander. En nog een ander voorbeeld wil ik aanhalen uit dezelfde millioenenstad, dat niet enkel voor de straatjeugd, maar ook voor de meer opgegroeide bevolking getuigt. In het park aan het meer, naast het museum, was opgesteld op ware grootte het gipsen model van eene fontein, waarover heel wat in de dagbladen geschreven was, omdat de naakte vrouwenfiguren zoo realistisch gemeen waren. Het gras er om heen was platgetrapt door de vele bekijkers; steeds stond er een groote schare belangstellenden bij; maar men hoorde niemand luidruchtig zijne verontwaardiging te kennen geven, ieder ging schouderophalend

weg; en hoewel het model reeds vele dagen ter plaatse stond en onbeschermd, was er niets aan beschadigd.

Van uit de deur — zoo gaat Powell verder — had men een bekoorlijk uitzicht. Renzeneiken — over het niet omrasterde grasperk hier en daar verspreid — wierpen over dag een fluweelige schaduw, en zeefden 's nachts het maanlicht tot fijne stralen. O, die eiken! Hoevele duizende watermeloenen werden in hunne schaduw genoten! — Dat is de herinnering van den knaap. — Hoe menigmaal is onder hun lommer de oude bekentenis gedaan, is er naar geluisterd, is er aan geloofd! — Dat zijn herinneringen van eenige jaren later. — En hoe menig spelletje triktak en schaak is daar gespeeld! — Dat is de herinnering van den door het noodlot getroffen, eindelijk hier weer op het strand geworpen grijsaard. — Tusschen de eiken door, op den achtergrond, hier en daar de strakke lijn van een dennenbosch boven het gouden graan en het groen der tabaksplanten, en daar waar zich in de diepte donkerder groen slingert: het murmelen van een beek.

Gij ziet, het landschap van Virginia is niettegenstaande de negerbevolking allerminst tropisch; het heeft eerder iets van een Geldersch buiten; alleen iets zonniger, iets warmer. Zoo ook doet het huis van binnen aan eigen land denken:

Richtte men den blik binnenshuis, dan trof allereerst de door ouderdom met een donkeren gloed overtogen, als een spiegel glanzende, gewreven vloer. Wee den bengel, die vergat zijne voeten te veegen op de deurmat, vóór het betreden van het voorhuis! Een storm van verontwaardiging zoude hem treffen, indien huismoeder of huisknecht ook zelfs maar vermoedde dat hij de schuldige kon geweest zijn. Voor jongens was dat erg lastig, en bij regenachtig weer, als de roode modder duidelijke afdrukken naliet, bepaald om wanhopig te worden. Even zorgvuldig waren de vloeren van salon, eetkamer en alle andere kamers in de was gezet, behalve gedurende het jaargetijde der matten en kleeden.

Zelden ging er een dag voorbij zonder gast aan tafel; zelden een nacht zonder logé. Want in die tijden beteekende een bezoek brengen: minstens overnachten en een deel van den volgenden dag over blijven. Ach, zij zijn thans genoegzaam allen heengegaan — zoo vervolgt Powell weemoedig — èn de familie, èn de gasten, allen zoo hartelijk, zoo trouw, zoo moedig, zoo voorkomend.

Ik wil ze even voor den geest roepen: De rijzige, veerkrachtige gestalte van den vader, met een glimlach van genoegen op het gelaat, als zich de gelegenheid bood een gast te verwelkomen. Sterk door rechtschapenheid, was hij enkel gestreng als kwaad was te keeren, anders steeds toegevend. Door zijn huisgezin hartelijk bemind, was hij overal in den omtrek welkom; en de zwarte bevolking, welke hem diende, beschouwde hem niet als meester maar als vriend.

Geschoold door het verblijf aan de Universiteit, hoffelijk naar den ouden stempel, wijdde hij zich geheel aan zijn huisgezin en aan wie van hem afhankelijk waren. Iederen avond zette hij zich in den salon neder, aan den ruimen haard welke des zomers met het fijne groen van asperges was getooid; en daar, in den kring van huisgezin en gasten, las hij uit den bijbel voor en deed het gebed.

't Was een der mannen, gelijk die ridderlijke eeuw er zoovelen kende: goed geschoold en gehoorzamend aan de voorschriften van den Christelijken Godsdienst.

Larie — bromt gij — een leelijke slavenhouder, die, evenals..... hm, nu ja, onze voorouders, de zwartjes hoogstens goed genoeg achtte voor een Christelijke zweep; een schijnheilige rakker!

Doch een professor kan ons terecht wijzen; en al zijn niet alle professorale uitspraken onomstootelijk, het oordeel van dezen verdient eenig vertrouwen, want professor W. H. Councill is zelf een neger, rector van het negercollege van Alabama. (Een college is iets minder dan eene universiteit). In een zeer belangrijk opstel in „The Forum" (Juli 1899) behandelt hij de toekomst van den neger, en eindigt met te verklaren: „Het beste is, dat wij maar weer naar Afrika verhuizen" — niet alsof hij de minderheid erkent van het zwarte ras, verre van daar, — doch om een zeer eigenaardige reden: „omdat wij in dit groote land, waar ten onzen behoeve zoo bloedig gevochten is, eigenlijk geen enkelen vriend meer zullen hebben, wanneer de oude, vergrijsde veteranen zijn henengegaan, die generaal Lee's tot flarden gereten vlaggen volgden naar de Appomattox."

Waarlijk, indien ooit het hart van den bronzen veldheer — wiens ruiterstandbeeld Richmond siert — kloppen kon van fierheid bij het ontvangen van eenige huldebetooning, dan zoude het moeten zijn bij het hooren van die bekentenis. Volmondig toch getuigt de negerprofessor: dat de Zuidelijken — de slavenhouders, de zoogenaamde onderdrukkers — niettegenstaande deze zóó zeer zuchten onder de gevolgen van den oorlog, steeds trouw zijn gebleven aan het negerras, voor hetwelk — gelijk de professor opmerkt — de slavernij welbeschouwd minder nadeelig was dan voor de meesters. En hij besluit met deze beteekenisvolle aanhaling uit Exodus I vs. 8: „Daarna stond een nieuwe koning op over Egypte, die Joseph niet gekend had." Met andere woorden:

nu zijn de blanken van de zwarten geheel vervreemd; de hartelijke betrekking van eertijds bestaat niet meer.

Maar de Noordelijken dan, zult gij vragen, die zooveel tien duizenden lieten op het slagveld, ten einde den zwarte hun broederliefde te bewijzen, zijn die dan onverschillig voor het lot van den kleurling?

„Laat toch de neger zichzelf niet wijsmaken" — waarschuwt de Professor — „noch zich wijs laten maken, dat de Noordelijken met ons ras sympathiseeren. Enkele jaren geleden verklaarde rechter Tourgee niet te gelooven, dat er in geheel Amerika tien duizend blanken zijn, die gelijk recht willen voor den neger. Hij wordt slechts geduld. Rechten zijn „lak". Recht beteekent in het woordenboek der menschheid datgene wat men al vechtend zijn tegenstander weet te ontwringen, of het kluifje dat de sterke den zwakke toewerpt."

Tot zoover de Professor; voldoende om ons te verontschuldigen zoo wij zonder afkeer verder beschouwen het vredig tooneel dat Powell afschildert.

Na den echtgenoot, de vrouw des huizes; hem zoo in alles gelijk, dat hare zonen niet anders kunnen zijn dan gentlemen, hare dochters niet anders dan bekoorlijk door de van haar overgenomen fijne beschaving en ingetogenheid. En dan verhaalt de schrijver hoe 's avonds na het gebed, het jongere geslacht bekende liederen en balladen zong; hoe — en nu komen zijne jongensjaren boven — enkele schreden van de heerenhuizinge de melkerij lag, waar Mary Caesar, de oude negerin, altijd klaar stond met haar groot vat karnemelk. En „Oom" Nat dicht daarbij in de keuken, altijd gereed om de kinderen een snee mik te geven — de onmisbare lotgenoote van Mary Caesar's karnemelk. Helaas — zucht Powell — die kunst om mik te bakken is verloren gegaan; en zelfs het meel daarvoor, zoo zoet en voortreffelijk, is niet meer te krijgen! En dan beschrijft hij de keuken, waar heele varkens konden gebraden worden — zou je niet wenschen er weer te zitten en hongerig te zijn? En dan het platgetrapte gras achter de keuken — platgetrapt bij 't vele knikkeren over dag van geslachten kinderen, en door de

trippelende voeten van wat ouder volkje 's avonds, als oude Jan hunne dansen met den banjo begeleidde. En dan de rook-hang vol hammen en zijden spek: een oude vette schatkamer; en de andere schuur recht daartegenover, met genoeg kruidenierswaren en andere etensbehoeften voor een paar honderd man. En de stallingen, zoo ruim, óók voor de rij- en trekpaarden der nooit ontbrekende gasten. Op 't plein vlak daarvoor werden de hooge maïsbergen opgetast, en er in en er op lag dan 's wintersavonds een groote troep zwartjes maïskolven te pellen, waarbij misschien de jenevernap een beetje al te snel rondging. Maar toch een vroolijk tafereel, doorzoemd met het zacht geruisch der neger-melodieën.

Doch de inleiding is te lang, om die hier verder geheel over te nemen, en Powell zelf verontschuldigt zich immers met te zeggen dat hij die eigenlijk heel alleen voor zichzelf schreef! Alsof niet juist zulk schrijfwerk het beste ware!

„O, Dee — zoo eindigt hij in vervoering — kijk mij in het oude gelaat met uwe betooverende oogen! O, Nan, laten we nog eens stoeiend den heuvel afrennen, dat de kiekens verschrikt weg stuiven! O, nicht Alice, zing nog eens „Ben Bolt"! Peytorr, zadel nog eens de paarden, en dan op! naar waar de roode vos voor zijn leven rent. Komt jongens, wie zal den vossestaart thuis brengen? Hoor, hoor, hoe daar aanslaan Musia en Fashion, en zwarte Dick en Rover! — Isaac, hots ons nog eenmaal ter kerke in de groote char-à-banc, en we zullen evenals voorheen voor Gode belijden in oprechtheid en waarheid. Wat beteekenen anderhalf uur rijden naar kerk? We zullen daar den ganschen dag blijven. En dan tusschen den morgen- en den middagdienst picnicken op 't malsche gras!"

Niet erg Amerikaansch — zult gij zeggen, — 't kon evengoed Europa wezen: Europa in de vorige eeuw of de eerste helft van deze, toen er nog heerschte rust en gemoedelijkheid, en weelde die eenvoudig bleef. Ik kan het niet helpen: die Amerikanen in 't Zuiden waren nu eenmaal geen Yankees, geen rustelooze dollar-jagers, gelijk ook wij thans guldens-, franken-, of marken- of sovereign-jagers zijn.

Echter mag niet, zooals straks reeds met een enkel woord werd herinnerd, eene beschrijving van den toestand in de

Atlantische slavenstaten geacht worden te gelden voor die, welke meer in het Zuiden en langs de golf van Mexico liggen. Daarom wil ik mij niet bepalen tot Powell's tooneel van huiselijke vredigheid — waarbij misschien niet zóó lang zoude zijn stilgestaan, indien het niet herinneringen uit eigen land en eigen jeugd opriep: van beminnelijke oude bloedverwanten, van trouwe dienstboden — allen heengegaan; van jongensgeluk op groot buiten, met neefjes en nichtjes, nu allen ook reeds oud.... Eigenlijk heb ik enkel ten mijne genoege die voorrede vertaald, gelijk Powell die enkel ten zijnen genoege neerschreef...... Maar ik wil ook Zuidwaarts voeren naar waar New-Orleans ligt, en zulks te liever om zoodoende u in kennis te brengen met eene schrijfster, die Fransche bevalligheid aan Duitsche innigheid en Engelschen humor paart; een dier verschijningen gelijk er slechts op zulken cosmopolitischen grond kunnen geteeld worden. Dat Grace King een geloovige katholieke is, zal echter niet blijken uit hetgeen ik thans overneem, evenmin als enkele der hierboven geprezen eigenschappen; hadde ik dan ook niet een bepaald doel voor oogen, zeker ware een meer kenmerkend opstel gekozen uit de *Balcony stories* welke zij aan hare moeder heeft opgedragen. [1]

Reeds de voorrede van hare verhalen-verzameling is vol kalme poëzie, en herinnert aan haar eigen jeugd, aan de avonden op het balcon gesleten, als in den maneschijn, na de drukkende tropische hitte van den dag, de vrouwen in luchtig gewaad samen schoolden, en hare moeder vertelde uit eigen leven of wat zij had gelezen of gehoord, intusschen door de open deur een wakend oog houdend op de sluimerende kleinen.

„La Grande Demoiselle" staat boven de schets geschreven, welke hier in het kort wordt weergegeven:

„La Grande demoiselle." Zoo werd zij door iedereen genoemd, zoodra zij in 't zicht kwam of men over haar sprak. Zij heette eigenlijk Idalie Sainte Foy Mortemart des Islets, om van hare verdere doopnamen maar niet te gewagen. Toen zij voor 't eerst uitging in de schitterende kleine wereld van New-Orleans, was dit *de* gebeurtenis van 't seizoen; en in de volgende winters was alles wat

[1] New-York, the Century Co. 1893.

zij deed eveneens gebeurtenis. Of ze ergens heen zoude gaan of wel bedanken; wat zij zeide en wat ze zweeg; wat ze droeg of niet droeg, dat alles leverde stof voor belangrijke gesprekken, en werd van evengroot, misschien grooter gewicht geacht dan de uitlatingen van den President der Vereenigde Staten of de meening van den Goeverneur. En in die dagen — de dagen van '59 — was New-Orleans niet zooals nu: de één-rijk-meisje's stad, doch vond men er evenveel schitterende partijen als nu juffies van de schrijfmachine.

Het aanschijn en wat opvoeding zij machtig werd, ontving Mademoiselle Idalie op de goederen harer ouders: de beroemde oude Reine Sainte Foy plantage; en het is geen geheim, dat evenals bij de oude Koningen van Frankrijk, hare geboorte verre hare kundigheden overtrof.

De rijkdom en weelderigheid van de Reine Sainte Foy plantage kan niet beter worden weergegeven, dan door die schijnbaar al te gloeiende schilderingen van het leven in de tropen, eenmaal de wellust der verbeeldingrijke menschenvrienden, die hunne en anderer fantasie prikkelden met de verschrikkingen der slavernij. Hoewel die voorstellingen toenmaals dikwijls beschuldigd werden van met opzet te zijn overdreven, schijnen zij thans eerder beneden de werkelijkheid. Statige behuizingen, eindelooze rozenbedden, mijlen lange oranjelanen, onafzienbare velden suikerriet, reusachtige voorraadschuren, dat alles, en veel meer nog; en slaven, slaven overal: geheele slavendorpen! En niet minder zichtbaar — zoowel voor nuchtere als voor philanthropische oogen — waren de gemakzucht, ledigheid, overdaad, de zelfzucht, praal, trots, aanmatiging, in 't kort al wat den slavenhouder van geboorte en smaak kenmerkte — volgens sommigen zelfs noodwendig moest kenmerken.

Alles waarin Mademoiselle Idalie belangstelde, leerde zij; het overige achtte zij beneden zich te kennen; en een even vrije levensregel bepaalde haar eten, drinken, kleeden en geheele gedrag. Welke tucht dan ook — werkelijk of gefantaseerd — op plantages heerschte, haar geheiligd persoontje stond daarboven; zelfs voor eene bedreiging was zij te hoog geplaatst. Even zestien jaar, besloot Mademoiselle Idalie in de uitgaande wereld te verschijnen. Of ze al dan niet mooi was viel moeielijk te beoordeelen. Van rijke menschen, *heel* rijke menschen is de schoonheid nooit juist te meten. Hunne door niets gestoorde ontwikkeling, hunne onbegrensde keuze van kleedij en sieraad, hun zelfvertrouwen, hun eigendunk, hunne beslistheid, hun recht op het doel kunnen aangaan, de gemakkelijkheid waarmede zij, wat zij wenschen, verwezenlijkt zien, dat alles te zamen vormt een waas van schoonheid, die het onmogelijk maakt de juiste lengte van den neus of de mate van schittering der oogen te bepalen. [1]

---

[1] Het was deze aardige opmerking, welke mij bij het doorbladeren eener bloemlezing uit „Southern Litterature" door Louise Manly (Richmond, Johnson publishing Co. 1895), bewoog tot nadere kennismaking met de schrijfster. Hare opmerking geldt niet enkel voor zeer rijken, doch ook voor Majesteiten. Niet voor alle: slechts voor de geborene,

Slechts dit kan verklaard worden: niets van haar was bepaald in tegenspraak met wat zij zelf dacht van hare schoonheid, of wat anderen daarvoor gevoelden. Zij was van rijzige gestalte, had een fijne leest, klein hoofdje, langen nek, donkere oogen en veel zwart lang haar — waaraan misschien haar kapster aandeel had — daarbij een mondje dat, zelfs als zij in gebed was verzonken, scheen te bevelen. Ziedaar ongeveer alles wat zij bezat *en fait d'ornements*, zooals modemaaksters zeggen. Er kan nog bijgevoegd worden, dat zij zich bewoog alsof de Reine Sainte Foy plantage zich over den geheelen aardbol uitstrekte, en de grond er van niet waardig was om door haar te worden betreden.

Natuurlijk bestelde zij hare toiletten niet in New-York. Alles kwam uit Parijs, even geregeld als de voorjaars- en najaars-zendingen der modisten. Zij had aldaar tot leverancier een bepaald huis, evenals heden ten dage wie van koninklijken bloede zijn. En aangezien zulks al het geval was geweest van af haar luiermand, kan men zich voorstellen wat er aan de hand was toen zij voor het eerst zoude uitgaan! Toen was het inderdaad, en niet slechts bij wijze van spreken: *carte blanche*. Althans zoo vertelde men. Zij zoude een velletje postpapier hebben genomen, bovenaan den datum hebben neergeschreven, er aan toegevoegd: „Met November ga ik uit"; heel onder aan het papier hare handteekening hebben gezet, en vervolgens het blanco vel geadresseerd hebben aan hare Parijsche modiste........

Vanzelf spreekt dat zij bewonderd werd, grooten opgang maakte, zelfs werden er op haar verliefd. Na de eerste maand had zij reeds de helft der New-Orleansche *beaux* een blauwtje doen loopen. De mannen begingen dwaasheden voor haar, vernederden zich op onzinnige wijze. En zij: beminnen, trouwen? Dat denkbeeld kwam nooit bij haar op! Zelfs de beste partijen behandelde zij even onachtzaam als hare Parijsche japonnen. Zij kon het niet eens over zich verkrijgen hun aanzoek geduldig aan te hooren; floot hare honden te midden der vurigste betuigingen, of stond op en liep weg, schouderophalend en met een „bah".

Wel, ieder weet wat er na '59 plaats greep. Het is niet noodig dat hier te herhalen. De lotgevallen van den een waren de lotgevallen van den ander....

't Was misschien tien jaar later, misschien tien eeuwigheden — hart en kalender zijn het steeds oneens over het verloop van den tijd — toen op een goeden morgen de oude heer Champigny (ze noemden hem gewoonlijk Champignon)

---

voor de prinsessen op de erwt. Zoo maakte eens eene Française hare Engelsche nabuur in de comedie opmerkzaam op de buitengewoon bevallige wijze waarop de schoone Keizerin Eugénie bij het binnenkomen in hare loge, het publiek groette en toen zich zette. Is dat niet koninklijk? vroeg zij. Men kan wel zien — merkte de aangesprokene droogjes op — dat zij niet op den troon geboren is. Als Koningin Victoria zich nederzet, ziet zij nooit om, ten einde zich te vergewissen dat er een stoel gereed staat: zij *weet* dat daar steeds een stoel gereed zal staan. Keizerin Eugénie zag daarentegen onwillekeurig even om: de tijden waarin haar geen kamerheer ten dienste stond, zijn haar bijgebleven.

over de kade wandelde, welke zijne bezitting tegen overstrooming beschermde, ten einde na te gaan hoe lang het nog zoude duren vóórdat hem het water zou „smoren”, zooals de Louisianers zeggen. Het was nog geen zeven uur; koud, vochtig en regenachtig, kortom triest weer. Op den weg verzonk men kniediep in den modder, en door het zware vervoer waren er overal diepe gaten in gereden, zoodat hij veel overeenkomst had met een golvende zee. Er kwam een flinke regenbui; Champigny haastte zich naar binnen, toen een gedaante naderbij kwam, zoo potsierlijk, dat hij even ophield om er naar te kijken.

Het gelaat was verscholen achter een groene barège voile, waarop de regenbui vele druppelen had achtergelaten; haar figuur was slank, mager. Figuur? Neen, een figuur kon dat niet genoemd worden: recht op en neer als een vinger of een deurpost, en hoog in de schouders; daarbij stappende... stappende als een man achter den ploeg. Geen regenscherm, geen.... daarmee is de beschrijving eigenlijk uit. Nu weerverteld, is de verschijning niet zoo dwaas als zij toen gezien werd.... vermoedelijk is mij wat ontschoten. De voeten — o, ja, de voeten: wafelijzers, braadpannen of iets dergelijks.

De oude heer Champigny gaf niet om vrouwen, zij bestonden niet voor hem. 't Is waar, hij was een halve eeuw geleden getrouwd geweest, maar dat deed niets terzake, iedereen kon zien dat hij op en top een *célibataire* was. Dat bespeurde men wel op een kwartier afstands. Maar deze vrouw intrigeerde hem. Hij was geen knecht rijk, die voor hem navraag kon doen. Hij deed zelf al het huiselijk werk in de povere kleine hut, die zijn vroeger tehuis verving. Want Champigny behoorde tot de groote categorie der *nouveaux pauvres*. Dus ging hij naar het rijstveld, waar een paar man voor hem werkten op aandeel in den oogst. Deze vroeg hij naar de onbekende, en zij wisten bescheid — zulke mannen die buiten werken, zijn op de hoogte van alles in den omtrek. Ongeveer een anderhalf uur verder weg, gaf zij les in een negerschooltje. O — dacht Champigny — zeker een zendelinge uit de Noordelijke Staten. Hij lette op of zij 's avonds zoude terugkeeren; dat gebeurde natuurlijk — in een stortregen. Stel je voor hoe er toen die groene barège voile uitzag! want die sloeg zij niet op.

Champigny kon zich maar niet begrijpen dat hij haar vroeger nooit had opgemerkt. Hij moest haar dan toch wel meer gezien hebben, doch door zijn ouderdom en verstrooidheid had hij zeker geen acht op haar geslagen. Want van de negers vernam hij dat zij daar al vier, vijf jaren les gaf. Ook vond hij uit — hoe, doet niet ter zake — dat zij was Idalie Sainte Foy Mortemart des Islets: *la Grande demoiselle*. Wel had hij haar vroeger nooit persoonlijk ontmoet, — hij was zoo weinig vrouwsgezind — maar natuurlijk kende hij hare familie. Zijne plantage had een vijftig mijlen hooger op aan de rivier gelegen, aan de overzijde. Zelf had hij veel doorgemaakt der moeite waard om te vertellen, doch niets zoo ongehoords, als het feit dat Idalie Sainte Foy Mortemart les moest geven in een negerschool voor — het is haast niet te

zeggen — zeven en een halven dollar 's maands! Voor zeven en een halven dollar les te moeten geven aan een pak..... hm! Hij vond ook uit waar zij woonde — niet zoo heel veel slechter dan hij, wat dat aangaat: op een hoekje van een bouwland, heel alleen, zonder meid.

Niemand weet wat Champigny verder bij zichzelven overwoog. Ons is er enkel de einduitkomst van bekend. Hij ging heen en huwde *la Grande demoiselle.* Hoe? Ook dat heeft niemand ooit geweten!"

Gelijk men bemerkt: de toon van de schrijfster, de kleur van het landschap, de personen die zij opvoert, dat alles verschilt geheel van wat Powell ons deed zien. Het Zuiden van Grace King heb ik niet bezocht: het seizoen was voorbij waarin een Europeaan ongestraft de onreinheid en de gele koortsen van New-Orleans kan trotseeren. Slechts in het Noordelijke Zuiden heb ik mij opgehouden, waar de groote, beslissende slagen van den secessieoorlog zijn gestreden: want deze vonden plaats op kleinen afstand van den zetel van den President der Vereenigde Staten, slechts enkele uren beneden Washington. Dáár woonde een krachtiger en meer sympathiek deel der Zuidelijken aan de oevers van de zich diep landwaarts strekkende baaien van den Atlantischen Oceaan, wier tallooze kartelingen westwaarts verlengd worden door breede bevaarbare rivieren. Een land, voor den Nederlander om van te watertanden, en als voorbestemd voor een gelukkig, rustig, vrij leven.....

Boum, boum! heeft het kanon gezegd, en nu is het uit. Maar toch — en dit treft vooral na het bezoek aan het Westen en aan het Noorden: dat Zuiden heeft ook nu nog iets eenvoudigs, gemoedelijks, ouderwetsch. Waarlijk het deed goed, na al die moderniteit — en de Amerikaansche moderniteit is, vergeleken bij de Europeesche, die der 21ᵉ of 22ᵉ eeuw — eens te Richmond enkele dagen te leven in die atmosfeer van het vergane, het verledene. Weer eens quasi Grieksche gebouwen te zien, zooals onze voorvaderen fraai vonden; wel niet mooi, maar... *oud.* En *nu* kan ik begrijpen wat de New-Yorker gevoelde, die vroeg: weet gij waar ik in mijn stad het meest aan gehecht ben? Aan een oude lantaarn, die tegen alle regelen der gemeentelijke verlichting in, staat voor een huis, hier om den hoek van de straat. Indertijd woonde daar een burgemeester van New-York, en naar

oud-Hollandsche gewoonte werd, toen hij zijn ambt aanvaardde, voor zijn deur een straatlantaarn geplaatst. Welnu, iederen keer dat ik weer een reis naar Europa heb gemaakt, is 't eerste wat ik ga doen: kijken of die lantaarn er nog wel staat!

II

Richmond, de stad der rust, is ook die der herinneringen. Het huis waarin Jefferson Davis — de president der Confederates — woonde, is thans een museum. Elk der eenvoudige, maar ruime vertrekken is gewijd aan de oorlogsherinneringen van een der verbonden Staten. Verwacht geen schitterende trofeeën: Zij waren overwonnenen en zij waren arm! Krantenuitknipsels, regimentsvlaggen — op het roode veld het blauwe St. Andrieskruis met zilveren sterren — uniformen gedragen door de aanvoerders: effen grijs zonder eenige versiering, als die van gevangenen; papieren dollars; enkele half vergane kransen: eerbiedsbetuigingen van lateren tijd; een model van de „Merrimac", onbeholpen eenvoudig, vergeleken bij onze hedendaagsche kunstvoortbrengselen; — gij herinnert u wel, hoe dat scheepje, met de „Monitor", op eén dag alle oorlogsvloten ter wereld tot waardeloos brandhout maakte? In eene afzonderlijke glazen kast: uniformen van Lee. Een oud gediende, onderbewaarder in het museum — de opperleiding berust, gelijk in zoovele openbare verzamelingen in Amerika, bij eene vrouw — ziende dat ik in die voorwerpen belang stel, klampt mij aan en maakt zorgvuldig opmerkzaam op al die armoedige herinneringen, welke hij met eerbied aanwijst. Armoedig zijn zij, want zelfs de uniformen van den generalissimus kan men het aanzien dat zij behoorden aan een man, die kampte in een burger-leger waarin officier en minderen gelijk staan. En terwijl ik daar eenzaam ging langs die eenvoudige relieken, welke de kale vertrekken nog kaler deden schijnen, dacht ik aan u, Nederland, dat misschien ook eens zal ondergaan in eene worsteling met een te machtige. Moge dan langs uwe armzalige trofeeën — die meer herinneringen dan trofeeën zullen zijn — de naneef met evenveel recht eerbiedig treden! Want al is in onze oogen de

zaak der Zuidelijken geen heilige zaak: grootere helden, mannen met meer doodsverachting, met meer taai geduld, heeft de wereld niet voortgebracht; en niet ten onrechte is het fraaiste standbeeld dat op Amerika's bodem staat, gewijd aan den generalissimus der Zuidelijken: Lee.

Na Lee's standbeeld is dat van Washington het meest beteekenende van Richmond. Geen wonder, want Virginia was de bakermat van den eersten der presidenten, gelijk van zoovele volgende; en wél is in het oog te houden dat de Zuidelijke Staten — later zoo diep vernederd — eenmaal de eersten waren; ja, het trotsche bewustzijn van te zijn geweest wie de wet voorschreven, heeft er niet weinig toe bijgedragen hen tot de secessie te doen besluiten. [1]

Wilt gij weten hoe er gevochten werd? Zie hier een schetsje ontleend uit eene geschiedenis van Missouri, geschreven ten behoeve van de Hoogere Burgerscholen van dien Staat (want men hoede zich de Amerikaansche Staten te beschouwen als gelijkstaande met de provinciën van een Europeesch Koninkrijk: iedere Staat is in waarheid een *Staat*, en heeft dus ook boeken over zijn eigen geschiedenis, naast die over de algemeene Amerikaansche historie).

„Het was in den aanvang van den oorlog. Price — een generaal der Zuidelijken — begon onmiddellijk toebereidselen te maken voor den veldtocht. Hij bezat slechts weinige wapens of militaire equipementen, en geen geld om ze te koopen. Voor soldijen had hij geen geld noodig: niemand verwachtte soldij, niemand was vergoeding beloofd. Ieder vocht voor wat hij meende zijn goed

---

[1] De Zuidelijken waren ten tijde van den onafhankelijkheidsoorlog de eersten, óók wat rijkdom betreft; een rijkdom die echter wél verschilde van dien der hedendaagsche Amerikaansche geldvorsten. Charles Carroll of Carrolton, die voor den meest vermogenden werd gehouden, was niet veel meer dan een millioen gulden „waard"; althans op dat bedrag schatte diens vader zijn vermogen in 1765. Wat misschien nog meer zal verwonderen, is dat deze Marylander een katholiek was — want die Staat was protestantsch geworden toen lord Baltimore (de patroon) tot de Staatskerk overging. Maar het geslacht der Carroll's had hem daarin niet gevolgd, ofschoon het daardoor van alle ambten werd uitgesloten, zij het ook niet van den omgang met andersdenkenden. (Zie Carroll's leven door Kate Mason Rowland; New-York, Putnam's Sons; 1898).

recht. 't Waren wakkere kerels, en zulke kerels gedreven door zulke gevoelens, weten wel hoe aan ammunitie te komen. Goeverneur Jackson had kruit medegebracht; het lood werd uit dichtbij gelegen loodmijnen gehaald; een van de officieren kwam op het denkbeeld om van dikke boomstammen monsterkogel- en hagelvormen te maken. Zij hadden enkele kanonnen, maar zonder ammunitie. Doch een tinnegieter gaf blikken bussen; ijzeren staven van een smid vormden, in stukken gehakt, den inhoud der kartetsen, en van flanel werden kardoezen gemaakt. Een bajonet diende tot kandelaar, en zoo vulde men 's avonds de kardoezen uit een kruitvat, niet te dicht bij de kaars gezet. Tegen 't einde der maand waren vijf duizend man gewapend met jachtgeweren, donderbussen en enkele soldatengeweren, terwijl twee duizend ongewapende mannen den troep volgden, gereed om het geweer op te nemen van wie in den slag mocht vallen. En dat dit geen grootspraak was, bewees de strijd tien dagen later gestreden op wat nu nog genoemd wordt den bloedheuvel. Aan beide zijden werd dapper gevochten. Van de 7000 man die handgemeen werden, sneuvelden of werden gewond vijf en twintig percent. De rebellen (d. i. de Zuidelijken) overwonnen; de bevelvoerende generaal der Federates (Noordelijken), de brigade-generaal, de kolonels waren allen gewond of gedood, slechts een majoor bleef over om den terugtocht der Noordelijken te leiden."

En gij hebt wel eens gehoord van de Fransche cavalerie, die.... een Hollandsche vloot nam? Dat was echter maar een grapje; hier hebt gij werkelijkheid:

Ten einde Galveston te kunnen hernemen, moest de daarvoor liggende flottilje worden veroverd. Generaal Magruder (van de Zuidelijken) stelde hiertoe twee gewone stoombooten in dienst; stapelde langs de boorden van ieder schip katoenbalen, en bemande ze met de cavalerie van Texas en eenige artilleristen. Het bevel werd opgedragen aan den zeeofficier L. Smith. Beide stoombooten waren zóó zwak gebouwd dat de eenige kans op slagen was: zóó dicht een vijandelijk schip te naderen, dat het geënterd kon worden. De aanval te land en te water geschiedde gelijktijdig, des nachts. De beide geïmproviseerde kanonneerbooten stoomden op de „Harriet Lane" toe, het sterkste schip van de flottilje der Federates. [1] De eene kanonneerboot was weldra buiten gevecht gesteld, maar de andere slaagde er in de „Harriet" te enteren en te nemen. Het vlaggeschip „Westfield" der Noordelijken geraakte aan den grond. De commandant liet het toen in de lucht springen, wat hem en vijftien zijner schepelingen het leven kostte, omdat hij zich niet spoedig genoeg kon verwijderen. Behalve de „Harriet

[1] Men hoede zich voor een gelijkstelling der woorden Federates en Confederates, waartoe — afgaande op den klank — allicht neiging bestaat. Confederates zijn de Zuidelijken; Federates of Unionisten de Noordelijken.

Lane" werden nog twee platboomde vaartuigen en een schoener buit gemaakt; de rest der vloot ontsnapte."

Is dit tafreel niet als het ware geknipt uit onze eigen oorlogen ter zee; is het niet als of Hollandsch bloed stroomde door de aderen dier Zuidelijken?

Dat de Confederates zóó lang konden standhouden tegen een overmachtigen vijand, dankten zij niet enkel aan het bewustzijn, dat zij streden voor hun goed recht, voor hun vaderland, maar zeker niet het minst aan de overtuiging: dat God met hen moest zijn. Want op hunne wijze waren zij niet minder vroom dan de Hollanders van vroeger, dan de Transvalers van thans; en de Heer was hun een Heer van Legerscharen.

In een onlangs uitgekomen boek, waarin iemand die ten tijde van den secessie-oorlog als zeer jong kadet in Zuidelijken dienst trad, zijne toenmalige levenservaring verhaalt — een alleraantrekkelijkst boek [1], zéér onpartijdig, gelijk ik straks door een fragment wil aantoonen; een boek dat met eenige bekorting een flink Hollandsch jongensboek zoude zijn, al is het voor volwassenen bedoeld — wordt de tocht beschreven der kadetten van de militaire academie te Lexington, die plotseling uit hunne studiën gehaald werden om een dreigend gevaar in de nabijheid te helpen afwenden. O, die jongens van nauwelijks 16 jaar, wat zagen ze er kinderachtig uit! (de oudere kadetten waren al lang naar het leger vertrokken, hadden zich zelfs laten wegzenden, om toch maar het geweer te kunnen opnemen!) Een slager, die hen voorbij zag trekken, riep uit: Nooit heb ik zulke lieve biggetjes ter slachtbank zien leiden! En toen zij voorbij een regiment oudere soldaten marcheerden, speelde de muziek een wiegeliedje en susten de veteranen hunne geweren alsof 't babies waren ..... Een uur na middernacht kwam het

[1] John S. Wise. The end of an Era. Boston. Houghton, Mifflin and Cy 1900. — Wise is de zoon van den diplomaat van dien naam, die kort voor den oorlog Goeverneur van Virginia was, en als Brigade-Generaal een werkzaam aandeel nam in den strijd.

bevel om op te breken uit 't kamp en zich voor te bereiden voor den aanval. Nu geef ik het woord aan Wise zelf:

Vóór de order tot opmarsch werd gegeven, gebeurde er iets, dat op ons allen een diepen indruk maakte — en dat zelfs nu nog eene vertroosting kan zijn voor hen, wier jongens dien dag zoo roemrijk sneuvelden. In het holle van den nacht riep kapitein Frank Preston, een man evenmin bang voor gevaar als beschaamd om te bidden, Gode aan tot bescherming over ons klein troepje. Het was een nederig, ernstig verzoek, dat diep drong in de harten der hoorders. Van slechts weinigen bleven de oogen droog; geen kleine gedachten vervulden ons meer nadat hij aldus gesproken had van ons tehuis, onze vaders en moeders, van vaderland, overwinning en nederlaag, van leven, dood en eeuwigheid. Kapitein Preston had als officier gediend in de afdeeling van „Muur" Jackson (Stonewall Jackson), had een arm verloren te Winchester, was gepensioneerd, en nu assistent-leeraar in het Latijn en instructeur van een der compagnieën van de Academie; een echte Presbyteriaan uit de valleiën der Alleghanies. Zij die hem enkele uren later zijne compagnie zagen kommandeeren in het heetst van het gevecht, terwijl zijn slap neerhangende mouw bewees dat hij de gevaren kende van vroeger, konden zich overtuigen dat inderdaad de dappersten tevens zijn de teerhartigsten; de meest moedigen: zij die het meest liefhebben.

Dat eerste gevecht der jongens van Lexington was inderdaad een vuurproef. Van de 225 kadetten bleven er dien dag 56 gewond of gesneuveld op het slagveld achter. Doch die vuurproef was tevens een viktorie.

Geheel anders streden de Noordelijken; met zóó weinig geestdrift, dat wiens diensttijd was afgeloopen, onbekommerd naar huis trok; om 't even of er gevaar dreigde of niet. Zelfs is het voorgekomen dat vrijwilligers, die voor precies drie maanden hadden geteekend, hun afscheid namen op 't oogenblik dat hunne kameraden in den slag gingen! En zóó weinig gevoelde de bevolking van New-York voor den strijd uit naam der menschelijkheid gestreden, dat toen na een paar jaar alle bedrijf stilstond tengevolge van de verlammende werking van den oorlog, er een oproer uitbrak, tijdens hetwelk verscheidene negers — onschuldige oorzaak van den krijg — werden opgehangen, en zelfs een weeshuis voor negerkinderen werd verbrand!

Ongetwijfeld — zegt Horace Greely — zoude in 1863 (dus twee jaren na den aanvang van den oorlog) indien in 't Noorden een volksstemming ware gehouden over het sluiten van vrede, de meerderheid toestemmend hebben geantwoord en een nog

grooter meerderheid *tegen* de afschaffing der slavernij gesteind hebben.

In één opzicht is die weinige sympathie, welke in 't Noorden heerschte en nog heerscht voor het zwarte ras, (waarvoor dan toch zoovele blanken werden geofferd!) een gelukkig verschijnsel. Daardoor is de breuk tusschen Noordelijken en Zuidelijken niet onherstelbaar geworden; en inderdaad zijn beide partijen thans verzoend, voor zooveel verschil in gewoonten, klimaat, werkzaamheid en ten deele afstamming zulks toelaten. Aan deze betrekkelijk kleine verschillen is het echter toe te schrijven, dat o. a. op kerkelijk gebied de tijdens den oorlog ontstane scheiding niet is weggenomen, en het verzoek om zich weder te vereenigen, nog in 1899 door de Noordelijke Synode der Presbyterianen herhaald, beleefd maar beslist is afgewezen. Wel vrienden: geen broeders.

Inderdaad moet het eerder verwonderen dat slechts zóó weinig wrok is overgebleven. Want diepe wonden werden geslagen. Lees slechts wat opgeteekend staat aan den wand der groote zaal van het huis van Jefferson: Het eerste regiment van Texas verloor te Sharpsburg 82 pCt. zijner sterkte; het 21^e^ Georgische te Manassas 76 pCt.; het 26^e^ Carolinische te Gettysburg 71 pCt.; het 6^e^ van Mississippi te Shiloh 70 pCt.; het 8^e^ van Tenessee te Murfreesboro 68 pCt.; het 17^e^ Carolinische te Manassas 66 pCt.; het 15^e^ Virginische te Sharpsburg 58 pCt.

De herinnering aan die dagen is dan ook geenszins uitgewischt: menig man leeft nog, die deze veldslagen heeft medegemaakt; menig kind herdenkt den daar gevallen vader; menige moeder weent nog over het daar verloren kroost. Toen in 1896 te Richmond, ter gelegenheid van eene groote reunie van veteranen, de vlag van het 3^e^ Georgische regiment door Franklin-straat werd gedragen, trad uit een der huizen een oude dame op den vaandeldrager toe — een verminkt oudsoldaat — met de woorden: laat mij de hand drukken van een der mannen, die wij in oorlogstijd verpleegden." En terwijl daarna op haar verzoek de vlag omlaag werd gehouden, kuste zij het doek, zeggende: Onder deze vlag sneuvelde mijn jongen te Malvern Hill.... en hij was mijn eenigst kind....

Toen salueerde haar de oude vaandeldrager drie maal met de vlag, en de daar achter loopende veteranen groetten haar bij het voorbijtrekken eerbiedig.

Waartoe dit alles verhaald, terwijl gij waarschijnlijk iets geheel anders verwacht: hunkert naar iets verbazingwekkends uit den Amerikaanschen bajert: naar treinberoovers, milliardairs, onmetelijke trust's, gruwelijke lynchwraak, naar cyclonen, sneeuwstormen, kokende fonteinen, goudmijnen, goudvelden; naar alles wat Amerika voor den Europeaan maakt tot een tooverland?

Wacht slechts, ook wel vreemde dingen zullen u verhaald worden; maar ik wil niet den indruk verwekken alsof die geheel en alleen Amerika zijn. Want al het wonderbaarlijke is slechts tijdelijk, óók die goudoverstrooming welke nu het Amerikaansche leven bedelft — vooral voor den buitenlander. Wie weten wil wat Amerika zal zijn in dagen van beproeving, (en welk land is verzekerd zulke niet te kennen?) die moet dieper dringen in de geschiedenis van het land. Om deze reden werd hier de secessie-oorlog gekozen, welke zoo nabij ons ligt; al hadde evengoed de blik op den onafhankelijksheidskrijg kunnen gericht worden, want ook die levert menige schoone bladzijde. En het is ook wel nuttig dat een Nederlander eens iets anders leest dan eigen historie: hij mocht zich gaan verbeelden dat alleen op onzen moerassigen bodem een heldenvolk kan groeien, dat onze wélgeslaagde strijd tegen de overmacht een alleenstaand verschijnsel is; dat na Willem den Zwijger geen ander zich zóó heeft gesteld voor zijn volk. Dat maakt niet enkel opgeblazen, maar bekrompen; en — gelijk elk monopolie — doet inslapen. Maar de Amerikaansche geschiedenis schittert door geen mindere heldenfeiten; Washington staat niet lager dan Willem van Oranje; en te lezen van den strijd dàår gevoerd, maakt niet enkel bescheidener, maar prikkelt tot nieuwe daden. Wie dezen worstelstrijd kent, met welk een heiligen schroom betreedt hij niet de Independence-hall te Philadelphia — de edele, rustige bouw, overschaduwd door statig geboomte, zoo vreemd staande tusschen die dorre nuttigheidsgevaarten van den

tegenwoordigen tijd. Of het minuscule, in de branding der bedrijvigheid bijna verzwolgen State House te Boston, dat als een kleine kerk is van het verleden. Wie zoo van de straat, uit zonneschittering en menschengewoel, in die eenzaamheid treedt, voelt verzinken al het nietige van eigen leven en omgeving, en werpt zich in gedachten neder voor de Majesteit der geschiedenis, die uiting eener Hoogere Macht.

Nooit is de Historie zoo welsprekend, als waar zij ons zwijgend nadert; en met eene ons beschamende zorg bewaart de nieuwe wereld de monumenten van haar verleden. Onwillekeurig vroeg ik mij dan ook af, te Washington door de zalen gaande, waar niet opeengepropt als in een museum — maar sober en met betamelijke tusschenruimte — tentoongesteld zijn portretten, handschriften der Presidenten van de Republiek en de meest gewichtige Staatsstukken: waarom wordt in Oud-Nederland niet met evenveel fijnen takt gehandeld? Want waarlijk het getuigt van weinig gevoel de voorwerpen, welke eenmaal aan Michiel Adriaanszoon de Ruyter toebehoorden, op te bergen bij den bric à brac van ons Rijksmuseum, en aldaar de op den vijand veroverde vaandels uit te steken als eene versiering in wat men hoogstens een rommelkamer kan noemen.

Wil men weten wat Amerika zal worden, dan is de blik naar het verleden te richten. Die mannen en die daden van voorheen zijn het, die de Amerikaansche jeugd op school ten voorbeeld worden gegeven. En tenzij een Nederlander beweren wil dat de school niet opvoedt — wat vreemd zoude klinken in een land dat schooldwang begeerde — moet verwacht worden dat *die* opvoeding vrucht zal dragen.

—

Eenige cijfers mogen de belangrijkheid van het negervraagstuk duidelijker doen uitkomen.

Wellicht denkt men dat indertijd de invoer van slaven uit Afrika in de Vereenigde Staten in massa plaats vond. In geenen deele; er was zelfs geen sprake van directen invoer; daartoe was de behoefte te klein. De slaven werden ingevoerd uit andere deelen van Amerika, uit de West; trouwens vóór

den aanvang van den onafhankelijkheidsoorlog was de zwarte bevolking slechts 550,000 zielen groot, en een belangrijk deel daarvan was ter plaatse geboren.

De zich van Engeland onafhankelijk verklarende Staten verboden tevens den slaven-invoer; en al moge hieraan niet altijd streng de hand zijn gehouden, toch zal grootendeels de toename, waarvan de eerste volkstelling in 1790 getuigt, door geboorte zijn ontstaan. Toenmaals waren er 757,000 zwarten, waarvan 60,000 vrijen; en de vier staten samenvoegende waar de negerbevolking het dichtst was: Maryland, Virginia en de beide Carolinen, verhouden zich daar de blanken tot de zwarten als 5 : 3. Merkwaardig genoeg hield deze verhouding stand bij het vermeerderen der bevolking. Vlak vóór het uitbreken van den secessie-oorlog gelden nog die cijfers, hoewel blanken en zwarten in aantal ruim verdubbeld waren. Bij de laatste volkstelling (1890) blijkt daarentegen de verhouding iets ten gunste der blanken gewijzigd te zijn, met nogmaals gelijke toename van beider aantal.

Wat de nieuwere staten betreft — Mississippi, Alabama, Louisiana — hier hebben de zwarten zelfs vasteren voet: in eerstgenoemden staat vormen zij de meerderheid, in laatstgenoemden houden zij het evenwicht. De geheele negerbevolking der Vereenigde Staten is $7^1/_2$ millioen groot, tegen 55 millioen blanken. (1890.)

Uit dit alles blijkt, dat de tijdens en na den oorlog veel malen gehoorde voorspelling: de zwarten zullen uitsterven, allerminst gegrond was. Integendeel, hun aantal neemt toe — niettegenstaande de groote kindersterfte, welke ten deele aan armoede te wijten is. Want het aantal geboorten is zéér groot — wat wellicht eveneens een gevolg is van armoede. Doch hoe dit zij, oplossing van dit rassenprobleem door uitsterving — de eenvoudige wijze waarop het Indianenvraagstuk zich oplost — is hier uitgesloten.

Wat dan? Wie een middel weet, zal er de Amerikanen zeer mede verplichten. Van verbroedering, ineensmelting, is geen sprake. Integendeel, veel meer dan vroeger staan de blanken aaneengesloten tegen het zwarte ras. Want voormaals werkten de negers enkel op de plantages; zij deden dus de arme blanken,

de ambachtslieden geen concurrentie aan. Nu zij vrij zijn, beoefenen zij alle vakken; en met lager loon tevreden, nemen zij die ambachtslieden het brood uit den mond.

Juist die armere blanken zijn dus tegen hen opgestaan en oefenen een soort terrorisme uit. Hoewel theoretisch gelijke rechten met den blanke bezittende, is in de praktijk de neger een paria; in verscheidene Zuidelijke Staten heeft men hem feitelijk het stemrecht ontnomen.[1]

In het Noorden worden zij niet veel hooger gesteld, al weert men ze daar niet uit de trams (zooals in enkele Zuidelijke Staten) of wijst hun afzonderlijke spoorwagens aan; feitelijk kunnen zij er alleen terecht als huisbedienden: men wil ze niet als klerken, noch als onderwijzers, noch als winkelbedienden, noch als burgers. De trade-unions nemen hen niet op, en stadsbetrekkingen zijn voor hen onbereikbaar.[2]

En het ergste is wel dat de negers, voorheen onderworpen aan meesters voor wie ten minste hun lijf waarde had, nu in handen zijn gevallen van geldschieters, die hen zonder eenige gewetenswroeging uitzuigen. Onwillekeurig doet dan ook het vrij maken der slaven denken aan Don Quixotte, een aan den boom gebonden knecht verlossende van de slagen van zijn meester, enkel om te hooren hoe, toen zijn bevrijder de hielen lichtte, met dubbele kracht het verzuimde op den ongelukkige werd ingehaald.

Men versta mij wel: Niemand, zelfs geen der Zuidelijken, wenscht de slavernij terug; doch indien men aan den tijd — die denkbeelden en zeden wijzigt — overgelaten had eene op-

---

[1] In sommige Staten neemt men toevlucht tot geweld, in andere tot de wet. Zoo is bijv. in Mississippi en in Georgia een „poll-tax" van eenige dollars ingesteld. Wie die niet betaalt, mag niet stemmen; en evenmin mag stemmen wie niet kan uitleggen eenig deel van de grondwet, dat men hem voorleest. Aangezien zeker negentig percent der Nederlanders stemmeloos zouden worden hier te lande — zoo niet meer — bij zulk een eisch, kan men licht begrijpen dat negers daardoor geheel uitgesloten worden.

[2] The Philadelphia negro, door Prof. Dubois van Atlanta University (uitgave der Universiteit van Pennsylvania, 1899).

lossing te verschaffen, zoude deze er zeker eene gevonden hebben, min kostbaar en meer afdoende dan de oorlog er nu bracht.

Hoezeer de oogen der slavenhouders zelf reeds geopend waren voor het onhoudbare van den toestand, moge uit het volgende uittreksel uit het reeds aangehaalde boek van Wise blijken — een getuigenis te minder verdacht, omdat de schrijver, evenals zijne geheele familie, in den oorlog aan de zijde der Zuidelijken stond, en goed en bloed heeft geofferd. Het voorval dat hij mededeelt, vond plaats in 1857 of 1858; hij was toen een jongen van tien of elf jaar, en de uitvoerigheid zijner beschrijving bewijst, welk een diepen indruk het bijgewoonde op hem maakte.

Kort te voren uit logeeren zijnde bij zijn moeder's familie te Philadelphia — welke sterk tegen de slavernij gekant was — had hij eene opvoering van de Negerhut van Oom Tom bijgewoond. De eerste tooneelen — de schildering van het leven der blanken — hadden hem in verrukking gebracht; bij de latere kende zijne verontwaardiging geen perken; want op de plantages van zijne ouders en van hunne vrienden had hij nimmer slaven zien mishandelen. Men bedenke hierbij dat Wise uit Virginia kwam, en zooals reeds vroeger werd opgemerkt, de toestand daar anders was dan in de meer tropische Staten.

Zeer onder den indruk van het tooneelspel, besloot Wise, te Richmond teruggekeerd — waar zijn vader toen als Goeverneur van Virginia verblijf hield — een slavenverkoop bij te wonen. Dit was de eerste maal, en een jonge oom uit Philadelphia, toevallig in stad, zoude hem vergezellen. Op een Zaterdagavond gaan zij samen naar het verkooplokaal, in de mindere buurt der stad gelegen:

Naarmate wij verder gingen, werd de straat morsiger en gemeener, totdat wij eindelijk aan een laag baksteenen pakhuis kwamen, welks smalle zijde naar de straat was gekeerd, en dat zeer diep doorliep. Er stak een uithangbord uit met den naam van den eigenaar en in zeer groote letters het woord: Verkooplokaal. Boven de deur hing een roode vlag, waarop een advertentie was geplakt, en een mulat liep op straat heen en weer, met een andere vlag, en riep, terwijl hij een groote bel luidde: O ja (Oijez) stapt binnen Heeren; zoo dadelijk zal de verkoop aanvangen van een puik partijtje jonge negers! En op zingenden, vroolijken toon, met een breeden glimlach om den mond, voegde hij er aan

toe: Het zijn er van allerlei slag, uitmakende deel van de nalatenschap van.....; de verkoop geschiedt niet wegens gebreken, maar uitsluitend om den boedel te liquideeren. Men vindt er voor ieders gading: oud, jong, mannen, vrouwen, meisjes, jongens.

Bij de deur en daarbinnen stonden kleine groepjes mannen, sommigen in hemdsmouwen. Zij geleken veel op stalknechten. Ook het gebouw had van binnen veel van een stalhouderij: tot heel diep naar achteren geen zijramen of bovenlichten, slechts heel aan het einde, waar het perceel van weerszijden achter de naastgelegen huizen omliep, was het helder. Daar was de ruimte goed verlicht, en zoude dan ook de verkoop plaats vinden.

Behoedzaam traden wij door het donkere voorstuk, en kwamen zoo ten slotte in het achterhuis, waar in het midden een kleine verhevenheid stond. Langs de muren waren stoelen en banken geschaard. Een groote mulat vervulde de taak van aanbrenger; hij stond bij een deur, door welke hij van tijd tot tijd een nieuw partijtje slaven ter verkoop binnen voerde. Een gezet man, met vollen baard, en geen ongunstig uiterlijk — slechts zijne beweeglijke, koude, kleine zwarte oogen deden aan een rat denken — was afslager. Op een bank bij de deur zaten enkele negers — dit was de eerste partij welke ter verkoop werd aangeboden. De gegadigden stonden of zaten in het rond, en rookten en pruimden terwijl de afslager het rechterlijk vonnis voorlas, krachtens hetwelk de verkoop plaats vond. De advokaten der belanghebbende partijen waren tegenwoordig, zoo ook schuldeischers en deelgerechtigden in den boedel. Ook waren gewone kooplustigen aanwezig, die bedienden zochten; alsmede slavenkoopers van minder allooi, die er op uit waren een profijtje te maken door laag in te slaan. Wij zetten ons neder, keken toe en luisterden met gespannen aandacht.

Na voorlezing der officieele stukken betreffende den gerechtelijken verkoop zette de afslager de sluizen zijner welsprekendheid open. Hij begon met zijne toehoorders opmerkzaam te maken dat dit niet was een gewone verkoop van min of meer beschadigde negers — een verkoop waarop men om zoo te zeggen een kat in den zak kocht — maar een buitengewone gelegenheid, zooals men er maar een paar in zijn heele leven tegenkomt, en waarop de kooper zeker kan zijn dat hij voor iederen uitgegeven dollar, werkelijk ontvangt een vollen dollar's waarde aan echt puik negervleesch, gezond, flink gewassen, goed gemanierd, eerbiedig, gewillig en gehoorzaam. Wel, heeren — zeide hij — je kan ze allemaal bekijken, van den oudsten tot den jongsten zal je geen spoor van een zweepslag op deze vinden. Kolonel.... tot wiens nalatenschap zij behooren, was bekend als een zeer menschlievend meester en tevens als een van de beste neger-fokkers van heel Virginia. Deze arme drommels worden dan ook niet verkocht wegens gebreken, maar enkel en alleen omdat wegens den plotselingen dood van den Kolonel, de financiën wat in de war zijn, en zijne negers verkocht moeten worden ter afdoening van schuld en om zijne talrijke erfge-

namen wat contanten te bezorgen. Dat dit alles de zuivere waarheid is, verzeker ik op mijn woord van eer."

Na aldus de koopers lekker te hebben gemaakt, deelde hij mede dat onder de te verkoopen slaven zich bevonden goede koetsiers, tuinlieden, tafelbedienden, boereknechts, koks, melksters, naaisters, waschvrouwen, en het meest belovende, best groeiende, lamzachte troepje kleine nikkertjes, dat hij ooit het genoegen had ter tafel te brengen.

Het eerst werden verkocht eenige „bokjes" — zooals hij ze voor de grap noemde — jonge, ongetrouwde kerels van achttien tot vijfentwintig jaar. Toen hun gezegd werd op de lage afslagersstelling te gaan staan, ontblootten zij zich vlug tot aan de heupen en sprongen op de verhevenheid, alsof zij er zelf pleizier in hadden; grinnekend als de koopers hen elkander betwistten en de prijzen opjoegen. Secure koopers kwamen dichterbij; bekeken hunne oogen; spraken hen toe om zich te vergewissen dat zij niet doof waren en welopgevoed; lieten hun den mond openen en onderzochten het gebit; betastten rug- en armspieren; lieten de broeken optrekken om de beenen te bezien, en deden hun bod eerst na zich aldus op deze en andere punten op de hoogte te hebben gesteld. Telkens wanneer een koop was afgesloten, werd de naam van den hoogsten bieder bekend gemaakt, en die mededeeling werd door de zwartjes zelf begroet met gegrinnik en zulke uitdrukkingen als: „God zij dank" als het naar hun wensch was, of anders met gelaten zwijgen. Verrassend was het op te merken hoe goed zij ingelicht schenen omtrent den aard der mannen, die hen koopen wilden.

De tooneeltjes die zich voordeden bij den verkoop van jonge meisjes waren genoegzaam gelijk aan de hier geschetste; slechts was zeer stuitend de al te open wijze waarop tot en over haar gesproken werd. Eene werd aangeprezen als een „harddraafster", omdat zij op zeventienjarigen leeftijd reeds twee kinderen had. Een andere, een mooie mulattin, was blijkbaar erg onthutst door hetgeen men haar vroeg.

Allen brachten goede prijzen op. „Negers zijn hoog", luidde de algemeene opmerking. Wie hen kocht; waarheen ze gingen; of zij van vader, moeder, broeder of zuster werden gescheiden, is Gode alleen bekend. Dat het lot hun genadig moge geweest zijn!

„Nu zal ik ten verkoop aanbieden een prachtexemplaar van een kinderkrijgende vrouw — vervolgde de afslager — door en door gezond en zonder eenig gebrek hoegenaamd. Zij was de lieveling der familie. Ik bied haar aan met het recht om haar man en twee kinderen over te nemen tegen zeer verlaagden prijs, want de belanghebbenden in den boedel wenschen allen dat deze zoo mogelijk bij elkaar blijven. Sta op Martha-Ann! Toen stapte op de verkoopstelling eene breede, welgedane, moederlijke verschijning, met een lief, open gelaat. „Nu heeren — aldus ging hij voort — als u naar gindschen hoek wilt kijken, dan zult u daar zien Israel, den man van Martha-Ann, en Cephas en Melinda, hare beide kindertjes. Israel is niet wat men noemt een

man gezond van lijf en leden. Hij brak eenige jaren geleden zijn been bij het oppassen van de jonge paarden van den Kolonel, en sedert kan hij geen zwaar werk verrichten. Maar iedereen op de plantage heeft mij verzekerd dat Israel een uitstekende hulp is voor allerlei licht werk bij huis, en men kan hem voor een prikkie krijgen."

„Ja, mijnheer — viel Israel haastig in — ik kan evengoed werken als de beste, en Meesters, als u maar mij en de kinderen met Martha-Ann wilt koopen: God is mijn getuige, dat ik mij voor u dood zal werken."

De arme kleine nikkertjes Cephas en Melinda zaten in hun hoekje bedremmeld en stil toe te kijken; hunne witte oogballen gingen op apenmanier haastig op en neer, en glansden in het donker. Toen zij de stem van haar man hoorde, keerde Martha-Ann — die tot nu toe in stille, waardige houding droevig uit het raam had gestaard — haar gelaat naar Israel, met eene uitdrukking van innige liefde en dankbaarheid. Even richtte zij den blik op man en kinderen, toen staarde zij weer naar buiten, de oogen vol tranen.

„Wie biedt er wat voor Martha-Ann, met het recht van bijkoop?" bulderde de afslager. Het bieden ving aan, doch ging niet van harte. Eindelijk viel de hamer. De prijs was laag. Onder de vele omstanders had wellicht niemand hen allen van noode, en waren slechts enkelen hardvochtig genoeg om haar alleen te willen bezitten. Dus bleef zij laag in prijs. — Toen de naam van den kooper bekend werd gemaakt, herinnerde ik mij dien. 't Was een oude, droge, ongetrouwde zonderling; lid van het wetgevend lichaam van Virginia, afgevaardigd door een der verafgelegen Zuidelijke graafschappen aan de grens van Noord Carolina. Den Hemel zij dank, hij behoorde niet tot de partij van vader; hij noemde zich een Whig van den ouden stempel en stemde met de oppositie. Onder de oudere afgevaardigden scheen hij geen kennissen te hebben; en waar hij in stad zijn intrek nam, wist niemand. Wel wist een ieder dat hij slecht bij kas was, en nooit een week oversloeg om de betaalsrol te teekenen.

„Mr... heeft Martha-Ann gekocht, verklaarde de afslager; ik wensch u geluk, Mr...! U hebt het voordeeligste negerkoopje van den dag gesloten. Wil u nu ook Israel en het jong gebroed nemen?"

Een doodelijk zwijgen ging door de zaal. Zelfs Martha-Ann, die zich zoo goed hield, toonde door het hijgen harer boezem hare ongerustheid. Israel rekte den hals uit en leunde voorover om van de plaats waar hij zat, het eerste woord van hoop of wanhoop te hooren. De oude man, die haar had gekocht, schuifelde naar voren, in zijne zakken frommelend naar geld, en draalde zoo lang met te antwoorden, dat de vraag hem ten tweeden male gesteld werd. Nee...n — kwam het er ten slotte aarzelend uit — nee...n; het spijt mij voor hen, maar ik kan 't waarlijk niet. Ziet u, ik woon heel ver hier vandaan, en rijd te paard naar stad als de kamerzitting begint; verkoop dan mijn paard en leef zuinigjes, om te trachten zooveel over te leggen dat ik een nieuw paard kan koopen en tevens een kinderkrijgende vrouw, als de zitting gesloten wordt. Dan

neem ik haar achter op mijn paard mede. Hoe zou ik man en kinderen thuisbrengen, zelfs al gaf men ze mij present? Ik ben al heel blij als ik per zitting genoeg opspaar om één neger te koopen; een heel gezin: daar is geen denken aan!

Het oude varken keek ons over zijn bril aan terwijl hij zijn geld telde, alsof hij handgeklap verwachtte wegens zijn buitengewoon slimme manier van zaken doen.

Een diepe zucht — geen enkele klacht — klonk uit den donkeren hoek waar Israel zat ineengedoken. Martha-Ann steeg van het platform, trad op hem toe met tranen biggelend over de wangen, omklemde het kroost, en met het lijf zachtkens heen en weer wiegend, weende zij alsof haar hart brak.

Mijn metgezel en ik zagen elkaar met walging aan, doch geen van beiden uitte een woord. Ik stond op 't punt van in tranen uit te barsten. Bij stukjes en beetjes haalde het oude beest, dat de vrouw gekocht had, zijn opgespaard geld te voorschijn: papier en muntbiljetten; en terwijl hij die neertelde, zeide hij: Martha-Ann, kom, kijk niet zoo sip; ik zal een goed meester voor je zijn en je een nieuwen man bezorgen. Hij had er wel aan kunnen toevoegen: en hoe meer kinderen je dan krijgt, hoe liever 't mij zal zijn.

God zij dank, dat was niet het eind van het schouwspel. Loodzwaar woog de stilte. Zelfs een wilde hadde dit niet ongeroerd kunnen aanzien. Laten wij heengaan, fluisterde ik. Toen werd de onzekerheid opgelost. Een welgevormde mannelijke gestalte rees op: Een der advocaten in het proces. Bij.... — en hij stootte een vloek uit — dat kan ik niet aanzien. Ik kende Kolonel..... zeer goed. Ik weet hoe groot zijne genegenheid was voor Israel, Martha-Ann en hunne kinderen. Hij zal zich in zijn graf omkeeren. Ik ben niet rijk, maar wil liever arm worden dan ze gescheiden zien. Mr..... ik neem Martha-Ann van u over, teneinde ook man en kinderen te koopen, en hen bij elkander te houden.

„Wel, zie je — zeide de oude vent temerig, terwijl de bevende hand een oogenblik ophield met geld tellen — als dat je gevoelen is, had je moeten spreken toen de meid nog te koop stond. En zijn oog schitterde bij de gedachte dat hij wellicht een profijtje kon maken. Zie je, ze is nu van mij, en ik ben erg in mijn nopjes met mijn koop: lang niet duur. Doch wil je haar hebben, dan zal je mij zeker wel mijn tijd en moeite willen vergoeden.

Dat voorstel deed pijnlijk aan. Maar het oude mannetje was zelf zoo mieserig, dat gelukkig ook geen hooge winst door hem werd geëischt. En zoo werd de zaak spoedig beklonken. Of hij een andere kinderkrijgende vrouw kocht, weet ik niet; wij waren wee van al het geziene, en slopen weg. Langzaam keerden wij huiswaarts in het koesterende zonlicht, langs de bijgelegen kerk, naar de vredige woningen van de besten van Virginia; ongeneigd om te spreken over de nachtmerrie die ons zooeven drukte. Doch van dat tijdstip af waren onze denkbeelden omtrent de slavernij geheel gewijzigd. Den geheelen dag kwamen mij telkens weder voor den geest de afschuwelijkheden van den verkoop, en peinzend van aard, maakte mij dat diep ongelukkig.

Hier zoude de aanhaling kunnen eindigen, ware enkel daarvan doel: te doen zien welken indruk een slavenverkoop maakte op iemand, dien men niet van partijdigheid voor de Noordelijken kan beschuldigen. Maar ik wil rechtvaardigheid óók jegens de Zuidelijken, want de les uit den secessie-oorlog en zijne gevolgen te trekken, is er eene van hoogere beteekenis en ook nu nog van pas. Daarom volgen hier allereerst de beschouwingen waarmede Wise dit hoofdstuk besluit:

Dien avond maakte hetgeen op den morgen gezien was, het onderwerp uit van een lang, spannend, ernstig gesprek tusschen vader, mijn broeder en mijn oom. Toen het geëindigd was, voelde ik mij veel opgeruimder, en trotsch op hen, en meer gerustgesteld; want allen waren zij eenparig van oordeel dat een stelsel, hetwelk zulke toestanden mogelijk maakte, monsterachtig was, en dat de vraag niet moest luiden: òf en wanneer slavernij ware af te schaffen, maar op welke wijze dit behoorde te geschieden.

Minder dan zeven jaar daarna, waren èn mijn broeder èn mijn oom niet meer — beiden gesneuveld — de eerste aan de zijde der Zuidelijken, de andere aan de zijde der Noordelijken, in de worsteling welke de slavenvraag deed geboren worden. Vader's fortuin en geluk gingen onder in den gruwelijken broederstrijd, ontstaan uit den kanker der maatschappij — een kanker welken de drie mannen in alle oprechtheid hadden willen uitroeien.

Mannen van Virginia! die in de dagen van strijd het voorrecht had te worden aangevoerd door Lee en Jackson, hebt gij dit hoofdstuk gelezen? Is wat daarin beschreven staat, waar of niet waar? Vraag het uzelven onpartijdig af. Nu is de tijd gekomen om recht te spreken over uzelf; waarin gij moet trachten uit te vinden in hoeverre de vorige toestanden verkeerd waren en niet te verdedigen, in hoeverre te rechtvaardigen. Wie dit te boek stelde, heeft u lief: hij was uw krijgsmakker in den strijd, dien wij verloren; hij heeft voor u geen woord van blaam over, integendeel blijft hij van meening dat wij werden getart en alle reden hadden het zwaard te trekken. Wie dit schrijft, zal zoo lang zijn adem gaat, roemen over de wijze waarop wij streden, is trotsch op zijn eigen wonden, en brengt zijne kinderen groot in het geloof dat de getuigenis van den moed der Zuidelijken is een onschatbaar erfdeel.

De tijd is voorbij dat deze bekentenis u kan benadeelen. En zij gaat niet uit van iemand, die verre van u staat in gevoelen en denken, of die ijvert voor afgetrokken denkbeelden. Neen, dit werd geschreven om u te doen overwegen, om u te doen afvragen of gij voor God getuigen kunt, dat alles was zooals het behoorde, ten tijde dat bij ons de slavernij heerschte. Dit werd geschreven ten einde u vrede te doen hebben met uw verlies, door u te toonen van welken gruwel uwe kinderen werden verlost.

De pen nam ik op in de vaste overtuiging dat, terwijl gij nu somber terugdenkt aan het gelukkig leven, den rijkdom, de genietingen der fijne beschaving, die voorheen het deel waren der Zuidelijken (hoe weinig is daarvan overgebleven!) gij eenmaal beseffen zult, dat hoe heerlijk ook dit alles was, zulks niet rechtvaardigde het vloekwaardige, ellendige in slavernij houden van menschen. Duidelijk wilde ik u maken — al zult gij het niet toegeven — dat voor ons zelf die afschaffing grooter zegen was dan voor de slaven; dat de vrijverklaring niet te duur gekocht werd met al wat wij verloren, met al die kostelijke, toen vernietigde levens; u wil ik tot erkenning brengen, mannen met warm hart en edele gevoelens (want als zoodanigen ken ik u) dat thans de tijd daar is, om door onze tranen heen, zonder onze dooden te verzaken, thans, nu wij weder vrij zijn en hereenigd — Confederates inderdaad — en alles beschouwen kunnen in het klaarder licht, de meer zuivere atmosfeer van het heden: dat wij Gode moeten danken wijl de slavernij onderging aan de Appomattox.

En nu ten slotte nog ééne aanhaling uit het boek van Wise: een gesprek gevoerd enkele jaren later ten huize van eene bevriende familie, ten tijde dat Lincoln candidaat was voor het presidentschap. De gastvrouw vroeg de aanwezigen of zij de belangwekkende preek hadden gelezen, welke Dr. Palmer — een beroemd Presbyteriaansch geestelijke — gehouden had te New-Orleans over den goddelijken oorsprong der slavernij? Daar geen der gasten die kende, en allen gaarne er meer van wilden hooren, werd het dagblad opgezocht waarin de preek was opgenomen; waarna een van het gezelschap hardop er de meest opmerkelijke gedeelten uit voorlas.

Van uit het standpunt van den predikant gezien — aldus schrijft Wise — sloot de redeneering als een bus. Doch zijne argumenten waren in hoofdzaak gegrond op de heiligheid der aartsvaderlijke instellingen van het Oude Testament. Nu was ik wel geen groot bijbelkenner, maar vrome vrouwelijke zielen hadden op geen klein deel van mijn nog zoo kort leven beslag gelegd, om mij stukken van het Oude Testament in te stampen. Daarbij kwam dat dien morgen aan het ontbijt lang over de Mormoonsche leer van Brigham Young geredekaveld was geworden; want Brigham ging toen zeer over de tong, en vooral de dames verklaarden hem een monster.

Het voorlezen van Dr. Palmer's sermoen nam nog al tijd. Het verveelde mij, doch ik kon niet wegsluipen. Toen het stuk uit was, gaven allen toe dat de argumenten treffelijk en klemmend waren. De gastvrouw, een geestige dame, die grappige invallen had, stelde voor een exemplaar van de preek aan „Abe" Lincoln te zenden. Ik, die niet slechts grappig wilde zijn, maar ook eens

„raak”, gaf in overweging er dan ook een aan Brigham Young te zenden. Want — merkte ik op — elk van Dr. Palmer's argumenten uit het Oude Testament ter verdediging van de slavernij, kan evenzeer worden aangevoerd door Brigham Young ten bate der veelwijverij — en ik voel wat voor Brigham.

Onnoodig te zeggen dat het gezelschap spoedig een ander onderwerp van gesprek koos.

Geenszins worde door deze aanhaling de kerk het verwijt gemaakt: te verdedigen wat wij nu niet meer verdedigbaar achten. Hebben onze voorvaderen — ernstige, vrome mannen — niet op dezelfde gronden de slavernij goedgepleit? Kan niet van de voorouders, ja, zelfs van de ouders der verontwaardigde Noordelijken hetzelfde gezegd worden? Het medegedeelde doe ons dus slechts zachter, omzichtiger zijn in het oordeel, uit te spreken over de Zuidelijken van toenmaals. Ook aan hunne zijde was het eerlijk gemeend. Niet enkel uit een staatsrechtelijk oogpunt, ook uit een zedelijk oogpunt kan hunne toenmalige houding gebillijkt worden. Men mag wat dit laatste betreft, hun enkel verwijten dat zij niet waren op de hoogte van hunnen *tijd.* Nu, daar hebben zij zwaar genoeg voor geboet! Doch zwaarder nog wegens het niet zijn der Noordelijken op de hoogte van hunne *taak!* Philanthropie toch, die het zwaard trekt of dwingt te trekken, is geen menschenliefde meer; ook de Transvaaloorlog bewijst zulks. En half het geld aan het bestrijden der Zuidelijken weggeworpen, had tot zegen kunnen doen zijn, wat nu is geworden tot misschien erger vloek. Want ook de Zwarten boeten voor de Noordelijken: eene bevrijding welke niet tevens gepaard gaat met eene *opheffing*, is minder dan waardeloos, is eene misdaad. [1]

[1] „The future of the American negro”, door Booker T. Washington; Boston; Small, Maynard & C°. 1899. Zelf een neger, wijst deze er op, hoe toen de negers slaven waren, hunne meesters hen lieten onderwijzen in allerlei ambachten: timmeren, metselen en smeden. Daar echter niemand meer naar hen omziet, zijn die goede werklieden zonder opvolgers gebleven. Zonder kapitaal; niet wetende hoe met geld huis te houden, zijn dan ook thans de negers tot slaven geworden der geldschieters: alles wat zij verdienen gaat naar hunne schuldeischers, die hun nauwelijks genoeg overlaten om niet van honger te sterven.

Zal beter onderricht de negers opbeuren? Hoewel in dit opzicht veel voor en veel door de negers gedaan wordt, schijnt zulks eerder het rassenverschil sterker te doen uitkomen, ja ook het onderscheid tusschen de onderdeelen van het zwarte ras. Want men stelle zich den „neger" niet steeds als *zwart* voor; integendeel, door rasvermenging van vroeger, zien er velen blanker uit dan menig Europeaan. Het onderscheid tusschen blanke en „gekleurde" is dan ook dikwijls zóó gering, dat een vreemde het niet opmerkt, te meer omdat de negers hun kroezig haar veelal „millimeteren" — vermoedelijk om het onderscheid nog kleiner te maken. Maar de kleur van de huid onder de nagels, en die van het wit der oogen schijnt tot zelfs de kleinste bijmenging van zwart bloed te verraden. Gelukkig voor ons, want ik ken verscheidene volbloed Nederlanders, die anders dáár zeker voor zwarten zouden worden aangezien!

Terwijl de pikzwarte neger zeer bekrompen is — en zulks zal blijven, wat men ook doe — kan men dus bij het ras der „gekleurden" alle trappen van ontwikkeling waarnemen, tot de hoogste toe; en het gevolg hiervan is, dat er onder hen velen gevonden worden, die even ver staan van hunne lagere rasgenooten als de blanken. En toch worden zij onverbiddelijk tot dat mindere ras gerekend; en aangezien geen gemengde huwelijken meer plaats vinden (zelfs waar de wet zulks toelaat), is het voor die pseudo-blanken veel moeielijker dan voorheen om zich aan te sluiten bij de volbloed blanken, waarmede zij feitelijk gelijk staan. Het ras-probleem is dus tot een caste-vraagstuk geworden, en de reeds vroeger aangehaalde negerprofessor Councill heeft gelijk, wanneer hij schrijft: „Ras-problemen zijn eigenlijk ras-vooroordeelen, en over vooroordeelen kan men niet redeneeren. Zij zijn even diep en onberedeneerbaar als blijvend. Zij zijn dan ook alleen te verontschuldigen, omdat redeneering die niet kan oplossen." En Councill ziet maar éene uitkomst: terugkeer naar Afrika; niet alsof er geen negers in Amerika zullen blijven, maar omdat de intelligentste negers, die het zwaarst gebukt gaan onder het rassenvooroordeel, op den duur zedelijk gedwongen zullen zijn dat land te verlaten. Voor hen is daar naast de blanken geen plaats.

Maar hoe zullen zij in Afrika worden ontvangen? . . . . .

Ziedaar dus een dier wereldproblemen, waarbij onze sociale vraagstukken klein schijnen; en niemand is dan ook zoo te beklagen als de ontwikkelde neger. Hem blijft niets over dan zich te spiegelen aan den roomschen geestelijke, die zich vrijwillig opsloot bij de leprozen en, hen vertroostende, mede onderging.

Maar het moet den blanke wel eenigszins zonderling te moede zijn, wanneer hij overweegt hoe al zijne beschaving, al zijn christendom, al zijne verlichting hem nog niet eens kunnen doen vergeten een andere kleur van het vel onder de nagels. Het „grattez le Russe, le barbare apparaîtra", geldt trouwens niet alleen voor den geamericaniseerden Europeaan: het geheele blanke ras kan zulks op zich toepassen; en werd daaromtrent een wereldstemming uitgelokt, Mongoliërs, Afrikaanders, Australiërs, en vermoedelijk zelfs onze stamverwanten: de Aziatische Ariërs, zouden niet op onze zijde staan.

Tot troost heeft de Schepper dien zwarten gaven gegeven, zooals aan weinige blanken; en zonder overdrijving kan Councill verklaren: „De oplossing van het rassenvraagstuk ligt niet bij den neger. Deze heeft alle voorwaarden vervuld, welke de beschaving stelt. Hij is een vurig, duldzaam, vergevend christen. Hij wil ieder tot vriend zijn; ieder is welkom in zijn nederige hut en tot wat hij het beste bezit. Hij is geen werkstaker; hij is een opgeruimd, gezeglijk arbeider; een goed vaderlander; een ijverig burger en een dapper soldaat."

Dit alles kan niet ontkend worden. Welnu, laat de neger daarmede tevreden zijn: een der *onzen* wordt hij nooit!

III

In de wereld der fictie speelt de neger de rol van Pierrot of van Pantalon; de Amerikaansche „fliegende Blätter" zijn vol van negergrappen; en ik herinner mij hoe in een tingeltangel te Chicago het publiek het uitschaterde van 't lachen toen een neger — die vergift gedronken had, voor een ander doel bestemd — onder de dwaaste ineenkrimpingen stierf. Nu, zoo'n publiek komt om zich te vermaken, en deze uitbarsting is

beter te vergoêlijken dan die van een dominé in een der westersche steden, wiens preek handelde over het werken met een doel: „Men moet zich steeds een *doel* voor oogen houden, dan wordt met te meer kracht gearbeid. Zeg aan een jongen, die bezig is onkruid uit te wieden, dat hij zich verbeelden moet Indianen uit te roeien, en hij zal eens zoo hard werken."

Over het al dan niet christelijke van deze raadgeving zal ik mij het hoofd niet breken: de jongeling zal die les nooit in praktijk kunnen brengen, want de volwassenen behartigen haar zóó trouw, dat er weldra niets meer te wieden zal overblijven. Tegenover de $7^1/_2$ millioen zwarte indringers staan nog maar 263,000 Indianen — de eigenlijke heeren van den grond. Men heeft ze van lieverlede weggedrongen naar gedeelten van den Staat waar de jacht hun geen bestaan kan opleveren (en weinigen hunner kennen andere middelen van bestaan!): over de Mississippi, in het Rotsgebergte, in 't barre noorden. Zij worden ten deele uit de hand gevoed, ten deele leven zij van gestolen vee — wat natuurlijk aanleiding geeft tot wraakoefeningen, en deze weer tot andere moorden, enz. Doch waarom den tijd verbeuzeld met de belangen van één driehonderdste deel der bevolking? Trouwens zeer groot kan de Indianenbevolking nimmer geweest zijn, aangezien — zooals reeds vroeger werd opgemerkt — de omstandigheden de inboorlingen doemde tot een ten eeuwigen dage rondzwerven als jagers. Over niet minder toch dan 750 dieren, groot en klein, moet elk persoon beschikken, die enkel door de jacht gevoed wordt; d. w. z. uit zulk een aantal dieren, telkens jongen werpende, bestaat zijn levende voorraadschuur. Maar hieruit volgt tevens dat, waar ieder persoon meester moet zijn over een zeer groot jachtterrein, de bevolking slechts gering kan blijven. Dat om die jachtvelden op leven en dood is te strijden, volgt eveneens hieruit; jacht is dus zoowel dieren- als menschenvernietiging, en het kan dus niet verwonderen dat op dezelfde oppervlakte welke nu reeds 65 millioen menschen voedt — weldra 100 millioen — vóór de komst der Europeanen nauwelijks een half millioen Indianen een armzalig bestaan voortsleepten.

Armzalig in onze oogen; maar in de hunne? Hoe zij hun

land beminden! Zie hier wat Big John verhaalt — een soldaat die in 1835 de Cherokees begeleidde tijdens hunne gedwongen verhuizing naar het verre Westen:

Het was een hoogst onaangename opdracht. Het hart dier Indianen was gebroken. Ik wist wel dat ze gehecht zijn aan hunne jachtvelden en rivieren, maar dat ze die zóó liefhebben, dacht ik niet. Je weet, ze vermoordden al op den eersten dag Ridge, die het verdrag met den Staat had geteekend, en zij wilden hem niet begraven. Wij — de soldaten — moesten toen halt houden en een graf voor hem delven. John Ross en John Ridge waren de zonen van twee Schotten, die in hun jeugd naar Amerika waren verhuisd en in den Cherokee-stam opgenomen. Die twee half-bloeds waren prachten van kerels: slank, met lang kastanjebruin haar, sterk en ijverig, en evengoed schietende als de besten van hun stam, ja, met den handboog hun allen de baas. Zij hadden de dochters der beide opperhoofden gehuwd, en toen deze stierven, waren ze hun opgevolgd; en de Indianen mochten ze gaarne, want het waren goeie kerels en flinke leiders. Ross was tegen het verdrag. Hij vond dat het er niet eerlijk bij was toegegaan en dat de prijs van 't land te laag was gesteld; en eigenlijk wilde hij in het geheel niet verhuizen. Daar ginder liggen de overblijfselen van zijn huis, en ik zeg je, 't was een *Koning!* Zijn woord gold als wet bij de stammen, en ze hielden veel van hem en hadden eerbied voor hem. Ridge leefde wat verder weg, bij de Ostanatarivier, en ook hij was een goede kerel. Ross en Ridge raadpleegden altijd samen over alles wat het welzijn der stammen betrof; maar Ridge was zachtzinniger en gemakkelijker over te halen om het verdrag te teekenen, waarbij ze hun land verkochten aan den Staat, in ruil voor een nieuwe woonplaats aan de Mississippi.

Wel, 't duurde een maand voordat wij ze allen bij elkaar hadden — ging Big John voort — en wij op weg togen naar de Mississippi. En ze wilden maar geen voortgang maken. Telkens gingen de vrouwen ter zijde zitten treuren in de bosschen; en je mag het al dan niet gelooven, 't is de zuivere waarheid: we trokken uit 14000 sterk, en voor we te Tuscumbia kwamen, waren er 4000 gestorven. Zij bleven liggen langs den weg; ze stierven aan een gebroken hart; ze stierven van honger. Want ze weigerden alle voedsel. Overal lieten we dooden achter. Wij kwamen per dag geen twee uur gaans vooruit, en mijn compagnie soldaten deed weinig anders dan groeven maken en er Indianen in leggen. Ze stierven van verdriet, dat kan ik je verzekeren. Het hart van een Indiaan is week; zijne aanhankelijkheid groot. Zoo is nu eenmaal zijn natuur. Ik durf beter staat maken op een Indiaan dan op een blanke. 't Zijn de trouwste vrienden ter wereld, maar ook de gevaarlijkste vijanden. [1]

---

[1] C. H. Smith. Fireside sketches.

En toch, met al die voortreffelijke eigenschappen zijn ook dezen ten onder gegaan. Natuurlijk: de mannen van dat ras behooren ook al niet tot „de onzen"! — *Rood* — niet bleek — moest eigenlijk de Caucasiër zien van al het bloed dat hij stort; en weer staan wij hier voor het wereldraadsel: waarom moeten zoovelen ten onzen bate verderven? En hoe gepeinsd wordt en gezocht, steeds stuit men op die ééne oplossing, welke de een met schamperen lach, de ander met berusting, de derde met eerbied noemt, doch waardoor allen evenzeer hun onvermogen van bevatting erkennen: Heer, onze wegen zijn niet de Uwe . . . . .

DERDE AVOND.

WESTERSCHE STEDEN.[1]
(MINNEAPOLIS, CHICAGO.)

I

Er is maar één middel om zich een moderne Amerikaansche stad, dat wil zeggen een westersch Amerikaansche stad in te denken: daar zelf heen te gaan, en dan langen tijd, in alle richtingen, door de straten te trammen. En zulks niet in een enkele stad, maar in vele steden, totdat uit al die variëteiten zich eindelijk *het* stadsbeeld ontwikkelt.

Hoe anders blijkt dan die stad te zijn dan de voorstelling, welke men er zich van vormde op gezag van plattegronden! O, hoe zonk de moed in de schoenen, bij het vóór den aanvang der reis doorbladeren van den Baedeker voor de Vereenigde Staten! Wat al eenvormige plans, wat al steenkleurige roosters, haast voorspellende gevangenistralies! Hoe prozaïsch moest men niet worden na maanden lang aldus recht loopen als tusschen rails, steeds rechte hoeken omslaande; de verbeelding eindelijk enkel vervuld van wiskundige figuren! Zelfs de overigens zoo levendig geschreven Géographie Universelle van Elisée Reclus kon den indruk dier plattegronden niet wegnemen. En de photographieën? Bijna altijd kijkjes op monster-gebouwen, op menschen-kooien; waarlijk deze bluschten het laatste sprankje van hoop!

[1] Onder den titel: Groene Steden en Zwarte Steden, opgenomen in „de Gids" van Nov. 1899, zijn hier de slotbeschouwingen weggelaten, welke uitsluitend betrekking hadden op Nederlandsche spoorwegtoestanden.

Maar die plattegronden bedriegen, zelfs hunne kleur is fout: de bruine blokken, welke aan steenmassa's doen denken, moesten frisch groen gekleurd zijn, met het groen van mooie boomen. En de photographie is al evenmin als in Europa, dáár de dienaar der Waarheid. Haar glazen oog kijkt maar naar één kant: het is de triomf der eenzijdigheid!

Kijken wij dus liever rond met eigen oogen. Wat treft dan in de eerste plaats den vreemdeling, dien de spoortrein meestal brengt in het harte der stad, in de handelswijk? De breedte der straten. Zij zijn als langgerekte pleinen. Vele zijn er 30 meter breed. En dit geeft iets heel luchtigs, iets als ware men buiten; en in die ruimte verzinken al de wanstaltigheden van de moderne stad, de uitpuilsels en uitsteeksels der beschaving. Hoe vol beladen de telefoonpalen ook mogen zijn met zwarte draden, zij trekken niet de aandacht; zelfs zijn niet hinderlijk de somwijlen midden op den rijweg geplante palen voor electrische trams: op dien oceaan van ruimte worden zij tot wandelstokken.

Na het straatvlak zelf, treft diens omlijsting door huizen zéér ongelijk in hoogte. Reuzen-dobbelsteenen wisselen af met zeer lage gebouwen. Als die straten enkel met lage huizen waren beplant, zouden deze bij de buitengewone breedte belachelijk, popperig schijnen; nu vormen die kleine bouwsels een verbinding tusschen de hooge gevaarten, die een houvast geven aan het oog, en de evenredigheid herstellen. Dat beurtelings hoog en laag verhindert ook, wat de Europeesche moderne stadswijken zoo vervelend maakt: de *een*tonigheid. Bij ons geeft de gevelrij steeds den indruk van één eindelooze steenen schutting: alle gevels staan onder dezelfde verlichting; en hoe men dit ook door kleine voorsprongen tracht te breken, op eenigen afstand zijn zulke kunstmiddeltjes werkeloos. Maar in die Amerikaansche steden ziet men van die hooge blokken niet enkel den voorkant, maar tevens een breeden, ruim van vensteropeningen voorzienen zijgevel, óver de voorstaande lagere huizen heen. Die blokken rijzen dus uit de woningmassa op als kasteelen; hun zijvlak, anders verlicht dan het voorvlak, geeft schakeering van tint; en bij verder wegwijken steeds meer en

meer opgenomen in de atmosfeer: diepte en kleur aan de straat-perspectief. En de lange wijkende lijnen van de wederzijdsche huizenrijen komen ten gevolge van de zoo groote straatbreedte niet ten leste samen, maar verliezen zich in het nevelig verschiet, en worden niet minder dan door die zijvlakken der reuzenhuizen krachtig gebroken door de dwarsstraten. Want ook deze zijn zeer breed, en dus kan men telkens diep in de insnijdingen zien. Ook dit geeft afwisseling van tint, en zulks te meer omdat die dwarswegen veelal beplant zijn, telkens derhalve bladgroen steekt uit het steenvlak. Zoo zijn dus die strak getrokken straten, zoo ontmoedigend op plattegrond, in werkelijkheid alleraantrekkelijkst; ja, de mooiste zijn zelfs niet die, welke golven over heuvels en dalen, maar zij die zich uitstrekken over vlakke terreinen. Hare perspectief misleidt niet, en rustiger verdwijnt alsdan in een nevel van vèrheid, het straateinde.

Het geheim der Amerikaansche straten ligt dus in de afmetingen. Waarom zijn b.v. ook de Amsterdamsche hoofdgrachten zóóveel mooier dan die van Delft of van de kleinere Noord-Hollandsche steden? Is het niet omdat hare breedte en flauwe kromming het verschiet gelegenheid geeft ver weg te wijken, met rustige, groote vlakken? Niets vreemds dus dat men aan gene zijde van den Oceaan hetzelfde heeft kunnen bereiken met rechte straten, even breed als onze grachten; beter zelfs, wegens dat sterk wisselen der huizen in hoogte. Een stadschilder zou dan ook daar niet minder mooie onderwerpen vinden dan in Holland; en sommige effecten kunnen zelfs alleen dáár verkregen worden. Zoo speelt door de herinnering een avondrit in Denver, waar de ruime straat een vollen blik vergunde op het onweder, dat — in opkomst — reeds omnevelde de huizen in de verte, en tot achtergrond diende voor de bleeke sterre-lijnen der electrische lantaarns, die nog slechts schuchter dorsten te lichten, terwijl grimmig de zonnegloed wegtrok uit stad.

Zijn dus de hoofdstraten der handelswijken luchtig, vroolijk en zonnig; als lanen van groote parken zijn die der woning-

kwartieren. Vrij spreiden daar de boomen hunne takken uit, zonder rijweg of huizen somber te maken. Zelfs doodt de volle bladerenkroon niet het gras onder de stammen, of aan de overzijde van het roomkleurig-cementen openbaar voetpad vóór de woningen. Want dat is wel het mooist: die huizen staan alle alléén; elk op een keurig onderhouden Engelsch grasveld, dat als een fluweelen tapeet ligt uitgespreid om den voet van het gebouw, zonder dat onze bloempoddingen de groene rust verstoren. En geen nijdig hek scheidt het huiserf van het openbaar wandelpad — in den regel althans niet, zeker niet in deftige wijken. Dit geeft iets heel voornaams: men gevoelt zich bijna als eigenaar, minstens als vriend van den huize. En dat stemt bevredigend. Dat altijd loopen langs hekken van villa's maakt iemand van zelf anarchist. Over den wandelaar komt dan een groot gevoel van onwil tegen den gelukkigen bewoner, en hij gromt in zich zelf: vertrouw je me niet? Voel jij je zóó hoog verheven, dat zelfs alle gedachte aan aanraking is buiten te sluiten? Denk je dan soms dat ik zoo ongemanierd ben om maar zoo bij je in de veranda te loopen, of te komen bedelen?

Dergelijke Europeesche humeurverstoringen komen in die westersche steden niet voor. Je zou vrij rondom het huis kunnen wandelen, de stoep-veranda (porch) kunnen opklimmen, op de stoelen gaan zitten, die daar dag en nacht staan, of je uitstrekken in de steeds opgespannen hangmat. En *omdat* je het kunt, *doe* je het niet. Daarvoor is trouwens een goede bijreden: Bij ons is ruimte voor en om een huis zeldzame weelde; hier kent ieder dat genot. Waarom zoude men dus op andermans grasveld treden, als men eigen gras heeft? En men waardeert een andermans tuin beter .... als men er zelf een bezit.

Want dit is nog wel het meest karakteristieke van zulk een westersche stad: de werkman (die trouwens meer verdient — ook in evenredigheid — dan in Europa) trekt hier niet in de oude vervallen huizen der vroegere deftigheid of in de nauwe steegjes daar om heen, maar vlucht ver weg, naar de grenzen der stad, waar ook hij vindt een vrijstaande houten woning.

En hout worde hier niet aangemerkt als een teeken van bijzondere armoede: zeer vele huizen der rijkeren zijn van hout; en dit materiaal — meer handzaam dan steen — heeft juist den zeer vernuftigen ... en niet minder smaakvollen Amerikaanschen architect tot allerbekoorlijkste vormen geleid.

Dat de werkman vlucht naar de grenzen der stad, is slechts in figuurlijken zin te nemen, want op den plattegrond zal men die niet vinden: het zijn al vierkante blokjes tot op den uitersten rand van de kaart toe; zoodat men, deze slechts kennende, zich wanhopig afvraagt: waar begint dan toch de natuur? De waarheid is dat de natuur begint overal; want die vierkante blokjes geven wel eene voorstelling van de begrenzing der openbare wegen, maar geenszins van de bebouwing. Die blokjes zijn meer boom dan huis; zelfs in de meest bebouwde wijken. Zoo ziet de vreemdeling, die in een der reuzenhotels van de handelswijken zijn intrek neemt, uit het raam van zijn kamer niet op eene rij van daken, maar in eene zee van groen; en heeft hij slechts een zijstraat in te slaan, om zich buiten te gevoelen.

De werkman woont dus evenzeer of even weinig als ieder ander in stad: zijn huis staat slechts wat verder weg; en dat zulks mogelijk is zonder dat het gaan naar en van den arbeid te bezwarend wordt, is enkel te danken aan het stadsverkeermiddel: de tram.

Met dien tram kunt gij rijden tot wat wij in Europa al lang zouden noemen het vlakke veld, tot waar geen huis meer is te ontdekken. Zoo bijvoorbeeld te Minneapolis — de stad waar ik in gedachte het liefst verwijl, en waarheen ik ook u zonder schroom durf trekken. Want wilt gij een sprekend bewijs voor hare bekoorlijkheid? Nergens wordt in den Staat Minnesota de vrouwelijke onderwijzer zoo slecht betaald! Want men weet dat de aantrekkingskracht der plaats groot genoeg is om beter bezoldigde betrekkingen elders vaarwel te doen zeggen. En men meene niet dat vrouwelijke talenten in Minneapolis laag geschat worden! Integendeel, want in de vier en vijftig lagere scholen der stad en in haar drietal Hoogere Burgerscholen zult

gij te zamen slechts een viertal mannen vinden: één hoofd eener lagere school — zeker als rariteit, — de drie directeuren der Hoogere Burgerscholen, en een leeraar in het handwerk — het jongens-handwerk natuurlijk, want in dit opzicht schijnt men nog eenig verschil te maken tusschen man en vrouw.

Deze zoo vooruitstrevende stad telt ruim tweemaal honderd duizend zielen, en is dus verreweg kleiner dan half Amsterdam. Maar toch is haar tramwegnet viermaal grooter. En dit niet alleen; want men vormt zich een verkeerd denkbeeld van een Amerikaansch tramwegnet, indien men ter vergelijking met het Europeesche, enkel de lengte tot maatstaf neemt: Het paard heeft daar afgedaan; de kabel staat op het punt te verdwijnen; de nieuwere steden — zooals Minneapolis — kennen alleen electriciteit als trekkracht. Niet dus een veertiental zitplaatsen, maar een *vijftigtal* worden daar gevonden per rijtuig; en daarenboven — op drukke tijdstippen, zooals op het sluitingsuur van winkels en kantoren — klemt zich, staande tusschen de banken, aan leeren stroppen welke van de zoldering afhangen, nog een tweede vijftigtal reizigers vast. Ook zijn die trambanen dubbel: er is dus niet telkens op wisselplaatsen te wachten; en dank zij de gestrekte richting der tramlijnen, de groote breedte der straten, kan zonder eenig gevaar voor het overige verkeer en voor de reizigers zelven, vliegensvlug worden gereden. [1] Zelfs in de drukke buurten is de snelheid groot, en dit is mogelijk omdat de electrische tram zeer spoedig tot stilstand kan worden gebracht, gewone voertuigen ter zijde van de rails voldoende ruimte vinden, en daarenboven voetgangers alleen op bepaalde punten de straten oversteken. Waar een zijstraat de hoofdstraat snijdt — soms, als de afstand der zijstraten groot is, tusschen beiden in — zijn nl. dwars over den rijweg breede strooken zerken ingelaten. Dit is den voetganger een teeken dat hij daar onbekommerd van de eene zijde van de straat naar de andere kan gaan. Want treft hem dáar een ongeval, dan is de bestuurder van het voertuig schuldig; elders steekt hij op

[1] Zoo werd o. a. in de buitenwijken een half uur lang met de gemiddelde snelheid van 20 K.M. per uur gereden.

eigen risico de straat over. Dientengevolge is het publiek er aan gewend alleen op de aangegeven plaatsen den rijweg te betreden, en ook de tram neemt alleen passagiers op die punten in. En dat dit geen reden tot klachten geeft, is aan den regelmatigen roosterbouw te danken: op vaste afstanden — te Minneapolis b.v. om de 125 meter — wordt een dwarsstraat gevonden. Alles te zamen genomen: de zooveel grootere uitbreiding van het tramwegnet, de zeer groote wagens, het krachtige en zekere middel van beweging, de rechte strekkingen, de dubbele lijnen, de zeer breede straten, de regeling van het voetgangersverkeer, dit alles maakt dat het tramvervoer eene intensiteit kan bereiken [1], welke in Europa nooit gekend zal worden, tenzij eene omwenteling, waarbij de Fransche kinderspel wordt, niet enkel de grondvesten der Staten, maar ook die der steden schudt en losschudt.

En die tram volgt niet het verkeer, maar snelt dat vóóruit. In Europa wordt eerst de ijzeren baan gelegd wanneer de bevolking van eenig stadsdeel het noodpeil heeft bereikt: dáár schept de tram een stadswijk uit de wildernis.

Meermalen is de geboorte van een tramstelsel te danken aan eene speculatie in bouwgronden; zelfs zijn somwijlen dergelijke ondernemingen van vervoer geldelijk betrokken bij parken van vermaak (in den geest van het Kopenhaagsche Tivoli), welke dan aan het uiterste punt van de lijn worden aangelegd.

De prijs per rit is geen beletsel: vijf Amerikaansche centen (*f* 0.12^{5}) — wat voor den Amerikaan, met diens hoogeren levensstandaard, inderdaad weinig meer dan vijf Nederlandsche centen vertegenwoordigt. En zoo is het dus niet te verwonderen dat, waar het vervoer bijna geen geld en bijna geen tijd vordert, waar de trams reeds vóór dag en dauw in beweging worden gezet en eerst laat den dienst staken, ieder, zelfs de minst vermogende, buiten kan wonen. Bij de scholen is met deze verspreiding rekening gehouden. Minneapolis bijv. met hare slechts 215,000 inwoners, telt drie Hoogere Burgerscholen, waarvan de

[1] In groote steden, op drukke tijden, volgen de wagens elkander op met niet meer dan een halve minuut tusschenruimte.

uiterste — Noordschool en Zuidschool — 21 kilometer uit elkander liggen: een afstand als van Den Haag naar Leiden. [1] Ook de kerken, of juister gezegd, kerkjes liggen daarom zoo verspreid; en niets is aardiger dan op een mooien avond door zoo'n buitenwijk te gaan langs het door lampions helder verlichte grasveldje om zulk een bedehuis — evenmin door een hek gescheiden van de straat — waar dan de jongere leden der gezindheid ten bate der kerkekas een thee-partij geven: een gezellig onderonsje, dat hier te lande door kwajongens-nieuwsgierigen weldra zoude verstoord zijn, dáár niemands aandacht trekt.

Geen wonder dan ook dat Professor Frankenberger in de weinige woorden, waarmee hij het gedrukte verslag van het „Twenty ninth annual joint debate of the University of Wisconsin: Municipalisation of street railways" aan het publiek aanbeveelt, het tramvraagstuk kenmerkt als het grootste gemeentelijke vraagstuk.

In een tachtigtal dicht bedrukte bladzijden bevat die brochure de pleidooien — vóór en tegen — gehouden op den jongsten feestelijken woordkamp tusschen twee letterkundige vereenigingen der hoogeschool van den Staat Wisconsin. Philomathia en Athenae hebben elk drie leden afgevaardigd, die eene jury — bestaande uit drie der professoren — moeten overtuigen van het al dan niet doelmatige van gemeentelijk tramwegbedrijf. En opdat de strijd niet worde een schermen in de lucht, is een concreet geval gesteld: het tramwegwezen van Chicago. [2]

Deze debatten geven een aardig kijkje op het leven aan eene Amerikaansche hoogeschool — zelfs dames woonden den woord-

---

[1] Ik zou nog verder kunnen gaan door, zooals Baedeker ook doet in navolging van velen, St. Paul met Minneapolis te verbinden. De tweelingstad van het Westen heeft dan 330,000 inwoners, de lengte van het tramwegnet bedraagt dan 360 kilometers, en voor slechts 10 Amerikaansche centen kunnen 38 kilometers worden afgelegd. Maar in werkelijkheid breiden de steden zich niet krachtig uit in de naar elkaar toegekeerde gedeelten, en zijn de tweelingen, — waarvan de handelscentra een zestiental kilometers uit elkander liggen — slechts door een smallen en doorbroken huizenband verbonden.

[2] Spreek uit Chi*câo*go; de i bijna toonloos, de klemtoon op de middenste lettergreep, de *go* zooals gewoonlijk in het Engelsch.

kamp bij! — maar zij zijn voor den vreemdeling óók nog belangrijk omdat deze zoodoende een denkbeeld krijgt, hoe „politics" een gemeentebestuur bederven. Want de studenten spreken als Amerikaan en student: ronduit. Trouwens onpartijdigheid kan hun geen moeite kosten, want met Chicago heeft die hoogeschool niets uitstaande. Zij ligt zelfs in een geheel anderen Staat; en het is eigenaardig Amerikaansch, dat men om de gedachte te bepalen, eenvoudig de vuile wasch van zijn buurman uithangt. Wat zouden wij er bijv. van zeggen, indien eens in de aula te Brussel openlijk kritiek werd uitgeoefend op Nederlandsche toestanden!

De jongelui hebben gezorgd niet anders dan welbeslagen in het strijdperk te treden. Een zeer vleiende getuigenis legt daaromtrent de hoogleeraar in de welsprekendheid af, onder wiens leiding het geding werd gehouden, en wiens portret evenals dat der zes jongelieden, het boek versiert — de Amerikaansche photograaf is zeer vaardig, en zelfs programma's van Hoogere Burgerscholen prijken soms met portretten van de leerlingen der hoogste klasse. „Dit geschrift — aldus luidt zijn voorwoord — vertegenwoordigt slechts een klein deel van den arbeid der beide partijen. Mij is bekend hoe onvermoeid, intensief en extensief, is nagespeurd in bibliotheken en op het veld der praktijk: hoe alle feiten, hoe alle gevolgtrekkingen zijn getoetst aan wat wetenschap en gezond verstand leeren; wel beseffende dat ten slotte een even scherpzinnig als onmeedoogend tegenstander het werk zoude keuren. Schijnbaar is de einduitkomst mager. Maar ik weet hoe zij dusdoende nader zijn gekomen aan het einddoel van alle onderwijs: eigen ontwikkeling; hoe dat onderzoek in hen heeft opgewekt die kracht, welke — hoe en waar ook verkregen — meer waard is in den levensstrijd dan alle doktortitels en getuigschriften."

Dat inderdaad het onderzoek niet luchtig werd opgevat, bewijst het vele materiaal dat in de pleidooien dienst doet; terwijl aan het slot van het werkje eenige honderdtallen van boeken en brochures worden genoemd — meest Amerikaansche — die geraadpleegd werden omtrent de gemeentelijke exploitatie in het algemeen en die van het tramwegbedrijf in het bijzonder.

Mocht de lezer dan nog niet overtuigd zijn van hunnen ijver, dan staat het hem vrij de „vele duizendtallen" brieven na te slaan, welke de studenten ontvingen in antwoord op hunne vragen aan Europeesche en Amerikaansche autoriteiten, en die als een arbeids-trofée in de bibliotheek der Hoogeschool worden bewaard.

Zoo voert dus het Madisonsche studenten-debat ons naar de wereldstad aan de meren. U misschien voor het eerst; ach, mij ten derde male! Doch nu gelukkig niet in levenden lijve. Want stel u de Chicago-rivier — waaraan de stad haren naam ontleent — voor als een stilstaand riool, gevuld met triple-extract Haagsch- en Delftsch grachtwater; zóó goor, dat van een stroom bloed — uit een der talrijke slachthuizen daarin vloeiende — op één meter afstand van de uitmonding der aanvoerpijp, geen spoor meer was te vinden: de intens roode kleur had zich daar reeds in het vuil-grauw opgelost! En de straten? Rotterdam .... in 't vuile! Met welk een weerzin keerde ik dan ook, na het eerste vluchtig bezoek vóór den gang naar het Westen, na het zwerven door bosch en velden en aanvallige steden, weder daarheen, en wel voor langeren tijd. Enkel om te vergaren datgene wat misschien het duurst gekocht wordt op aarde: kennis!

Voor wie van 't noord-westen de stad nadert, rijst de verschrikking eerst laat op. Sporende van Milwaukee, voert het voorbijtrekkend landschap in gedachte terug naar den te weinig gekenden, te weinig gewaardeerden, vóóral in den voorzomer zoo bekoorlijken rechter IJseloever tusschen Deventer en Zwolle: naar Diepenveen, Olst, Wijhe! Uitgestrekte bouw- en weilanden, hier en daar afgewisseld door ploken statige eiken, als in parken van groote landgoederen zorgvuldig gespaard; mooie, zware koebeesten, rustig grazende in de schaduw, terwijl het door de bladeren vallend licht zonnig hun huid plekt. En in de verte schuiven voorbij groote, van welvaart getuigende boerenhuizingen, die vredig dommelen in een krans van wijd de takken uitspreidende, eerwaardige vruchtboomen .... Hoe innig geniet zulk schouwspel van bedrijvige rust wie slechts zooeven ontsnapte uit het stoffig fabrieksleven eener groote stad, met de wetenschap van over enkele minuten te zullen omsloten zijn door nog

overweldigender huizenmassa, zich te moeten wringen door nog haastiger dooreenwarreling van menschen; met boven het hoofd: zwevend roet, en onder de voeten: een dofzwarte glibberige naamlooze massa, welke de plaats inneemt van een niet bestaand of weder vergaan houtplaveisel. En dan het reukzintuig in verwarring door wat mensch en beest beklemd en angstig maakt: een weinig sterke, maar toch doordringende lauw-zoete lucht, gelijk er in de eerste dagen ná een kamp moet waren over de vlakte waar volkeren streden — die reuk welke den vreemdeling er aan herinnert dat Chicago de groote moordplaats is van het vee, daarheen gevoerd door negen en dertig spoorweglijnen, welke uit het gore stadslijf uitsteken als metalen polypen-armen, en daarheen sleepen al wat er leeft op het land, honderde mijlen ver!

Is het dus te verwonderen, dat toen uit eenige teekenen — in alle landen ter wereld dezelfde — duidelijker en duidelijker werd dat de trein de invloedsfeer van de paddestoelstad was binnengereden, de oogen zich onwillekeurig sloten, om al ware 't slechts één oogenblik nog vast te houden het in de zon opflikkerend veld van groene, jonge maïs, met daaruit oprijzend de slanke gestalte eener jonge vrouw, een schoffel in de bezige hand, het lichaam omhuld door een groot grijs voorschoot, het gelaat half verborgen achter de grijs linnen zonnemuts, zoo geliefd op Amerika's platteland?

Zoo gesloten, ontkomen onze oogen dien langen, naren doodstrijd, welke rondom wereldsteden de natuur strijdt, en die waarschuwt tegen de verdervende begeerlijkheid daarbinnen — even als vóór het hol van een roofdier klagen afgeknaagde, door zon en regen verbleekte beenderen.

Eerst als de trein ratelt langs de huizenreeksen en stilstaat in het harte der stad, wil ik ze weer openen, om dan, inééns, in dat machtige gewoel, mij te hervinden een echt kind der negentiende eeuw, vergetende akker en woud, al het stille genot van het land, om enkel te leven het koortsige leven der overbeschaving. Zoo ook plonst van een hoogte de zwemmer neer in het kille bad, om dusdoende de rilling te beperken tot die van één oogenblik, de pijn verdoovende door het forsch uit

slaan der ledematen; niet minder dan van de zonnewarmte daarboven op het naakte lijf, nu genietende van den strijd tegen het koude element, van de kracht zijner longen, van de kracht zijner spieren, van geheel zijn krachtig zich-mensch-gevoelen!

Trouwens men moge Chicago haten met bijna even fellen haat als dat kijk-in-de-hel Pittsburg, erkend *moet* worden dat er geen stad ter wereld is zooals deze; zóó zelfs overtreffend New-York (in de oogen van den kersversch aangelanden Europeaan dan toch evenzeer Londen in de schaduw stellende, als deze plaats Amsterdam of Haarlem) dat bij terugkeer uit het Westen de eerst geziene wereldstad wordt tot bijna een provinciaal product, haar Broadway tot een steeg, Fifth Avenue — de residentie der Vanderbilts! — tot een slaperige zijstraat. Wat worden dan de witte New-Yorksche wolkenschrapers, die, voor 't eerst aanschouwd, zijn als het toppunt van Amerikaansch durven, tot bloedeloos, spillebeenig nakroost van de kerngezonde, roodsteenen rotsgevaarten in Chicago; wat worden de New-Yorksche kabeltrams tot slakkenhuizen op wielen, meet men hun voortkruipen met het als roofvisschen door de modderpoelen schieten der electrische *cars* dáár!

En: niets is ook zoo overweldigend als de aanblik van Chicago's hoofdstraten bij avond. Dan fonkelen aan den voet der zich met den top in het zwartblauw uitspansel verliezende torenhooge gebouwen, duizende gloeilampen als reuzendiamanten in de diepe omlijning der winkelbogen, terwijl uit de geweldige raamopeningen stroomt een lichtgloed als uit mondingen van hoogovens. Nog aangrijpender is de indruk van dichtbij: dat felle licht, hetwelk wie voor het raam staat, de diepste diepten van de huizenholte ontdekt, glijdt in onheimelijke stilte over al het kostbare dat daar, geheel verlaten, uitgestrekt ligt op eindelooze rijen tafels en schappen, of neerhangt in festoenen van de zolderingen. Daar ligt als in een doodsvertrek ter neer al wat behoefte of gril in stadsmagazijnen bijeenbrengt, al wat als het ware begeert om te worden verkocht, wat hunkert om te worden bewonderd door zich steeds vernieuwende reeksen kooplustigen, om te worden betast en opgeheven door fijn gehandschoende vingeren. En in

het kille licht dat de electrische booglampen uitgieten, grijnzen de al te felle kleuren tegen elkaar, nu ontbreekt wat anders overgang vormt: de zich tusschen de toonbanken voortbewegende menigte. Doch terwijl de winkels uitgestorven zijn als hadde door pestgevaar alle begeerte den mensch verlaten, krioelen daarbuiten op de zeer breede voetpaden, aangetrokken als nachtvlinders door het uitstralend licht, keuvelende en schertsende menschengroepen, steeds in dichter drom, totdat die groepen eindelijk vormen breede, altijddoor vloeiende stroomen; twee stroomen frissche kleurige zomertoiletten, onderling gescheiden door een zéér wijde, dofzwarte, geheel verlaten vlakte: den rijweg — onbegaan, want onbegaanbaar.

De oorzaak dier zoo door tegenstelling aangrijpende verlatenheid der winkels weet spoedig genoeg, schadewijs geworden, de Europeaan, die als zaken hem overdag vasthouden, zijne inkoopen meent te kunnen uitstellen tot 's avonds. Na vijf uur kan hij toch in geen winkel terecht: de geheele schaar bedienden is dan ontsnapt naar de frisschere woningwijken; en de schitterende verlichting buiten en binnen is enkel reclame — ten deele den ganschen nacht doorbrandende, óók beveiliging. Alleen de Zaterdagavond maakt eene uitzondering: dan blijven de winkels open om den werkenden stand gelegenheid te geven zijne inkoopen te doen; doch daartegenover staat, dat dan ook op vele plaatsen zomers den winkelbedienden de geheele Vrijdagmiddag wordt geschonken; gewoonten welke — naar mij toeschijnt — zonder iemand schade te berokkenen en zeer ten bate van velen, ook Europa zich kon eigen maken. Er komt wèl bij: dat de Amerikaansche dame er geen bezwaar in vindt reeds vóór het middaguur te winkelen.

Nog treffender dan op weekavonden, op welke men van de straat, naar boven, als uit een rotskloof opziet naar den rookhemel, die het kunstlicht terugkaatst — alsof de natuur wilde voorkomen dat hetgeen uitstraalt van zulk eene stad op zoude stijgen naar het zuivere firmament! — is het Chicago van den Zondagmorgen, dien morgen welke zelf dàt stadsbeeld heiligt. Dan zijn die anders zoo bedrijvige mierenhoopen heel stil, en geen rookwolken onderscheppen het stralend licht. Even als

toen zij nog deel uitmaakten van de bergen ver-weg, koesteren zich dan die rotsgevaarten in zonne-eenzaamheid, en de straten der reuzenstad zijn dan als eene wonderlijke speling der natuur, weer als een deel der groote schepping, geen menschenwerk....

Armoede en grootheid, die woorden zóó dikwerf gekoppeld dat zij tot tweelingsbegrip zijn geworden, zij kunnen Chicago tot devies dienen: in alles. Reeds het stadhuis vertegenwoordigt beide. Meer dan 12 millioen gulden heeft dat gevaarte gekost; een dozijn heffers zijn ten behoeve van het publiek aangebracht — maar meer dan de helft daarvan is gesloten wegens slijtage, en er is geen geld in kas om ze te herstellen.

En nu moge een Europeaan dit eene noodelooze weelde vinden, in Amerika — waar in alle openbare gebouwen van eenige beteekenis, zelfs in bibliotheken en musea, de trap vervangen wordt door deze tot volmaking gebrachte verticale trams — leert men spoedig de onontbeerlijkheid van dit tijdbesparend vervoermiddel.

Doch wilt gij een voor den Europeaan sprekender voorbeeld? Geen stad ter wereld heeft zoovele, met razende snelheid zich openende en sluitende bruggen. Hier ziet gij er plotseling eene omhoog trekken — veertig meter lang, zeventien meter breed. In minder dan één minuut zweeft het gevaarte drie en veertig meter hoog in de lucht, ver boven de bemasting der vaartuigen; enkele oogenblikken later is het weder in hetzelfde tijdsverloop gedaald. En wie zich niet spoedig genoeg verwijdert op het waarschuwend klokgelui, wordt eenvoudig mede in de hoogte gevoerd, en moet daar maar wachten tot dat het schip is doorgevaren. Elders ziet men nòg sneller en als door een aardbeving getroffen, reusachtige bruggen achteruit wentelen en de kleppen huizenhoog in de lucht steken. Is het een droom? In twintig seconden is die wenteling volbracht, in even weinig tijds de brug weder gesloten. Wees echter op uwe hoede, en dwaal niet al te weetgierig onder het samenstel rond: Niemand zoude u waarschuwen, als gij bij het openen van de brug te dicht stondt bij het dalende kwartcirkelvormig rolvlak; en meerdere zwaarte dan die van de Juggurnautskar zoude u vermorselen. En ginds: is het eene nachtmerrie, of vouwt daar een reuzenbrug in enkele seconden samen als een knipmes?

Van de koortsachtige haast, waarmede alles geschiedt, is moeielijk beter bewijs te vinden dan dit: de afwezigheid van opzettoestellen bij de draaibruggen. Gij kent ze wel: die zelfs den meest geduldigen Hollander het bloed naar het hoofd jagende werktuigjes, welke nadat de brug al lang is dichtgedraaid, en gij er over wilt snellen, noodzaken te wachten totdat de beambte zorgvuldig zijn krukje in een ander gaatje heeft geplaatst, en dan ronddraaiende, zoetjesaan het dek van de brug juist op één hoogte heeft gebracht met de bestrating op het landhoofd. Liever dan zooveel tijd te verliezen, dwingt men dáár met ruw geweld, door wielen onder het uiteinde der brug, dat rijvlak bij het sluiten in de hoogte [1]. En ook bij die bruggen zwaait mede over de watervlakte, wie niet tijdig het beweeglijk deel verliet!

Welnu, in die zelfde stad waar men zoo het vernuft.... en de fantasie van den technicus vrij spel laat; waar men bij den aanleg van werken hem over meer honderdduizenden laat beschikken, dan hier over tienduizenden; waar tijd geld is: stoot men op belangrijke verkeerswegen tegen bruggen, die afgesloten zijn wegens „gevaar" — omdat de gelden tot onderhoud steeds hebben ontbroken, en zij nu onherstelbaar zijn geworden. Zelfs konden dit jaar de dagbladen er nog een vijftiental aanwijzen, welke eveneens behoorden te worden onttrokken aan het verkeer; en dat hunne bezorgdheid niet hersenschimmig is, leert het jongste verslag over den toestand der gemeentewerken, waarin onderstaande weinig bemoedigende beschouwing het overzicht besluit over de gesteldheid der bruggen en viaducten: „Nagenoeg al het in dit jaar verrichte was slechts lapwerk,

[1] De hoofdingenieur wien ik mijne verwondering mededeelde over deze tegen alle Hollandsche begrippen indruischende handelwijze, gaf te kennen dat hij opzettoestellen ondenkbaar achtte: het eerste wat de brugwachters zouden doen, ware die onbruikbaar te maken! Dergelijk zelfbewustzijn van het bedienend personeel moge bedenkelijk wezen, het neemt ook dikwijls beteren vorm aan; zoo te Milwaukee de weigering van een brugwachter om den dollar aan te nemen, dien ik hem aanbood wegens het ten mijnen genoegen openen en sluiten van zijne brug. „Het is mijne betrekking, ik word er voor betaald", luidde het op eenvoudigen doch beslisten toon gegeven antwoord.

want de gelden bij deze en vele vorige begrootingen toegestaan, waren tot iets anders ten eenen male onvoldoende. Tenzij men dit jaar een behoorlijke som beschikbaar stelle, zullen eenige bruggen en viaducten te sluiten zijn, vóórdat rampen plaats vinden, welke de gemeente wegens schade aan lijf en goed meer zullen kosten dan de bouw van verscheidene nieuwe bruggen en wegovergangen".

Vraagt gij een technisch ambtenaar naar de oorzaak van een zoo ongehoorden toestand? Hij zal de schouders even ophalen, en antwoorden — terwijl hij collegiaal glimlacht, alsof gij dat zelf ook wel weet: „*Politics*". En niet enkel in Chicago zal u de Amerikaansche ingenieur zulk eene verklaring geven. Trouwens ook van anderen dan ingenieurs, en ook op ander dan technisch gebied krijgt gij het geheele land door, als gij de oplossing zoekt van wat u onbegrijpelijk is, ten antwoord: *Politics!* Zelfs uit vrouwenmonden wordt het gehoord; bij alle benoemingen in staat of stad: Nichtje die-en-die is als onderwijzeres geplaatst, want hare vrienden zijn niet zonder politieken invloed! En al is men machteloos tegen dat drijven, zóózeer wordt er het verlammende van gevoeld, dat in eene brochure, door de regeering van een der Staten verspreid op de spoorwegen in een noordelijke, nog te weinig bevolkte landstreek, onder meerdere lokmiddelen een overzicht wordt gegeven van de ingezetenen naar de beroepen, en veelzeggend, onder aan de lijst is geplaatst: *politicians* 1; zegge maar één!

II

Politician is derhalve een beroep. Men vrage mij van dat woord geen vertaling. Door „staatsman" is het zeker niet weer te geven; en evenmin is het te omschrijven door staatkundigen tinnegieter, dezen als spotnaam hier te lande overgebleven titel van Holberg's menschkundig tooneelspel. Want die tinnegieter oefende tenminste naast de staatkunde nog een nuttig vak uit.

Het beste is dus dat woord onvertaald te laten, even als onvertaalbaar zijn de benamingen der beide groote Amerikaansche staatspartijen: *Republican* en *Democratic*, die men nog

maar het scherpst omschrijft door te verklaren dat een Democrat niet is een Republican, noch een Republican een Democrat [1]; waarbij dan nog wèl in het oog is te houden dat een zuidelijke Democrat veel heeft van een noordelijken Republican, enzoovoorts. Vraagt gij wat in staats- of stadsbestuur het regeeren van beide partijen onderscheidt, dan zult gij van den onpartijdige eene onbewuste paraphrase hooren van het slot van Heine's welbekend gedicht, waarin eene bevallige Spaansche koningin, ter rechterstoel zittende bij het godsdienstig twistgeding tusschen een rabbi en een monnik, als eindoordeel hen beiden wegzendt als beleedigend voor de reukorganen.

Nu, in zóó slechten reuk staat — stond althans tot voor zeer korten tijd.... (zal weldra weer staan?) het stadsbestuur van Chicago. Zoo algemeen is zulks bekend, dat een der drie Wisconsinsche studenten, die in den reeds aangehaalden woordkamp verdedigen moesten de naasting van het tramwegnet door de gemeente, aanvangt met zijne cliënte dit weinig vleiende compliment te maken: Indien ik, leden der jury, dames en heeren, u bewijzen kan dat het gemeentelijk bedrijf verkieslijk is voor Chicago, dan voorzeker is zulk bewijs voor geen andere stad ter wereld meer noodig!

Om verscheidene redenen is dit beweren juist te achten.

Allereerst om de ontzaglijke afmetingen van het verkeer in Chicago. Waar reeds te Minneapolis — de stad van slechts tweemaal honderdduizend zielen — de tram zulk een levensbehoefte is, wat moet zijne beteekenis dan wel zijn in deze stad van twee millioen! Geen wonder dan ook dat in dit wereldcentrum met zijne bijna veertig spoorweglijnen, niet minder dan negentien tramwegmaatschappijen een net hebben uitgespreid van ruim 1600 kilometer lengte — meer dan ons geheel Staatsspoorwegennet! — Vijf maal langer zelfs (om bij trams

[1] Wie dit woordenspel moge vinden, wijs ik op eene zinsnede uit het werk van Carroll D. Wright, United States commissioner of labor: Outline of practical sociology (New-York, Longmans, 1899); die over de organisatie der partijen sprekend, zegt: It is through these channels that people express their sovereignty by direct action; thus securing a democratic form of government with a republican method of administration.

te blijven) dan de gezamenlijke lengte van alle tramlijnen, welke in Europa en elders van gemeentewege worden gedreven.

Bij zulke cijfers zwijgt de Europeaan bedremmeld stil; en het kan hem ook niet verbazen, dat aan de overzijde van den Oceaan het voorbeeld van Glasgow — dat *pièce de résistance* der voorstanders van het gemeentebedrijf aan deze zijde — noch bij vóór- noch bij tegenpleiters eenig gewicht in de schaal legt. Peuh, een bevolking van zeven honderd duizend zielen, die zich met maar 124 kilometer tramlijn tevreden stelt, en nog wel paardetrammetjes, die loopen als een apothekersdrankje: om het uur een druppel! *Majora canamus!* [1]

Het tramwegnet van Chicago kan men in twee deelen verdeelen: Het oudere ligt op den beganen grond; het nieuwere is de luchtspoorweg, die in het midden der stad een grooten cirkel beschrijft, en — hoog en breed — de sombere straten der handelswijk in eeuwige schaduw dompelt. Doch, oude en nieuwe, alle lijnen loopen naar één klein plekje: het hart van Chicago, waar al de reuzengebouwen staan. Dank toch die gevaarten, heeft zich de groothandel op eene oppervlakte van slechts een paar kilometer kunnen samendringen; wat veel tijd bespaart aan wie verschillende personen moet bezoeken, want de haast enkel verticale verplaatsing veroorzaakt oponthoud noch vermoeidheid. En welk een handel drijft Chicago! De gezamenlijke tonnenmaat harer schepen, — zeeschepen, want die meren zijn zeeën! — is gelijk aan die van New-York. En tweemaal zooveel stuks hoornvee, viermaal zooveel stuks schapen, vijfmaal zooveel varkens als onze *geheele* Nederlandsche veestapel groot is, worden daar jaarlijks naar de slachtplaats gevoerd; werd ons gansche land *leeg* geplunderd, de buit zoude geen half jaar dat monster verzadigen! Zijn nog meer getallen

[1] Niet onwaarschijnlijk volgen hier de Wisconsinsche studenten de meening der Commissie betreffende de wetgeving omtrent tramwegen, door Massachusetts uitgezonden om door een bezoek aan de voornaamste Europeesche en Amerikaansche steden zich een oordeel te vormen omtrent gemeente-bedrijf. Dit rapport (in 1898 verschenen) staat zeer hoog aangeschreven, en eindigt met te verklaren: wij hebben hier in Amerika zóóveel geld aan proefnemingen uitgegeven, laten wij nu maar eens aan Europa het experimenteeren overlaten.

noodig om te doen beseffen welk koortsachtig leven trilt in dat huizenblok: dat zwarte hart van het zwarte Chicago, waarheen bij elke pulsatie de trams stooten duizende patroons, bedienden en klanten, welke de hemelhooge gebouwen inslokken en straks weer uitwerpen, altijd door?

Van drie kanten loopen naar die handelswijk drie groote stelsels van het oudere tramwegnet; drie in naam althans, in werkelijkheid twee — want eene machtige combinatie heeft er twee samengesmolten, en zich ook meester gemaakt van vele der kleinere lijnen in de buitenwijken, welke het oudere net voeden. Doch in naam zijn ze onafhankelijk gebleven, opdat de maatschappij zoodoende niet verplicht zoude zijn overstapkaartjes te geven. Want — is het wel noodig er op te wijzen? — de trams zijn machtige instrumenten in de handen der geldmannen.

Het zijn dan ook millioenen-lijnen: alleen reeds hare werkelijke waarde is op 187 millioen gulden te schatten; dat wil zeggen deze som zoude zijn uit te geven indien men thans die lijnen opnieuw wilde bouwen. Doch deze waarde-in-herbouw is geenszins de marktwaarde.

Bij het onderzoek naar de marktwaarde is wel te onderscheiden tusschen het oudere en jongere stelsel. De waarde toch der lijnen op den beganen grond is driemaal grooter dan de werkelijke waarde, dank zij haar monopolie van verkeer in vele stadsgedeelten; bij het nieuwere net, dat minder geriefelijk is — want het beklimmen der hooge trappen lokt niet uit tot het doen van korte ritten — ligt daarentegen de marktwaarde ettelijke millioenen beneden de werkelijke waarde. En wat de *nominale* waarde betreft, dit derde criterium bij maatschappijen: nu, het zal wel niemand verwonderen, te vernemen dat ruim tweemaal meer aan papier dan aan ijzer is uitgegeven! [1]

---

[1] Van het gezamenlijk tramnet op den beganen grond bedraagt (in Nederlandsche guldens) het nominaal kapitaal 213 millioen; de werkelijke waarde 99 millioen; de marktwaarde 288 millioen; de jaarlijksche netto-opbrengst 15 millioen. Voor de luchtsporen zijn deze cijfers: nominaal 169 millioen; werkelijke waarde 88 millioen; marktwaarde 70 millioen; netto-opbrengst 2,3 millioen.

Trouwens de promotors steken dat niet onder stoelen en banken, en vooral die van den luchtspoorweg zweven hoog boven het gewone peil der financiers. Zij hebben er geen oogenblik aan gedacht een cent te storten van hun aandeelen-kapitaal, nominaal 87 $^1/_2$ millioen groot; dat sommetje wisten zij uit te sparen door onmiddellijk eene constructie-maatschappij op te richten, en deze zoowel *hun* papier als het goud der obligatiehouders ter hand te stellen. En aangezien laatstbedoeld bedrag voldoende was voor den bouw der lijnen — zelfs waren niet alle obligaties volgestort: men had er ook weggegeven! — behoefden dus hunne papieren niet te worden verzilverd.

Zoo kunnen zij van uit hun verheven zetel rustig toezien hoe de aandeelhouders van de tramwegen op den beganen grond, zwoegen en zich benauwd gevoelen. Want al genieten deze vette dividenden op fictieve papieren, zij zien zich bedreigd in hun bezit. In 1903 toch loopt de concessie der hoofdlijnen af, en hoe deze opnieuw voor een vijftigtal jaren verlengd te krijgen, zonder al te zeer in de stadskas te bloeden? Eene poging in 1897 gewaagd, om met een offer van 3 pCt. der bruto-inkomsten de gemeente te paaien, mislukte; doch geen wonder dat zij den aanval hernieuwden. En inderdaad bij eerste stemming wonnen zij het pleit. Doch te goeder trouw stemden slechts een half dozijn raadsleden vóór de concessieverlenging; van de overige voorstemmers werd — zooals een der dagbladen opmerkte — door loven en bieden even openlijk de prijs bepaald, als die van varkens op de veemarkt!

Ach, veel gevoeliger dan deze dieren zullen die heeren ook wel niet zijn geweest. Men went aan alles; en terwijl men in Europa nog hoog opgeeft van de macht der publiciteit — evenals van de verantwoordelijkheid van Ministers — heeft men daar al lang de koningin der aarde afgezet, en weet er ook hoe spoedig een ministerieel leven eindigt. De geheele pers van Chicago riep schande; vereenigingen ter bevordering van het volkswelzijn, — ik had haast geschreven: tot veredeling van het stemrecht — the Civic Federation, the Municipal Voter's League hielden monster-vergaderingen .... niets weerhield de leden van den gemeenteraad om zich het oordeel waardig te

maken van den nieuwen burgemeester: *The city council is steeped in crime and corruption.* [1]

Deze burgervader is mij overigens slechts bekend per portret. Dit versiert — ik heb reeds opgemerkt dat in Amerika de photograaf steeds ter hand is — het verslag over 1898 omtrent de openbare werken der gemeente. De heerscher over twee millioen menschen is blijkbaar nog jong; en kenmerkend, als een soort program, vertoont hij zich hier aan zijne gemeentenaren met de handen in den zak. Let wel op: in *zijne* zakken. Inderdaad schijnt dat embleem goed gekozen: in eene opwelling van eerlijkheid heeft hem Chicago tot deze waardigheid verheven opdat hij schoon schip make; en naar zijne inleiding tot bovengenoemd verslag te oordeelen (doch het is eigen lof!) is het hem inderdaad reeds gelukt verschillende misbruiken weg te nemen. Maar.... hoe groot is niet het zondenregister?

Zie slechts welk eene Leporello-lijst een der heeren studenten, tegenstander van de naasting der trams, openrolt: Wilt ge weten hoe de gemeente Chicago exploiteert? Welnu, dan zal ik u toonen hoe het gesteld is met die gemeentelijke bedrijven waarbij het noch den hoofden noch den ondergeschikten aan bekwaamheid hapert. Een elftal jaren geleden zoude Chicago van gemeentewege electrisch verlicht worden; en nu? De stad heeft het nog niet verder weten te brengen dan 1438 lampen. Gelukkig! want elke zelf geëxploiteerde lamp kost de stad 60 pCt. 's jaars meer dan de gehuurde, en zij geven veel zwakker licht; branden zelfs tien percent van den tijd in het geheel niet. Waar zou het dus heen moeten met de gemeente-financiën, indien de gemeente de nog overige vijfhonderd electrische lampen, tien duizend gazoline-lampen en drie en dertig duizend gaspitten der straatverlichting in eigen exploitatie nam?

De waterleiding is geheel een gemeentelijk bedrijf: de stad kan haren voorraad putten uit het vlak voor de deur liggend Michiganmeer — en toch is de druk zóó onvoldoende dat, behalve in de morgenuren, niemand water heeft op een tweede

[1] De wetgevende macht van Illinois is later tusschen beide gekomen en heeft het besluit van den gemeenteraad vernietigd.

verdieping; zoodat bij eenigszins hooge gebouwen elk dak een waterton draagt. En men leze het verslag der gezondheidscommissie: *maar* 19 percent van den tijd is het water ongeschikt voor gebruik! En dat water — onmiddellijk aan het meer ontleend — is duurder dan het water te New-York, waar kostbare aquaducten het van verre moeten aanvoeren!

En nu het straatplaveisel en de straatreiniging! Meer dan half de stad is zonder plaveisel; en van het bestrate gedeelte hebben de tram-maatschappijen over bijna de geheele lengte eene breedte van acht voet bekostigd. En hoe is dan nog dat plaveisel? Houten blokken, altijd vochtig, weldra verrot, hobbelend als de zee. En niettegenstaande ieder weet dat dit geen plaveisel is voor groote steden, gaat men met den aanleg voort: de helft der nieuwe aanbestedingen betreft wederom hout! En hoe geheel onvoldoende de straatreiniging is, wordt hierdoor bewezen: dat in de winkelwijken de bewoners naast de gemeentelijke reiniging er eene eigene op na houden!

Ziedaar de gevolgen van gemeentelijk bedrijf; en men meene niet dat die takken van bestuur aan onkundigen zijn toevertrouwd: zij die aan het hoofd staan, hebben toen zij hun eigen zaken dreven, doorslaande bewijzen gegeven van kunde en doorzicht. En ook het mindere personeel is niet onbekwaam: van de 9000 beambten zijn 8941 eerst benoemd nadat zij aan de *civil-service rules* voldeden. Zelfs moest de nieuwe burgemeester verklaren dat de strengheid waarmede deze voorwaarden van toelating waren gehandhaafd, zijne partij een deel van de stemmen der „vreemdelingen" (*foreign vote*) heeft gekost.

Die laatste klacht legt den vinger op eene wonde plek. Aan veel wat Amerika ontsiert, zijn de vreemdelingen — dat wil zeggen: wij, Europeanen — schuld. Theodore Roosevelt heeft gelijk, wanneer hij schrijft: „In aanmerking nemende welke ontzettende massa's emigranten, aan geenerlei zelfbestuur gewend, op ons land geworpen worden en zich niet met ons vereenzelvigen, is er minder reden om zich te verwonderen dat het algemeen stemrecht zóó weinig bevredigende uitkomsten

geeft, dan wel dat het nog zóóveel goeds heeft uitgewerkt."[1] En voor Chicago geldt in niet mindere mate wat Roosevelt van New-York schrijft. Van de bijna twee millioen inwoners der Westersche stad is slechts één kwart deel Amerikaan, dat wil zeggen geboren uit ouders, die om 't even van welke natie afstammende, in Amerika geboren waren. Even groot is het deel der bevolking dat òf direct uit Duitschland is gekomen òf wier germaansche ouders zich in Amerika hadden neergezet; half zoo groot — dus één achtste van het geheele zielental — is de Iersche bijdrage. Het overige drie achtste deel der bevolking vormen de vreemdelingen uit andere landen; de Hollanders en uit Hollandsche in Amerika gevestigde ouders geborenen nemen in dit pandemonium door hun negentien duizendtal natuurlijk maar een heel bescheiden plaatsje in.[2]

De echte Amerikanen — en dit wil dan toch waarlijk nog niet zeggen dat men is van ouden stam: het is voldoende dat reeds de grootvader zich over zee vestigde — zijn dus in Chicago, evenals in de andere groote steden van hun land, te zeer in de minderheid, dan dat zij een verkiezingskern kunnen vormen. Trouwens ook *zij* hebben geen „zitvleesch" — een groot deel is uit andere steden en Staten gekomen; gelijk nu reeds gemiddeld in Amerika een derde van de stam-bevolking niet woont op geboortegrond.

De steden zijn dus caravanserails; van gemeenschapsgevoel

---

[1] In diens reeds aangehaald „New-York" van de „Historic towns series". Een klein maar uitstekend geschreven boek betreffende de ontwikkeling dier stad uit een staatkundig oogpunt, iedereen aan te bevelen en vooral den Nederlander, die in de historie van Nieuw-Amsterdam belang stelt.

[2] Voor zoover elke natie door meer dan 4000 personen is vertegenwoordigd, zijn de juiste cijfers, afgerond in duizendtallen:

Amerikanen	489,000	Canadeuzen	35,000
Duitschers	491,000	Gekleurden (Negers)	26,000
Ieren	248,000	Italianen	23,000
Zweden	111,000	Schotten	23,000
Polen	97,000	Franschen	22,000
Bohemers	89,000	Denen	22,000
Noren	46,000	Hollanders	19,000
Engelschen	44,000	Hongaren	4,000
Russen	39,000	Zwitsers	4,000

kan geen sprake zijn; ieder zorgt slechts voor zich. Zoo verklaart F. H. Cooper — de Hollandsche omgedoopte firmant Kuiper van de reusachtige vennootschap Siegel & Cooper — ronduit: Er is één dag in het jaar, waarop wij, respectabele mannen van zaken, een valschen eed zweren: de dag namelijk waarop wij ons belastingbiljet invullen. *Men pay the assessor more that they may pay the city less*, verklaart een ander — en dat dit geen los daarheen geworpen gezegde is, bewijst het feit dat hoewel de welvaart van Chicago zoo ontzettend is toegenomen, de waarde van den grond steeds stijgt, het huizenvlak zich steeds uitbreidt: het belastbaar fortuin niet meer bedraagt dan de helft van het cijfer waarop dit voor vijf en twintig jaren werd geschat, en zeker niet grooter is dan een tiende der werkelijke waarde.

Met zulke feiten voor oogen is het niet te verwonderen, dat al moge ook het stadsbestuur een eerlijk vleugje nemen — hoe onbestendig van duur leerde New-York [1] — toch de studenten die pleitten tegen de overname van tramwegen door gemeenten, gunstiger gehoor vonden bij de Professoren-jury. En zulks niettegenstaande deze om het debat mogelijk te maken, dit voorbehoud had gesteld: aangenomen wordt, dat alle benoeming, bevordering of ontslag enkel zal geschieden naar den maatstaf van geschiktheid." Maar hoe aan zulk een fictie waarde toe te kennen, waar men weet, dat een vierdedeel van den gemeenteraad bestaat uit houders van drankhuizen (saloons) en speelholen; ja, dat zelfs een achttal dezer voorzit in de meest gewichtige stedelijke commissies! [2]

En ook te versch nog lag bij professoren en studenten in het geheugen hoe te Philadelphia „Boss" Mc. Manes, niet tevreden

---

[1] *Leert* stond er in den eersten druk (1900). Doch met den aanvang van 1902 hebben wederom te New-York de welgezinden van alle richtingen gezegevierd. Dat over twee jaren de democratische Tammany op nieuw zal heerschen, is echter geenszins uitgesloten; in een stad van zooveel millioen inwoners wordt gemeentepolitiek steeds staatspolitiek.

[2] Behalve het hierbovengenoemde voorbehoud, was nog dit tweetal gemaakt:
1°. aangenomen wordt, dat de wet en de concessies overname van het tramwegnet toelaten;
2°. dat de wetgeving van den Staat het gemeentebedrijf niet aan banden legge.

met het gas te beheerschen, ook de tramwegen en zoodoende het trampersoneel opkocht, teneinde aldus zijn stemmental te vergrooten. Want werden in Chicago de trams gemeente-eigendom, dan zoude met één slag een leger van vijf en twintig duizend gemeente-ambtenaren zijn geschapen — wat met hunnen invloed op familiebetrekkingen, allicht vertegenwoordigen zou een macht van vijftig duizend stemmen; voldoende dus om elke verkiezing in de eene of andere richting te sturen.

Inderdaad, kijkjes op het Amerikaansche leven als dit Wisconsinsche debat verschaft, doen een Europeaan zich afvragen hoe het mogelijk is — niet dat zulk een organisme leeft — maar méér dan leeft: groeit en bloeit in eene zoo buitengewone mate, dat hij in eigen werelddeel geen wedergade kan vinden. Doch zulks is omdat wij — meer en meer geneigd om op stad en Staat te steunen; meer en meer hulp zoekende — ons niet kunnen voorstellen hoe dáár stad- en Staatsbestuur nog bijzaak zijn, hoe het politiseeren dáár slechts goed is voor zwakkelingen, die liever ander dan eigen kapitaal wagen. Wie dáár zich krachtig gevoelt, trekt zelf ten strijde op het gebied van handel en nijverheid! En terwijl hier in Europa de kost schraal wordt, de hoogere autoriteit dus wel als een streng meester moet toezien dat ieder tenminste één bete krijge uit den poveren schotel, kan dáár — in het nieuwe land, welks oppervlakte nog maar even ontgonnen is, en waar nog slechts zulk een klein deel is ontdekt van wat onder die oppervlakte ligt — ieder toehappen en bijten uit den vetten koek, zooveel hem lust! Zóó was het te Gent en te Brugge in de middeneeuwen. Zóó was het in Nederland in onze gouden eeuw der ontdekkingen; nu is het de beurt aan nieuwere landen om kortstondig te zwelgen uit den beker van genot. [1] Zoo kunnen dus de Vereenigde Staten

---

[1] Alleen de buitengewone gemakkelijkheid waarmede het geld dáár toevloeit, verklaart dan ook de buitengewone spilzucht. In alles, ook dus in de huishouding van stad en Staat. Scholen, stadhuizen, gerechtsgebouwen, postkantoren zijn buitengewoon weelderig; eene weelde, die echter niet — zooals men licht geneigd is te denken — zich uit in smakeloosheid. Integendeel, de architectuur dier gebouwen draagt meestal een zeer ernstig karakter, en getuigt zoowel van groote studie der Europeesche voorbeelden als van eigen vindingrijkheid. Doch

bloeien, hoewel het gemeenebest er is overgegeven aan bestuurders en bezoekers van drankwinkel en speelhol; in dat toevluchtsoord der vrijheid alleen regeeren wie allereerst aan banden waren te leggen, en het algemeen stemrecht er slechts dient om te smoren de stem van billijkheid en recht! Men eische trouwens niet van een jongeling de wijsheid van den grijsaard — eene wijsheid die misschien niet zóó wijs zoude zijn, als er gelegenheid ware tot dwaasheid; als het vuur niet ware uitgebluscht .... door gebrek aan brandstof.

---

de spilzucht uit zich in alles. Zelfs in het waterverbruik: In Chicago wordt per hoofd en per dag meer dan zeshonderd liter water opgepompt; driemaal zooveel bijv. als te Rotterdam. Het is in deze omstandigheden dan ook niet te verwonderen, dat bij een stad, welke zich zoo snel uitbreidt, de wateraanvoer wel eens achterblijft. Trouwens het Michiganmeer moge Chicago bespoelen; om zuiver water te verkrijgen dient men zulks op twee tot drie kilometers afstand van den oever te ontleenen; en het daarheen uitbrengen van tunnels is vanwege de terreinmoeielijkheden uiterst kostbaar en vordert veel tijd. Als de thans in aanleg zijnde werken voltooid zullen wezen, zal er echter voldoende water gepompt kunnen worden voor eene bevolking van $3\frac{1}{2}$ millioen zielen. Trouwens de eigenlijke reden van den geringen waterdruk waren de pompen zelve. Deze bleken de nieuwe directie zóó lek te zijn — een gevolg van te zuinig onderhoud — dat in de twee laatste jaren niet minder dan 17,000 pompkleppen waren te vervangen!

Ook in andere opzichten gaat de toestand der publieke werken te Chicago vooruit. De riolen zullen niet meer door de Chicago-rivier, of direct op het meer loozen, maar een groot kanaal is onlangs gereed gekomen, waardoor het vuile water in plaats van naar het meer, naar de Mississippi wordt gevoerd. Dit kanaal kost niet minder dan 75 millioen gulden.

Dat de straatreiniging veel te wenschen overlaat, is eveneens zeer juist, maar de daarvoor op het gemeentebudget toegestane som is zóó gering, dat die steeds in de eerste helft van het jaar genoegzaam wordt opgebruikt. Zoo ook wat de bestrating betreft: het budget laat slechts toe $1\frac{1}{2}$ pCt. van het houten plaveisel te vernieuwen, terwijl 80 pCt. in slechten toestand verkeert! De eigenaardigheden van het Amerikaansche stedelijke belastingstelsel, de slechte stedelijke huishouding, de — daardoor wel eenigszins gerechtvaardigde — gewoonte der rijkeren, vooral van groote maatschappijen, om verre beneden het in evenredigheid verschuldigde bij te dragen in de belastingen, zijn oorzaak dat veel wat bij een bezoek aan de Amerikaansche steden treft, allerminst te wijten is aan het technisch personeel, dat niet slechts eene vergelijking met het Europeesche kan doorstaan, maar in vele opzichten door de grootschere taak ook hooger staat.

DES REIZIGERS „TE HUIS."

(HOTELS, TREINEN.)

I

Gij komt ergens aan per spoor, per boot. Zoo die plaats in Europa ligt — en u geen hotelomnibus wacht — neemt gij een rijtuig, stapelt er de bagage op, en waggelt topzwaar naar het hotel.

Niet aldus in Amerika. Bij groote steden is aan het voorlaatste station de agent van een „express-company" ingestapt, die, dank zij de gang welke door alle wagons loopt, ieder reiziger kan bereiken. Hem stelt gij het bagage-bewijs ter hand — hoe dat er uitziet, zal straks verteld worden — en deelt hem mede waar gij uw goed bezorgd wenscht. Op zijne beurt geeft hij u een bewijs, en onbepakt verlaat gij den trein, zonder u verder om iets te bekommeren.

Bij kleinere steden vindt men zulk een agentuur aan den uitgang.

Gij kunt dus naar het hotel gaan op de wijze welke u belieft: te voet, per tram, of per rijtuig (het laatste is wegens den verbazenden prijs niet raadzaam), zonder gekluisterd te zijn aan wat den Europeeër — gelijk een dwangarbeider de voetkogel — in zijne bewegingen belemmert.

Evenals gij het hotel betreedt, verlaat gij dat: zonder bagage. Alvorens te vertrekken hebt gij al dan niet door bemiddeling van het hotelbureel de express-company order gegeven uw goed

aan het station te bezorgen, en daar aangekomen, vindt gij het in de bagagekamer. Gemakkelijk derhalve en betrekkelijk niet duur, vooral in de groote steden, waar de afstanden een reis op zichzelf uitmaken. Voor een grooten koffer worden 50 Amerikaansche centen betaald; voor een kleinen — zelfs een heel kleinen — 25 Amerikaansche centen. Voordeelig is het dus de Europeesche gewoonte af te leggen van met vele handkoffers en valiesjes te reizen. Trouwens om nog een andere reden is kleine pakkage te vermijden: die is moeilijk in den spoorwegwagon te bergen. Boven de banken zijn geen „netjes”; onder de banken is in 't geheel geen ruimte; men kan dus hoogstens naast zich neer zetten een eigenaardig plat koffertje, in Europa onbekend, maar zeer practisch en met den algemeenen naam „grip” — wat men met de hand kan grijpen — aangeduid. Meer berging is ook niet noodig, want aangezien men binnen zeer ruime grenzen niets betaalt voor het vervoer van goed in den bagagewagen, is er geen enkele reden om zich zoo krampachtig vast te klemmen aan zijn reistooi.

Men neme dus één koffer, zoo groot men wil, maar .... koope dien niet in Europa, doch in Amerika, en wel een van de duurste soort. Want wie nooit in Amerika gereisd heeft, kan zich geen denkbeeld maken hoe reisgoed gemarteld wordt, en ik begrijp niet dat daar nog geen vereeniging is gevormd tot bescherming van koffers. Want zelfs een ongevoelig mensch wordt er naar van, en de inhoud der koffers niet minder. Het spoorwegpersoneel toch is niet groot, en zelfs de zwaarste bagage moet door één man behandeld worden. Op de Europeesche wijze zoude dat niet mogelijk zijn, doch dàår laat men de koffers wandelen: zet ze nl. recht op — op één hoek — om ze dan van den eenen hoek op den anderen te laten voortwaggelen als een dronkeman. Dat zoodoende de inhoud gemasseerd wordt, laat zich begrijpen; glaswerk kan men evengoed direct van de trap werpen als het, hoe zorgvuldig ook, inpakken; en een Europeesche koffer is na drie dagen het herstellen niet meer waard.

Nog één kofferpraatje, en dan gaan wij verder. Zooals reeds werd medegedeeld: er wordt niet betaald en ook niet gewogen, tenzij getwijfeld mocht worden of het toegestane gewicht is overschreden — doch een Amerikaan twijfelt nooit. Aan ieder

stuk, klein of groot wordt echter door den bagagemeester een koperen plaatje vastgemaakt door middel van een lederen riem, en op dat plaatje is een nummer en de plaats van bestemming aangegeven. De wedergade van dat plaatje, hetwelk ook aan het riempje hing, wordt er afgenomen en u ter hand gesteld. Gij steekt dus in uw vestzakje evenveel koperen plaatjes als het aantal van uwe goederen bedraagt. — En zoo is men in een ommezien gereed met wat op reis nog vervelender is dan kleine kinderen.

Stappen wij nu het hotel binnen. Geen portier staat gereed om uw bagage te „schatten" — die er trouwens niet is. Geen zwartgerokten — en zwartgeharten — vliegen aan om u te ontvangen. Niemand kijkt naar u om. Door deuren, die in den zomer openstaan, treedt gij een groote hal binnen, die soms duizelingwekkend hoog is, soms gedrukt alsof het heele huis er op rust, maar die in alle geval heel ruim is. Somtijds zijn het tourniquetdeuren gelijk men ze hier te lande bij enkele postkantoren vindt, doch dáár draaien ze inderdaad, en daarenboven kunnen de klappen tegen elkander geslagen en vastgezet worden, zoodat zij in den zomer openstaan.

In de hal — die veel overeenkomst heeft met een bazar — strekt zich aan 't verste einde een ontzaglijke toonbank uit, waarachter staat het personeel der administratie en waarop ligt een reusachtig register. Voor gij iets vraagt of doet, schrijft gij daarin sierlijk uw naam en plaats van herkomst; achter welke calligrafische getuigenis van uwe aanwezigheid de klerk onmiddellijk datum en uur van aankomst aanteekent. Vervolgens vraagt gij naar den prijs der kamers, kiest er eene met of zonder bad uit (hetgeen ietwat invloed heeft op den prijs) stelt den klerk uw bagagebewijs van de express-company in handen, ontvangt een kamersleutel en begeeft u dan naar den heffer. Want zooals reeds werd opgemerkt: niemand loopt trappen, zelfs niet om naar beneden te gaan.

Doch wij willen nog een oogenblikje beneden blijven en rondzien in de hal. Dat kunt gij trouwens ook doen, al woont gij niet in het hotel: de hal is een soort societeit zonder introductie.

Treed gerust binnen, zet u neder op de gemakkelijke stoelen of canapé's welke tegen den wand staan, ga als ge zulks wilt naar de toiletkamer en wasch er u, ga schrijven in de schrijfkamer, (allemaal vertrekken om die hal gelegen): niemand zal u lastig vallen.

In of aan die hal vindt gij trouwens nog veel meer: o. a. een boekenstalletje met kranten en romans, en wel zéér vele boeken en steeds de allernieuwste; en dat is ook gelukkig, want de boekwinkels zijn in Amerika moeielijk te vinden (trouwens vele andere winkels, o. a. modemagazijnen concurreeren met de eigenlijke boekwinkels; doch dat weet een vreemdeling niet altijd). Ook vindt gij er een sigarenmagazijn, een kapperswinkel, meestal een telegraafkantoor, soms een typografeerende dame. De hal is dus als een koopmansbeurs, vol gewoel en leven; doch om die reden wordt dan ook aan vele hotels een „damesingang" gevonden, door welken men deze drukte kan vermijden. Om de dames echter niet te versteken van het genot dat, zooal niet de aanraking, dan toch het gezicht oplevert, is alsdan boven een galerij of gang aangebracht, van waaruit men op het krioel kan neerzien.

De onmisbare schoenpoetsers vindt men in den kapperswinkel of in de waschkamer. Want dit weet gij toch wel: het karakteristieke van den vrijen Amerikaan is, dat hij schoenpoetsen vernederend vindt. Schoenen buiten de deur zetten van uw slaapkamer — dat eigenaardige nachtsalvo der Europeesche logementen — is in Amerika zóó weinig vertrouwd, dat de hotelhouder uitdrukkelijk en schriftelijk alle verantwoordelijkheid van zich afwentelt voor zulk onbewoond schoeisel. Wilt gij absoluut met gepoetste schoenen beneden verschijnen, dan moet gij den „boot's" schellen — die gewoonlijk niet komt: want alles is in Amerikaansche hotels voortreffelijk behalve de gangbediening. Raadzamer is het echter zich te begeven naar den officieelen of niet officieelen schoenpoetser in huis of op straat, en u neer te zetten op diens troon — den eenigen troon dien dat land der gelijkheid kent.

Zulk schoenpoetsen kost tien Amerikaansche centen, derhalve een Hollandsch kwartje; maar die voorwerpen worden dan ook

zóó mooi gepolijst, dat men er wel een paar van als souvenir ongerept mede naar huis zoude willen nemen. Hoe het precies geschiedt, kan ik niet vertellen, want van deze gedwongen rust werd gebruik gemaakt om de krant in te zien; maar er wordt met lapjes flanel over de schoenen gezaagd, en ze worden beblazen en beknepen.... En ik herinner mij de bewondering van een New-Yorker schoenenartist, terwijl hij laatstgenoemde bewerking uitvoerde: Die zijn niet van hier — zeide hij — mooi leer, met de hand gemaakt. Ja — antwoordde ik — Holland: Kerlen, Zutphen.

't Is de eenige maal dat ik heb kunnen bluffen op een Hollandsch product; men zal mij dus deze mededeeling ten goede houden. Toch is Amerikaansch schoenwerk allerminst slecht te noemen, en bij hooge uitzondering: een niet duur artikel.

En nu zult gij wel honger hebben. Wilt gij gehuisvest worden volgens het Amerikaansche of het Europeesche „stelsel"? In New-York behoeft men dat niet te vragen, daar is alles „European plan"; in het verre Westen evenmin, daar is alles „American plan". Maar tusschen beide ligt een breede strook land, waar men kiezen kan tusschen de twee stelsels. Volgens 't „American plan" betaalt men een som in eens voor kost en huisvesting; volgens het Europeesche stelsel eet men à la carte; en in hotels waar beide stelsels worden toegepast, is de eetzaal voor het „European plan" eigenlijk een soort restaurant.

Het „American plan" bewijst dat men in dit land van groote vrijheid zich zeer geduldig laat „massregeln". Want dan kunt gij buiten de voor maaltijden vastgestelde uren *niets* krijgen, ook niet voor geld. Zelfs Baedeker bromt hierover, en weigert zulke hotels zijne ridderorde. Mij komt daarentegen het stelsel juist voor: alléén zoo doende wordt werkelijk het beginsel der vrijheid gehuldigd; want dit wil niet enkel vrijheid voor den eter maar ook voor wie bedient en toebereidt. Slechts door onverbiddelijk de deur der eetzaal toe te sluiten op bepaalde uren, kan aan het dienstbaar personeel de rust verschaft worden, die het ten zeerste noodig heeft. Want op de uren der maaltijden is het aldaar hard werken. Zelfs voor wie eet. Bij een Amerikaansch ontbijt

toch moet niet aan een Hollandsch ontbijt gedacht worden: een Amerikaan eischt altijd warm eten en veel verscheidenheid. Zich haasten behoeft hij trouwens niet: de uren voor de maaltijden zijn ruim gesteld — uit het menu van een hotel te Milwaukee, toevallig bewaard, blijkt dat men er kan ontbijten van 6 tot 10 uur, dineeren van 12 tot 3, soupeeren van 6 tot 9; zoodat dan ook begrijpelijk wordt wat een Amerikaansch humoristisch blad verhaalde van echtelieden van 't platte land, die bij het lezen van zulk een eetprogramma uitriepen: maar als we zoo lang aan tafel moeten blijven, wanneer kunnen wij dan de merkwaardigheden der stad zien?

De menu's blijven hier kortheidshalve onbesproken: op die van het eerste ontbijt staan alleen reeds meer dan zestig spijzen en dranken. Liever wil ik u daarom helpen met het uitkiezen van een eenvoudig ontbijt: vooraf vruchten, bijv. aardbeziën met room, of frambozen of bramen (veredelde soorten) met room, rhubarber met room, of bananen of sinaasappelen. Vervolgens al dan niet havermout — óók met room (en niet zoo tot moes gekookt als men dat hier te lande gewoon is) of rijst of andere grutten. Houdt gij daar niet van — of anders er na — varkensvleesch met boonen, of ham met eieren. Ten slotte, als gij nog niet verzadigd zijt, een soort pannekoeken met stroop uit den maple-boom — een meer geparfumeerde en meer vloeibare stroopsoort dan onze suikerstroop.

Vindt gij dit te veel, laat gerust staan; bij menig gast staat na den maaltijd nog een heel diner op tafel; ons Hollandsch stelsel van niets op het bord te laten liggen, (uitvloeisel van onze geaardheid, die bezint eer wordt begonnen) is daar niet in eere. Zuinigheid is geenszins een Amerikaansche deugd; zelfs niet in werkmanshuishoudingen, gelijk later zal blijken.

Wijkt het eerste ontbijt duchtig af van het Hollandsche — ten deele wegens het opgewekte klimaat, (de maag is er evenmin slaperig als het hoofd) — de volgende maaltijden zijn ons minder vreemd. Toch wane men er zich niet geheel in eigen land, en ten bewijze daarvan moge strekken het volgend menu, geknipt uit „Life”, — de Amerikaansche „Punch”, doch fijner geïllustreerd en geestiger geschreven dan het zijn roem over-

levend Engelsch weekschrift.[1] Dat menu wordt voor een dame opgemaakt en geeft vrouwelijke idealen weer; doch wijkt met dat al niet veel af van hetgeen mij in particuliere woningen werd voorgezet: *Little necks* (een schelpdier dat in den zomer de oesters vervangt); gebakken vischkuit met gefarceerde komkommers (ijskoud) in mayonnaise-saus; geroosterde lamskoteletten met gelei; asperges; soufflé van aardappelen, salade van koude artichokken, aardbeziën met room; gebak, koffie, champagne. Vooral geen *sole* en vooral geen *filet!* drukt de schoone haren aanbidder op het hart, die verondersteld wordt het menu op te maken, maar feitelijk slechts haar penvoerder is.

Champagne is — evenals in Engeland — *de* wijn; maar in den regel, zelfs in de hotels, wordt aan tafel slechts water gedronken: ijswater — de levensbehoefte van den Amerikaan, zóózeer zelfs levensbehoefte dat een der New-Yorker dagbladen een inschrijving opende — die wèl slaagde — om in de armenbuurten zomers een ijswagen te laten rondgaan. Men drinkt dat ijswater altijd door: aan het ontbijt, 's middags, zelfs 's nachts — een zeker aantal drukken op de electrische bel waarschuwt dat ijswater naar de slaapkamer is te brengen — en Muirhead, de schrijver van den Amerikaanschen Baedeker, kan niet rustig slapen wegens dat voorbij vliegen op de gangen van den bediende met de kannen ijswater, waarin de stukjes ijs rinkinkelen. Dat ijswater heeft echter één zeer goede eigenschap: het verdooft alle behoefte aan anderen prikkel, en verslaat beter den dorst dan koolzuurhoudende dranken. Doch wie eenmaal aan ijswater gewend is, kan geen gewoon koud water meer drinken: dat geeft den indruk van lauw.

Niet alsof de Amerikanen afkeerig zouden zijn van andere dranken: zij drinken zelfs veel, maar dan vóór of na tafel; *le diable n'y perd rien.* Persoonlijk kan ik echter slechts over één drank oordeelen, die beter is in groote hitte dan alle limo-

[1] Ik beveel dit weekschrift ten sterkste onze leesgezelschappen en societeiten aan. Niet slechts omdat het beter geteekend en geschreven is dan *Punch*, maar ook omdat het ten krachtigste de partij der Boeren neemt. De abonnementsprijs voor Europa bedraagt per jaar zes dollar vier cent, en is te zenden naar New-York, 19 West thirty-first street.

nades: een weinig sterke thee in veel ijswater, met suiker en citroenschijfjes.

Nog over één onderdeel van het diner enkele woorden. Ten behoeve van onze private-car werden in eene Nederlandsche nederzetting aardappelen ingeslagen: mooie groote, echt vaderlandsche aardappelen. Zij waren zeer goedkoop .... want zij hadden geen waarde op de Amerikaansche markt. Marktwaarde hebben daar alleen reuzenaardappelen; zóó groot dat één enkele een der kleine bordjes vult, waarop de spijzen gediend worden. Die wereldbollen worden dan ook in de schil gekookt, en met een lepeltje uitgehold. Zoo moeten wel Nederlanders in Amerika verbasteren!

En nu wil ik even met u dalen uit de eetzaal naar de benedenverdieping, waartoe vriendschap met den eigenaar van het hotel werd gesloten. Eigenlijk is hij slechts eigenaar voor een *deel;* want zijn vader had bij testament bepaald dat zijne verschillende bezittingen bij elkander zouden blijven: een „estate” vormen. Dientengevolge is deze hotelhouder tevens met zijne zuster eigenaar van een groote slachterij, waar jaarlijks vier à vijf honderd duizend varkens en een zeven duizendtal koeien worden geslacht. Eigenlijk is die slachterij niet heel groot: er zijn slechts 600 à 700 man in werkzaam — bij Armour te Chicago 4000! Doch in alle geval blijkt uit deze opsomming voldoende dat men zich niet encanailleert door met zulk een hotelhouder keukens en kelders te bezoeken; desnoods zijne zuster — die een groot en fraai monument aan de stad heeft geschonken — te trouwen.

Natuurlijk is een keuken waar zoovele gerechten tegelijkertijd moeten opgedischt worden, zeer ruim. Een heirleger koks is er aan 't werk; allen netjes in het wit — gelijk trouwens de heele keuken (en het heele hotel) er meer dan Hollandsch netjes uitziet. Ik zeg *meer* dan Hollandsch netjes — omdat eigenlijk een Hollandsch hotel verreweg het minst nette is van Holland.

Behalve met koks, is de keuken natuurlijk ook met vele dametjes gestoffeerd, eveneens in 't wit. Deze voor het dessert, de groenten en de thee. Twee dames uitsluitend voor de kleine steenen trekpotjes; twee of drie voor de groenten, welke zij

vlugheidshalve met de vingers behandelen — zoo zag ik heel sierlijk slierasperges vlijen op een dier poppeschoteltjes, waarvan elke gast er soms meer dan een tiental om zich heen heeft staan; want de Amerikaan begint met te bestellen en laat dan zijn tong beslissen.

Het zoude ondoenlijk wezen reeds des morgens te 6 uur — aanvangstijdstip van het ontbijt — zulk eene verscheidenheid gereed te hebben, indien niet het geheim van de Amerikaansche keuken ware: ijs, ijs, en nogmaals ijs. Niet een kleine ijskast of ijskeldertje; en niet één, maar twee of drie ijs*kelders*. Een er van grenzende aan de keuken (voor dadelijk gebruik), één voor de pasteibakkers van 't hotel — want het hotel bakt niet slechts zijn eigen brood (dat doen meest alle Amerikaansche huismoeders) maar natuurlijk ook al die taarten, taartjes, sorbets, room ijzen, welke de helft van het Amerikaansche menu uitmaken.

Een derde groote ijskelder dient tot voorraadschuur; daar wordt verstijfd wild van misschien een jaar geleden, boter, visch, vruchten en vleesch bewaard. *Bewaard;* niet *goed*gehouden; alle smaak is gedood; en dientengevolge is het Amerikaansche *eten* zóó eentonig, dat men in de groote steden gauw den Baedeker opslaat om te zien waar men eten kan... geïmporteerde Duitsche worst, besproeid met geïmporteerd Duitsch bier. Eerst in Amerika heb ik Duitschland leeren waardeeren!

Behalve de keuken vormt ook de wasscherij een gewichtig onderdeel van het hotel. Want nimmer wordt tweemaal hetzelfde linnen gebruikt. Zelfs handdoeken worden nimmer meer dan één keer gebezigd; zij zijn klein, maar men heeft er dan ook een heel stapeltje van naast de waschtafel liggen. In de wasscherij geschiedt natuurlijk alles machinaal. Eerst dompelt men het vuile goed in groote cylinders gevuld met zeepwater, die beurtelings in de eene en de andere richting ronddraaien. Dan wordt in de welbekende wringmachine het water er uit geslingerd door de middelpuntvliedende kracht. Ten slotte gaat het waschgoed door een grooten mangel — tevens strijkmachine: drie boven elkander geplaatste ijzeren rollen, waarvan de onderste, zeer groote, met stoom wordt verwarmd. Aan de eene zijde

van den mangel wordt het uitgewrongen en gekreukelde linnen op een wals gespreid; een paar secunden later komt het er aan den anderen kant gladgestreken en droog uit... met of zonder gaten. O hollandsche huismoeder, wat zou uwe zorg en netheid dáár een fortuin kunnen besparen!

Oòk fortuin kunnen maken. Want men verwascht er een klein kapitaal. Eigenlijk is het er niet duurder dan in Nederland, mits men slechts de Amerikaansche cent — welke $2^1/_2$ maal zooveel waarde heeft als de Hollandsche — met deze gelijk stelle. Dus al naarmate men Nederlandsch of Amerikaansch gestemd is: twee en een half maal zoo duur of niets duurder.

Nog wordt in die diepten van 't hotel een andere werkzaamheid verricht, waarmede wij 't in Nederland niet zoo nauw nemen. Kan men in Londen niet rondwandelen met gerust geweten, tenzij de hooge hoed glimme als nieuw — waartoe een paar malen per week de daarop ingerichte kapperswinkels zijn te bezoeken — in Amerika gevoelt men zich als een vagebond wanneer de pantalon diens vouw van nieuwheid mist, of jaspanden en jasmouwen kreukels vertoonen. Telkens moet dus het reispak opgeperst worden, wat een dollar kost; soms — maar dan geschiedt zulks niet naar den eisch — een halven dollar. Doch het gevolg van deze gewoonte is dan ook, dat niet enkel het amerikaansche damespubliek, maar eveneens het heerenpubliek keurig in de kleeren zit.

Doch nu naar boven! Misschien zijt gij al boven geweest, want in verscheidene hotels ligt de zomer-eetzaal op de bovenste verdieping — waar ook de beste plaats is voor de keuken. De heffers toch maken deze schikking mogelijk.

Wat de slaapkamers betreft, deze onderscheiden zich hierin van vele Europeesche: dat men er vindt wat noodig is, en niets vindt wat niet ter zake is dienende. Eenvoudig, netjes, hygienisch; met voortreffelijke waschgelegenheid. Boven de slaapkamerdeur een groot raam, met handige sluiting; zoodat men hetzij op de gang kan ventileeren, hetzij flink laten doortochten. Want een Amerikaan vreest zelfs niet vliegende tocht; wat misschien samenhangt met de groote droogte der atmosfeer. Maar wèl

is hij bevreesd voor vliegen, die juist in droge streken zoo welig tieren. Doch daar weet hij goed raad op. In de door vliegen geplaagde streken zult gij in hotels en bij particulieren, zonder onderscheid *alle* deuren en *alle* vensters afgesloten vinden met vliegengaas. Soms zelfs de open veranda's. De chassinetten der ramen sluiten nauwkeurig en kunnen door geen onvoorzichtig gast verwijderd worden; terwijl klapdeuren met vliegengaas zijn aangebracht vóór de eigenlijke — in den zomer openstaande — deuren. De huizen zijn er dan ook feitelijk vliegenloos. En hiermede nog niet tevreden, vindt men in het zuidelijk deel van Amerika daarenboven om de bedden muskietnetten (overdag met veeren opslaande tegen de rugzijde van het bed) die beletten dat de kleine muggen, welke door vliegengaas niet voldoende geweerd worden, een aanval op uw nachtrust doen. Zóó verdedigd, is inderdaad de Amerikaan in de volle beteekenis des woords heer des huizes — alleenheerscher. Ach, in hoevele Europeesche woningen wordt de eigenaar nauwelijks door de insekten geduld!

Slechts in één opzicht gevoelt de Europeesche reiziger zich in Amerika als te huis. Want dat in het land der gelijkheid geen fooien gegeven worden, behoort sedert lang tot de mythen. Bedenk echter daarbij dat terwijl in Nederland tien Amerikaansche centen gelijk staan met een kwartje, zij dáár slechts één dubbeltje vertegenwoordigen. Uw gewone minimumfooi zij dus „a quarter", d. i. *f* 0.62^5 Hollandsch. Is u dit te veel, geef dan niets: ook daarmede zijn velen tevreden.

II

Welk fatsoenlijk Europeaan heeft niet wel eens gegriezeld bij de gedachte, dat de Amerikaansche spoortreinen slechts één klasse kennen? Laat ik u dadelijk geruststellen: Er bestaan twee klassen, eigenlijk drie, soms zelfs vier. Voor wie zeer op zijn gemak gesteld is, loopen er daarenboven nog bijzonder dure treinen.

Wat daar te lande eerste klasse heet, is feitelijk onze tweede; de werkelijk eerste klasse wordt daar gevormd door de Pullmanwagens of andere wagens van die soort, welke overdag zitplaatsen,

’s nachts slaapplaatsen aanbieden, en waarvoor een supplementbiljet wordt genomen. Merkwaardig genoeg is het verschil in nuance tusschen Pullman- en eerste klasse publiek ongeveer hetzelfde als tusschen Europeesch 1e en 2e klasse publiek; gelijk ook de verschillen in prijs ongeveer dezelfde zijn.

De gewone rookwagen of rookcoupé der eerste klasse is, behalve voor de rookende bezitters van een eerste klasse biljet, ook bestemd voor hen, die een tweede klasse biljet nemen, doch dan, gelijk van zelf spreekt, zich tot dat compartiment moeten bepalen; want een eigenlijke tweede klasse wagen wordt niet gevonden.

Men moet hierbij echter niet vergeten dat de afstanden tusschen de verschillende steden daar te lande groot zijn, zoodat het plaatselijk spoorwegverkeer er van minder beteekenis is, en ons 3e klasse publiek, dat in den regel kleinere afstanden aflegt, er dus minder reist. Ten behoeve van het lokaal verkeer worden daarenboven aan de goederentreinen passagierswagens aangehaakt, waarvoor goedkoopere biljetten worden uitgegeven; en in zeer bevolkte streken loopen nog afzonderlijke treinen 1e en 2e klasse, dus wat wij zouden noemen 2e en 3e klasse.[1] Weet men nu nog, dat in vele treinen gevonden worden *chair-cars* (wagons met draaibare stoelen) en *tourist-cars* (2e klasse slaapwagens) van verschillenden prijs, zoo zal men wel begrijpen dat in dat land, waar de gevulde beurzen zooveel zwaarder zijn dan in Europa, er eerder meer dan minder gelegenheid bestaat om zich op reis van slechter bedeelde lotgenooten af te zonderen.

Voor de zéér slecht bedeelde — de landloopers, of gelijk zij zich zelf noemen: de Zonen der Rust — wordt op bijzondere wijze gezorgd. Zij reizen gratis — ’s nachts *onder* of *boven* de wagens der passagierstreinen, of *in* de goederenwagens der vrachttreinen. Niet zelden ziet men bij het stilhouden van een trein in ’t donker, zulk een medereiziger van onder den wagen opduiken; het eigenaardige radgestel maakt vervoer op deze wijze mogelijk. Josiah Flynt die dit vak als een „sport” beoefende,

---

[1] Ook worden veelvuldig biljetten tegen lageren prijs uitgegeven — voor vacantiereizen van onderwijzers bijv. enz.

deelt daaromtrent aardige bevindingen mede in zijn werk „Tramping with tramps". [1] Nu, hij heeft recht van meêpraten, aangezien hij op deze wijze meer dan dertig duizend kilometers voor niets aflegde! Volgens zijne schatting reizen aldus minstens tien duizend vagebonden. Slechts één spoorwegmaatschappij heeft strenge maatregelen genomen om zulks te verhinderen; de overige laten het oogluikend toe, uit vrees dat de „tramps", „bums" of „hobo's" anders uit wraak de treinen zullen doen ontsporen, enz. Voor het politietoezicht op deze klasse van menschen is zulk een vrijheid van beweging uiterst bezwarend; de „tramp" dien Justitia heden te New-York naspeurde, is misschien over veertien dagen te San Francisco: een reisje dat hem als eerlijk man eenige honderde guldens zoude gekost hebben.

Maar geen vagebonden zijnde, stappen wij na een biljet te hebben genomen (hetzij aan 't station, hetzij aan een agentschap in stad) onze eerste klasse binnen. Zie hier een der eenvoudigste: Een lange wagen; vijftien banken achter elkander, en een doorgang in 't midden. Aan elk uiteinde een ruim toilet; het eene voor mannen, het andere voor vrouwen. De waschinrichting laat niets te wenschen over; er zijn voldoende handdoeken en zeep. Ook een drinkfonteintje, waarin het water des zomers met ijs wordt afgekoeld.

De leuningen der banken kan men naar verkiezing omslaan: dus voor- of achteruitrijden; het eindeloos elkaar aanstaren en met elkanders beenen kennis maken wordt zoodoende vermeden, terwijl men toch, desverlangd, door de leuning om te keeren tegenover elkaar kan gaan zitten. Over het midden is de zoldering hooger; aan iedere zijde van het verhoogd gedeelte bevinden zich met stofgaas afgedekte ventilators.

Eenvoudig en goed; deze woorden zoo zelden koppelbaar, passen volkomen op dezen wagen. Niet zoo eenvoudig — soms wat overladen, doch eveneens uitstekend — zijn de Pullmancar's en soortgelijke slaapwagens. Bij deze bevindt zich aan het eene einde de rooksalon met heerenwaschkamer, aan 't andere einde een klein damestoilet. Tot het ameublement van elken

[1] New-York; the Century C°. 1899.

wagen behoort een negerbediende. De groote middenruimte is niet, zooals bij onze D-treinen, in hokken verdeeld; evenals bij den reeds beschreven wagen zijn ter weerszijde van de middengang de zitplaatsen aangebracht, welke 's nachts in bedden veranderen. Aan dat niet-aanwezig zijn van compartimenten of zijgang en het ruime doorzicht over de zitplaatsen (welker ruggen betrekkelijk laag zijn, en waarboven geen gelegenheid is tot berging van goed) is m. i. grootendeels toe te schrijven dat het lange rijden in een Amerikaanschen wagen zooveel minder vermoeiend is, dan in een Europeeschen. Niets toch mat zoozeer af, dan altijd zijdelings te moeten kijken door een raampje, en wil men zulks niet, dan te moeten staren op de tegenovergestelde zitplaats, die schijnbaar voortdurend beweegt, omdat, hoe rustig een wagen ook loope, het hoofd toch steeds in schommelende of trillende beweging is. Het oog vindt alleen rust indien zóó ver vooruit kan gezien worden dat die trilling, zelfs onbewust, geen inspanning veroorzaakt; en wil men de proef op de som nemen: men ga uit een onzer D-compartimenten naar den restauratiewagen; het zitten dáár is een werkelijke restauratie.

De afwezigheid van compartimenten en zijgangen bevordert daarenboven de ventilatie, verhindert het heen- en weergeloop van onrustige individuen — en ook de verspreiding van sigarenrook, welke zoo hinderlijk is in de Europeesche treinen. Door onverbiddelijk den rooker naar een afzonderlijke afdeeling aan het einde van den wagen te verwijzen (door een smalle gang afgescheiden van het salon-gedeelte) zijn de reukorganen wél beveiligd tegen datgene waardoor zich het mannelijk geslacht in den regel meer dan door galanterie onderscheidt.

Des nachts worden de bedden langscheeps gespreid; aan beide zijden van de gang, welke dan met gordijnen is afgesloten. Men kleedt zich uit of aan in de kabinetten aan 't einde van den wagen, of zittend op het bed — waartoe voldoende hoogte aanwezig is. De bedden zijn zoo ruim dat desnoods er een echtpaar in kan slapen; met de ramen (en stofhorren) kan men de luchtverversching regelen; en niets is heerlijker dan 's morgens vroeg, als men nog geen lust heeft om op te staan, de

gordijnen opschuivend, liggend uit te kijken, terwijl de locomotief al het werk doet.

De „limited"-treinen, welke slechts een bepaald aantal plaatsen bevatten — van daar de naam — dienen, behalve ten gerieve van het publiek, ook als reclamemiddel voor de maatschappij, die daarmede mededingers de loef tracht af te steken. Dientengevolge heeft bij die treinen de fantasie vrij spel: zij voeren groote rookwagens mede met losstaande fauteuils; op tafel liggen de nieuwste tijdschriften, en zij zijn voorzien van een barbier, een typewriter en een badkamer. Dit laatste vooral schijnt ons overbodig, maar een Amerikaan is zeer aan zijne dagelijksche opfrissching gehecht, en de spoorbanen zijn — vooral in het Westen — niet altijd voldoende met steenslag tegen stuiven voorzien, zoodat soms een nevel van stof door den wagen zweeft.

Dat alles doordringend stof is niet enkel onaangenaam, maar een voortdurend memento mori! Want het gevaar op reis is in Amerika niet in treinberooving gelegen. Treinberooving geeft in de latere jaren hoogstens aanleiding tot oponthoud, en wordt daarenboven meer en meer zeldzaam. Slechts éénmaal heb ik enkele uren moeten wachten op een aansluitenden trein, welke wegens plundering te laat was. 't Gebeurde natuurlijk in de Rocky Mountains, waar het even moeielijk is een dief uit te vinden als een gevallen speld op te zoeken. Een zestal gentlemen waren nabij een brug, waar de trein natuurlijk zijn vaart verminderde, op de locomotief gesprongen en hadden den machinist genoodzaakt de andere wagens af te haken en alleen voort te rijden met den postwagen. Toen deze op zekeren afstand van den trein was gebracht, werd dynamiet op en onder de zich daarin bevindende brandkast gelegd, en zoo de inhoud veroverd. De passagiers werden ongemoeid gelaten. Die laatste bijzonderheid is tegenwoordig regel, en bewijst dat de dieven op de hoogte zijn van de wijze waarop een modern mensch redeneert. Want welk individu zal, als hij zeker is dat *zijn* beurs onaangetast blijft, een vinger uitsteken om het bezit der gemeenschap te verdedigen? De postwagen is een zaak van het Gouvernement; wat daarmee gebeurt, raakt u noch mij.

Het Amerikaansche spoorweggevaar is dan ook een geheel ander gevaar: het is de „wash-out." Wees blijde dat het daar te lande in den zomer zoo zelden regent, want na een regenbui, in den nacht, is uw leven er niet veilig — vooral niet in het Westen, waar de sporen zeer zuinig moeten zijn. Door de afwezigheid van steenen ballast kan het voorkomen, dat over een vrij groote lengte het zandbed onder de rails wegspoelt, en deze dus in de lucht hangen. Niettegenstaande de monster-lantaarn vóór op de locomotief — dikwijls zelfs een electrisch zoeklicht — is die toestand moeielijk waarneembaar; en de ontsporing, welke volgt op het berijden van zulk een onder-mijnde plaats, kost in den regel den passagiers het leven: De trein geraakt door de omgevallen lampen in brand vóór zij in de verwarring kunnen vluchten uit den chaos, dien de slaap-wagen alsdan vormt. Van dat gevaar is men zich trouwens in Amerika zóó wel bewust, dat een elegant reclameboekje voor een groote lijn, versierd met plaatjes voorstellende de wagens, de vergezichten waar men voorbij trekt, de smakelijke stations, de plantenkassen der maatschappij — op sommige plaatsen worden de reizende dames bloemtuiltjes aangeboden — aldus zijne beschou-wingen aanvangt: 't is waar, de Amerikaansche sporen staan wat veiligheid betreft, op niet zoo'n hoogen trap als de Europee-sche .... maar wat comfort betreft, staan ze oneindig hooger". Terwijl het laatste ongetwijfeld waar is, dank zij de concur-rentie tusschen de verschillende maatschappijen, is toch ook het eerste niet al te letterlijk op te vatten. Men kan gerust in een Amerikaanschen trein plaats nemen zonder zich als waag-hals te brandmerken. Trouwens iedereen „waagt" er een beetje; wagen is dáár te lande even natuurlijk als niet-wagen hier.

Doch geen betere bewijzen dat de spoorwegtoestanden in Amerika niet onrustbarend zijn, dan de vele pleizierpartijen, welke per trein worden ondernomen. Daartoe huurt men dan een private-car; welke een hotel op zichzelf vormt, met zit-kamer, slaapkamers, keuken en bediening. Zelfs Cook-gezel-schappen reizen op deze wijze Amerika rond; wat logementen

uitspaart, tijd en last. Photografen hebben er private-cars, studentenclubs, ook vele rijke particulieren; en heeft men een vriend in de spoorwegdirectie, dan wordt zulk een car allicht te uwer beschikking gesteld. Zelfs werd met iemand kennis gemaakt, die uit zuinigheid zijn huis had afgeschaft en nu in zulk een wagen woonde. Trouwens hij was millionair. Doch een heel bijzondere millionair; een die niet rentenierde maar rentmeesterde. Zie hier de wijze waarop met hem kennis werd gemaakt: Op een station waar enkele minuten werd stilgehouden, en wij dus uitstapten — na een paar dagen sporens wil men wel eens vasten grond onder de voeten — bemerkten wij dat achter aan onzen trein aangehaakt was een private-car, waarop met groote letters te lezen stond: Florence Crittenden rescue-car. Nu komt het woord „rescue-car" vooral in 't Westen dikwijls voor, want onder rescue-car verstaat men een wagen welke dienst moet doen bij deraillementen. Op verscheidene stations staan zelfs geheele rescue-treinen gereed: Vooraan een platte wagen met een groote kraan, dan een platte wagen met rails en dwarsliggers, vervolgens een wagen voor 't personeel, en ten slotte een ambulance. Het opschrift trok dus niet de aandacht, wel een neger, die op 't uitstapbalcon stond en boekjes uitdeelde. Weder op mijn zitplaats terug, werd dat boekje doorgebladerd en daaruit bemerkt, dat hier het woord „rescue" in overdrachtelijken zin was te nemen. De wagen behoorde n.l. aan het hoofd eener wijdvertakte philanthropische instelling, welke gevallen meisjes en vrouwen toevlucht biedt. De heer Crittenden, voorzitter en voornaamste geldelijke steun van dit lichaam, had dien wagen tot zijne woning gemaakt, en bezocht daarmede zijne verschillende inrichtingen, welke overal in de Vereenigde Staten verspreid liggen; wijders deed hij er propagandatochten mede, en spaarde zoo verblijfkosten uit, terwijl de reiskosten nihil waren, want de spoorwegmaatschappijen, die geestelijken steeds voor half geld vervoeren, namen zijn car gratis mede.

Het traktaatje waaruit deze bijzonderheden bleken, prikkelde tot interview; echt Amerikaansch was het half levensbeschrijving, half aansporing tot helpen. De omstandigheid dat men de treinen van 't begin tot het einde kan doorwandelen, maakte een bezoek

gemakkelijk; ik gaf mijn kaartje aan den zwarten knecht, en bevond mij weldra in gezelschap van een zestiger met aangenaam opgewekt uiterlijk, die alle goede hoedanigheden bezat, welke een Christen kunnen sieren, ook die van niet-zalvend te spreken.

Man van zaken was hij geweest, man van zaken was hij gebleven. Als loopjongen zonder een cent op zak te New-York begonnen, had hij van lieverlede in drogisten- en apothekerswaren een paar millioen verdiend. Toen sloeg hem het noodlot; zijne vrouw stierf, daarna zijn eenig kind: een dochtertje, Florence geheeten. Te harer nagedachtenis besloot hij al zijn tijd en geld aan zwakkeren te wijden.

Zijn pogen wordt met goed gevolg bekroond, gelijk bij een man van zaken te verwachten viel; en naar mij voorkomt is de door hem doorloopen school de ware school der practische philanthropie. Gelijk de vrome Indiër zijn leven in drie deelen verdeelt: in het eerste komt hij tot ontwikkeling, in het tweede arbeidt hij, in het derde trekt hij zich terug om te overpeinzen, zoo is ook ter bereiking van het meer moderne ideaal: zalig te worden door anderen bij te staan, te wachten totdat het tijdperk van eigen ontwikkeling is gesloten. Wie zich op te jeugdigen leeftijd aan zijne medemenschen wijdt, loopt gevaar door onrijpheid zich en anderen van de wijs te brengen, en weekelijkheid voor naastenliefde te houden. Eerst wie zelf man is geworden door wereldondervinding en door eigen arbeid, heeft recht tot anderen te gaan; en het „primo vivere, deinde philosophare”, is óók geschreven voor wie zich op philanthropisch gebied verdienstelijk wil maken.

Dat de private-car van den heer Crittenden uiterst eenvoudig was, spreekt van zelf; en zoo gij het verre van nederig vindt dat zoo iemand zijne levensbeschrijving rond laat deelen door den huisknecht, bedenk dan, dat Amerika een heel groot land is, en dat wie er niet luide de stem verheft, gevaar loopt onverhoord te blijven.

En wat ik met dezen millionair verhandelde? Ach, dat is niet geschikt voor „ears polite”. Want op zedelijkheidsgebied ligt Amerika nog midden in Europa.

VIERDE AVOND.

OP SCHOOL.

I

Dezen avond wil ik u medenemen naar een schoolfeest. De Hoogere Burgerschool van Kansas-city (Missouri) roept al hare leerlingen, hunne ouders en vrienden op, ten einde getuige te zijn van de uitreiking van het einddiploma. Met opzet wordt dezen avond niet de rok aangetrokken — welken men anders in Amerika, evenals in Engeland, om een haverklap aanschiet — want op dit hoogtij komen ook minder bedeelden; en wanklanken wil men vermijden. 't Zal er vol zijn, immers op deze eene school — the Central High School — zullen vanavond vier en tachtig jongens en honderd vijf en vijftig meisjes promoveeren!

Promoveeren! dat woord klinkt misschien wat zwaarwichtig; maar voor zoovelen ligt inderdaad het diploma op den overgang tusschen jongelingsstudie en mannenbedrijf; en de uitreiking geschiedt zóó plechtig, dat alle gedachte aan *onze* diploma's, die meer aan kwitanties dan aan iets anders herinneren, verre is te houden. Doch wij moeten ons haasten: 't is reeds bij achten; de breede stroomen menschen, welke zich voortbewegen in 't electrische licht, wijzen vanzelf den weg. *Breede* stroomen zijn hier inderdaad geen beeldspraak! bedenk slechts: deze school telt 1767 leerlingen (jongens en meisjes) en bij zoo'n gelegenheid groeien de familiebetrekkingen. Kansas-city is trouwens eene stad van 195,000 inwoners — of juister: zoo groot *was*

het zielental verleden jaar; hoe groot dit nu is, kan niet gezegd worden, want in deze Westersche steden neemt de bevolking niet zooals in de onze, per jaar met een magere één à anderhalf ten honderd toe, maar tien maal zoo vlug.

De hierbedoelde Hoogere Burgerschool is dan ook veel te klein, maar gelukkig werd een paar jaar geleden een tweede stadsschool opgericht — de school naar *mijn* hart, en hoop ik, ook naar het uwe: de Hoogere Burgerschool met handenarbeid (the Manual training High school), waarvan straks meer zal verteld worden. Daarheen wordt een deel van den menschenstroom afgeleid, want ook die inrichting, welke door 842 jongens en meisjes bezocht wordt, viert heden „Commencement-day".

Commencement-day! Van dien naam moet eene uitlegging gegeven worden ; want een schoolcursus aan te vangen met een feest, zoude zeker ieder paedagoog het hoofd doen schudden, en nergens ter wereld reikt men de diploma's na de vacantie uit. Doch hier worden wij herinnerd aan het: le roi est mort, vive le roi! de afgestudeerden gaan heen, welkom de aankomelingen! er is geen tijdperk van stilstand: op dit gebied wordt terzelfder tijd gemaaid en gezaaid. Op dezen 24en Mei sluit de school — die dag zij tevens de eerste van een nieuwen cursus; al zij het ook slechts een schijnbaar begin, want eerst in September vangen de lessen weder aan.

Welk een feeststemming zal er niet heden avond heerschen! Niet enkel bij de 239 promoveerenden, maar ook bij die vijftien honderd jongere leerlingen, die een volle drie maanden vacantie voor de borst hebben!

Doch het is thans geen tijd voor beschouwingen; vlug naar boven! Want wij moeten naar den zolder, en zulks zonder heffer; immers dit toestel dat men niet enkel in hotels en wolken-schrapers, maar in postkantoren, gemeentehuizen, in bibliotheken, soms zelfs in museums aantreft, is nog niet op school ingevoerd! Dat wij naar de bovenste verdieping moeten klimmen, verwondert niet: veeltijds bevinden zich in Amerika de groote vereenigingslokalen boven in huis; doch zulk een groote zaal zoudt gij zeker niet in deze school en op zolder verwacht hebben! Zij beslaat de geheele oppervlakte van het hoofd-

gebouw, dat 36 meter lang en 28 meter breed is. Slechts aan ieder einde zijn er twee smalle deelen afgenomen: voor ontvangkamers en andere doeleinden; en alsof die ruimte nog te klein ware, zijn aan drie zijden breede gaanderijen aangebracht.

Behalve het podium, hetwelk zich bevindt aan de zijde van de zaal waar de gaanderij ontbreekt, valt niets bijzonders op te merken. Ja toch, men zit er op klapstoelen, zooals in den schouwburg, en — doch dat kunt gij niet zien, is hedenavond ook van geen beteekenis — alle raamgordijnen kunnen tegelijkertijd door den druk op één knopje worden opgehaald of neergelaten. Deze inrichting is aangebracht met het oog op het vertoonen van lichtbeelden overdag. Tegelijkertijd ontrolt zich dan een groot scherm om die beelden op te vangen. De beweging geschiedt natuurlijk met behulp der electriciteit.

Doch hedenavond heeft er geen vertooning plaats; tot afwisseling tusschen de nummers van het programma zullen zich slechts een kwartet van dames en heeren alsmede een piano laten hooren. Het zijn geen leerlingen die ons dit intermezzo bereiden; en 't is niet heel mooi. Waren wij naar het „Commencement" van de Hoogere Burgerschool met handenarbeid gegaan, dan zouden wij betere muziek gehoord hebben: gelijk aan alles wat het lichaam betreft, wordt daar ook aan zang meer zorg besteed.

De zaal is niet versierd; de eenige feesttooi behalve de Amerikaansche vlag, uitgespreid achter het podium — reusachtig groot, brutaal hard van kleur — zijn lange banden van blauw en van oranjeachtig geel, bijna wit, geslingerd aan weerszijden van de vlag, en eindigende in tropheeën van kleine Amerikaansche vlaggen. Dat blauw en geel zijn de promotiekleuren van dit jaar; ieder jaar heeft zijn eigen kleuren.

Meer dan die vlaggen treft den vreemdeling datgene waarop in Amerika niemand meer let: de waaiers. Ter plaatse waar in onze zalen de groote kroon hangt, meer warmte dan licht verspreidend, is dáár een groote waaier aangebracht; een horizontaal gestelde windmolen, waarvan de wieken snel ronddraaien. Zulke waaiers — doch deze op standaarden — zijn ook op het

podium geplaatst. Na een langer verblijf daar te lande treffen deze waaiers natuurlijk niet meer; men vindt ze overal: in hotels, in koffiehuizen, op kantoren.

Behalve deze sociale luchtverplaatsing, in de zaal ook veel gewaaier door dames. Dit is eveneens niets opvallend's: in de zuidelijker landstreken waait zelfs in kerken de geheele verzamelde schare: mannen en vrouwen, en óók de geestelijkheid.

Daar klinkt plotseling op de piano een marsch, en door de middengang, welke tusschen de stoelen is vrijgelaten, beweegt zich naar het podium een lange rij jonkvrouwen — meer vrouw dan meisje — krachtige, volrijpe gestalten; geheel in 't wit, eenvoudig maar smaakvol; en ieder dragende — niet een bouquet — maar in den arm een volle schoof zware roode rozen; de bloemen half schuilende onder het groen der lange takken. Hier en daar tusschen het wit der meisjes: jongens in 't zwart, en met witte das; slechts enkelen gerokt. Telkens handgeklap van af de gaanderij; soms stormachtige salvo's: blijkbaar komt dan een veel geliefd schoolmakker voorbij. Daarboven op die gaanderijen zit namelijk het jongere schoolvolk toe te kijken. — Zijn de promoveerende meisjes volrijp, ook de jongensgestalten zijn meer die van mannen: krachtig, flink, met iets beslists in blik en gelaatstrekken. Dat zijn geen moeders zoontjes, die als zij straks het diploma op zak hebben, vragen zullen: Pa, wat nu? maar die zich hunne loopbaan reeds hebben afgebakend, die weten wat er in de wereld te koop is.

Eindelijk is het 239 tal op het podium in vele breede rijen neergezeten — de jongens en meisjes door elkaar. Nu komen de autoriteiten: voorop de schoolcommissie, dan de directeur — hier President geheeten — een gemoedelijk man, sedert tallooze jaren aan deze school verbonden, en wiens frisch blozend gelaat sterk afsteekt tegen het sneeuw der haren.

Hoewel aan alle aanwezigen een programma der plechtigheid is uitgereikt, wordt volgens het algemeen gebruik op Amerikaansche samenkomsten, ieder redenaar op zijne beurt aan de vergadering voorgesteld.

Slechts bij het eerste nummer geschiedt zulks niet; dit wordt

wegens ongesteldheid van den spreker voorgelezen door den Secretaris der schoolcommissie. — Den inhoud van dat eerste nummer kunt gij wel raden: wij zijn immers in Amerika, het land der algeheele vrijheid . . . deze gemeenteschool is kosteloos, wordt door kinderen van alle gezindheden bezocht . . . . . Niet anders kan dus zulk een plechtigheid aanvangen dan met het afsmeken van Gods zegen op het feest van den avond. Staande wordt door de vergadering aangehoord de bede, welke de tot optreden verhinderde geestelijke op schrift heeft gebracht: de „Invocation."

Vervolgens neemt de primus der mannelijke leerlingen het woord om namens de scheidenden het welkom uit te spreken. (Salutatory). „Zij die sterven gaan, brengen u den welkomstgroet" — *morituri te salutant* — is zijn ietwat sombere tekst; en toon en inhoud der rede zijn nog al droog. Doch men kan wel primus eener school zijn zonder redenaarstalent te bezitten, al had ik veel liever gehoord dien anderen jongen — neen, man — in de tweede rij der promoveerenden, den eersten prijs der welsprekendheid, met een toekomstig-president-der-Vereenigde-Staten-gezicht; want in dit land geldt nog het Napoleontische gezegde: dat ieder jongeling den maarschalksstaf in den ransel heeft!

Na den primus der jongens, de eerste der meisjesscholieren. Zij brengt den afscheidsgroet der scheidenden (Valedictory).

Zij meent dit niet beter te kunnen doen dan door langen tijd met een nijdig gezichtje en bits stemmetje te spreken over de meerdere voortreffelijkheid van de vrouw boven den man. Eerst Jeanne d'Arc, dan Florence Nightingale, vervolgens vele Amekaansche voortreffelijke vrouwen (mij onbekend) laat ze voorbij trekken, met haar hoofdje op zijde, als een geknakte bloem. Ach, ze is ook zoo mager! . . . . .

Er zijn echter onder de promoveerende dames verscheidene die meer spreken tot oog en gemoed, gelijk zij daar nederzitten met den weelderigen, somberen haardos forsch zich afteekenend tegen al het witte, voor, achter en om haar. Alleen op de eerste rij wordt dat wit gebroken door de zware bloemtrossen, welke half glijden van den blanken schoot, en in welker heftig groen,

schrel door den electrischen lichtstroom, de groote roode rozen bijna onheilspellend gloeien. Vooral dat meisje dáár zoude ik willen hooren, met dat gebiedend gelaat, met die nekspieren een en al wilskracht, de lippen vast op elkander gesloten, en de donkere, starende, diepe oogen eener treurspelspeelster. De rozenschoof, gebonden met de promotiekleuren, ligt achteloos dwars op haren schoot, de rozen als bloeddroppelen lekkend uit het afgesneden groen. Zoo heeft Salomo zitten peinzen met het hoofd van Johannes in het gouden bekken! Voorziet zij triomfen te Chicago? — het Parijs van het Westen — of eerzuchtiger nog: te New-York? Op het planken tooneel, later op het wereldtooneel? Wie zal het zeggen? want ook voor meisjes is alles mogelijk in Amerika.

Doch nu staat de Directeur der Hoogere Burgerschool op van zijne plaats. Goedmoedig keuvelend, zooals een vader die tot zijne kinderen spreekt — achttien honderd kinderen! — verklaart hij waarom ditmaal de promotie kleiner uitvalt dan anders. Onze zuster en dochter, zegt hij — met de minachting van den klassieker doelende op de jeugdige Manual training High school — heeft zoovele onzer leerlingen tot zich getrokken. Maar het leedwezen komt slechts even doorschemeren; weldra weder goed gehumeurd, wenscht hij zijne leerlingen voorspoed op de levensreis. En nu komt de hoofdschotel van den avond: het uitreiken der diploma's! Een soort tabouret, met de zitting halfcirkelvormig naar boven gekromd, wordt op het podium gedragen. Berghoog liggen in de kromming opgestapeld de 239 groote rollen perkamentpapier; elke rol vroolijk gebonden met lange linten in de promotiekleuren. Hoog fladdert op al het geel en blauw in den luchtstroom van den waaier aan het plafond.

De president der schoolcommissie leest de namen der geslaagde leerlingen voor. Deze staan op wanneer hun naam wordt afgelezen, om dan uit handen van een der jongere scholieren, die als ceremoniemeesters dienst doen, de voor hen bestemde rol te ontvangen.

Donderend applaus van de gaanderij als het de beurt is der beide primi — de jongen en het meisje van daarstraks; aardige

hulde der kameraadjes, die telkens weerklinkt wanneer een geliefd makker of vriendin het getuigschrift ontvangt.

't Is tien uur, en niettegenstaande het vele gewaaier, drukkend warm in de zaal. Doch wij moeten nog het „Commencement address" hooren, blijkbaar de toespraak van een geestelijke. Wat lang, doch vol aardige opmerkingen. Hij wordt geacht de gepromoveerden toe te spreken, maar keert ter wille van het publiek hun den rug toe. Ik hoop maar — zoo zegt hij — dat het gaan zal, zooals in mijn jeugd, toen mijn geweer meer effect had achteruit dan naar voren.

God had best zelf onze bruggen en tempels kunnen bouwen — aldus vervolgt de spreker — maar hij wil dat de mensch zulks doe. Hij heeft hem het ruwe materiaal gegeven; aan den mensch dit te bewerken.. Waar God den arbeid staakt, begint onze taak. „Where God leaves off men must begin." Vreest niet dat onze voorgangers ons niets te doen hebben overgelaten: de wereld is nog lang niet af: „we live in an incomplete world". En wanneer wij nagaan wat er nog te doen valt, dan kunnen wij ons wel verzekerd houden, dat het einde der wereld nog lang niet daar is.

Toen sprekende over de neiging, welke ook in Amerika wordt waargenomen: om de kunst te stellen boven alles, riep hij uit: neen, de hoogste kunst is eene andere: de kunst om te leven! Wat komt het er op aan dat een meisje geen Madonna kan schilderen zooals Rafael; zij zelf moet zijn een Madonna, een heilige moeder. Wat hindert het als een jongen geen engelen kan beeldhouwen gelijk Michel Angelo zulks deed, als hij een engel kan beelden in zichzelf! Niet iedereen kan gedichten schrijven, maar iedereen kan een leven leven, waardig om te worden bezongen; en het is edeler een gedicht te leven dan het te schrijven. „It is a greater thing to live a poem than to write one."

En daarmede was de plechtigheid afgeloopen, en daalden wij wederom de trappen af, op welker bordessen in groote lijsten — een voor elk promotiejaar — de portretten hingen van allen, die sedert de opening der inrichting het diploma ver-

worven hadden. Aanvangende met een vijftal in 1873, was het getal der te zelfder tijd gegradueerden twintig jaren later tot 117 geklommen, en nu in zes jaar tijds meer dan verdubbeld, gelijken tred houdende met den verbazenden bloei der stad. Niet enkel hunne afbeeldingen herinneren aan de gegradueerden: het is de gewoonte dat elk scheidend jaar hare alma-mater een plaat, beeldwerk of ander teeken van dankbaarheid aanbiedt: wat voorhal en gangen aardig stoffeert.

Waarom zoo lang bij dit feest werd stilgestaan? Omdat zulks zoo goed doet uitkomen een karaktertrek der Amerikanen: alles te doen opgewekt, jeuïg, en toch betrekkelijk eenvoudig, niet „opgeprikt". Er heerschte geen dominé's-deftigheid; de sprekers zetten geen gelegenheidsgezichten; het was een huiselijk onder-onsje van eenige duizenden.

Dergelijke feesten kennen wij niet. Trouwens wij zouden bij zulk een gelegenheid geen vroolijk gezicht *kunnen* zetten: Immers we zouden zuchten onder de kosten; bij het zien fladderen der linten waarmede de diploma's gebonden waren, brommen: waartoe honderd gulden uitgegeven voor zulk geflikker? Geef de meiden liever dat geld voor kousebanden! En dat die apen van jongens geslaagd zijn, kunnen zij en wij ook wel in de krant lezen! Dat ware vrij wat goedkooper: nu kost het ons twaalf honderd gulden, en daarenboven hebben wij onze dochters een witte jurk moeten koopen, en rijtuigen huren om ze er heen te rijden. Allemaal dwaasheid, wij kunnen ons geld beter gebruiken! [1]

[1] Onder die twaalf honderd gulden zijn natuurlijk ook de kosten der diploma's begrepen: ongeveer vier gulden per stuk, behalve de linten; doch daarentegen zijn geen examenkosten in rekening te brengen, want de leeraren beslissen zelf omtrent het al dan niet rijp zijn hunner leerlingen. De Hoogescholen zijn echter niet verplicht de diploma's der H. B. S. te erkennen, en kunnen een toelatingsexamen vorderen. (Harvard wijkt zelfs nooit van dezen regel af); doch als een Hoogere Burgerschool een goeden roep geniet, en het nu en dan opgevraagde repetitiewerk zulks bevestigt, wordt door de Hoogescholen in denzelfden Staat en in de naburige Staten, op aanvrage, tot wederopzeggens aan de

Zie, wat in Amerika den vreemdeling meer treft dan de hang tot geldverdienen, is de goedwilligheid waarmede daar geld wordt uitgegeven voor zaken waarvoor wij niets of bijna niets over hebben. En denk niet dat bijv. de kosten van het onderwijs daar minder gevoeld worden dan hier: Wel is het onderwijs gratis — zelfs op de Hoogere Burgerschool — maar om 't even, *ergens* moet het geld vandaan komen, en dat laatste voelt in Amerika de belastingschuldige veel sterker dan bij ons. Bij ons op het vaste land van Europa, regent het van uit den hooge: wij leven grootendeels van staatssubsidies. Die hebben wij wel zelf betaald in den vorm van belastingen, maar dat is niet zoo rechtstreeks na te speuren; en daarenboven koesteren wij allen de geheime hoop dat zoodoende eigenlijk een ander draagt de lasten van onze lusten. Niet aldus in Amerika: wie daar wil profiteeren, moet zelf betalen. De Staat geeft slechts een „schijntje" geld; het overige moeten de stedelingen zelf vinden, en dat is geen kleinigheid, waar — zooals ginds — geen inkomsten uit schoolgelden staan tegenover de uitgaven!

De ingezetenen worden daar dus veel gevoeliger dan in Europa herinnerd aan de geldelijke gevolgen van het onderwijs.

---

betrokken Hoogere Burgerschool het voorrecht verleend haar diploma in plaats van het toelatingsexamen te mogen stellen. Blijkt het vertrouwen niet langer verdiend, dan wordt het voorrecht teruggenomen; wat natuurlijk een groote schande is. — Tijdens mijn verblijf in Amerika viel iets zoodanigs voor in een groote Westersche stad: De Senaat eener bekende Hoogeschool had n.l. aan den directeur der Hoogere Burgerschool medegedeeld dat het diploma niet langer toegang zoude geven tot hare inrichting, wanneer niet het wiskundig onderwijs verbeterde. Want uit het repetitiewerk, daartoe opgevraagd, was gebleken, dat dit zeer te wenschen overliet.

Groote ontsteltenis in stad; en vorming van twee partijen, waarvan de eene den met name in de kranten genoemden leeraar op staanden voet ontslagen wenschte, de andere hem trachtte schoon te wasschen. De afloop der zaak is mij niet bekend; wèl weet ik, dat in Amerika leeraren zeer gemakkelijk ontslagen kunnen worden; men offert daar nooit de kinderen op aan de onderwijzers, evenmin als men hier zijn eigen lijf toevertrouwt aan een ongeschikt gebleken scheepskapitein.

Maar hiertegenover staat dat zij ook meer directen invloed kunnen uitoefenen op het te offeren bedrag. Men is vrij om veel of weinig aan scholen te besteden, en het is verrassend te bemerken, hoezeer die vrijheid prikkelt. Gelijk in middeneeuwsch Europa de steden elkander overbluften met hooge torens, zoo overbluffen de Amerikaansche steden elkander met scholen. Deze zijn mèt de waterleiding, mèt de fabrieken, mèt de waarde der bebouwde eigendommen, mèt het aantal stoombrandspuiten, ja, met wat al niet, de zichtbare teekenen waaruit de bloei eener stad kan worden afgeleid. Goede scholen zijn noodig voor het crediet van de stad, evenals paard en rijtuig voor het crediet van den bankier.

De school bij avond gezien, worde ook eens bij dag doorloopen. De Central High school te Kansas telt 25 klassenkamers, twee gymnastiekzalen (een voor jongens en een voor meisjes), zes speelkamers, een scheikundig laboratorium, een natuurkundig laboratorium, een kleedkamer voor de meisjes, twee groote studiezalen, een bibliotheek, zes gezelschaps- of clubkamers — dit alles natuurlijk behalve de noodige wasch- en toiletinrichtingen. Ook wordt er een klein vertrek met bed gevonden, ten behoeve van onpasselijk geworden scholieren, die daar kunnen wachten totdat de telefonisch opgeschelde dokter komt, of wel het rijtuig dat hen naar huis zal brengen. — Steeds is in het gebouw een verpleegster „the matron" aanwezig.

Om den directeur te bereiken, moet men door de kamer gaan der secretaresse. Zijn lokaal gelijkt meer op een koopmanskantoor dan op een studeerkamer: vol loketten en in den hoek de onmisbare Amerikaansche kamerplant: de typografeerende dame.

Trouwens de school vloeit over van vrouwen en meisjes. Van de 1767 kinderen, die den cursus volgen, zijn er 1141 meisjes — de verhouding van meisjes tot jongens is dus als ongeveer 2 : 1. In de laagste klassen worden in verhouding de meeste jongens aangetroffen, (de leeftijd waarop de leerlingen de lagere school verwisselen met de middelbare bedraagt in den regel 14 jaar); na een paar jaren gaan de meeste jongens de wijde wereld in om hun brood te verdienen, de meisjes blijven — vandaar dat

bij de gepromoveerden de verhouding van meisjes tot jongens wordt als 3 tot 1.

Niet enkel onder de leerlingen worden vele vrouwelijke gevonden, ook van de 44 leerkrachten zijn er 22 van de zwakkere kunne; en wilt gij weten welke vakken zij doceeren: 4 latijn, 10 de moderne talen, 1 geschiedenis, 1 scheikunde, 3 wiskunde, 1 stenografie en boekhouden, terwijl 2 toezicht houden en hulp verleenen in de studiezaal.

En in Kansas-city zijn de dames nog bescheiden in hare eischen! Te Minneapolis wordt, zooals reeds vroeger werd medegedeeld, op de Hoogere Burgerscholen geen enkel manspersoon aangetroffen, behalve de directeur en de leeraar in handenarbeid (al zal dat laatste ook wel anders worden, waar — zooals op de Manual training High school te Denver — vrouwelijke leerlingen het meubelmakersvak beoefenen!)

Dat op Amerikaansche Hoogere burgerscholen latijn wordt geleerd, behoeft niet te verwonderen: in die middelbare school smelten onze H.-B.-S. en gymnasium samen; van daar uit bezoekt de leerling de universiteit, het polytechnicum of wel treedt hij direct de wereld in, — het laatste is regel. Men heeft trouwens keuze, en kan zich dus van meet af voorbereiden voor de toekomstige loopbaan. Te Kansas-city worden bijv. zes verschillende leergangen gegeven: de zoogenaamd Engelsche leergang, de klassieke, de latijnsche, de latijnsch-wetenschappelijke, de leergang der moderne talen, en de handelsleergang. De namen duiden genoegzaam het verschil aan; alleen in den klassieken leergang wordt het grieksch onderwezen.

Gelijk gewoonlijk in 't westen, bedraagt het aantal schooldagen per jaar honderd tachtig — een kwart minder derhalve dan bij ons. Even als in Engeland wordt op Zaterdag geen school gehouden, doch daarentegen is de Woensdag een gewone schooldag. Het schooljaar wordt verdeeld in twee halfjarige cursussen (terms), en de geheele leergang duurt 4 jaren; de scholieren moeten dus 8 termen of klassen doorloopen. Aangezien de lagere school ingericht is voor het onderwijs van kinderen van 6 tot 14 jaar, wordt dus de Hoogere burgerschool op het 18^e^ jaar verlaten.

Doch hierbij is op te merken dat een achttienjarig Amerikaansch jongeling of meisje gelijk is te stellen, wat zelfstandigheid betreft, met een van 21 jaren bij ons te lande — de geheele levenswijze brengt dit mede, en de school houdt hiermede rekening, is zelfs in die richting werkzaam.

Het getuigschrift der lagere school verschaft toegang aan de kinderen der ingezetenen; slechts door kinderen van elders wordt een toelatingsexamen afgelegd. Het eerste wat de toegelatene te doen heeft, is te kiezen welken leergang hij wil volgen — waarbij hem zoo noodig de Directeur terzijde staat. Maar het is niet voldoende een leergang uit te kiezen; óók in dien leergang zelf zijn velerlei keuzen te doen. Al naar den aard van den leergang toch bevat deze in elken „term" of halfjarigen cursus, drie of vier verplichte vakken; doch behalve de verplichte, mag de leerling er andere bij beoefenen; in het eerste jaar: muziek, elocutie (goed leeren lezen en spreken), teekenen, dierkunde, plantkunde, fransch, boekhouden; in het tweede jaar: teekenen, dierkunde, plantkunde, fransch, duitsch, natuurkundige aardrijkskunde; in het 3e jaar: behalve de drie laatstgenoemde vakken, Amerikaansche geschiedenis; in het laatste jaar: fransch, duitsch, sterrenkunde, zielkunde, aardkunde, handelsrecht, driehoeksmeting, hoogere stelkunde, wiskunde, analytische geometrie, en Amerikaansche geschiedenis. (De verplichte vakken zijn vermeld in nevenstaande tabel.)

Gelijk men ziet, is de keuze ruim — een ieder kan dus nemen wat hem goeddunkt. Maar heeft de leerling eens gekozen, dan dient hij vol te houden, tenzij de Directeur vrijstelling verleent. Ook kan deze den leerling verplichten tijdelijk of voor goed eenig vak te schrappen, indien zijne vorderingen of zijne gezondheid onvoldoende blijken.

Te veel hooi mag trouwens niet op de vork genomen worden; het is den leerling niet geoorloofd meer dan vier lessen daags te volgen (recitations), tenzij zijne vorderingen voldoende blijken, zijne gezondheid dat toelaat, en ouders of voogd zulks schriftelijk verlangen.

Maar een ander zeer afdoend middel verhindert overlading:

LEERGANG:	ENGELSCHE.	KLASSIEKE.	LATIJNSCHE.	LATIJNSCH-WETENSCHAPPELIJKE.	MODERNE TALEN.	HANDEL.
1e halfjaar.	engelsch, algebra, natuurkunde of staatsinrichting.	latijn, engelsch, algebra, natuurk. of staatsinricht.	latijn, engelsch, algebra, natuurk. of staatsinricht.	latijn, engelsch, algebra, dierkunde.	fransch of duitsch, engelsch, algebra, natuurk. of staatsinricht.	engelsch, algebra, natuurkunde of staatsinrichting, boekhouden.
2e »	engelsch, algebra, staatsinrichting of natuurkunde.	latijn, engelsch, algebra, natuurk. of staatsinricht.	latijn, engelsch, algebra, staatsinricht. of natuurk.	latijn, engelsch, algebra, dierkunde.	fransch of duitsch, engelsch, algebra, staatsinr. of natuurkunde.	engelsch, algebra, staatsinrichting of natuurkunde, boekhouden.
3e »	engelsch, algebra, oude geschiedenis.	latijn, grieksch, engelsch, algebra.	latijn, engelsch, algebra, oude geschiedenis.	latijn, engelsch, algebra, plantkunde.	fransch of duitsch, engelsch, algebra, oude geschiedenis.	engelsch, handelsrekenen, oude geschiedenis, stenografie.
4e »	amerik. letterk., wiskunde, nieuwe geschiedenis.	latijn, grieksch, amerikaansche letterkunde, oude geschiedenis.	latijn, amerik. letterkunde, wiskunde, nieuwe geschiedenis.	latijn, amerik. letterkunde, wisk., plantkunde.	fransch of duitsch, amerik. gesch., wiskunde, nieuwe geschiedenis.	amerik. letterk., algebra, nieuwe geschiedenis, stenografie.
5e »	rhetorica, wisk., natuurkunde.	latijn, grieksch, rhetorica, wisk.	latijn, rhetorica, wisk., natuurk.	rhetorica, wisk., natuurkunde, natuurk. aardr.	fransch of duitsch, rhetorica, wisk., natuurk.	rhetorica, wisk., natuurkunde.
6e »	rhetorica, wisk. of trigonometrie, natuurk., amerik. geschiedenis.	latijn, grieksch en geschiedenis, rhetorica, wisk.	latijn, rhetorica, wiskunde of trigonometrie, natuurkunde.	rhetorica, wisk. of trigonometrie, natuurkunde.	fransch of duitsch, rhetorica, wisk. of trigonometrie, natuurkunde.	rhetorica, wisk., natuurk., amerik. geschiedenis.
7e »	engelsche letterk., scheik., staathuishoudk.	latijn, grieksch en geschiedenis, engelsche letterk.	latijn, engelsche letterkunde, staathuishoudkunde.	engelsche letterk., scheik., staathuishoudk.	fransch of duitsch, engelsche letterk., scheik., staathuishoudk.	engelsche letterk., scheikunde, staathuishoudk., wisk., of trigonom.
8e »	engelsche letterk, scheik., zielkunde.	latijn, grieksch en geschiedenis, engelsche letterk.	latijn, engelsche letterkunde, zielkunde.	engelsche letterk., scheik., zielkunde.	fransch of duitsch, engelsche letterk., scheik., zielkunde.	engelsche letterk., scheik., zielk., handelsrecht.

de schooltijd duurt slechts van half negen tot één uur. Dat tijdperk is verdeeld in zes perioden van 45 minuten, (van elk is nog 5' af te trekken voor het zich begeven naar een ander lokaal). Van deze zes perioden moeten vier aan klassikale studiën zijn gewijd (recitations); hoogstens houdt de leerling er dus twee over voor eigen gebruik. Heeft hij daarover niet beschikt ten behoeve van andere, hem vrijstaande klassikale studiën, dan brengt hij die door in de studiezaal. In den regel zal dit zijn ter voorbereiding van volgende lessen; doch het reglement voegt er waarschuwend aan toe, dat die tijd niet voldoende is, maar dat ook te huis is te werken.

Zooals medegedeeld werd, sluit te een uur de school. Vroeg — zal men zeggen — te vroeg. Ja, zeker voor wie als de schoolklok uitluidt, alle gedachten aan studie op zijde schuift.

Maar wie de Amerikaansche hoogere burgerschool bezoekt, heeft een doel voor oogen; en omdat hij zelf de vakken heeft uitgekozen, waarin hij wil werken, stelt hij ook belang in de studie.

Het zelf verder voortwerken kan de leerling doen òf alleen, òf in gezelschap. Voor den eenling dient behalve de kleine schoolbibliotheek, de groote stadsbibliotheek — waarover later. Voor wie gezamenlijk eenig onderwerp wenschen te behandelen: de gezelschappen of clubs. En nu zult gij begrijpen waarom de school zes clubkamers telt. Deze zijn bestemd voor dergelijke gemeenschappelijke studie. Daarom ook zijn die gezelschappen onderworpen aan de goedkeuring van den Directeur; zijn de ouderwijzers als zoodanig, leden der clubs en hebben stem in alle samenkomsten. Ook is voorgeschreven dat openbare vergaderingen en woordstrijden tusschen verschillende gezelschappen vóór half April zijn te houden, aangezien zij anders ongunstigen invloed zouden uitoefenen op de eind-repetities.

Het sluitingsuur van alle clubs is bepaald op 4 uur des namiddags; geen leerling mag na dat tijdstip in de school vertoeven.

II

Ook wij willen even naar buiten gaan. Doch niet ver weg: slechts bezichtigen de nieuwe stadsbibliotheek, de trots van

Kansas-city. Eigenlijk geen *stads*bibliotheek: de stedelijke regeering heeft niets over deze inrichting te zeggen; zij maakt deel uit van de schoolwereld. Deze heeft zooals in vele steden, hare eigen administratie en fondsen; zij staat geheel buiten het stadsbestuur, en dit maakt verklaarbaar waarom het schoolwezen niet lijdt onder de stormen die de Amerikaansche stedenregeering teisteren. De beheerders van het schoolfonds worden gekozen door hen, die de schoolbelasting betalen; de belastingbetalenden bepalen welke scholen zijn op te richten, en aangezien deze belasting grootendeels drukt op het onroerende eigendom, de waarde van dien eigendom afhangt van de vraag naar woningen — dus van de uitbreiding der stad — prikkelt hier het eigenbelang tot schoolbouw. Want goede scholen lokken menschen naar stad, en toevloeiing van menschen — men bedenke, wij zijn in Amerika — geeft verkeer, geeft handel! Van daar dat de bewoners van Kansas-city niet enkel naast de bestaande Hoogere burgerschool ook oprichtten een Manual training High school, doch tevens een bibliotheek! [1]

Dat zulk een bibliotheek met een bijgedachte wordt opgericht, bewijst het fraai uitgevoerde boekske met allerlei gegevens en afbeeldingen van de inrichting, dat aan bezoekers wordt ter hand gesteld. De laatste bladzijde bevat eenige cijfers betreffende de stad, en tot finale deze reclame, klinkende als met bazuingeschal:

„Kansas-city is het middelpunt van meer dan een kwart van den geheelen tarweoogst der Vereenigde Staten.

„Kansas-city is het middelpunt van meer dan de helft van den geheelen maïsoogst der Vereenigde Staten.

„In Kansas-city werd in 1897 voor meer dan zes millioen gulden gebouwd.

„Het is op een na de grootste slachtplaats der Vereenigde Staten.

„Bij geen stad westelijk van de Mississippi, liggen binnen een

[1] Niet in alle steden bestaat deze scheiding tusschen gemeentelijke en schoolfinanciën, maar overal wordt zij gewenscht, gelijk blijkt uit een studie van Prof. Rowe in de „Annals of the American Academy of Political and Social Science" (Maart 1900).

cirkel van 160 kilometer middellijn zooveel steenkoolvelden besloten als Kansas-city kan aanwijzen (een cirkel notabene grooter dan ons land!)

„Van alle steden met meer dan 20,000 inwoners, ten westen van de Mississippi, is Kansas-city die, waar men de laagste prijzen voor machinekolen betaalt."

Gelijk men ziet: de dollar beheerscht in Amerika alles, zelfs de letterkunde. Maar hoe zouden zonder dien dollar-cultus zulke bibliotheken gebouwd kunnen worden?

De onderhavige bibliotheek der schooladministratie kostte aan grondaankoop *f* 75,000, aan gebouwen vijf ton gouds, en de boeken vertegenwoordigen een waarde van twee honderd duizend gulden. Zij zijn thans 40,000 in aantal, doch er is ruimte voor vier maal zooveel. Er is trouwens nog veel meer ruimte, want dit gebouw dient niet enkel tot herberg voor boeken, het is tevens een paleis voor de ontwikkeling van den volks-smaak. In een ruime zaal zijn tentoongesteld groote, goed geschilderde kopieën van beroemde schilderijen; de Sixtijnsche Madonna o. a. trekt veler aandacht. In de middenruimte zijn gipsen afgietsels en oorspronkelijke marmerbeelden opgesteld: de Apollo van Belvedère, de Venus van Medici, eenige werken van Amerikaansche beeldhouwers, enz. In een andere zaal bevinden zich reeksen fotografieën naar beroemde schilderijen, met verklarende bijschriften. In de benedenruimte is een groote zaal gewijd aan Indiaansche oudheden; wèl begrijpelijk in een stad, die betrekkelijk nog zoo kort geleden eene vestiging der Roodhuiden was. Zoo vindt men er den mantel van een opperhoofd, versierd met 700 Pawnee's scalpen. 't Is waarlijk niet de moeite waard zooveel menschen om 't leven te brengen voor zulk een erbarmelijken tooi: elke scalp een bosje zwart haar, niet langer dan een pink, en een halven pink dik! Deze mantel was een erfstuk van over de honderd jaar oud, en prijkende met triomfteekens van alle gevechten tot 1874 toe. Toen kwam de brave blanke man, en maakte een eind aan scalpers en .... gescalpeerden.

Hoofdzaak echter zijn en blijven in dit gebouw de boeken.

Binnenkomende treft men aan 't einde van de groote hal een reusachtige toonbank, waarachter eenige dames bedrijvig heen en weer loopen. Dit is de uitleenings-afdeeling, want heel Kansas-city leent en leest; deze openbare kostelooze bibliotheek vervangt onze huur-bibliotheken. Ieder inwoner kan een boek ter lezing krijgen, op vertoon van een kaart, welke aan geen goed ter faam staand burger wordt geweigerd, mits een tweede persoon zich borg stelt voor mogelijk verlies of beschadiging. En niet slechts kan ieder een boek ter lezing krijgen, doch de boeken zijn zoodanig gekozen dat een ieder die gaarne leest. En opdat inderdaad de geheele gemeente in staat zij van deze gelegenheid tot zelfonderricht gebruik te maken, is zoowel de leeskamer als het uitleeningsbureel in de week geopend van acht uur des 's morgens tot tien uur 's avonds; en Zondags van 2 tot 9 uur. [1]

Wie te huis lezen, blijkt voldoende uit de soort der uitgeleende boeken. Zes-en-veertig duizend uitleeningen betroffen ... *kinder*lectuur; vier-en-veertig duizend romanlectuur. Bijna het totaal der uitleeningen — 109,000 boeken in 1898 — heeft dus op deze twee rubrieken betrekking.

Anders is de verhouding bij de werken, welke op de bibliotheek gelezen worden — 142,000 in aantal in hetzelfde jaar. Hierbij staan geschiedenis, levensbeschrijving, recht en wetten, op eene lijn met tooneelspelen (vooral Shakespeariana), kunst en romanlectuur.

Doch de meest eigenaardige afdeeling is het „reference department". „De inlichtingsafdeeling" — aldus vangt het verslag der bibliothecaresse aan — „is de grondslag van eene boekerij; „daarom is alles er op ingericht om haar tot een centrum van „navraag te maken. Vraag schept aanbod, en het steeds toe- „nemend aantal letterkundige clubs, Shakespeare-clubs, kunst-

[1] Ter vergelijking diene bijv. dat de stadsbibliotheek te Amsterdam in de week na 3 uur geen boeken meer uitleent; om 4 uur sluit; Zondags in het geheel niet open is, en lange vacanties houdt. En toch mag ik van die inrichting niet te veel kwaad spreken, want ik heb aan haar menig genotrijk uur te danken.

„clubs en studeer-clubs, welke Kansas-city herbergt, hebben deze „afdeeling verbazend doen groeien. Zoo vroeg mogelijk trachten „wij de studieprogramma's der verschillende clubs te verkrijgen; „en opdat de onderwerpen in de programma's genoemd, ten „grondigste behandeld kunnen worden, schaft de bibliotheek „zich dadelijk de daarop betrekking hebbende standaardwerken „aan, welke mochten ontbreken.

„De mannen van zaken en de vakmannen weten dat een „aanvrage per telefoon of per briefje hun dadelijk de beste „bouwstoffen kan leveren voor redevoeringen, lezingen of eigen „onderzoek. Volledige exemplaren van 145 Europeesche en „Amerikaansche tijdschriften zijn aanwezig; dertig dagbladen „worden een maand lang in de leeskamer bewaard, vervolgens „worden de berichten welke als „reference" van belang zijn, „uitgeknipt, opgeplakt op karton van bepaalde afmetingen, en „onder verschillende hoofden gerangschikt.

„Veel inlichtingswerk wordt gedaan ten behoeve van stu- „deerenden in de drie Staten: Nebraska, Kansas en Missouri. „Deze jongelieden bezoeken in den regel Zaterdags de biblio- „theek [1]. Dames uit alle steden in den omtrek, die aan clubs „zijn aangesloten — natuurkundige of letterkundige gezelschappen „— en welke dame is dat niet heden ten dage? maken veel ge- „bruik van de inlichtings-afdeeling, en dat doet ons groot genoegen."

Uit dit laatste blijkt dat de Amerikaansche bibliotheek zelfs dienen moet tot bevordering van het vreemdelingenverkeer! Trouwens uit al het bovenstaande zal het wel duidelijk zijn geworden dat de inrichting een geheel ander karakter heeft dan de meeste Europeesche boekerijen; en geen wonder dan ook dat in plaats van een deftig, onzichtbaar geleerde, hier als bibliothecaris optreedt een flinke vrouw, aan wie zelfs een ontvangsalon ter beschikking staat. Op een paar uitzonderingen na, is ook het geheele personeel vrouwelijk.

Maar ik wil u nog meer in verbazing brengen: Niet dat het u na al het voorgaande, verwonderen zal dat in de bibliotheek een kamer uitsluitend is bestemd voor de Hoogere burger-

[1] Des Zaterdags zijn alle scholen gesloten; dit is de dag dus aan eigen studie gewijd.

scholieren, waar alsdan de boeken ter inzage worden gelegd waaromtrent de leeraar op school heeft gesproken (boeken die uitgeleend waren, worden hiertoe zelfs tijdelijk opgevraagd), en in die zaal is het hardop wisselen van gedachten geoorloofd. Maar wèl zal u verwonderen dat in zulk deftig gebouw een kinder-leeskamer wordt gevonden. Daar komen o, zulke kleintjes; zóó klein, dat men er een tafel vindt met heel lage stoeltjes daar om heen, en met boeken er op in 't soort van Moeder de Gans. Maar onder de 5000 boeken, welke in deze kamer langs den wand geschaard staan, bevinden zich er ook van ernstiger inhoud: geschiedenis, aardrijkskunde, levensbeschrijvingen. Die mogen de kleintjes zelf van de planken nemen; en weten zij niet wat ze willen: dáár bij de deur zit een vriendelijke juffrouw, die hen voorthelpt. En het is grappig om te zien hoe de kleuters — precies menschen — daar zitten te studeeren, of geïllustreerde werken bekijken, of de plaatjes bezien, welke op een groot bord zijn geprikt en betrekking hebben op eenig op dien dag of in die week te herdenken feit, of een bijzondere, pas voorgevallen gebeurtenis. Want men is daar allerminst bang om de schaar te zetten in geïllustreerde werken, als ze zóó meer nut kunnen stichten. — Het vertrek zelf ziet er zeer behagelijk uit: door de goede zorgen eener jonge-dames kunstclub wordt het steeds met planten en bloemen versierd. [1]

In vier scholen der stad zijn uitleeningsfilialen van de bibliotheek opgericht. Daarheen worden, ter uitkiezing, elke veertien dagen twee honderd boeken gezonden — een noodzakelijke maatregel, zooals ieder zal toegeven die de onmetelijkheid der Westersch-Amerikaansche steden kent.

Het bovenstaande is voldoende om te doen zien dat hier de bibliotheek er is voor het publiek, en niet het publiek voor de bibliotheek. Er zijn in andere steden nog veel fraaiere dan de hier beschrevene: met heffers ten gerieve der bezoekers, en voorzien van alle andere denkbare gemakken; doch deze geeft een goed

[1] De boeken mogen ook mede naar huis worden genomen, en soms geniet er de geheele buurt van.

denkbeeld van wat in een betrekkelijk niet groote stad gedaan wordt voor het publiek, dat wij ons als te materialistisch voorstellen om tijd te hebben tot lezen. En wel voor een publiek dat dit alles óók betaalt!

Hoezeer met zulk een bibliotheek wordt mede geleefd, bewees het feit dat op de beide dagen gedurende welke het nieuwe gebouw ter bezichtiging was opengesteld, niet minder dan twintig duizend personen van de gelegenheid hadden gebruik gemaakt. En nu wij weten dat de uitreiking van burgerschooldiploma's met muziek en linten gaat gepaard, kan het ons niet verwonderen dat op die openingsdagen de vertrekken met groen en bloemen waren versierd, en feesttonen weerklonken.

III

Keeren wij thans van deze bibliotheek-school terug tot de eigenlijke school. Zie hier een type schoolkamer: Op een kleine verhevenheid zit voor een bureau-ministre de leeraar, recht tegenover de leerlingen; verschillende standaardwerken ter raadpleging liggen voor hem. Elke leerling heeft een afzonderlijke bank; doch de geslachten zijn niet gescheiden: jongens en meisjes zitten in bonte warreling door elkaar. Alle muren zijn van af de lambriseering tot manshoogte zwart. Dit is de algemeene lei; tot zestien kinderen toe kunnen zoodoende tegelijkertijd op het bord werken.

De dag waarop door mij de Kansas-city High school bezocht werd, was de laatste vóór de vacantie; toch was alles nog in vollen gang: in de zaal voor natuurkunde werkte men met X-stralen; in het Zoölogisch laboratorium waren eenige leerlingen bezig met het maken van doorsneden; in een der zalen voor het latijn zag ik (in de eerste klasse) een leeraar staan voor . . . 84 kinderen! Dat scheen mij toch wel een beetje te kras, en ik gaf hem daarover eenige verwondering te kennen. „'t Kan best! — luidde het antwoord. — In de tweede klasse heb ik er 69." Ik boog stilzwijgend en ging heen, maar kon toch niet nalaten in de gang den Directeur mede te deelen dat ik dit eenigszins te Amerikaansch vond. „Toch niet," zeide deze, „'t is geen Amerikaan, 't is een Duitscher, die in Saksen zijne

studiën heeft volbracht. Maar ik geef toe, dat niet velen hem dit zouden nadoen, hij is een geniaal leeraar."

Groote klassen — ziedaar in sommige opzichten een zwak punt van deze en soortgelijke Hoogere burgerscholen. In *sommige* opzichten, niet in alle; want waar de Amerikaansche opvoeding *moet* beoogen de vorming van zelfstandige individuen, zal dat individu niet in *die* maatschappij ten gronde gaan, is het wellicht verre van ongelukkig dat de omstandigheden er toe leiden aan de leerlingen het voorrecht te verschaffen dat groote huisgezinnen kennen: Er wordt minder naar de kinderen omgezien dan in kleine families, en toch komen zij er evengoed, zoo niet beter. — Zij voeden elkander op.

Trouwens hoe zoude het mogelijk zijn, in steden waar de Hoogere burgerschool kosteloos is; geen toegangs-examens kunstmatig den toegang kunnen sluiten (waarvoor o. a. een groote, rijke Nederlandsche stad berucht is); de bevolking jaarlijks met meer dan 10 pCt. toeneemt, te voldoen aan Europeesche eischen? Vergelijk bijv. Kansas-city en hare 195,000 inwoners, met het ongeveer even groote 's Gravenhage. Terwijl in de hofstad op Gymnasium, Hoogere Burgerscholen met 3- en 5-jarigen cursus en die voor meisjes, aan nauwelijks 900 kinderen plaats wordt gegeven, tellen de 3 Hoogere burgerscholen daarginder (één ervan is uitsluitend voor de negerbevolking) 2340 leerlingen. En dit is geen eigenaardigheid van Kansas. Te Minneapolis bijv., bij even groote en ongeveer in gelijke reden toenemende bevolking, tellen de Hoogere Burgerscholen 2227 kinderen. [1]

[1] De vergelijking is voor Nederland nog te gunstig, aangezien in Amerika de leerling eerst op 14-jarigen leeftijd tot de H. B. S. overgaat, en hij daarop slechts 4 jaar blijft. Aangezien de laagste klassen de meest bevolkte zijn, zoude men dus ter vergelijking het Nederlandsche cijfer met vermoedelijk $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ moeten verlagen. Doch 's Gravenhage staat op middelbaar-onderwijsgebied bij vele ouders met een zwarte kool aangeteekend, en daarom worden hieronder ook eenige cijfers voor Utrecht gegeven, alsmede die, welke op een kleinere stad betrekking hebben. Misschien geven zij den een of ander, die tijd en gelegenheid heeft, aanleiding soortgelijke cijfers ook voor onze andere steden op te maken.... en wellicht de hier medegedeelde te verbeteren; want het kan niet ontkend worden dat zoowel Rijks- als gemeentelijke school-verslagen duidelijke sporen dragen van

Deelt men het aantal leerlingen door het aantal onderwijzers — een eenigszins ruwe maatstaf voorwaar, doch bij groote getallen niet geheel zonder waarde — dan vindt men dat (Gymn., H. B. S. jongens en meisjes bijeengerekend) op één leerkracht te Utrecht 11, te 's Gravenhage 10 kinderen komen; te Kansas-city daarentegen 32, te Minneapolis 20. Hierbij dient opgemerkt te worden, dat Minneapolis bekend is voor de groote zorg welke er aan het onderwijs wordt besteed; en dat hare schoolverordening klassen van meer dan 24 kinderen verbiedt

Uit het bovenstaande blijkt dat inderdaad met de leerkrachten in Amerika zuinig wordt omgesprongen. Doch ware zulks niet het geval, tot welke hoogte zouden dan niet dáár de uitgaven stijgen! Nu zijn zij, niettegenstaande de hoogere onderwijzerstraktementen, ongeveer gelijk met de Nederlandsche; wel te verstaan als men bij deze geen rekening houdt met de Rijksbijdragen en de schoolgelden.

Doch juist deze gelijkheid doet te scherper het onderscheid uitkomen tusschen het middelbaar onderwijs hier en dáár ginder. [1] Voor datzelfde geld worden aldaar drie maal zooveel

---

niet door handelsmannen te worden opgemaakt, zoodat het zeer moeielijk is daaruit dergelijke cijfers te trekken. In de Amerikaansche verslagen daarentegen vindt men somwijlen zelfs de balanswaarde der schoolgebouwen en terreinen!

	Zutphen.	Utrecht.	's Gravenhage.	Kansas-city.	Minneapolis.
Bevolking...........	18,000	102,000	205,000	195,000	215,000
Kinderen die middelbaar en gymnasiaal onderwijs genieten.....	197	759	905	2340	2227
Kosten per leerling...	*f* 254	*f* 214	*f* 231	*f* 100	*f* 131
Gemidd. jaarwedde der der leerkrachten.....	*f* 1917	*f* 1944	*f* 2065	*f* 2660	*f* 2425
Kinderen per leerkracht.	8	11	10	32	20
Kosten per inwoner...	*f* 2.78	*f* 1.60	*f* 1.00	*f* 1.20	*f* 1.36
Toename der bevolking in één jaar.........	0	2 %	2.5 %	11.5 %	12 %

[1] Natuurlijk reken ik het gymnasiaal onderwijs tot het middelbaar onderwijs. De particuliere scholen zijn niet in aanmerking genomen, doch aangezien ook in Amerika de meer welgestelden voor hunne kinderen van particuliere inrichtingen gebruik maken (voor jongens misschien nog meer dan hier te lande), heeft dit geen invloed op de waarde der vergelijking.

kinderen onderwezen; m. a. w. de Amerikaansche „highschool” is inderdaad een *volks*school. Niet enkel omdat zij kosteloos is, maar in hoofdzaak omdat de geheele leerwijze berekend is op de behoefte der groote menigte. Die groote menigte heeft geen massa-geleerdheid van noode: enkele vakken voor ieder bijzonder geval uit te kiezen, zijn voor haar voldoende. Van daar de vele leergangen, die de leerling, daarenboven met goedvinden van den Directeur (in vele steden althans) kan wijzigen; van daar de vele vakken, welke zelfs in die leergangen geheel ter vrije keuze staan. Maar ook om die reden de gelegenheid gegeven om op school te studeeren, als dit thuis bezwaarlijk mocht zijn wegens te kleine woning; het zoo gemakkelijk maken van het raadplegen van boeken; het lang open zijn der bibliotheken; de instelling van een „reference department”, waardoor inderdaad de bibliotheek wordt een voortgezette school, de bibliothecaris een winkelier in intellectueele waar.

En in nog andere opzichten onderscheidt zich de Amerikaansche hoogere burgerschool. Men wil het volk niet enkel wetenschap geven, maar ook in inniger gemeenschap doen leven met de natuur, en óók het oog openen voor de kunst. Van daar o. a. de voorliefde voor plant- en dierkunde op de hoogere burgerscholen. Voor die vakken wordt geheel anders gezorgd dan bij ons; veelmalen gaat ook de leeraar in den namiddag met de leerlingen het veld in — om „flirten” te voorkomen: de jongens aan de eene, de meisjes aan den anderen kant. Want (dit ter loops gezegd) „flirten komt wel eens voor; al stem ik in met een Directeur, wien ik hieromtrent een vraag stelde: „wel, de school is in alle geval een betere plaats van kennismaking dan de balzaal. Daarenboven is ieder scholier zich bewust dat hij zijn eigen kost moet verdienen; hij doet dus niet licht onberaden stappen.”

Zeer veel zorg wordt ook besteed aan het teekenen, en er wordt inderdaad uitstekend uit de vrije hand geschetst. Vooral legt men zich toe op snel werken: het maken van eene teekening in één les — iets wat zoozeer hand en oog oefent, en in de praktijk zooveel waarde heeft. En overigens wordt de smaak zeer ontwikkeld door het bestudeeren van platen en photografieën van oude en nieuwe kunst. Waar Europa, bewust in dezen het erf-

deel van eeuwen te bezitten, inslaapt bij hare schatten, hunkert de Amerikaan om er ten minste den weerschijn van te mogen genieten; en gij zult in het verre westen uit den mond van kinderen meer de namen van Raphael en Michael Angelo hooren dan in eenige hoofdstad van ons vaste land, . . . om maar liever van onze kleinere plaatsen geheel te zwijgen.

Maar noch kunst, noch kennis der natuur, noch wetenschap vormen te samen *het* onderwijs. Daartoe is *meer* noodig: het kweeken van gemeenschapsgevoel, het ontwikkelen van ons gemoed. In dit opzicht is Amerika ver Europa vooruit: alleen reeds door de positie welke de vrouw er inneemt. Èn als onderwijzeres, èn als leerlinge werkt zij in hooge mate ontwikkelend en beschavend. [1]

Dat in 't algemeen de „toon" in Amerika zeer beschaafd is — ook bij die lagere klassen waarbij wij dat in Europa in het geheel niet eischen durven, niet vragen, zelfs niet verwachten — moet m. i. enkel worden toegeschreven aan den invloed van de vrouw in de school; een invloed welke zich van daar uitbreidt over de geheele maatschappij. *Niet* aan den omgang tusschen rijken en armen is die beschaving te danken: die omgang verschilt niet veel van de Europeesche. Wij zagen reeds hoe de éénklasse spoor er feitelijk een drieklassige is; en evenmin zendt een gegoed Amerikaan zijne kinderen naar de openbare school. Maar op die openbare scholen ontbreekt niet de vrouw; en de vrouwen dáár zijn andere dan onze door sleur en bijgeloof minwaardig gehoudene vrouw-dieren.

Zoo trekke niet enkel wie weten wil wat op materieel gebied de mensch kan bereiken, naar Amerika; maar ook ga dáár heen wie wil vóórzien wat, bij gezonder, betere verhouding tusschen de beide geslachten, de vrouw zijn kan voor de maatschappij en voor zich zelf. En hierbij heb ik natuurlijk niet het oog op de schatrijke New-Yorkschen: hare uitmiddelpuntigheid is het gevolg van eenen door niets in toom gehouden

[1] Hierbij heb ik het oog op de scholen van Westersch Amerika, dat verreweg „moderner" is dan het Oosten, en in vele opzichten hooger staat; in het Oosten zijn jongens en meisjes meer gescheiden.

rijkdomswaanzin: zij zijn niet de vertegenwoordigsters van het Amerikaansche type der vrouw, evenmin als New-York dat is van Amerika. Neen, even weinig als in Europa, vormen daar de *te* hooge klassen der maatschappij de kern: die ligt op meer bewoonbare hoogte; en zoo zult gij ook de ware Amerikaansche eerst vinden onder die vrouwen, welke niet hare meerderheid zoeken in uiterlijken schijn. En dan — en zulks durf ik ronduit zeggen omdat zoodanige meerderheid enkel het gevolg is van *omstandigheden* — moet de vreemdeling erkennen dat evenzeer als de Amerikaansche man, dooreen genomen, in geestkracht en ontwikkeling (zoo niet altijd in boekengeleerdheid) staat boven den Europeeër, zulks ook het geval is met de Amerikaansche vrouw.

Gemoedsleven — ook dat is dáár warmer, dáár meer ontwikkeld dan hier. Is dit wellicht eveneens aan den invloed der vrouw toe te schrijven? Althans men schaamt zich er niet voor het hebben van gevoel. En niet enkel bij het openstellen van eene bibliotheek of het uitreiken van diploma's, als er behoefte is uiting te geven aan vreugde, voelt men te zamen: Zoo stierf bijv. tijdens mijn verblijf te Kansas-city een ingenieur, die veel tot den bloei der stad had bijgedragen. Niet slechts werd de voorgevel van het gebouw der maatschappij, welker raadgever hij was geweest, geheel in 't floers gehuld — eene in Amerika zeer gewone eerbiedsbetuiging — maar een groote gedachtenisbijeenkomst werd gehouden door de voornaamste ingezetenen, waarin zijne verdiensten breed werden uitgemeten, en welke bijeenkomst, zooals daar van zelf spreekt, eindigde met een gebed.

Doch ook in andere dan buitengewone omstandigheden laat men het gemoed spreken: Zoo trof mij de regeling der lessen van de Hoogere burgerschool te Denver. Elken morgen, bij den aanvang der school begeven zich *alle* leerlingen naar het Auditorium — de groote zaal, hier evenals te Kansas-city, op zolder. Daar leest dan de Directeur een hoofdstuk voor uit den bijbel, of wel behandeld eenig feit uit de schoolwereld, uit stad of uit de ruimere wereld, hetwelk hij meent dat indruk

kan maken op het gemoed der leerlingen, ontwikkelen kan hun gemeenschapsgevoel. Vervolgens wordt een gezang aangeheven uit een liederenboek, door den leeraar in de muziek samengesteld uit de gezangboeken van alle gezindten.

Wat het lezen van den bijbel betreft (dat zonder commentaren geschiedt) verzekerde mij de Directeur, dat niettegenstaande zich onder de leerlingen vele katholieken en israëlieten bevinden, daartegen nimmer eenig bezwaar was ingebracht. Soms treedt in plaats van den Directeur een ander leeraar of wel een leerling op in deze samenkomst, welke één kwartier duurt — niet langer, want *alles* gaat in Amerika vlug.

Op één dag der week — waartoe hier de Woensdag is gekozen — gaan de kinderen niet naar boven. Dan begeven zij zich dadelijk in de klasse waar zij hun eerste dagelijksche les zullen ontvangen, en gebruikt de „room-teacher" dat eerste kwartier om op gelijken trant de leerlingen toe te spreken, en zoodoende den band tusschen hem en de kinderen nauwer toe te halen.

De uitdrukking en vooral de functie van den „room-teacher" vereischt eenigen uitleg: Elk leeraar heeft n.l. zijn eigen klassekamer; niet hij, maar de kinderen verhuizen — wat een noodwendig gevolg is van de groote vrijheid die aan de leerlingen in de keuze der vakken gelaten wordt. Vanwege het gering aantal vakken dat ieder kind mag nemen, wisselt het dagprogram slechts weinig; steeds brengen dus dezelfde leerlingen het eerste morgenuur bij denzelfden onderwijzer door.

Over deze kinderen nu speelt de „room-teacher" als 't ware voogd; hij gaat na of zij bij andere leeraren hun plicht doen, onderzoekt om welke reden zij van school blijven, enz. enz.; in één woord, hij vervangt voor hen den directeur, die bij een school van bijna tweeduizend leerlingen natuurlijk niet tot zulke bijzonderheden kan afdalen. [1]

[1] In de „high school" te Kansas-city gaat men weder anders te werk: daar wordt iederen Vrijdag elke les tien minuten ingekort, en komen dan alle

Volks-school; school der gemeenschap. Aldus kan de Amerikaansche Hoogere burgerschool worden gekarakteriseerd. Dat zij steeds die beteekenis moge behouden! Want natuurlijk vindt men onder de leeraren sommigen die gaarne deze school op Europeesche leest zouden geschoeid zien: het schoolstelsel der knappe hoofden en knikkende knieën. Ieder is een dief in eigen nering, en ook menig Amerikaansch leeraar heeft dus liever geleerde dan flinke jongens. Doch moge het land der vrijheid nog lang Directeuren van Hoogere burgerscholen bezitten zooals die mij rond leidde met een bezeerden arm — de herinnering aan een leeraren-cricketstrijd en .... aan een nederlaag; een nederlaag zóó schitterend, dat er zelfs humoristische schetsjes van verschenen in een der dagbladen! Want de leeraren van de Hoogere burgerschool met dezen Directeur aan 't hoofd, hadden het deerlijk afgelegd — zeer ten genoege der toeschouwende leerlingen — tegenover de leeraren van de concurreerende school: the Manual training High school.

Dat deed ook *mij* plezier, want de Hoogere burgerschool met handenarbeid is ook mijn uitverkorene. Immers niet enkel op de lagere school dient handenarbeid ingevoerd, ook op de hoogere. En dat begint men meer en meer in Amerika te begrijpen. Daarom wil ik ten slotte nog even terugkeeren naar Kansas-city, naar de Manual training High school aldaar, op welke de Directeur der gewone Hoogere burgerschool zinspeelde in zijne toespraak op Commencement-day.

Denk hierbij niet aan een ambachtschool, al wordt er getimmerd en gesmeed. Evengoed als op de andere Hoogere burgerschool kan men verschillende wetenschappelijke leergangen volgen; zelfs wordt er latijn onderwezen. Doch men is er nog vrijer in het kiezen der vakken, en op de exacte wetenschappen wordt meer

kinderen te elf uur in het auditorium samen. In andere scholen wèèr anders, want den Hemel zij dank, de Amerikaan kent niet onze Staatsvoogdij, welke wel algemeen erkend *slechte* toestanden beter kan maken, maar verdere *verbeteringen* tegenhoudt. Want hiertoe zijn proefnemingen noodig; moet van de ondervinding van anderen partij kunnen getrokken worden; en hoe is vergelijking mogelijk, waar dwang alles op één leest schoeit?

de nadruk gelegd. Geenerlei getuigschrift wordt uitgereikt, tenzij de leerling minstens twee jaren handenarbeid heeft verricht, twee jaar geteekend heeft, twee jaar natuurkunde, twee jaar natuurwetenschappen en vier jaar zijne moedertaal heeft beoefend, benevens een zeker aantal te zijner keuze staande vakken. O, als de tijd niet drong, hoe gaarne zoude ik u rondleiden in de vier manual training klassen der jongens: het eerste jaar werken aan de schaafbank, het tweede jaar model maken en draaien, het derde smeden, het vierde machinewerk. Voor de meisjes bestaat het eerste jaar de handenarbeid uit naaien, het tweede uit kleermaken, het derde uit opmaken van costumes en hoeden, in het vierde worden koken en huishoudkunde onderwezen. Kenmerkend Amerikaansch was op den dag dat ik deze school bezocht, tot onderwerp in de afdeeling Koken het maken van roomijs gekozen. [1]

Werken te Kansas-city in timmerwinkel en smederij enkel de jongens, niet overal is zulks het geval; in Denver bijv. leeren de meisjes ook licht meubelmakerswerk, en aan het Bostonsche polytechnicum was in de smidse een schatrijke jonge dame aan 't hameren: zij studeerde uit liefhebberij in 't scheepsingenieursvak! Omgekeerd vindt men jongens in de meisjesklasse: op de jaarlijksche tentoonstelling der door de kinderen van de Manual training High school te Kansas-city vervaardigde voorwerpen — deugdelijk werk! — was de sierlijkste damesrok gemaakt door een jongen, die dameskleermaker wilde worden. Verbeeld u eens een Nederlandsch hooger burgerscholier die zulk een vak wilde kiezen! Niettegenstaande Thorbecke de school bestemde voor den ganschen breeden zoom der burgerij, wie zoude zulk een heiligschennis durven bestaan!

Terwijl op de andere Hoogere burgerschool de lessen veertig minuten duren, strekken zij zich hier over de dubbele tijdsruimte uit; doch steeds wordt zorg gedragen dat de wetenschappelijke les afwisselt met eene les in handenarbeid. Eenmaal 's weeks wordt er 's avonds in het groot auditorium een

[1] IJs met sodawater en vruchtensap is een dagelijksche versnapering, en daar zelfs in apotheken te bekomen.

voordracht gehouden, en zelfs personen van buiten de stad treden dan op.

Ja, ware de tijd niet te beperkt, gaarne zoude ik nog van andere scholen verhalen, niet enkel van burgerscholen, maar ook van lagere en van nog hoogere. Zoo herinner ik mij een lagere school, ver in 't westen, waar zeer juist de naam werd uitgesproken van Queen Wilhelmina, en men afwist van de drooglegging der Zuiderzee, die ontstaan was door een inbraak van de Noordzee. En hoe plat Nederland is: van af het dak van zijn huis kan men 't geheele land overzien! en wat de watergeuzen deden. Hoe daarna werkelijk *goed* werden opgezegd verzen van Longfellow en anderen. En hoe vervolgens in de hoogste klasse inderdaad aangrijpend fraai veelstemmig werd gezongen door de veertienjarige jongens en meisjes, waarbij een meisje met heerlijke sopraan de solo op zich nam. En hoe de kinderen in de laagste klasse vlugger wisten te tellen met breuken — zoo zeer een vereischte bij het gebruik van Engelsche maten — dan menig vaderlandsch scholier met geheele getallen. Doch wat mij nog het meest verwonderde — overwegende dat deze openbare scholen kosteloos zijn — was . . . de volkomen smetteloosheid der jongensboordjes!

Maar ik zoude natuurlijk ook dwaze dingen kunnen vertellen. Hoe te Minneapolis tengevolge van een fout in de belastingheffing plotseling het geld op was, en dus *alle* scholen, zoowel hooge als lage, zes weken vroeger moesten sluiten dan gewoonlijk; hoe het rapport van den Superintendent over de scholen in den Staat Missouri nooit meer dan 200 pagina's druk groot mag zijn — wat bij de uitbreiding van 's mans werkzaamheden wegens het stijgen der bevolking, ten gevolge heeft dat dit geschrift met een oogenbedervende letter wordt gedrukt; hoe men bezig was te Philadelphia een nieuwe Hoogere burgerschool op te richten, zóó weelderig, dat wegens gebrek aan geldmiddelen al drie jaar geleden de bouw was gestaakt — wat niet verhinderde dat alvast volkomen overbodige sterrekundige toestellen werden aangekocht. Hoe niet alle heeren leeraren ingenomen zijn met de damesconcurrentie, en verscheidene directeuren als hunne meening te kennen gaven dat de dames-leeraren goed zijn zoo lang ze jong blijven, maar dan een beetje wispelturig

worden „become frantic". (Zijn dan *oude* mannen-leeraren steeds zoo volmaakt?) 't Is waar, de meeste onderwijzeressen die ik zag en sprak, waren jong; en het was zelfs aardig om te zien met welk gemak zij met de jongens omgingen, ook al waren deze wel een hoofd grooter dan zij.

En dan zoude ik u van de Hoogescholen kunnen verhalen: sommige — zooals de beroemde Harvard University bij Boston — heel groot maar zeer eenvoudig; andere — zooals de Columbia University te New-York, troetelkind van milliardairs — meer dan vorstelijk ingericht. [1] Maar het bovenstaande is voldoende om eenig denkbeeld te geven van het Amerikaansche onderwijs. Niet dat ik u verlokken wil zulks hier in te voeren. Gij *kunt* dat niet, evenmin als hier huizen bouwen van drie en twintig verdiepingen. Ons land maakt een onderdeel uit van „the old country". Hoogstens kunnen wij *iets* van het nieuwe werelddeel leeren; eenige van de amerikaansche denkbeelden overnemen. Is na al het medegedeelde nog noodig nader aan te duiden welke? [2]

---

[1] Omtrent deze en andere hoogere inrichtingen van onderwijs zijn door mij eenige mededeelingen gedaan in de Februarivergadering van 1900 van het Kon. Instituut van Ingenieurs, waarnaar ik bij dezen verwijs.

[2] Omtrent de kosten van het openbaar onderwijs bevat de reeds aangehaalde studie van Prof. Rowe eenige gegevens, welke ik hieronder overneem, als wellicht niet onwelkom.

1897/98.	bevolking.	gemidd. schoolbez.	kosten p. inw. in guldens.	kosten p. leerl. in guldens.	percent der stedelijke uitgaven.
New-York (Manhattan en omgeving)	2,155,800	219,000	8.05	79.45	15.00
Philadelphia	1,305,000	143,400	6.95	63.35	15.43
Brooklyn	1,197,000	120,700	5.38	53.50	17.02
St. Louis	651,800	75,900	5.45	46.90	15.74
Boston	541,500	71,800	12.45	94.07	22.56
Cincinnati	383,000	35,800	6.40	68.42	13.09
Cleveland	370,000	41,400	8.33	74.42	—.—
Minneapolis	210,000	30,000	7.68	53.75	24.72

Onder stedelijke uitgaven zijn hier alle uitgaven voor stad en school begrepen, hoewel deze laatste — zooals reeds vroeger is medegedeeld — veelal niet uit de gemeentekas worden gekweten.

CYCLOON TE NEW-RICHMOND.

I

Minnesota — zoetklinkend woord! Een dier welluidende Indiaansche plaatsnamen welke alleen, maar dan ook eeuwigdurend, herinneren aan de oorspronkelijke bewoners. Zij klinken weemoedig, als een zacht gekreun, een bescheiden naklagen van wie hier eenmaal heerschten. Gelijk bij het voor 't oor houden van de koude, doode schelp men plotseling weder de zee hoort ruischen, en strand en duinen voor de oogen worden getooverd, zoo ook in Amerika, waar al het oude is als weggevaagd, rijst plotseling een beeld op van het verleden, wanneer een dier eigenaardige namen het oor treft, die op de kaart zoo vreemd staan tusschen al die Europeesche plaatsnamen, welke als bij vergissing over Amerika zijn uitgestort. Die Indiaansche namen worden zeer zacht uitgesproken, met eene geheel van het Engelsch afwijkende uitspraak; bijna onbestemd als droomwoorden, en niet wel in schrift weer te geven: zoo Missouri, Alleghany, Chicago, Wisconsin, Utah.

Minnesota beteekent land der wateren; doch denk daarbij niet aan Hollandsche rietplassen: duizende en duizende liefelijke meren en meertjes liggen er verspreid door het heuvelland, dat overdekt is met wolkig groen, stil weerspiegelend in het water aan den voet. En overal openen de bevallige golvingen van dat landschap wegwijkende uitzichten op andere, wegens het verschiet licht blauwende heuvelreeksen.

Het is er als Oosterbeek met den Hemelschenberg, gezien

van uit den trein, komende van Nijmegen; of als de glooiingen onzer hooge Veluwe, maar inplaats van heide, frischgroene weide of korenland — want de grond is zeer vruchtbaar. De boerenhuizingen liggen elk afzonderlijk verborgen in zwaar hout, en zijn alleen voor den ingewijde herkenbaar aan den windmolen, die zijn witten cirkel op fijnen steel hoog boven het gebladerte uitsteekt. Dáár moet het heerlijk wonen wezen: rustig, vredig, bekoorlijk . . . . .

Niet altijd. 't Is wat men noemt „een warme dag", en een warme dag is in Amerika *heel* warm. Het is voorjaar; die warmte is daarenboven erg vochtig, dus drukkend. Midden in den zomer, als de vocht uit den grond zal zijn getrokken, zoude men zich veel behagelijker voelen.

Daar pakken zich tegen den avond in het Zuidwesten dreigende wolken samen. Heerlijk! Verfrisschende regen derhalve! Maar . . . . wat is dat? Het is alsof de onderrand der zwarte wolkenmassa, die zich zoo scherp belijnd afteekent tegen den helderen luchthorizon, doorzakt; te zwaar wordt om zich zwevend te houden. Het doorzakkend wolkenzwart krijgt gedaante, neemt een trechtervorm aan, daalt altijd door — in de onheilspellende stilte welke aan den storm voorafgaat — altijd, altijd door, vormt eindelijk een lange kolom, bereikt de aarde . . . VLUCHT: dat is de cycloon!

De eerste beweging, onwillekeurig, is te vluchten in huis. Doch bedenk: tegen den cycloon is geen huis bestand. In den kelder dus! Ja, als uw huis van hout is, niet als het van steen is opgetrokken. Want een steenen huis zakt ineen — zooals een man door een beroerte getroffen — en valt *in* den kelder. Slechts bij een houten huis is de kelder tamelijk veilig, want het houten bovenstel waait van de fundeering *weg*, vliegt over den kelder heen. Waar cyclonen veelvuldig voorkomen, bouwt men dan ook dicht bij huis — zoodat deze vlug bereikt kan worden — een cycloonkelder: een zwaar gemetseld klein vertrek. Niet *in*, maar *bij* huis; opdat als de storm voorbij is gegaan, de opening niet versperd zij door de overblijfselen van de intusschen uiteengeslagen woning.

Misschien is dus buiten blijven veiliger, en dan plat op den grond liggen? 't Is moeielijk vooruit te zeggen, want de planken vliegen als splinters door de lucht, en allicht kan er zoo een u in zijne vaart doorpriemen. Zelfs stroohalmen snellen met zulk een vaart voort, dat ze als naalden geprikt worden in telefoonpalen. — In alle geval houd u terdege vast, want zelfs plat op den grond zijt gij niet veilig: hoog gras wordt afgeschoren, groenten worden uit den grond getrokken. De cycloon stroopt paarden het tuig af, en plukt kippen de veeren uit.

Die geplukte kippen heb ik niet gezien; ook niet gelet op de uitgetrokken groenten; doch het in telefoonpalen geprikte stroo zag ik wèl, en nog zooveel anders verbazingwekkends, dat ik mij nu zeer goed het antwoord kan begrijpen van een ouden Schot, die lang in Amerika als opzichter bij bouwwerken had rondgezworven, en wien ik — zeer benieuwd iets over cyclonen te hooren — vroeg: of hij er wel eens een had bijgewoond? Ja, antwoordde hij, drie; en de Hemel beware mij voor een vierden. Dat bevreemdde mij toen een beetje van den cordaten kerel; ik zoude er — geen kennende — om der curiositeitswille wel tien hebben willen zien. Doch na zelf de gevolgen van één cycloon te hebben nagegaan, gevoel ik met den Schot mede: de beschrijving van cyclonen *is* niet overdreven, *kan* niet overdreven zijn; de uitwerking is erger dan de verbeelding zich die kan voorstellen; zij is als het ware tegen-natuurlijk.

Wanneer ergens een groote ramp is voorgevallen, dan bemerkt men dat — men weet niet waaraan. Het is alsof er een gefluister gaat door de lucht, alsof ons oor geheimzinnige stemmen opvangt. Aldus toen wij te Minneapolis aankwamen, 's Woensdags 's morgens vroeg, na een paar dagen spoorreizens. Er *moest* iets gebeurd zijn, ergens, in den omtrek; en inderdaad vernamen wij weldra op ons vragen dat op den Maandagavond een cycloon het een paar uur in Noord-Oostelijke richting verwijderd stadje New-Richmond grootendeels had verwoest. Den Donderdagmorgen — den derden dag dus na de ramp — spoedden wij ons daarheen: Want voor wie zich op reis bevindt om wat te zien, is *alles* genot.

Maar daar gekomen, was het geen genoegen meer. Niet dat er iets „akeligs" was te zien: de verminkten waren reeds lang weggevoerd naar de ziekenhuizen, de dooden begraven of in de kerken nedergelegd. Ik had een soort Pompeï verwacht: waggelende muren, half gebroken — zooals op de welbekende plaat van de Leidsche buskruitramp — de ruïne van een stad. Niets daarvan, gelijk bleek toen de trein stilhield waar — zooals later uit den plattegrond volgde — het station had gestaan; in het drukste deel: het „business centre", waar de banken, hotels en de boekdrukkerij zich hadden bevonden.

Hadden bevonden; want dat zij er geweest waren, dat hier het zaken-deel van de stad had gelegen.... dat leerden wij eerst later uit de krant. Ter plaatse zelf zag men niets. Stel u voor een markt vol kramen en spellen, die de omheen staande huizen onttrekken aan het gezicht. Groote drukte en beweging op de enge kermisstraten, die als het ware een eigen stadswijk vormen. Kom de volgende week terug als de kermispret voorbij is: meer dan de afwezigheid van al het gewoel zal treffen de *leegte* op die markt. Want leegte treft het meest van alles; zelfs de eenzelvige mensch die niet van drukte houdt, heeft een afkeer van leegte.

Welnu, de indruk welken New-Richmond maakte, was die van *leegte;* bijna van een luchtledig. Rondomme de plaats waar de trein stil hield: in de verte als een cirkel van mooi groen van boomen, waaruit hier en daar keek een koket beschilderd huis. Maar daarvóór, op de vlakte — welke naar gissing vijfhonderd meter lang en twee honderd meter breed was: *niets.* Letterlijk niets. Ja, als men nauwkeuriger keek, bleek de voorgrond niet heelemaal leeg; maar in vergelijking met de afmetingen dier ruimte was dat niets: leeg. Nergens hooger dan een manslengte de overblijfselen van het verwoeste stadsdeel. Daar lag — alsof iemand dat netjes afgevlakt had — puin en wat hout. Geen lange planken, geen balken, geen halve daken of stukken vloer: slechts splinters hout. Ook geen gescheurde of op vallen staande muren: slechts puin. Wel zijn eenige boomen blijven staan. Waarom? *Zij hebben geen tijd gehad om te vallen.* Natuurlijk zijn alle bladeren weg, ook de

dunnere takken; maar wat wèl verbazing wekt: de bast is afgepeld; en zulks niet enkel aan de zijde waar de cycloon vandaan kwam, maar ook aan den tegengestelden kant — rondomme — en *dit tot op den wortel toe.* Onmogelijk zich in te denken dat deze boomen drie dagen geleden krachtig leefden; zij geven den indruk van reeds jaren dood te zijn.

Het gezicht der boomen is nog aangrijpender dan dat van de huizen-overblijfselen. Want van die boomen is nog genoeg over om — met den indruk van het mooie, doorgespoorde landschap nog in de oogen — zich die voor te stellen vol met zwaar, schaduwrijk groen. Doch van de huizen is te weinig overgebleven dan dat die resten op de verbeelding kunnen werken. Eigenlijk niets dan het gat, dat kelder was, en nu half gevuld is met balken en planken. Wat verder tot het huis behoorde, ligt daar niet omheen, dichtbij: maar is weggeblazen — misschien één, twee honderd meter ver.

Hoe de huizen er hebben uitgezien, is niet te zeggen; de meeste waren vermoedelijk eenvoudig: van hout; een of twee verdiepingen; enkele van steen. New-Richmond telde maar 2500 à 3000 inwoners. Doch zoek ter vergelijking niet in Nederland naar een stad van gelijk zielental. De steden liggen daarginder verder uit elkander dan bij ons; zij hebben dus een veel grootere beteekenis. Evenals in Europa oudtijds, zijn zij nog handelscentra voor de omliggende landbouwbevolking; en deze was rondom New-Richmond zeer welvarend.

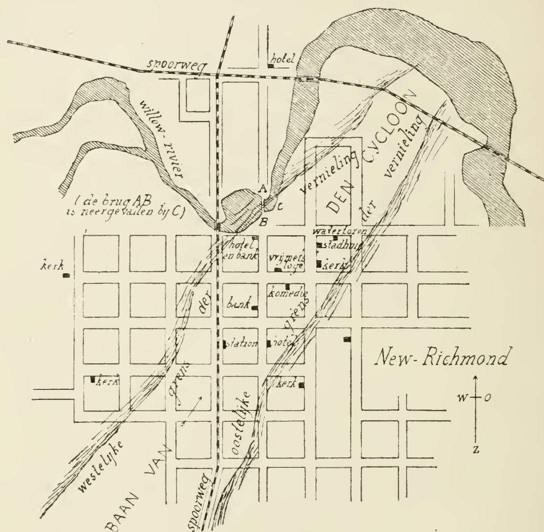
Dat stadje van zoo weinig zielen had dan ook waterleiding, elektrisch licht, een groot hotel, eenige banken, verscheidene kerken; zelfs een schouwburg (opera-house). Dagelijks verschenen er een tweetal couranten.

Evenals andere Westersche steden was ook deze stad ruim gebouwd, met breede elkaar rechthoekig kruisende straten, beplant met boomen; meer lanen dan straten.

Trouwens die wegen waren — gelijk veelal in het Westen — ongeplaveid, alleen van houten voetpaden voorzien; doch deze waren dan ook flink breed.

Zelfs waren sommige dier houten voetpaden weggevlogen; doch wat mij als ingenieur het meest trof, en begrijpelijk

maakt de waarheid van al hetgeen verteld werd, was dat een lange ijzeren vakwerkbrug — naar gissing zes meter breed en vijf en twintig meter lang — welke vlak boven het water der rivier was gebouwd, in haar geheel was opgenomen en op den eenen oever nedergelegd. Door den smak was natuurlijk al

het ijzerwerk verbogen en gekronkeld. Maar dat de brug inderdaad in haar geheel werd opgenomen door den cycloon, toen — boven het water zwevende — als een draaibrug gedraaid en daarna op den oever werd neergeploft, bleek duidelijk uit den ongeschonden toestand der landhoofden.

En *nu* zult gij wel willen gelooven, dat kippen levend geplukt en groenten uitgewied werden!

II

Onwillekeurig vraagt wie zulke gevolgen waarneemt, naar de oorzaak van het verschijnsel. De meeningen daaromtrent zijn verdeeld: De een neemt aan, dat om cyclonen te vormen in de eerste plaats noodig is een onnatuurlijke luchttoestand: een zeer warme en zeer vochtige luchtlaag onder eene, die zwaarder en kouder is. Wanneer dan dit onstandvastig evenwicht door de eene of andere oorzaak wordt verbroken, de luchtmassa beneden zich een uitweg boort naar boven, dan neemt die luchtstroom van lieverlede een draaiende beweging aan — evenals er een draaikolk gevormd wordt wanneer een watervat leegloopt door kleine opening.

De snelheid der opwaartsche luchtbeweging wordt onderhouden en aangezet door de warmte, welke vrijkomt als bij het omhoog stijgen een deel der waterdampen, tengevolge van de afname in luchtdruk, neerslaat en tot regen wordt.

Volgens eene andere theorie zijn cyclonen enkel warrelingen van den oostwaarts gerichten luchtstroom der gematigde streken.

De eerste verklaring vindt de meeste aanhangers. Deze beschouwen dus den cycloon als een reusachtigen schoorsteen, welke zich al draaiende voortbeweegt. In dien schoorsteen heerscht door het vrijkomen van de gebonden warmte der omhoog gevoerde waterdampen een hevige trek. Is dus de schoorsteen van onderen min of meer open, dan zal van alle kanten min of meer lucht toestroomen; zelfs een vliegende storm kunnen ontstaan, welke uit alle hoeken schijnt te waaien. En tevens zal de ronddraaiende en zich voortbewegende schoorsteenwand de voorwerpen, tegen welke hij op zijn baan stoot, rondslingeren en vernielen.

Op twee wijzen brengt dus de cycloon verderf: middellijk en onmiddellijk. Wat zich op zijnen weg bevindt, wordt fijngemalen; doch daar die kolom een betrekkelijk kleine middellijn heeft, zoude de vernieling slechts zeer plaatselijk wezen, indien niet de trek of zuiging naar boven zulke heftige windstooten deed ontstaan.

Bij den cycloon te New-Richmond waren beide werkingen duidelijk na te speuren: De boomen in het pad van de windhoos zijn niet omgevallen: er was geen tijd, en ook geen reden. Waarom eerder den eenen kant dan den anderen kant uit te buigen, terwijl als een razende de warrelwind rondomme draait, en alle takken en bladeren wegscheert? Maar aan den cycloonrand ging het anders toe. Daar zijn de boomen niet van hunne bladeren beroofd, maar met blad en al ontworteld; en zijn zij alle neergevallen met den top naar het pad van den luchthevel toe. Aan de oostzijde dus (het verschijnsel kwam uit het zuidwesten, en zette koers naar het noordoosten) liggen de boomen met de kruin naar het westen, aan de westzijde met de kruin naar het oosten.

Waar de lucht niet spoedig genoeg de zuiging kon volgen, veroorzaakte de luchtverdunning een soort ontplofling. Terwijl dus de huizen in het pad van den wervelwind werden fijngemalen, zijn de huizen die zich op den rand bevonden, staande gebleven, doch zijn de gevels welke naar die baan waren toegekeerd, naar buiten geperst. Evenals men van een poppenhuis den buitenwand kan wegnemen en dan alle meubels netjes gerangschikt in de kamers ziet staan, zoo zijn ook hier de huizen langs de grens der verwoesting geheel ongedeerd. Slechts ontbreekt de voorwand.

Aan zulk eene zuiging is eveneens het opheffen en draaien van de brug toe te schrijven. Ook die brug lag aan den rand van den cycloon. Het breede houten rijvlak, niet ver boven het water gelegen, verhinderde het opstijgen van de lucht daar beneden; er vormde zich dus boven dat rijvlak een luchtledig, en de brug werd in haar geheel omhoog gezogen. Zoo zwevende, kwam dit gevaarte onder den invloed van den wentelenden luchtstroom, werd door dezen gedraaid en ten slotte geworpen *in* de cycloonbaan.

De dubbele uitwerking van den cycloon maakt het tevens begrijpelijk waarom op het open veld de breedte waarover de verwoesting zich uitstrekt, zooveel geringer is dan in de steden. Op het open veld, waar niets de windhoos stoort, blijft de be-

nedenopening van den schoorsteen dicht bij den grond; dáár heerscht dus weinig trek, zoodat in hoofdzaak vernield wordt wat in onmiddellijke aanraking komt met de wervelende kolom. Gewoonlijk is het pad daar niet breeder dan dertig tot zestig meter. Te New-Richmond — een landelijke, ruim gebouwde stad — waren de omstandigheden minder gunstig dan in het open veld, doch niet zóó ongunstig als in een groote stad, waar de luchtkolom meer weerstand ondervindt door de in de hoogte verschillende huizenmassa. Vandaar dan ook dat te Richmond de breedte van het pad, hoewel veel grooter dan in de open vlakte, niet meer dan 300 tot 500 meter bedroeg, terwijl daarentegen bij den bekenden cycloon, welke in 1896 St. Louis bezocht, de verwoesting zich uitstrekte over een breedte van twee tot drie kilometer.

Zeer merkbaar was het verschil in breedte van den Richmondschen cycloon vóór en in de stad. Reeds een tiental kilometers voordat het plaatsje werd bereikt, speurde men nu eens ter rechter, dan ter linker de gevolgen van de windhoos. Het was alsof de cycloon langs de spoorbaan had geslingerd. Die spoorbaan volgde den loop van een zeer kleine rivier of beek; van een stroomdal derhalve; doch het dal had zóó flauwe glooiingen, dat zulks in gewone omstandigheden aan de aandacht zoude ontsnapt zijn. Doch het bewijst dat eene kleine inzinking van een overigens open en vlak terrein — niet Hollandsch vlak natuurlijk, maar met het vlakke van heuvelland — voldoende is om de richting van dit machtige verschijnsel te bepalen.

Al sporende naar het stadje, werd het eerst de blik getroffen door een smalle rij geknakte boomen; vervolgens door wat hakhout dat geheel van bladeren was beroofd. Somwijlen had over vrij groote lengte de cycloon geen spoor achtergelaten, alsof hij daar omhoog was gewipt. Maar dan weder, juist waar het riviertje zich wat dieper inkaste — de oevers dus het meeste beschut schenen — waren alle struiken en boomen ontworteld. Hier en daar was op het vlakke veld een boerenhuizing met bijbehooren geheel weggeblazen: de plek was nog alleen herkenbaar te midden van het akkerland, aan stompjes — niet hooger dan

heiningpalen — van de boomen, welke het huis hadden overschaduwd. Over honderde meters lengte lag dan in de richting, welke de windhoos had genomen, het bouwland bezaaid met splinters van planken; de meeste van niet meer dan een manslengte, sommige als een speer loodrecht in den grond gedreven. Van andere boerderijen was een deel van het huis weggerukt; maar blijkbaar was overal de baan zeer smal: slechts enkele tientallen meters.

Doch wàt dan ook in die baan lag, was vernietigd. Een ooggetuige — een hollandsche boer — verhaalde mij van een rijken collega, die in zijn schuur bij huis een twee honderdtal hammen had bewaard. Zijne woning bleef ongedeerd, maar de schuur was spoorloos verdwenen, en slechts één ham werd teruggevonden... op twee honderd meter afstand! Zelf heb ik in het stadje drukletters opgeraapt op een pleintje, zeker minstens een twintigtal meters verwijderd van de plaats waar de drukkerij had gestaan. De letters lagen op een kale plek grond: het huis zelf was blijkbaar nog veel verder weggewaaid. Veel bekijks had ook een maaimachine, welke de straat was overgevlogen en, tegengehouden door den stomp van een telefoonpaal, daaromheen een ijzeren knoop had gelegd.

III

Een honderdtal dooden — minstens; een paar honderdtal gewonden; over de millioen gulden schade, ziedaar het bedrijf van den cycloon *in* New-Richmond, ongeacht wat hij over een twintigtal kilometers vóór, een vijftiental kilometers voorbij het stadje uitrichtte.

Toen wij daar Donderdagsmorgens aankwamen, was een klein deel van het terrein — waar nog naar voorwerpen van waarde was te zoeken en ook nog dooden vermoed werden — met touwen afgesloten, waarbij streng wacht hielden vrijwillige troepen uit de omliggende plaatsen, in even eenvoudige als schilderachtige kleedij. Overal elders kon men ongestoord rondloopen. Slechts weinige bewoners waren nog aan het zoeken; er *was* trouwens niets te vinden: met de huizen was natuurlijk

ook het huisraad weggevlogen; die lieden waren letterlijk straatarm. Maar men hoorde geen gejammer; en de kodakker — „the kodak fiend", zooals men in Amerika het wezen noemt dat als een vlieg aast op alles wat fotografeerbaar is — werd door geen bedelaars lastig gevallen. Er waren honderde, misschien duizende kodakkers; de plaats scheen aan hen overgeleverd; maar wat bij dat krioelen der vreemden 't meeste trof, was de doodsche stilte. Er werd meer gefluisterd dan gesproken; ieder was blijkbaar onder den indruk van dat niet-verwachte, dat niet-denkbare. Maar toch zóó zacht sprak ik niet met mijne beide Hollandsche reisgezellen, of wij werden dikwijls staande gehouden door gewezen landgenooten. Niet ver van daar toch bleken zich velen uit den Gelderschen achterhoek te hebben neergezet. Aldus een tweehonderdtal te Baldwin-city, een paar uur van New-Richmond gelegen, van welke verscheidenen ook eens waren komen kijken.

Hun Nederlandsch was nog onverbasterd; niettegenstaande zij reeds een dertigtal jaren in Amerika verblijf hielden, was hun taal eigenlijk *te* zuiver. En ze klaagden er zelf over, dat zij, hoewel het hun goed ging, toch eigenlijk te veel bij elkander hokten. Dat is in 't algemeen het gebrek der Amerikaansche hollanders: zij hebben thuis niet kunnen leeren zich zelfstandig door de wereld te slaan, en dáár zien zij zulks van lieverlede wel in . . . doch dan is het te laat.

Ik vrees dan ook dat zij niet zulk een veerkracht zouden ten toon spreiden als de bewoners van New-Richmond deden. Nauwelijks drie dagen waren sedert de ramp verloopen, en toch waren deze reeds met den herbouw bezig. Op een groot bord te midden der verwoesting stond geschreven: hier worden timmerlieden gevraagd. En een bankier achtte zich bevoorrecht, dat de brand zijn woningplek had opgeredderd: nu kon men spoediger den nieuwen bouw aanvangen. Want gelijk meestal, was op den storm een brand gevolgd: de windhoos deed zich om zes uur 's avonds gevoelen, en de omgevallen kachels en lampen staken dadelijk de houthoopen aan. Doch de plasregen welke neerviel nadat de cycloon voorbij was gegaan, en die alles drijfnat maakte, verhinderde de uitbreiding van deze nieuwe ramp.

Ook die plasregen behoort tot de eigenaardigheden van het verschijnsel, en is verklaarbaar uit de condensatie van den waterdamp in den cycloon-schoorsteen. Zie hier hoe een ooggetuige het geheele verschijnsel beschrijft: „Van uit de verte kwam een zwarte onweerswolk opzetten; dichterbij gekomen, zag men die rondwervelen zooals de staande molensteenen in een oliemolen. Toen stortte alles met donderend gekraak ineen. Daarna een doodsche stilte, welke wel twintig minuten duurde, en vervolgens hevige wind en regen."

Ik vermoed dat het twintigtal minuten tot zeer weinige zijn in te krimpen: wie weet niet bij ervaring, hoe bij heftige gemoedsbeweging één secunde eene eeuwigheid toeschijnt? Denkelijk wees die stilte nà de vernietiging het tijdstip aan waarop het centrum van den cycloon voorbijtrok — immers iets dergelijks neemt men waar op schepen, welke zich in het middelpunt van een tyfoon bevinden.

Natuurlijk vonden vele wonderbaarlijke reddingen plaats, en niet minder hartverscheurende tooneelen. De laatste worden u gespaard: waar de menschen niet meer zijn dan mieren in een mierenhoop, waarin met een stok wordt geroerd, kan men zich niets te gruwelijks voorstellen. Van de wonderbaarlijke reddingen een paar voorbeelden: Een drietal menschen waren even vóór het losbreken van den storm uit huis gegaan om te kijken; de wind sloeg de deur op slot, zoodat zij buiten moesten blijven en schuilen tegen den muur. Het huis stortte in, de muur viel achterover en zij bleven ongedeerd, terwijl de personen, die zich in het huis bevonden, gedood of ernstig gewond werden. — Een ander vluchtte juist op het laatste oogenblik in zijne woning; nauwelijks had hij de deur gesloten, of hij stond weer in de open lucht: het huis was over hem heen weggewaaid zonder hem te deren.

Volgens personen die zoowel de gevolgen hadden gezien van dezen tornado als van dien, welke St. Louis teisterde, was de New-Richmondsche de meest vernielende, hoewel de andere, vallende in een groote stad, veel meer schade had berokkend: ruim 200 dooden en 25 millioen gulden verlies aan bezittingen.

Noch de eene noch de andere cycloon schrikke echter af van het bezoeken van Amerika. Voor wie couranten leest, schijnen windhoozen een dagelijksche gebeurtenis; in werkelijkheid berokkenen zij slechts zelden schade, en bijna nooit — het land is zoo ruim — wordt een zelfde plaats tweemaal getroffen.

De tornado's of cyclonen komen in den regel alleen voor in het voorjaar en in den voorzomer; in den zomer is de lucht in Amerika te droog, en kan niet den waterdamp leveren, welke noodig is om de zuigende beweging te doen voortduren. De cycloonbaan is meestal — evenals de hier beschrevene — naar het noordoosten gericht; en de strook, waarover het luchtverschijnsel zijne kracht botviert, is gewoonlijk nog geen veertig kilometers lang. De cyclonen komen voornamelijk voor in het noordelijke en in het middengedeelte van de Mississippivallei, alsmede in het noordelijk deel van het bekken der Ohio; doch zij zijn op lange na niet zoo hevig als de orkanen, welke in de golf van Mexico op dezelfde wijze ontstaan, en dan naar den Atlantischen Oceaan trekken, om zich te verliezen ter plaatse waar de lucht aan het wateroppervlak te koel wordt om aan de wervelende kolom nieuw voedsel te geven. In het achtjarige tijdperk 1889/96 zijn 368 cyclonen opgeteekend, welke op 207 dagen voorkwamen; doch slechts op 24 dagen werd schade van beteekenis aangericht (tot een totaal bedrag van 50 millioen gulden), en gemiddeld komen per jaar slechts drie ernstige gevallen voor. [1]

En nu kan men gemakkelijk uitrekenen dat de kans om door zulk een tornado getroffen te worden, uiterst gering is. Aannemende dat het pad van de windhoos gemiddeld 36 kilometer

[1] Sedert dit werd geschreven, heeft Galveston de bijzondere hevigheid der cyclonen in de Mexicaansche golf op nieuw bewezen.

In den nacht van 8 op 9 September 1900 vonden er zes à zeven duizend bewoners ($\frac{1}{6}$ der bevolking) den dood in het opgezweepte zeewater, dat de oeverlijn blijvend 250 meter landwaarts verschoof en vier duizend gebouwen geheel vernielde. De toegebrachte schade werd op 60 à 70 millioen gulden geraamd, en het is wel te begrijpen dat de stad ook nu nog niet de geldelijke gevolgen van die ramp geheel te boven is gekomen. (Febr. 1902.)

lang is en $^4/_5$ kilometer breed, zoo worden dus gemiddeld per keer 2680 hectaren min of meer verwoest; dus per jaar $2680 \times 3 = \pm 8000$ hectaren. Werd dus ons vaderland door tornado's zorgvuldig beploegd, zoodat geen plekje onbezocht bleef, dan zoude ieder landgenoot eenmaal in de 400 jaar de gevolgen van zulk een storm ondervinden. Kou vatten is dus veel gevaarlijker!

VIJFDE AVOND.

WERKERS.

I

Er is een tijd geweest dat men den Hollandschen jongen kon vinden in een hoekje van de huiskamer, met het hoofd tusschen de handen — om dat heelemaal af te sluiten van de wereld rondom — en met op schoot het boek dat vertelde van landen verweg, van vreemde menschen, vreemde zeden, van sprookjes van duizend en één dag: niet gedroomd, maar werkelijk doorleefd! Ontdekkingsreizen; en zoovele daaronder van Nederlanders!

Maar die tijden zijn lang voorbij; zelfs bij de wonderverhalen van Marco Polo zoude een hedendaagsche schoolknaap geeuwen. De lectuur der ontdekkingsreizen — een halve eeuw geleden reeds van mannenlectuur tot jongenslectuur geworden — is nu geheel van de boekenplank geschoven: de ontdekkingen op het gebied der wetenschap hebben die van het wereldoppervlak zouteloos gemaakt.

Doch den *man* heeft het einde der negentiende eeuw tot een nieuw soort ontdekkingsreizen gedrongen: tot de ontdekking van de wereld *om* ons, of juister gezegd, *onder* ons: de ontdekking van het leven en bedrijf der lagere standen.

Zoo is, terwijl onze eeuw dan toch minder dan eenige vorige die is van den arbeid der handen, juist de handwerker tot onderwerp van studie verheven, het sociale vraagstuk synoniem geworden met het arbeiders-vraagstuk, en de werkman de spil

waarom de wereld — schijnbaar althans — tegenwoordig draait. En zelfs de minst nieuwsgierige vraagt zich af: hoe leeft de arbeider?

Talrijk zijn dan ook zij, die deze vraag trachten te beantwoorden; die nauwkeurig cent voor cent nagaan de uitgaven van het arbeidersbudget. Slechts weinigen zijn verder gegaan en hebben zich tijdelijk gestoken in het *vel* van den arbeider, zijn zelf voor korteren of langeren tijd werkman geworden.

En juist dezen sloegen den rechten weg in; want wie zuiver wil beoordeelen *hoe* iemand leeft, die moet met hem mede *voelen*. Leven is gevoelen. Eerst zóó wordt begrijpelijk waarom de Romeinsche milliardair zelfmoord pleegde toen hem nog slechts enkele millioenen sestertiën overbleven: Van zijn standpunt beschouwd is die daad verschoonbaar; want wat hem restte, was te ver beneden zijn levensstandaard, — al ware ons dat overschot een schitterend fortuin geweest!

Om te weten hoe het iemand te moede is bij zeker inkomen, dient men den levensstandaard van die persoon te kennen; en het is dus niet voldoende om na te gaan hoevele guldens een arbeider verdient (het nominale loon), noch wat hij met dat geld kan uitrichten (het reëele loon), maar tevens is te beoordeelen in hoeverre dat reëele loon den arbeider in staat stelt te leven op de wijze die hem past. En nu geldt wel voor den arbeider wat geldt voor een ieder, zelfs voor den millionair: het aantal behoeften is onbepaald; naarmate meerdere wenschen vervuld zijn, ontstaan er nieuwere, grootere; maar toch — wanneer iedere stand in de maatschappij beschouwd wordt als een soort geheel — kan men van iederen stand den gemiddelden levensstandaard vinden; een zóó vaste maat zelfs, dat de uitdrukking „boven zijn stand leven" burgerrecht heeft kunnen verkrijgen.

Het nominale loon is dus niet enkel om te zetten in het reëele loon, het is tevens te toetsen aan het *sociale* loon, het loon dat noodig is om den stand op te houden. En om dat sociale loon te leeren kennen is het maken van aanteekeningen niet genoeg: men moet het arbeidersleven zelf mede leven. Niet velen hebben zulks gedaan, want dat eischt meer dan

penne-vaardigheid: physieke kracht, physieken durf — en daaraan is juist onze eeuw zoo arm.

Een van die pogingen om zich in het vel van den werkman te steken, is hier te lande algemeen bekend: „drei Monate Fabriksarbeiter", geschreven door Paul Göhre, candidaat in de theologie; in 1891 verschenen, en ook in het Nederlandsch vertaald. Daarin schildert die theoloog het leven in een groote machine-fabriek te Chemnitz, gelijk hij dat zèlf medemaakte als werkman; als werkman die geen bepaald vak verstaat: als de eigenlijke proletariër.

Betrekkelijkerwijze was Göhre's ervaring beperkt. Want de arbeiders in de machinefabrieken zijn voor 't meerendeel vakarbeiders, en wel van de beste soort; zij behooren tot de aristocratie der werklieden. Want de arbeid — dit wordt wel eens vergeten — heeft vele standen. Er is groot verschil in loon, en ook veel verschil in arbeid; en beide bepalen evengoed als in alle andere klassen der maatschappij, den stand.

Hoe verdienstelijk dan ook Paul Göhre's onderzoek is, daaraan kleeft het groote gebrek van eenzijdigheid. Een tweede gebrek is: de korte duur van zijn proef: zij duurde slechts drie maanden — al mogen voor wie zich zoo geheel buiten zijn stand zet, drie maanden een eeuwigheid schijnen.

Meer zien, langer zien, ziedaar dus twee eischen, waaraan — behoeft het wel gezegd te worden? — natuurlijk een Amerikaan heeft voldaan. *The Workers, an experiment in reality* [1], geeft de ondervinding weer van een schrijver van blijkbaar Hollandschen oorsprong: W. Wijckoff, die in de Julimaand van 1891 dicht bij New-York het werkmanspak aantrekkende, zulks tot de Februarimaand van twee jaar later, tot in San-Francisco droeg. [2]

Evenals Göhre is Wijckoff zeer godsdienstig; men zoude hem

---

[1] (London, W. Heineman) the East, 1898; the West, 1899.

[2] De Wijckoff's waren reeds vóór 1675 in Amerika gevestigd, zooals blijkt uit hun lidmaatschap van de Holland-Society te New-York, welke geen afstammelingen van jonger kolonisten toelaat.

bijna voor een aspirant-geestelijke houden. In het eerste hoofdstuk — hij is karig met mededeelingen over zijn stand — noemt hij zich echter onderwijzer; doch het blijkt dat hij hebreeuwsch kent, wat dan toch bij gewone onderwijzers niet het geval is. Wat daarvan zij, hij heeft in alle geval stouter schoenen aangetrokken, en veel ellende durven lijden.

Als werkman daalt Wijckoff natuurlijk evenals Göhre dadelijk af tot die categorie, welke in het Engelsch heet „unskilled labor", ongeschoolde arbeid, — wat misschien het best door „sjouwen" kan worden weergegeven, omdat alleen de dierlijke kracht: de kracht van dragen en sjouwen dier werklieden marktwaarde bezit. Bij de Nederlandsche volkstellingen heeft men in tegenstelling tot vakarbeiders, eene klasse van „losse werklieden" ingevoerd; als zijnde wie geen vak verstaat, ook aan geen vak gebonden; en al kan deze benaming tot eenige verwarring aanleiding geven (omdat onder „losse arbeider" ook dikwijls tijdelijke arbeider wordt verstaan) zoo wordt eenvoudigheidshalve hier die uitdrukking overgenomen.

Losse arbeider is dus Wijckoff, van af het oogenblik waarop hij des morgens bij zonneopgang het buiten verlaat, waar hij te gast was. Voor wie lust mocht gevoelen ook zulk een experiment te wagen, en niet weet hoe het aan te leggen, volge hier de beschrijving van den eersten dag:

De huisknecht was al beneden gekomen, onder eenig voorwendsel van vroeg op te moeten zijn, en noodigde me uit tot ontbijt. Hij had mij al dikwijls gezien in de oude plunje, welke ik dien morgen aan had, als ik uit jagen of visschen ging. Maar nu beschouwde hij mij blijkbaar met eene belangstelling welke met bevreemding gepaard ging. Aan tafel had hij over mijne plannen hooren spreken, en vermoedde blijkbaar wat ik in mijn schild voerde. Doch met onverstoorbare deftigheid hielp hij mij den ransel vast maken, en keek mij onder de porte-cochère achterna, terwijl ik mij haastte naar den grooten weg.

Na twee uur gaans was ik wegvreemd, maar dat deed niets ter zake: ik wist dat ik slechts westwaarts had aan te houden om eindelijk den Hudson te bereiken. Andere vraagstukken waren niet zoo gemakkelijk op te lossen; en nu, terugziende op de afgeloopen week (de hoofdstukken van het boek zijn gaandeweg geschreven, naarmate het ondervondene nieuwe stof leverde) vind ik mijzelf grappig naïef. 't Schijnt mij toe al jaren geleden. Ik had mij voor-

genomen geen vast werk aan te nemen, maar mijn eten en nachtlogies steeds te verdienen door eenig los werk te verrichten. Te dien opzichte had men mij allerlei raad gegeven. Zoo bijv. om een boek of tijdschrift mede te nemen, en daarop inteekeningen te zamelen: dat ware een goed voorwendsel om bij iedereen aan te kloppen. Dien raad had ik opgevolgd, en met de aflevering van een tijdschrift onder den arm, wandelde ik op den stofferigen, snikheeten landweg voort, nieuwsgierig om te weten in hoeveel tijd ik den Hudson bereiken en hoe ik mijn eersten maaltijd zoude verdienen.

De stoffige wandeling was zonder avonturen. Mijn ransel begon zwaarder en zwaarder te wegen. Van lieverlede, uit allerlei kleinigheden, werd mij duidelijk hoezeer mijne positie zich had gewijzigd. Ik had geen geld op zak, en dientengevolge voelde ik iets ontmannends; eene eigenaardige bedeesdheid kwam over mij. De wereld keek mij anders aan, of juister gezegd *ik* keek de wereld anders aan, en dit bemerkte ik heel duidelijk aan de wijze waarop men mij behandelde. Mijn „goeden morgen" werd niet zelden met een starenden blik beantwoord, en als ik ergens naar den weg vroeg, gaf men niet onduidelijk te kennen dat ik (een pak op den rug dragende) als een rondventer of marskramer ietwat verdachts had, en geen aanspraak mocht maken op consideratie.

Op een punt waar zich de weg in tweeën splitste, zat de houder van een dorpsbazar, in de schaduw zijner deurveranda (*porch*). Hij had zijn stoel schuin tegen den wand gezet, en zijne voeten rustten op de balustrade. Toen ik hem vroeg welken weg ik moest nemen, antwoordde hij eerst met alleen mij aan te zien, toen met een straal tabaksspeeksel, die de stof bij mijne voeten opritste, en ten slotte met eenige uitdrukkingen van minder wellevenden aard, die zooveel moesten beteekenen als dat hij 't niet wist en dat het hem geen drommel kon schelen, terwijl zijn blauwe oogen langs den gezichteinder waarden en eindelijk bleven rusten op de lange streep water, welke in de morgenzon schitterde als goud, en die van boven purper omzoomd was door het lage langgestrekte Long-Island.

Dat zich bewust worden van mijne nietswaardigheid was als een wonde aan de hand, welke bij elke aanraking schrijnt. Mijlen ver wandelde ik door, alvorens opnieuw genoeg moed te zamelen om tot iemand het woord te richten. Eindelijk, puffend en dorstig, klopte ik aan de deur van een verveloos houten huisje. De deur ging open en een oude vrouw boog zich tot mij; de erg vervallen, knokige rest van wat eenmaal een buitengemeen krachtige en rijzige vrouw moet geweest zijn.

Ik vroeg haar of ik het tijdschrift mocht laten zien, en zij noodde mij in haar koel vertrekje. Midden op den vloer lag een geel wasleeren karpet, waarop de tafel stond. Een geheele wand werd door het kookfornuis ingenomen; enkele stoelen met houten zittingen stonden tegen den anderen. Op den schoorsteenmantel prijkte een oude keukenklok, en ter weerszijde hing in ovale lijst een verbleekte photographie.

De oude vrouw wees mij een stoel aan, en ging toen naast mij zitten aan de tafel, met de belangstelling van een kind de prentjes bekijkende welke ik haar wees, doch zonder veel te luisteren naar hetgeen ik er bij vertelde — zooals mij toescheen. Toen, plotseling, zonder overgang — als bij een kind — namen hare gedachten een anderen weg; en mij sterk in de oogen ziende en de lange magere hand leggende op het opengeslagen boek, vroeg ze: ben je werkelijk een rondventer? En hare oogen werden zoo groot, dat ze als puilden uit de holle kassen waarover het tanige vel strak gespannen was.

Ik tracht inteekenaren te verkrijgen op dit tijdschrift, luidde mijn antwoord.

Ben je hier geboren?

Mijne ontkenning verschafte aan hare gedachten de gelegenheid tot uitweg, waar ze onwillekeurig naar zochten. En toen haastte zij zich mij te vertellen dat zij op deze plek geboren was en getogen, en daar ongeveer tachtig jaren had geleefd. Toch had zij niets van een babbelkous; wat zij zeide, was zakelijk en eenvoudig. Er was iets sympathieks in de wijze waarop zij — weenend zonder het zelf te bemerken — verhaalde van al de verliezen welke zij had geleden; hoe de een na den ander stierf, en eindelijk van haar geheele geslacht enkel de kleinzoon overbleef, met wien zij nu samen woonde. Doch zij liet geen enkele klacht hooren, en bij het dragen van zooveel zedelijke smart, scheen haar de armoede onverschillig, waarmede zij blijkbaar haar heele leven had moeten kampen. Zij weende zachtkens, met het hoofd op tafel, toen ze met spreken gedaan had; en geen vertroosting kon ik haar bieden zóó weldadig als haar het zelf-vertellen van haar leven was geweest. En toen ik zachtkens opstond en wegsloop, was hare ademhaling diep en rustig, als die van een gesust kind.

Daarna vermande ik mij, en klopte over vele kilometers lengte bij elk huis aan, waar ik voorbij kwam. De ontvangst was zeldzaam eenvormig: Nooit kwam ik verder dan het verzoek om mijn tijdschrift te laten zien. Steeds was het antwoord ontkennend; somwijlen in beleefden vorm, maar nimmer aan duidelijkheid te wenschen overlatende. Eens bracht ik het zelfs niet zoo ver: Een dikke negerin zag mij van uit hare woning het erf opkomen, en zich dwars voor de deur posteerende, riep zij mij over het grasveld toe: dat zij niets noodig had en ik door moest wandelen.

't Was nu bij twaalven, en ik was erg hongerig. Het vraagstuk: hoe een maaltijd te verdienen, was nu niet meer een onderwerp van belangrijke bespiegelingen, maar eischte dringend oplossing! Het verdrong alle andere gedachten. Een groot ijzeren hek aan den ingang van een kerkhof viel mij in 't oog. Een troepje kinderen in gescheurde kleeren en met sluike haren speelde bij de portierswoning. Een er van vertelde mij dat zijn vader „daar binnen” was, en wees in de richting der graven. Ik vond dan ook den doodgraver sterk zweetende, in een half voltooid graf staan, en bood hem mijne hulp in ruil voor een maaltijd. 't Was een Ier. Op zijn gemak leunend tegen zijn spade, nam hij mij kalmpjes op en bedankte toen voor het aanbod. Beleefd, maar alles

behalve spraakzaam, antwoordde hij, hoe ik ook pleitte, enkel: dat zijn „oude" niet thuis was.

Wat verder zag ik drie vrouwen, die een kip trachtten te vangen. Haastig bood ik aan haar te helpen, en vroeg een maaltijd tot belooning. Zij staakten hare jacht en keken mij ernstig aan, terwijl ik met alle welsprekendheid die in mij was, mijne hulpvaardigheid betoogde. Zij schenen het geval niets vreemd te vinden, maar zij deden zóó gewichtig en spraken in zulke afgepaste bewoordingen, dat ik het gevoel kreeg alsof er iets heel bijzonders aan de hand was, zoodat mij eigenlijk hare weigering een pak van 't hart nam.

Eindelijk, toen ik bijna het dorp Westport door was, vond ik iemand die het grasveld voor zijn huis maaide, bereid mij te spijzigen als ik zijn taak voltooide. Dat eindelijk werk krijgen was een heerlijke prikkel. Ik duwde de maaimachine voort met een ijver, welke mij zelf verbaasde, en rijkelijk was dan ook het middagmaal dat ik als loon voor mijne diensten genoot in een hoekje van de kraakzindelijke keuken.

Den heelen langen zomernamiddag ging ik zoo van huis tot huis, inteekening vragende op mijn tijdschrift. De pijnbank ware mij liever geweest, maar hoe anders met de menschen in aanraking te komen? Doch zelfs de boemelaars aan het spoorwegstation betoonden geen neiging om zich met mij in te laten.

Aldus ging de eerste dag van Wijckoff's zwerftocht voorbij. Hij was blijkbaar nog een nieuweling op vagebondengebied, en men hield hem niet voor een heuschen venter. Zelfs wilde hem den volgenden morgen een predikant, die hem huisvesting verleende, een scherp verhoor doen ondergaan; maar hij wist te ontsnappen. Geen wonder dat men hem niet vertrouwde: de houding van den werkman neemt men niet aan enkel door een oude jas aan te schieten; en hoogstens scheen Wijckoff een verloopen *heer*, iemand die betere dagen gekend had; een vriendelijke boerin gaf hem zelfs bij 't afscheid traktaatjes, en zinspeelde niet onduidelijk op de gevolgen van dronkenschap. En zoo geviel het dat, hoewel het hooien in vollen gang was en ieder boer zeker met beide handen een flinken knecht had ingehaald, niemand hem werk verschafte; hoogstens liet men hem wat hout hakken om den kost te verdienen; dikwijls gaf men hem dien zelfs liever voor niets. Want ons — die bedelaars en landloopers schuwen als de pest — treft misschien nog wel het meest de vriendelijkheid waarmede Wijckoff overal door de boeren wordt behandeld. Wat hem daarentegen het meest verbaasde, was: hunne ontwikkeling. Bij een hunner zag hij

zelfs Milton's werken op tafel liggen en eenige deelen van Emerson. Hoogst waarschijnlijk zwerft hier Wijckoff rond tusschen afstammelingen van het Angelsaksische ras. Las niet de moeder van een van Engeland's geduchtste agitators, weinig meer dan een dagloonersvrouwtje, haar jongen voor uit Shakespeare?

Meer en meer beseft Wijckoff hoe hemelsbreed zijn nieuwe positie verschilt van zijn vorige. Wij zagen reeds hoe het hem trof dat welgestelden zijn groet niet beantwoordden; maar hij twijfelde geen oogenblik of zijne armoede zoude hem dadelijk verbroederen met andere armen. Doch ook die armen bleken wantrouwend — ik vermoed echter omdat hij toen nog den juisten toon miste. Want later ging dat beter, hoewel noch de vele regen en wind die over hem heen gingen, noch de koude en ontbering waaronder hij leed, noch het ruwe werk dat hij steeds moest verrichten, hem zelfs op den duur konden ontdoen van de gevoelens en de ontwikkeling van een gentleman, en zulks onwillekeurig een scheidsmuur is blijven optrekken tusschen hem en zijne tijdelijke kameraden. Want — en zulks blijft altijd de zwakke zijde van dergelijke proefnemingen — wie zich in 't vel van den werkman steekt, moet (zooals reeds werd opgemerkt) steeds de gelijke worden van dien werkman van wien hij in ontwikkeling het verst afstaat: van den lossen arbeider; en dit heeft tevens het nadeel dat hij de werkmanstoestanden van uit een te laag standpunt ziet, wat veel ontneemt aan de waarde van het experiment. Gelukkig althans dat de Amerikaan Wijckoff niet is als de naar Duitschen aard bespiegelende Göhre, en dus ons meer zelf laat rondkijken, evenals dit een werkman zoude doen, en ook bijv. de mijnwerker Dückershoff heeft gedaan in zijn „How the English workman lives". [1]

Juist op het einde der eerste week is Wijckoff te West-Point aangekomen, waar de militaire academie van Amerika is gevestigd. Den nu volgenden Zondag bezoekt hij de kerk; dit doet hij altijd trouw, en gunt daardoor aardige kijkjes op den formeelen godsdienst. Nog sterker dan in de week, voelt hij

---

[1] London, 1899. King & Son.

in het bedehuis de klove, welke rijken en armen scheidt. Hierbij is echter in het oog te houden dat Amerikaansche kerken *buurt*kerken zijn; en aangezien armen en rijken daar te lande meestal ver van elkander wonen, naar zoo'n buurtkerk dus alleen óf rijken óf armen opgaan. Te West-Point, waar de door hem bezochte kerk midden tusschen de buitenverblijven der rijke New-Yorkers ligt, maakte hij dan ook met den koster de eenige onbemiddelden onder het gehoor uit. Buiten stonden een aantal koetsiers, palfreniers en kindermeiden; maar — zoo merkt hij op, wellicht niet zonder eenige ironie — die behoorden misschien tot een andere gezindte.

Ze zouden in onze Protestantsche oogen — aldus gaat hij voort — dan ook weinig gepast hebben bij dit welgekleede, rijke gehoor. De maatschappelijke stand dezer kerkgangers sprong dadelijk in 't oog; sommigen trouwens kende ik persoonlijk, en vanzelf volgden mijne gedachten hen naar hunne buitenverblijven, waar zij den namiddag zouden doorbrengen met zalig nietsdoen in koelte. En Maandag zoude dan voor hen opnieuw een reeks van gezellige samenkomsten en van gezonde ontspanningen aanvangen: die zomervrijheid van enkelen, welke alleen mogelijk is doordien zoovele duizende minder bevoorrechten nooit rust nemen.

Maar niet deze zoo duur gekochte vrijheid van beweging was het welke mij tot peinzen stemde. Want omdat deze rijken, thans in het bedehuis verzameld, zomerrust genoten, daarom waren zij nog geen leegloopers. Integendeel, mij was wél bekend hoe velen onder hen hard werkten, zéér nuttig werkten, zij het ook niet met de handen. Maar iets anders trof mij: het nieuwe gezichtspunt waaruit ik de klove bezag, welke rijkdom vormt tusschen zich en armoede. Want hier gingen enkel rijken op tot God, ja, zelfs was het alsof de atmosfeer van dezen tempel de armeren verdreef!

Ik had Sam — den staljongen van de herberg waar ik overnachtte — gevraagd: of hij niet mede ging ter kerke. Hij stond een oogenblik stil, met in iedere hand een leegen emmer, want hij had juist de paarden doen drinken. Strak zag hij mij aan, en de pruim tabak schoof van de eene wang naar de andere. Toen vroeg hij op bitsen toon: Vind je dat ik er uit zie als een modegek? Toen zeide ik hem dat ik alleen zoude gaan. Dien kant uit? terwijl hij mijne kleeren monsterde. Ik heb geen betere, luidde mijn antwoord. Wel ja, ga je gang maar; ze zullen je wel de deur uitzetten als landlooper, merkte hij droogjes op, terwijl hij zich in de richting der pomp verwijderde.

Later, in Chicago, vindt Wijckoff nog meermalen gelegenheid om op hetzelfde onderwerp terug te komen; en zeer kenmerkend

is het, dat juist gevoel van eigenwaarde den armeren Amerikaan belet de kerk te bezoeken. Zooals een zijner werk-kameraden het uitdrukt: „voor de éénpaards kerk — waarmede hij de kerk der inwendige zending bedoeld, welke de rijkeren in armenbuurten hebben opgericht — zijn wij te trotsch, en in de andere voelen wij ons even weinig thuis als in salons". En inderdaad het zijn salons, onder onsjes (al is het ook dat zij getuigen van zeer fijnen smaak) die kerken der Amerikaansche rijkelui, waar somwijlen — al naarmate de zitbank dichter of verder van den preekstoel verwijderd is — de plaats 500 tot 4000 gulden 's jaars kost!

Doch tusschen den eersten Zondag te West-Point aan den Hudson en de Zondagen te Chicago, ligt een lang stuk leven. Want na die inwijdende slenterweek vindt Wijckoff meer doorgaand werk; hard werk. En blijkbaar is hij physiek zwak, althans niet sterk in vergelijking met zijne nieuwe kameraden. Eerst helpt hij een militair gebouw sloopen, waarmede hij 4 gulden daags verdient. Een flink dagloon voor $9^1/_4$ uur werken van iemand die slechts handen heeft, niet waar? Doch Amerikaansche loonen zijn hoog. Na aftrek van kost en inwoning houdt hij daags 2 gulden over.

Met het aldus gemaakte spaarpotje trekt hij verder, en verhuurt zich als knecht in een zomer-pension. Daar blijft hij drie weken. Eigenlijk bevalt dit werk hem beter, al verdient hij behalve kost en inwoning maar 65 nederl. centen daags, en moet hij daarenboven de vloeren schrobben en de paden harken, zoodat hij van vijf uur 's morgens tot half elf 's avonds in touw is. Maar hier heeft hij een *eigen* taak, en bij dat sloopingswerk was hij maar een nummer in een ploeg werklieden.

En toch wordt door dat soort werklieden laag neergekeken op de bediendenwereld. Het is de fabel van hofhond en wolf: Liever een arme vrije dan een rijke dienstbare! En die dienstboden mopperen evenzeer, zelfs hoewel hun gemiddeld loon twaalf gulden bedraagt in de week. „O, ik wenschte dat ik rijk was en den heelen dag in een hangmat kon liggen," roept een jonge deern, die uitgeput door de hitte, zich neergooit in

een stoel, terwijl zij gluurt naar het bosschage, waar een dame langzaam heen en weer schommelt in zulk een netwerk. De oorzaak dier ontevredenheid is licht te bevroeden: de dienstboden zijn in *te* onmiddellijke aanraking met de rijkeren, en zij zien het leven dier rijkeren enkel van den genoegelijken kant. Wordt echter de wijze, waarop dit dienstmeisje het rijk-zijn opvat, niet door vele arbeiders gedeeld? Zoo ook teekent Göhre aan, hoe een geheele categorie arbeiders rijk-zijn en niets-doen gelijkbeteekenende voorrechten acht.

Maar hoe tevreden Wijckoff ook met dit knechtschap is — en daaruit blijkt duidelijk hoezeer beschaving bij hem de physiek getemd heeft (haast hadde ik geschreven: daaruit blijkt zijne ambtenaarsnatuur) — zijn doel is velerlei arbeid te leeren kennen, en dus maakt hij zich na drie weken weer vrij man en kuiert westwaarts voort; heeft aardige ontmoetingen met allerlei slag van menschen in en bij de dorpen, die hij doortrekt; leest kinderen vertelseltjes voor uit de tijdschriften, die hij nog altijd meezeult; keuvelt met een jongen, die op zijn twaalfde jaar van school werd genomen ten einde zijn ouders te helpen, maar die daar weer heen wil, al moet hij ook tot zijne meerderjarigheid wachten. Tusschentijds werkt Wijckoff op boerderijen, waar men hem — zijne armen en beenen zijn nu los geworden — gaarne huurt als knecht, tegen *f* 1.90 daags. Men ziet: ook bij den landbouw zijn daar de loonen hoog!

Dan gunt de schrijver ons een blik op het boerenleven, en hooren wij uit den mond der Amerikaansche farmers de klacht, die wij ook van hunne Europeesche lotgenooten kennen: De jongelui willen geen boer blijven: ze trekken allemaal naar stad . . .

Die klacht heb ik zelf vernomen uit den mond van niemand minder dan den apostel der mormonen: Brigham Young, dien men ook kan betitelen apostel van den landbouw. „Al die geleerdheid bederft ons — klaagde hij — wij kweeken letterkundige schooiers. Wij krijgen veel te veel advocaten en dokters, en er zouden vrij wat minder zieken en processen zijn, als wij maar aan 't landbouwen bleven! Maar wat daar aan te doen? De oude landen — Europa — zijn in de maling

(go through the mills) en ook wij komen er in: daar is niets aan te verhelpen." Aldus profeteerde mij de profeet.

Niets aan te verhelpen? Juister dan Brigham Young's beschouwingen en die van zoovele anderen, zijn — dunkt mij — die van boer Hill, die eindelijk zijn hart uitstort voor Wijckoff. Boer Hill heeft in stad fabrieken bezocht, en opgemerkt hoe daar de uiterste zuinigheid wordt betracht, hoe voortreffelijk daar de arbeid geregeld is. Eerst als het boeren op wetenschappelijke, fabriekmatige wijze zal geschieden, aldus luidt zijne gevolgtrekking, kan het boerenbedrijf zijn plaats hernemen in de moderne maatschappij.

En dit zal inderdaad in Amerika binnen niet al te lang tijdsverloop het geval zijn. Want klagen wij hier over slechte tijden, dáár is het vele boeren nog erger vergaan. In het oosten liggen tal van boerderijen braak — de bewoners zijn naar het westen getrokken, waar goedkoop land te verkrijgen was, hun bezit voor een appel en een ei verkoopend aan stedelingen, die van de huizen zomeroptrekjes maakten en het land woest laten liggen. Maar men geeft zich thans veel moeite om den Amerikaanschen boer (die tot nu toe te veel rekende op den rijkdom van den Amerikaanschen bodem, en dezen uitputte) juistere begrippen in te prenten omtrent het landbouwbedrijf. De boerderij moet een fabriek worden — zij het ook met al den onaangenamen nasleep van deze — zulks eischt de nieuwere tijd onverbiddelijk.

Doch Wijckoff is het niet te doen om landhuishoudkundige te worden; dus trekt hij verder, naar de boschbegroeide bergen, en zoekt werk bij de houthakkers. Deze werpen de door hen gevelde boomen in de bergstroomen, welke de stammen van zelve doen afdrijven naar de houtzaagmolens.

't Is een ruw leven onder die eigenaardige bevolking van mannen, half kinderen, half duivels, waarbij hij — zwakke oosterling — allesbehalve past. Hij heeft het dan ook hard te verduren, totdat hij den baas wint door hem te helpen optellen en aftrekken. Want dat is een moeielijk werk voor dien genialen ongeletterde. En zijne kornuiten dwingt hij eerbied

af door de wijze waarop hij bij het houtvervoer door overleg en slimheid goedmaakt, wat hem aan kracht ontbreekt.

Maar hoe aangenaam ook dat deel van zijn boek voor ons is, omdat er zulk een frissche boschgeur door heen waait — wij, die kennen willen het leven van den Amerikaanschen fabrieksarbeider, haasten ons hem naar Chicago te volgen, waar hij in de barre Decembermaand aankomt.

Een barre maand, want de winter is koud in Amerika; kouder dan hier, evenals de zomer er warmer is. Over de honderd graden Fahrenheit in den zomer (38° Celsius); meer dan twintig graden beneden vriespunt in den winter (11° Celsius), zijn niet zeldzaam. In bittere koude vinden wij dan ook Wijckoff als werkelooze zwervend door de straten van de millioenenstad, blijde als hij door pakjes dragen een „quarter” kan verdienen. „We zullen vreten, *vreten!*” (we'll feed) juicht Clark — Wijckoff's kameraad in 't ongeluk — hem toe als ieder hunner door het opladen van kisten sinaasappelen 50 Amerikaansche centen heeft verdiend. Te samen dus *f* 2.50, en zulks enkel om één kar te laden!

In Amerika is geld blijkbaar goedkoop. Maar daarom is het nog niet zoo gemakkelijk voor lieden die geenerlei vak kennen, om in zulke wereldsteden hun brood te verdienen. Er zijn daar te velen van zulk slag, terwijl daarentegen het platteland braak moet liggen wegens gebrek aan handen. Het duurde dan ook lang voordat Wijckoff vast werk kon vinden, en het had niet veel gescheeld of zijn kameraad Clark — een knap bankwerker, die met de minachting van een vakman neerziet op de andere werkeloozen — ware uit wanhoop den breeden weg opgegaan in de stad, waar harder gedronken wordt dan ergens anders, en „vrij ontbijt” — aldus staat op de uithangborden der kroegen te lezen — de hongerigen tot drinken aanspoort.

Maar eindelijk is Wijckoff geplaatst in eene fabriek; en hoewel de naam niet genoemd wordt, blijkt uit de beschrijving voldoende dat dit de beroemde fabriek van landbouwwerktuigen is, welke jaren geleden werd opgericht door Mc. Cormick — den uitvinder der maaimachine.

Wie Chicago bezoekt, verzuime niet die inrichting te gaan zien. Zij ligt vrij ver uit het centrum; aan het einde eener lange palissadeering, waarachter toren hoog planken zijn opgestapeld. De gebouwen dier fabriek zijn karakterloos; want de Amerikanen, hoe prachtlievend overigens, zijn spaarzaam wat het uiterlijk hunner fabrieken betreft. Niets verbaast hen dan ook zoozeer als de uitgaven welke men zich daarvoor in Europa getroost. Maar veel geld, véél meer geld dan in Europa, wordt daarentegen aan de werktuigen besteed. Niet uit weelde, maar uit noodzaak. Want zooals reeds moet getroffen hebben uit hetgeen Wijckoff mededeelde: de loonen zijn daar te lande zeer hoog; *f* 4 voor een los werkman die huizen sloopt, *f* 1.90 behalve kost en inwoning voor een niet-beslagen landbouwersknecht.... waar zóó betaald wordt wie slechts handen heeft, welk loon moeten daar niet verdienen wie èn met de handen èn met het hoofd arbeiden? In fabrieken is dan ook een loon van *f* 6 daags niets bijzonders; men vindt er werklieden die met *f* 10 daags betaald worden. Trouwens in New-York bedraagt bijvoorbeeld het metselaarsloon dikwijls 45 centen per uur — *Amerikaansche* centen — dus ruim één gulden.

II

Waar de loonen zóó hoog zijn als in Amerika, is het dus van het grootste belang een werkman uit te sparen door invoering eener machine of door verbeteringen aan te brengen aan de werktuigen. Uitvindingen op dit gebied worden dus niet, zooals in Europa, wantrouwend en aarzelend, maar onmiddellijk en gretig aangenomen. Wie daarvan het eerst gebruik maakt, kan zijne concurrenten door lageren prijs slaan; en dan moeten ook deze wel diergelijke werktuigen invoeren, zullen zij niet te gronde gaan. Daardoor heeft er voortdurend vernieuwing van machines en wijziging van fabricatie plaats; er wordt nimmer rustig doorgewerkt, altijd gezocht hoe te bezuinigen in tijd en op arbeid.

Er zijn bijvoorbeeld kleine ijzeren voorwerpen te gieten, massa's, altijd dezelfde. De modellen zijn dan immers in vormzand te

leggen, en vervolgens is dat zand vast aan te stampen? Juist zoo; maar doe dit laatste niet met de hand, het zoude te veel tijd kosten: neem liever hydraulische stampers. En voer het vormzand niet per kruiwagen aan: laat het uit trechters neervallen in den vorm; steeds — door een klep op bepaalde maat gesteld — in de vereischte hoeveelheid; niet meer, niet minder. Enkele secunden zijn dus voldoende; alle handenarbeid is vermeden. Nu zijn de vormen vol te gieten, dan af te koelen, vervolgens de gegoten voorwerpen er uit te nemen. Wat verkiest gij? Het vloeibare ijzer brengen naar de vormen, of de vormen tot dichtbij den smeltoven? Doch in beide gevallen ontstaat — omdat zoovele vormen vol te gieten zijn — een opeenhooping, een doolhof van vormkisten, waarover de gieter zal struikelen. En al de vormkisten of al dat vloeiend ijzer te vervoeren, zoude veel tijd en veel handenarbeid kosten.

Doe dus noch 't eene, noch 't andere: Maak een langen ijzeren band — iets als de randlijn van een etenstafel met half cirkelvormige boven- en ondereinden — een gesloten band dus, en trek dezen langzaam rond. Zet op die strook de vormen, een voor een, naarmate zij ter gieting gereed zijn, en laat hen zich zoo voortbewegen totdat zij bij den smeltoven zijn gekomen; giet ze dan vol — terwijl zij altijd door voortglijden — laat ze dan zich afkoelen — altijd voortgaande op den band. Zoodoende komen zij eindelijk vér van de plaats van vorming, vér van de plaats van gieting, tot waar zij voldoende zijn afgekoeld om de vormkisten van den band te kunnen nemen en snel om te keeren, zoodat vormzand en gietstukken er uit vallen. Vlug dan de ledige vormen weder op den band gezet; zij bewegen zich dan van zelf voort tot bij de vormers, waar zij er afgenomen worden en opnieuw gevuld. Daar is het vormzand intusschen ook weder aangekomen: Op een Jacobsladder gesmeten, wordt dat zand door dezen in een waterpasse goot gestort, waarin een schroef zonder einde rondwentelt, die het naar de trechters terugvoert. Zoo heerscht dus in alles een kringloop: nimmer houdt eenige beweging op.

Stel u den ijzeren band niet te smal, niet te kort voor. Feitelijk bestaat hij uit eene aaneenschakeling van kleine platte

wagens — een wandelend vlak — breed genoeg dat naast de daarop gestelde vormkisten de ijzergieter zich vrijelijk kan bewegen. De lange zijden van dit wandelend vlak zijn naar schatting een vijftigtal meter lang, — want anders zoude het ijzer geen tijd genoeg hebben om af te koelen.

Aan de eene lange zijde van het wandelend vlak staan de vormers: bij den eersten omzwaai ligt de smeltoven. Dáár tapt een werkman het vloeiend ijzer in een potlepel, welke opgehangen is aan een eveneens ovale baan van kleinere afmetingen, die aan de kapbinten der gieterij is bevestigd. Den gevulden lepel voortrukkende aan het hangijzer, springt dan de gieter op de wagens, loopt langs de vormen, en vult deze — steeds den potlepel aan het hangijzer voortrukkende. Eindelijk is de lepel aan den ommezwaai van diens baan gekomen: dan springt de man weder van het wandelend vlak, en voert den lepel naar den oven terug, om dien aldaar opnieuw te vullen.

Langzaam, zonder stokken, bewegen zich de gevulde vormen voort; volbrengen den omzwaai; om dan in gestrekte, doch tegengestelde richting vijftig meter voort te glijden, totdat, zooals reeds beschreven werd, bij den anderen ommezwaai twee mannen de vormkisten bij de handvatsels nemen en deze omkeeren, den inhoud uitstorten. Daaruit schept een derde — met een ijzeren gaffel gewapend — de gietsels op, om die op een hoop te werpen, waar er een straal koud water op wordt gericht, ten einde de afkoeling te verhaasten.

Niet enkel spaart dat wandelend vlak veel heen- en weer dragen en derhalve veel handenarbeid uit, maar ook de onontbeerlijke handenarbeid wordt gedwongen tot machinale gelijkmatigheid en snelheid. Want springt de ijzergieter niet bijtijds op de wandelende baan, dan worden de vormen niet gevuld — hij kan die niet tegenhouden: altijd door bewegen zij zich verder; een verzuimd oogenblik is dus niet in te halen. Zoo ook kan niet getalmd worden met het van de wagenreeks afnemen der vormen. Want dan zijn zij voorbij. De machine is hier dus niet in dienst van den mensch, doch de mensch in dienst van de machine, wordt door deze beheerscht, vormt er een onderdeel van, is niet een

daarnaast staand individu. Het eigenaardige dezer fabrieksinrichting is dus dat op die plaatsen waar de machine hersenen moet hebben, men er die aan heeft gegeven; het is eene *denkende* machine geworden: den mensch is de *wil* afgenomen, alleen het oordeel is hem ten gebruike overgelaten. Dàt is het geheim der Amerikaansche fabriek: het hoofd is er als het ware van den arbeider afgeschroefd en op de machine geplaatst: een in 't ijzer gezette, levende diamant.

Bovenstaand voorbeeld uit de groote Westinghouse fabriek te Oost-Pittsburg (Pa) — waar aldus de onderdeelen worden gegoten van de ook bij ons te lande ingevoerde luchtremmen — werd hier uit vele gekozen, omdat daaruit een leek duidelijker het karakteristieke der Amerikaansche methode van werken kan ontwaren, dan bij eene beschrijving der zoo ingewikkelde fabriek van Mc. Cormick het geval zoude wezen; al treffen ook bij een bezoek aldaar den oningewijde onmiddellijk sommige bijzonderheden: zoo bijv. dat de gieterij geplaatst is op de bovenste verdieping, ten einde zoodoende te voorkomen dat de tallooze kleine deelen waaruit de landbouwmachines bestaan, eerst naar boven en dan naar beneden moeten vervoerd worden. Nu dalen zij enkel nà hare geboorte, van verdieping tot verdieping, naarmate zij zich samenvoegen tot het vernuftig uitgedacht geheel. — Ook zoude het opvallen dat de eerste verflaag niet met een kwast wordt aangebracht: het geheele werktuig (voor zoover gereed) wordt in het roode bad gedompeld; bloederig als een pas geslacht en opgespleten schaap wordt het ijzeren karkas daaruit getrokken; op den vloer nalatende een spoor van dikke, roode droppelen, terwijl het bengelend zweeft naar waar honderde andere roode gedaanten — als ware het in eene slachterij — in lange rijen hangen te drogen. Zoo zoude het ook geen bezoeker ontgaan hoe op een der lagere verdiepingen, op één klein ijzeren onderdeel, vijf boren tegelijkertijd op vijf verschillende punten gaten boren, teneinde toch maar spoedig dat werkstuk gereed te hebben.

En zóó nauwkeurig werken alle werktuigen, dat van alle

maaimachines welke per dag worden gemaakt, men er slechts een tweetal geheel in elkander zet — om zich te overtuigen dat er niets aan ontbreekt. De overige worden zonder die te passen, dadelijk in kleine stukken verpakt, en zoo naar alle wereld-deelen verzonden. 't Moet wel: hoe zoude een fabriek welke dagelijks 1100 landbouwwerktuigen van verschillende soort aflevert, tijd hebben om wat niet past, bij te werken? Alles *moet* passen!

De Amerikaansche machine is derhalve de triomf der nauwkeurigheid, gelijk zij ook is de triomf der vindingrijkheid, en — in zeker opzicht althans — de triomf der goedkoopheid. In geen land ter wereld worden zoovele uitvindingen gedaan; wordt de werkman door den patroon zóózeer aangemoedigd om verbeteringen te bedenken. Er zijn fabrikanten die gaarne alle onkosten van de proeven betalen, den werkman helpen patent te nemen, en enkel als voorwaarde stellen dat zij in hunne fabriek de uitvinding kosteloos mogen toepassen. Want *iets* — een heel klein beetje maar — vooruit te zijn op een ander, beteekent: fortuin maken.

Gebrek aan handen, hooge loonen — misschien ook de bescherming tegen invoer van buiten (welke den prikkel niet wegnam, omdat binnenlands genoeg bleef te wedijveren) ziedaar wat Amerika, waar zulk een behoefte bestaat aan de voortbrengselen der industrie, gemaakt heeft tot het eerste land der wereld op het gebied van nijverheid. — Maar hebben dan die werktuigen niet èn velen broodeloos gemaakt èn de loonen doen dalen? Integendeel: over het algemeen genomen zijn de loonen steeds gestegen, en is het aantal werklieden altijd door grooter geworden. Zoo bedroeg in 1850 het gemiddeld jaarlijksch loon van alle werklieden in de nijverheid (mannen, vrouwen en kinderen dooreengerekend, doch klerken en hoogere beambten buitengesloten) *f* 620, twintig jaren later *f* 750; nog twintig jaren later (1890) *f* 1110. [1]

Maar dit zijn nominale loonen — zult gij tegenwerpen — en

[1] C. D. Wright, in diens reeds aangehaald werk.

misschien zijn in evenredigheid, of nog sterker, de prijzen der levensmiddelen en andere behoeften gestegen? Integendeel, over 't algemeen zijn die prijzen eerder iets gedaald. Carroll D. Wright, „United States commissioner of labour", geeft daarvan vele voorbeelden; en niet slechts zijn de levensmiddelen dáár betrekkelijk goedkoop, maar de bekende fransche economist Levasseur wijst er zelfs op dat deze zóóveel goedkooper zijn dan in Frankrijk, dat Fransche stoombootlijnen op Amerika, te New-York en niet te Havre hare waren inslaan. [1]

En terwijl in 1870 maar 6,6 ten honderd van de geheele bevolking werkzaam was in de industrie, was zulks bij de laatste volkstelling (1890) reeds met 8,8 ten honderd het geval — of wil men absolute cijfers: het arbeidsleger is van nog geen $2^1/_2$ millioen, op meer dan 5 millioen sterkte gebracht.

Als gevolg van het hooge loon — het hooge reëele loon — leeft de Amerikaansche werkman beter dan de Europeesche. Dit valt waarlijk niet te verwonderen waar hij $^1/_3$ meer verdient dan de Engelschman (toch reeds het voorwerp van afgunst der overige Europeesche werklieden) en bijna eens zooveel als de Franschman. Zijn levensstandaard is dan ook een geheel andere: hij bewoont een ruimer huis, eet zeer goed, en kleedt zich, als 't werk is afgeloopen, zeer netjes, evenals zijne vrouw. Zóó zorgvuldig is men daar op zijn persoon, dat ik machinisten gehandschoend op de locomotief zag staan, ten einde na afloop van hunne taak, weer „heer" te kunnen zijn.

Dat niet alleen in hotels, en door rijkeren, zooveel en zoo dikwijls warm wordt gegeten, moge uit de menu's van Wijckoff blijken, nadat hij als los werkman of sjouwer in de fabriek van landbouwwerktuigen is aangenomen. In zijn kosthuis bestaat het ontbijt — dat om 6 uur des 's morgens genuttigd wordt — uit maïspap, vleesch, aardappelen, koffie en brood. Het middagmaal uit: gekookt vleesch, fijngewreven aardappelen, gestoofde tomaten, brood, koffie, en tot besluit een pompoentaart.

Voor dit alles betaalt hij — met inbegrip van zijn kleine,

[1] L'ouvrier américain. Paris, Larose, 1898.

afzonderlijke slaapkamer — *f* 10,60 per week, terwijl hij *f* 22,50 verdient. Derhalve houdt hij wekelijks 12 gulden over.... niet veel voor een Amerikaan, doch bedenk: 't is maar een prul van een werkman; hij is niet sterk en kent geen vak. Wie zijn ambacht verstaat (en dat is het geval met zijne medekostgangers, die meest op stuk werken) verdient al spoedig *f* 37 's weeks, en kan dus aardig sparen.

Spaart echter de Amerikaansche werkman? Daar zijn er die sparen; maar het is geen regel. Niet slechts omdat wie veel verdient, gaarne veel uitgeeft, maar ook omdat de Amerikaan zóózeer overtuigd is dat *morgen* nog zooveel meer zal brengen, dat het dwaasheid ware zich *heden* te bekrimpen!

Zóó gaat het ook in de huishoudens: „Van het geutwater dat wij wegwerpen, zou eene Europeesche huisvrouw nog soep koken!" roept eene werkmansvrouw triomfantelijk, — de spilzucht zich tot eere aanrekenende. En brengt niet die overdaad onze middeleeuwen in herinnering, toen Europa ook nog jong was; en de steenhouwer die een stuiver daags verdiende bij den bouw der Bossche kathedraal, den pot met erwten omstootte met den voet, als zijnde zulk eten te min voor wie op zulk loon kon bogen! Inderdaad, bij Europa vergeleken, is Amerika nog zeer jeugdig; onze gouden tijd is voorbij, en reeds is de avond gevallen, terwijl dáár nog steeds de zon stijgt! [1]

Toch treft misschien nog het meeste in Wijckoff's boek, dat hoezeer de omstandigheden dáár anders zijn dan in de oude wereld, de werkman er toch dezelfde mensch is. Daar zijn er die hard werken, ten einde zooveel mogelijk te verdienen; maar er zijn daar ook niet weinige lanterfanters. Wijckoff ontmoet er velen die, zoodra de baas den rug heeft gekeerd, het zich gemakkelijk maken. 't Is waar, het zijn meestal emigranten;

[1] Levasseur heeft in zijn reeds aangehaald werk een uitvoerige studie gemaakt van het Amerikaansche arbeidersbudget. Daaraan zijn nevenstaande gemiddelde cijfers ontleend, waarnaast ter vergelijking gesteld zijn gemiddelden getrokken uit de cijfers, welke de „Vragen des Tijds" in 1892 gaf voor Nederlandsche arbeidersbudgetten. Hieruit blijkt ruwweg, dat de voeding in ons land 10 pCt. meer van het inkomen vordert, zoodat 10 pCt. minder beschikbaar blijft voor

want geboren Amerikanen treft men zelden aan bij Wijckoff's kornuiten, de „unskilled labor". Toch is er ook wel inlandsch „skilled labor" die van bedaard werken houdt. Hieromtrent haalt Wijckoff een leerrijk voorbeeld aan uit de fabriek te Chicago: Wie des morgens ook maar één minuut te laat aan de poort komt, moet wachten tot het eerste schaft, en verliest dus $2\frac{1}{2}$ uur arbeidens. Zoo geviel het dat twee vernissers, die per stuk werkten, een schaft moesten verzuimen. Maar desniettemin hadden zij dien dag ten slotte evenveel werk verricht als gewoonlijk. Die $2\frac{1}{2}$ uur waren dus ingehaald, en — zegt Wijckoff — feitelijk hadden zij wel iederen dag te laat kunnen komen. Maar dan zouden de opzichthebbenden dat gemerkt hebben, en de prijs van het stukwerk lager zijn gesteld.

En evenals in Europa, zijn er ook dáár onbezonnenen, die denken dat in groote steden eerder werk is te vinden dan elders, en zoo de reeds overvoerde werkmansmarkt nog meer

---

verschillende uitgaven. Ten einde te doen zien de verhouding tusschen beide rubrieken van uitgaven bij hoogeren levensstandaard, zijn tevens medegedeeld een tweetal budgetten van meer welgestelden.

Tijdens mijne aanwezigheid in Amerika werd in de couranten als minimum dagloon, noodig om volgens den Amerikaanschen standaard te leven, $1\frac{1}{3}$ $ gerekend, dus een weekloon van 8 dollar.

PERCENTISCHE VERDEELING.	MASSASU-CHETS 1883.	NEW-YORK 1891.		WISCONSIN 1895/96.	COLORADO 1891.	NEDERLAND 1892.			PARIJS. jaarl. inkomen	NEDERL. 1897. jaarl. inkomen
Inkomen per week.	14.5 $	6.9 $	16.4 $	10.3 $	10.9 $	f 14.90	f 9.88	f 6.14	20,000 fr.	f 13,000
Huisvesting. .	19.7	21.4	19.2	17.3	15.1	13.9	14.8	14.3	16.4	16.6
Vuur en licht.	4.3			6.5	6.6	8.0	8.9	4.1	4.3	3.0
Voeding. . . .	49.4	43.2	34.3	46.2	43.8	53.0	53.4	58.1	29.4	30.3
Kleeding . . .	15.9	15.7	14.7	13.9	15.3	18.8	14.5	12.8	12.7	15.2
Andere uitgaven	10.7	19.7	31.8	16.1	19.2	6.3	8.4	10.7	37.2	34.9

drukken. En dan zijn er ook in genoeg aantal, die — al konden zij werk vinden — liever niets uitvoeren, en zoo zij getrouwd zijn, van den arbeid hunner vrouwen leven. Ook zijn er sletten van vrouwen en slechte huishoudsters. En evenmin is er aan dronkaards gebrek. Weet gij dat in Amerika aan drank ongeveer 700 millioen dollar wordt besteed, tegen maar 963 millioen aan ander voedsel? En toch is het verbruik aan sterke dranken maar 5 liter per hoofd, tegen ruim 8 liter hier te lande!

Over 't algemeen genomen wordt er echter in Amerika hard gewerkt, en je krijgt zelf lust om de handen uit te slaan: 't is aanstekelijk. En hard werken wil niet zeggen zwaar werken — daar zijn de machines voor — maar snel werken, héél snel. Zoo werd van uit Zwitserland eene bestelling gedaan voor werktuigen benoodigd bij de horlogefabrikatie. Maar men heeft de Amerikaansche werktuigen terug moeten zenden: zij waren op zulk snel werken ingericht, dat de Zwitser er niet mede terecht kon, en òf minder arbeid leverde inplaats van meer, òf slecht werk. De handigheid om zóó veel en tevens zóó goed af te leveren, kon hij zich niet eigen maken.

Doch om u dit recht duidelijk te maken, wil ik u wederom in een fabriek brengen; en wel in eene, waarmede ieder Nederlander vertrouwd is: den houtzaagmolen. Wie kent dezen niet: langs een breede planken helling wordt statig een boom omhoog gezeuld, met een ketting om den hals. Boven getrokken, bevestigt men dien stevig, als een boosdoener, met kettingen op eene slede. En dan — alsof zij zich bewust waren van een droeven plicht -- ernstig, langzaam, gaan op en neer de raamzagen, en zagen zuchtend den boom tot planken. Gij hebt allen tijd om die bewegingen te volgen: het gaat zóó langzaam, dat men bijna verwacht den boom intusschen takken en bladeren te zien krijgen!

Doch nu zal ik u den Amerikaanschen houtzaagmolen beschrijven, en dat doen terwijl wij nog buiten staan, want eens daarbinnen, is uitleggen niet meer mogelijk: Het sissen der bandzagen, het huilen der cirkelzagen, al die geluiden als van

een menagerie in opstand, verdooven de menschelijke stem. De werklieden spreken dan ook in die fabriek slechts met teekens: met opsteken of krommen der vingers.

Alsof de balken en planken innerlijk leefden, zoo vliegen ze voort: schieten als slangen, met den smallen kant naar voren, over rollen, welke — terwijl zij om haar spil wentelen — aan het hout een vooruitsnellende beweging geven. Of wel vlijt dit zich in de breedte op een rij kettingen zonder eind, om zoo, als een bataljon soldaten, tegen een helling te worden opgevoerd. Slechts een enkele maal wordt balk of plank door menschenhand aangeraakt: de machine overheerscht, en dwingt ook hier den mensch te arbeiden in haar eigen, onverbiddelijk tempo.

De houtzaagmolen, welken ik hier op het oog heb, ligt evenals zijne buren, tamelijk hoog boven den oever der rivier, welke de balken aanvoert. Kilometers ver komen deze eenzaam afgevlot; voor elken molen steeds geleid tusschen drijvende balkenwanden, zoodat verwarring niet mogelijk is, en elke fabriek haar eigen hout ontvangt. Vanaf het gebouw tot aan het water, ligt een smalle, hellende balk, waarover — op rollen — een ketting zonder einde is gespannen. Op bepaalde afstanden draagt die ketting klauwen of pennen. Aan den waterkant slaan een paar mannen hunne haken in een vlottenden boomstam, drijven dien naar den ketting en geven hem een daaraan evenwijdige richting, zoodat hij, door de klauwen gepakt, naar boven zeult.

Boven — in de fabriek — vormt de vaste balk, waarop de ketting zonder eind voortrolt, den top van een ter weerszijden afhellend vlak — als de nok dus van een huisdak. Dáár schieten metalen vingers plotseling omhoog en werpen de boomstammen — naar keuze — ter rechter of ter linker, op een der beide afhellende vlakken. Stommelend rollen zij daarlangs naar beneden, tot waar zij stuiten tegen twee metalen klauwen. Hier blijven zij liggen, onbewust van het lot dat hen wacht. Want worden die klauwen neergedrukt, dan rolt de eerste daartegen leunende boomstam iets verder, tot tegen den derden klauw, den „nigger." En tezelfder tijd gaan dan de beide andere klauwen weer naar boven, en scheiden zoo den veroordeelde van zijne kameraden.

Nu is het einde daar: Eerst wordt hij handelbaar gemaakt. Want een rolronde stam is te zeer geneigd zijn eigen weg te gaan, en men kan er geen tweeden op stapelen. Er zijn dus twee ligvlakken aan te zagen — niet te breede — een tiental centimeters is voldoende.

Gaan wij na hoe deze bewerking geschiedt: Wordt de klauw, welken men nigger noemt, naar beneden gedrukt, dan rolt de nu nog ronde boom op eene slede, op welke hij stuit tegen twee ijzeren staanders, waarin grimmige haken zitten, die hem vastgrijpen. Deze staanders kunnen iets voor- of achteruit gesteld worden, zoodat de stam juist zóó komt te liggen, dat bij het voorbij trekken langs een bandzaag, een schaal ter gewenschte dikte — niet meer, niet minder — van het hout wordt afgenomen. En nu stormt de boom langs die bandzaag, en vliegt terug, en danst — als door een onzichtbare macht opgeworpen — in zijn geheel omhoog, wentelt tevens een halven slag om, en vliegt op nieuw langs de bandzaag en nog wellicht eenmaal daarna. Dan houdt de slede stil aan den anderen kant der zaag.

Dat intusschen de beide mannen — die op de slede naast de staanders zijn geplaatst — bij dat heen en weer rennen, niet als kanonkogels er zijn afgeschoten, is een raadsel. Want dat terug rennen van de slede geschiedt met de snelheid van een trein. In de hier beschreven fabriek bedroeg de snelheid 30 kilometers in ’t uur — dus evenveel als van een lokaaltrein; in andere houtzaagmolens vond men zulks niet genoeg; en heeft aan de slede 50 kilometers snelheid gegeven — bijna dus die van een sneltrein. En zoo worden die twee mannen in enkele secunden een vijftiental meters vooruit gestooten, om dan slechts weinig minder snel, terwijl de bandzaag door het hout krast, den tegengestelden weg af te leggen.

Wat zullen die arme drommels zwaar betaald worden, roept men onwillekeurig uit! Neen, toch niet zoo bijzonder; althans voor Amerika. Zeven en een halve gulden per dag. Immers het zijn slechts machines: hun eenige taak bestaat in het juist stellen der staanders, waartegen de boomstam rust. En zij be-

oordeelen dit niet — dat zoude ook bezwaarlijk gaan — maar een derde persoon, die achter de bandzaag geplaatst, er beter zicht op heeft, geeft hiertoe zijne bevelen. Die man wordt goed betaald, al wordt hij niet heen en weer gestooten en mag hij stil op zijn post blijven: hij ontvangt *f* 17.50 daags. Maar toch moet ook hij hard werken, met handen en voeten; en wel bliksemsnel. Met den voet regelt hij het op- en neergaan der beide straks genoemde klauwen, welke op het hellend vlak de boomen al dan niet tegenhouden; met zijn eene hand grijpt hij de kruk welke den derden klauw, den nigger, regeert; terwijl de andere hand rust op de kruk van de klep, welke stoom toelaat aan de eene of de andere zijde van den langen smallen zuiger, welke vast verbonden is aan de slede, die langs de bandzaag snelt, en haar aanzuigt of afstoot. En die derde klauw: de nigger, doet het zware werk; van daar zijn bijnaam. Hij is het die den boomstam, door plotseling omhoog te springen, een halven slag omwentelt opdat deze aan de tegenover gestelde zijde worde gevlakt; maar voor den beschouwer — die bij de duizelingwekkende snelheid der bewegingen geen tijd heeft zich rekenschap te geven — is het alsof de boom krimpend van pijn wegens de ondervonden eerste verminking, in woede opvliegt, en terugvallend, zich kermend wentelt op het bed der smarte.

En niet slechts moet de man bij de bandzaag alle krukken regeeren, hij moet tevens door een wenk met den vinger — in dit geraas zoude niemand hem verstaan — door opsteken of krommen, de mannen op de slede den gewenschten stand van den boom aangeven. Zijn dagelijksche *f* 17.50 zijn dus wel verdiend! Trouwens zoo hij aarzelt, moet de geheele fabriek wachten: zijne vlugheid van werken bepaalt den houtaanvoer naar de verdere zagen. Want nu moet de zoo geschonden stam dadelijk in planken worden verdeeld, dan de planken op breedte gesneden, eindelijk op bepaalde lengten gekort.

Met geklauwde spaken bonzen de mannen der slede den afgevlakten stam op een hellend vlak, waar kettingen zonder einde, met pennen voorzien, hem dwarsliggend naar boven sleepen. Daar ontmoet hij een lotgenoot, evenzoo verminkt door de band-

zaag aan de overzijde — waar eveneens een slede met twee arbeiders bemand, als een weverspoel heen en weer vliegt.

Beide stammen worden vervolgens op een rollentafel gelegd, d. w. z. een tafel welker bovenvlak door rollen wordt gevormd, die, ronddraaiende om spillen, de stammen door wrijving vooruit doen schieten.

Maar niet meer dan twee stammen tegelijkertijd tot planken te zagen, ware tijdverlies: op elken boom wordt dus een tweede gestapeld; en zoo — twee hoog, twee breed — vatten hen de zenuwachtig op en neer trillende raamzagen, welke zij verlaten als planken.

Geen oogenblik rust wordt het hout gegund: de vier tot mooten gesneden kameraden worden onmiddellijk twee aan twee gescheiden. Twee worden ter linkerzijde op een andere rollentafel gelegd, twee op een andere rollentafel ter rechter. Aan 't eind dier tafels gonzen begeerig de cirkelzagen — verscheidene naast elkander, op verschillende onderlinge afstanden geplaatst: want de planken zijn naar gelang ronding en dikte van den boom, op verschillende breedten te snijden. Op 't oog moet de werkman schatten, welk zagenpaar het voordeeligst is, en dan schiet de plank als uit eigen aandrift naar voren, terwijl het gonzen der metalen schijven verandert in een juichen, in een steeds hooger en hooger het uitgillen van pret, als ze de scherpe tanden vinnig, pijlsnel, slaan in het blanke boomenvleesch: een kannibalentriomfkreet, die plotseling eindigt in een zachten snik, als het maal is genoten.

Weg jagen de planken uit de metalen tanden, om amechtig neer te vallen op kettingen zonder eind — dwars gesteld op de rollentafels, die haar in de breedte naar boven voeren, nu om de laatste verminking te ondergaan. Hoog in de lucht loert daar op haar een man met vele krukken voor hem, zooals een seinwachter in den uitkijk op een groot station. Als hij aan zulk een kruk rukt, dan duikt tusschen de kettingen gonzend een cirkelzaag op, en ritst door de plank; rukt hij aan vier krukken tegelijk, dan reizen vier cirkelzagen omhoog, en wordt het hout in waardelooze deelen gesneden, die als afval duikelen

van de kettingen, welke dan geen steun meer verleenen. Zulks doet hij wanneer volgens zijn oordeel de plank gebreken heeft. Maar anders heft hij een of twee cirkelzagen omhoog — nu eens dit paar, dan een ander, alnaarmate de ligging der plank en de lengte, welke hij meent dat aan de plank kan gegeven worden. Want alle hout moet vaste maten hebben.

Die man dáár in zijn zwevend verblijf, rukt aan de krukken met de snelheid waarmede een pianist de toetsen neerdrukt; verzuimt hij maar één ondeelbaar oogenblik, dan hebben de geklauwde kettingen de plank buiten het bereik zijner cirkelzagen gevoerd. Voort moet hij dus! soms rukkende aan één kruk, dan aan twee, drie, vier tegelijk. Dertig tot veertig planken zag ik hem zoo per minuut op 't oog schatten en snijden. Aarzelen *kan* niet, *mag* niet....

Nu zijn de planken eindelijk dood. Heel en al dood; niets is er meer aan haar, dat herinnert aan den zwaren boomstam, enkele minuten, neen, seconden geleden nog deinend op het water, zooals hij aanvlotte uit het woud. Slechts rest nog de planken naar de stapelplaats te vervoeren: De hellende kettingen waarop zij naar boven zweefden, buigen daartoe om tot een langen waterpassen gang. Niet alle kettingrijen loopen echter even ver door: de beide kettingen in 't midden duiken het eerst weg: dan vallen de kortste planken op een stapel. Iets verder duiken de beide kettingen weg, welke op wat verderen afstand uit elkander liggen: dan vallen de planken der volgende lengteafmeting neer; en zoo voorts. Aldus worden de planken werktuigelijk gerangschikt. En ook dan rusten zij nog niet op een vasten vloer, maar wederom op rollen. Van deze kan de voorste rol door de machine worden gedraaid. Doch deze raken zij voorshands niet aan; eerst als de kar, welke de planken verder zal wegbrengen, met het open achtereind tegen den stapel is geschoven, wordt die voorste rol van onderen tegen de plankenmassa gedrukt; dan schuift de houtstapel langzaam — als ware het een doodkist — plechtig, onhoorbaar, op den wachtenden wagen.

Deze houtzaagmolen werd ter beschrijving uitgekozen omdat de inrichting, hoe eenvoudig ook, juist door dien eenvoud te

beter doet uitkomen de bijna geheele afwezigheid van handenarbeid. Zelfs de geringe handenarbeid welke nog te verrichten valt, is van zóó weinig ingewikkelden aard, dat geenerlei opleiding noodig is. Met uitzondering van een paar mannen, kan de eerste de beste aan 't werk worden gezet. Zoo weinig is dan ook zulk een fabrikant aan zijn personeel gehecht, dat als hoog water tijdelijk den aanvoer van hout doet staken — al duurt zulks maar drie, vier dagen — al het volk onmiddellijk ontslagen wordt. Want zoodra de fabriek weder aan den gang kan gezet worden, zijn handen genoeg beschikbaar. Niet dat de ontslagen arbeiders leegloopen; want dit is een voorrecht van Amerika: er valt zóó veel te doen, daar in 't Westen, dat er nimmer gebrek is aan werk. Wijckoff zelf, die zulk een moeite had om in het Oosten aan den kost te komen, zag op tegen den trek door het Westen, langs de boerderijen. Reeds heel Illinois door vroeg minstens eens per dag hem een boer: of hij niet bij hem wilde dienen als knecht.

Hoog zingt Carroll D. Wright dan ook in dit land — dat werkkrachten te weinig heeft — den lof der machines. Onze fabrieken verstompen niet den mensch — juicht hij — integendeel, zij geven menschen, die overigens weinig waard zouden zijn, gelegenheid zich produktief te maken. En voor de beter ontwikkelden hebben zij nieuwe bronnen van inkomsten geschapen. Enkel in fabrieken zijn $3^1/_2$ millioen paardekrachten werkzaam (1880) in den vorm van stoom of waterkracht! Dit vertegenwoordigt de spierkracht van zes maal drie en een half millioen arbeiders, dus van 21 millioen personen — hetgeen overeenkomt met eene bevolking van 105 millioen mannen, vrouwen en kinderen. Op de Amerikaansche spoorlijnen zijn 28,600 locomotieven in dienst. Deze te vervangen zoude 54 millioen paarden en $13^1/_2$ millioen begeleiders vorderen. Ook deze vertegenwoordigen eene bevolking van $67^1/_2$ millioen zielen. Alleen dus reeds om de machines der spoorwegen en fabrieken te vervangen, zoude Amerika eene menschenmassa van $172^1/_2$ millioen moeten rijk wezen; meer derhalve dan het driedubbele der tegenwoordige bevolking. En nu, dank zij die werkkrachten,

blijft daarentegen twee derden der werkelijke bevolking voor andere bezigheden beschikbaar.

En Wright neemt niet eens in aanmerking de tijdsbesparing, mogelijk gemaakt door de werktuigen, welke die fabrieken afleveren. Voordat Mc Cormick de maaimachine uitvond — aldus roemt het zelfbewuste prospectus van diens fabriek — kon een Amerikaansche boerderij slechts 25 acres groot zijn, nu kan zij zesmaal zoo groot wezen. Mc Cormick heeft dus de kracht van den boer verzesvoudigd!

Ach, dat de kracht welke uitgaat van de nijverheid, zoo roekeloos de natuur vermoordt! Was die houtzaagmolen niet gruwelijker, griezeliger dan een beestenslachterij? Boomen zijn onze stille vrienden: wat hebben wij niet onder hun lommer genoten! Welke bladerenweelde toovert niet die kale stam ons nog voor de oogen; hoeveel zonneschijn, hoeveel boschgeur! Bij dien gevelden stam staan wij als bij een dierbaren afgestorvene. Arme natuur, die zoo langzaam groeit, veel te langzaam voor de hebzucht onzer tijden!

Wie Amerika bezoekt en zulk een houtzaagmolen wil bezichtigen, moet zich zelfs haasten; want over een vijftiental jaren — welk een korte spanne tijds! — zullen de bosschen van Minnesota zijn uitgeput, welke de hier beschrevene en de andere fabrieken van Minneapolis voeden. Vijf en twintig duizend bunders worden op deze wijze jaarlijks uitgemoord. Wat zulk een cijfer beteekent? In drie jaren tijds zoude, op dien voet mishandeld, gansch Gelderland boomloos zijn!

Wilt gij eerst over vijftien jaren gaan, dan, ja dan moet gij u met een varkensslachterij tevreden stellen. Varkens zijn gemakkelijker te fokken dan boomen: hun voorraad geraakt nooit op. En zulk eene slachterij heeft niets griezeligs. Gij treedt het kantoor binnen: een beetje donker; slechts vervroolijkt door een paar takken bloeiende meidoorns in een vaasje. — Men ruikt deze echter niet, want in dat vertrek, zooals overal, heerscht eene eenigszins lauwe wee-zoete geur. — Dan door glibberige gangen, langs allerlei plassen, vele trappen op, een neerkijken in een kleine ruimte, waarin met slagen en stompen

te hoop worden gedreven zwarte, cylindervormige massa's. Ruts! een zwak schreeuwtje, wat trekkingen, een rood fijn straaltje — en daar bengelt zoo iets zwarts boven een traag vloeiend, langzaam kringelend, breed uitgedijd veld van vermiljoen, vuurvermiljoen zooals geen palet dat kent: rood, dat als inwendig gloeit, want het is levend vermiljoen, levend bloed!

Dan — iets verder weg — wat zien dobberen in goor water, als zwarte eilandjes. Lange ijzeren, gekromde vingers visschen die op en smakken die neer in een langen trog, waar de zwarte varkensjassen reeds schijnen aan flarden gescheurd — zooals eens bedelaars vuil pak, door hetwelk hier en daar het bloote vel heensteekt. Ruts! Aan een haak geslagen, maken nu de bingelende massa's snel door een donkeren, hoogen ijzeren koker een hemelvaart. En daar bovenuit komen ze blankgeschraapt, rose, poezel en glad; om dan, terwijl de ketting waaraan ze hangen, waterpas voortloopt: rang, rang, rang, in tweeën te worden gekapt en geleegd — zooals vuil linnen valt uit een omgekeerden reiskoffer. Eindelijk: luchtig, rein, de twee helften tegen elkander flappende als engelenvleugels, zweven ze voorbij naar een groot, koel vertrek, waar er reeds honderden en honderden zoo hangen. Daar moeten zij een paar dagen verblijven, ten einde alle dierlijke warmte te verliezen: om werkelijk *dood* te worden.

Doch dat alles is niets griezelig. Een varken te zien kelen in een Hollandsche slagerij, ja, dàt is griezelig! Er moeten daar zóó vele voorbereidselen gemaakt worden, dat het is alsof het schavot wordt opgeslagen voor een misdadiger. De doodstrijd duurt er ook zoo lang. Maar in die Amerikaansche slachterijen geschiedt alles zóó fabriekmatig, dat het varken is geworden tot een machinaal product. Alsof een machine hem doorpriemt, zoo werktuigelijk steekt hem de slachter; alsof een machine hem openhakt en leegt, zoo werktuigelijk, haast onbewust, aan iets anders denkend — misschien aan hunne liefjes — slaan en reinigen de andere mannen. Tien geheel toebereide zweven er voorbij per minuut. Zoo worden erwten gedopt, zoo haalt men snijboonen af: er is niets dat aan heusche dieren, aan levende wezens doet denken....

Zonderling echter — na de fabriek te hebben verlaten —

voelt men plotseling een onbedwingbare behoefte om zich te wasschen, om zich geheel te verkleeden, nogmaals zich te wasschen, nogmaals, nogmaals! En hoe ver men zich ook van de slachtplaats verwijdert, hoezeer men het oog ook afleidt door bekoorlijke omgeving — den geheelen dag snuift men op dien wee-zoeten geur van pas gestorven cadavers....

Maar griezelig is het niet.

Zoo dwaalden wij van den werkman naar de fabriek. Daalden derhalve van het levende af tot het doode? Neen; want juist die werktuigen, die organisatie van het machtig geheel, zijn de triomf van het intellect. Wij, die in Nederland als het ware aan den uitersten zoom van het fabrieksterrein wonen, zijn niet genoeg doordrongen van de hooge eischen welke zulke zeekasteelen op den nijverheidsoceaan stellen aan het hoogere personeel, aan de technische en administratieve leiding; bevroeden niet welke ontzettende kapitalen daarin gewaagd moeten worden, telkens zich zelf vernietigend, telkens op nieuw zich vormend. Aan den omtrek staande van den arbeidskring, zien wij enkel de ruggen der werklieden, niet de aanvoerders; en daardoor heeft bij zoovelen onzer ingang kunnen vinden het wanbegrip: dat eigenlijk alleen de werkman arbeidt, kapitaal en intellect hunne gedienstigen moesten zijn.

Zulke waanvoorstellingen zullen niet opkomen bij wie mede leeft dat bruisende leven aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan, dat óók heeft zijne poëzie: de poëzie van de kracht. Geenszins wil ik daarmede zeggen dat de toestand van den werkman als mensch er niets te wenschen overlaat — verre van daar — maar toch: men voelt daar duidelijker dan hier, dat hij niet het recht heeft te zeggen: „l'Etat, c'est moi!" Niet aan de meerderheid van den Amerikaanschen werkman boven den Europeeschen — waaraan zelfs vele bevoegden twijfelen — maar aan het intellect zijner leiders, aan hunnen durf, hun onvermoeid zoeken en verder gaan, is de overmacht van de Amerikaansche nijverheid te danken; en daarnaast aan de energie van.... het kapitaal.

Energie en kapitaal! Woorden die ons zoo slecht bij elkander schijnen te passen, omdat wij te zeer „kapitalist” gelijkbeteekenend achten met couponknipper. Doch de kapitalist dáár, is nog wat oudtijds was in den volksstam: de Koning; niet de zoon van een vader, maar de krachtigste, de stoutste krijgsman van de drieste bende. En denken wij aan een technicus, dan zien wij — mannen der oude wereld — in dezen in de eerste plaats een boekenmensch. Niet in de eerste plaats is zulks de Amerikaansche ingenieur; en zelfs de Geheimer Regierungsrath Prof. D. Paasche — die onlangs Amerika bezocht, en trotsch verklaarde: de Duitsche ingenieurs zijn, wat wetenschappelijke kennis betreft, de eersten der wereld — moest toegeven dat zij „in wirthschaftlicher Beziehung” het ten eenenmale afleggen tegen den Amerikaanschen broeder. Zoo, toen ik in de Columbia University te New-York — de hoogeschool der milliardairs — aan den professor in de werktuigkunde zoude worden voorgesteld, klom van de locomotief af, met bloote armen en het schootsvel voor, Zijn Hoog Geleerde.

Niet enkel van den Amerikaanschen werkman is de levensstandaard hooger, ook bij kapitalist en technicus is zulks het geval. En willen wij niet bukken voor een overwicht, waarvoor Engeland begint te zwichten, en de Duitschers angstig voor worden, dan zal niet enkel de werkmansstand zijn op te heffen, maar zullen ook de aanzienlijkeren omhoog zijn te stuwen. Niet afvlakking, niet afdaling van het hoogere tot het lagere — wat slechts schijnbaar dat lagere verhoogt — maar algemeene verheffing moet het doel zijn van ons streven; en de eeuw der ware gemeenschap zal eerst aanbreken, als die gemeenschap gevormd wordt door louter *krachtige* individuen. Niet om een log blok hout strengelde zich de band met die leuze onzer vaderen: door eendracht macht; neen, tot eenlingen was dat hout gespleten, tot vlugge pijlen, elk met vlijmende punt; het individueele leven op te wekken en te versterken, het te behoeden voor vernietiging, dàt is onze taak; en niets doet daarvan de noodzakelijkheid beter beseffen dan een bezoek aan Amerikaansche fabrieken.

BANNELINGEN.

HOLLANDERS IN NEW-YORK. — HOLLANDSCHE NEDERZETTINGEN IN MICHIGAN.

I

Er trilt iets in ons hart, het springt op als het ware, wanneer onverwacht in den vreemde ons oog ziet wapperen het vaderlandsche rood, wit, blauw; daarentegen trilt er iets op de lippen — 't is beter niet te zeggen wat — als men daar een onbekenden landsman tegen 't lijf loopt. Althans *meestal:* want wij zijn zoo gewoon onze defecte menschenwaar naar het buitenland te sturen of te helpen, dat wij tien tegen één eerder een mislukt product tegenkomen, dan een waarop het vaderland trotsch kan zijn.

In New-York, bijna vóór dat gij nog eenig Amerikaan hebt gesproken, heeft al in het hotel zoodanig landgenoot — een van de eerst bedoelde soort natuurlijk — zijne opwachting gemaakt. Gelijk van zelf spreekt: is hij van goede familie; tijdelijk buiten betrekking — gelijk ook vanzelf spreekt. Hij heeft natuurlijk naar huis geschreven, doch nog geen antwoord ontvangen. Als hem de middelen worden verschaft weer naar 't vaderland terug te keeren, zal „de familie" — gij kent die wel: Jan uit Alkmaar, Piet uit Zaandam? — zeker het voorgeschotene teruggeven.

Vermoedelijk zoude de zoo hulpvragende met één gulden voor den denkbeeldigen overtocht tevreden zijn, doch zelfs dien wàre het dwaasheid te offeren. Medelijden gevoelt men natuur-

lijk *niet:* Wie toch met een goede opvoeding achter zich en een zoo ruim arbeidsveld voor zich als Amerika is, niet kan slagen, verdient te verzinken. Daarenboven kan men met wiskundige zekerheid verklaren dat die man is een bedelaar van beroep.

Dat hij uw naam en adres zoo spoedig reeds na aankomst weet, behoeft niet te verbazen, zelfs niet in een stad van zooveel millioenen inwoners. Als de douane aan boord komt van het Europeesche stoomschip, moet ieder zijn naam en toekomstig adres opgeven; beide maken de dagbladen wereldkundig — de aspirant kennismaker, die den vasten dag van aankomst der Nederlandsche stoombootlijn weet, heeft dus slechts op den bepaalden tijd de couranten in te zien.

Daar wij, behalve op enkele plaatsen, geen moeite deden om Hollanders te ontmoeten, was — gegeven de grootte van het land en onze kleine bevolking — de kans om landgenooten of gewezen landgenooten tegen te komen zeer gering. Met betrekkelijk weinigen werd dan ook gesproken; maar toch, geen stad werd bezocht in 't oosten of in 't westen, in 't noorden of in 't zuiden, of wij maakten kennis met Amerikanen, die onder hunne vrienden terzelfder plaatse, Nederlanders telden, soms met welbekende namen; zoodat het Hollandsche element er blijkbaar meer verspreid is, dan men gewoonlijk veronderstelt.

Héél goed gaat het de meesten niet. Hiermede worden natuurlijk niet bedoeld de Amerikanen van oud-Hollandschen oorsprong, gelijk de New-Yorker Knickerbockers. [1] (hoewel ook deze aristocratie zich meer door bloed dan door geld onderscheidt), maar de Nederlanders van later tijd. Volgens een welbevoegd beoordeelaar, die jaar en dag in New-York-city woont, telt deze millioenenstad nauwelijks een zestigtal Hollanders die meer dan vijfduizend dollar 's jaars verdienen — en vijfduizend dollar dáár is niet veel meer dan vijfduizend gulden te Amsterdam.

II

Om Paterson te bezoeken — de groote Nederlandsche kolonie

[1] Eigenlijk Knickerbacker, en van dezen geslachtsnaam vindt men er nog verscheidenen in Noord-Amerika, getuige de ledenlijst der Holland-Society

bij New-York — waar, naar men mededeelde, wel 25000 personen van Hollandschen oorsprong wonen, daartoe ontbrak helaas de tijd. Maar wel werd een der nederzettingen bezocht in den Staat waar verreweg de meeste Nederlanders een toevluchtsoord hebben gezocht: in Michigan.

Ach, Nederland heeft alles behalve reden om grootsch te zijn op zijne koloniën in Michigan. Want deze hebben enkel en alleen haar ontstaan te wijten aan Nederlandsche onverdraagzaamheid en geloofsvervolging.

Zie hier wat de heer G. J. Diekema, ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan dier nederzettingen, den feestvierenden der kolonie Holland in herinnering bracht, en wat ook wel eens goed is ons zelf voor oogen te houden: (De rede werd in 't Engelsch uitgesproken.)

Welke waren de oorzaken van de landverhuizing en kolonisatie van 1847? Bij het eindigen van den oorlog met Spanje werd in Nederland een Staatskerk gesticht, met scherp omschreven geloofsbelijdenis, opgesteld door de Dortsche Synode in 1618. Deze bleef de kerk van het Nederlandsche volk, totdat in 1816 koning Willem I — die na den val van Napoleon den troon beklom — datgene voltooide, waarmede Lodewijk Napoleon en diens broeder, de keizer, waren aangevangen: het op eigen gezag wijzigen van het kerkelijk bestuur en van de voorschriften der Dortsche Synode. Deze willekeurige veranderingen werden ingevoerd zonder de toestemming te vragen der kerkelijke autoriteiten, in strijd met het twee eeuwen oude recht der kerk. Hiervan waren godsdienstige beroeringen het gevolg, welke ten slotte de afscheiding van 1833-'34 veroorzaakten. Toen verlieten verscheidene predikanten en duizende volgelingen de moederkerk, en kwamen samen in huizen, schuren en op 't open veld. Dit wekte het ongenoegen van den koning en den daadwerkelijken tegenstand van dat deel der Staatskerk, hetwelk zich had neergelegd bij hetgeen door den koning was ingesteld. Bij monde van de Algemeene Synode vorderde deze partij den koning op, die godsdienstige bijeenkomsten te beletten. Hoe ware aan de natie een onuitwischbare smet gespaard gebleven, indien deze zwakke potentaat geantwoord hadde gelijk de Vader des Vaderlands, Willem de Zwijger, die in 1577 de geloofsvervolging tegen de Anabaptisten deed staken, zeggende: „Gij hebt geen recht u met eens andermans geweten te bemoeien, zoolang geen privaat nadeel wordt geleden of openbare ergernis wordt gegeven."

Maar de Nederlander was verbasterd; de vrijheid van het individu, welke de Republiek der Vereenigde Nederlanden kenmerkte, had de wijk genomen naar Amerika.

Uit kracht van een verouderde bepaling van het wetboek van Napoleon, welke in de nieuwe Nederlandsche wetboeken na den val van Napoleon was overgenomen, en waardoor zonder vergunning van hoogerhand, samenkomsten van meer dan negentien personen, met welk doel ook, verboden waren, zond Willem I zijne soldaten met sabels en bajonetten uit, ten einde de vrije Godsvereering te beletten; aldus eeuwige schande brengende over het eenmaal vrijheidlievend volk.

Indien het aan de zielen der afgestorvenen gegeven is te aanschouwen wat op deze aarde voorvalt, hoe moet van uit den Hemel de groote schare van hen, die in Holland eenmaal leden voor de vrijheid, met bekommering hebben neergezien op hun arm land!

Vele jaren duurde de vervolging. Duizende guldens boete werden betaald; vele predikanten kwijnden weg in de gevangenis; vele anderen werden geslagen en mishandeld door het ruwe soldatenvolk, totdat het leven bijna niet te dragen was....

Doch de arm van den tyran was te zwak om deze Nederlandsche afgescheidenen te onderwerpen; en toen in 1839 Willem II den troon beklom, werden de vervolgingen minder veelvuldig; een der rechtbanken verklaarde de wetten, op grond van welke de inhechtenisnemingen werden uitgevaardigd, als niet geldend; en toegestaan werd dat Afgescheidenen onafhankelijke kerken stichtten, mits zij afstand deden van alle aanspraak op kerkelijke goederen en staatstoelagen.

Doch uit een sociaal oogpunt bleven zij verschopt; de deuren van vrienden en verwanten werden voor hen gesloten gehouden; voortdurend maakte men hen belachelijk, en behandelde hen met minachting. Wie koopman was, werd geboycot; wie arbeider was, werd ontslagen. Men wees hen na met den vinger als zij op straat liepen, en schold hen uit met alle leelijke namen, die menschelijk vernuft en duivelsche inblazingen wisten uit te denken. Kortom, na de dagen van werkelijke gevangenis, kwamen die welke hen zagen in banden slaan op maatschappelijk en industrieel gebied.

Voorwaar: de Cock, van Velzen, Brummelkamp, van Raalte, Meerburg en Scholte — hunne heldhaftige voorgangers — mochten met den apostel Paulus zeggen (1 Kor. 4 : 11): „Tot op deze tegenwoordige ure lijden wij honger en lijden wij dorst, en zijn naakt en worden met vuisten geslagen en hebben geen vaste woonplaats. En arbeiden, werkende met onze eigen handen; wij worden gescholden en wij zegenen; wij worden vervolgd en wij verdragen; wij worden gelasterd en wij bidden; wij zijn geworden als uitvaagsels der wereld en aller afschraapsel tot nu toe."

Deze zijn de hoofdoorzaken geweest van de Nederlandsche kolonisatie van 1847. Maar er kwam nog een andere krachtige reden bij: de groote armoede, de honger en het gebrek onder de burgerij en de schamelen, zooals nimmer te voren Nederland die gekend had.

De Afgescheidenen behoorden uitsluitend tot die lagere klassen der maatschappij, en zij waren buiten machte elkander te steunen. Toen, onder gewetensdwang, hongerend, met ledige beurs, maar onvervaard van geest en Hollandsch vastberaden, zagen deze moedige mannen uit naar een haven van rust, een land van overvloed, ergens over zee. Maar deze mannen waren vurige vaderlanders. Hoewel half verhongerd en verdrukt, hadden zij toch hun land lief met groote liefde. Voor hen stond het gaan uit hun vaderland gelijk met het plegen van verraad. Op een algemeene samenkomst te Utrecht werd een commissie aangewezen, welke den Minister van koloniën verlof moest vragen tot vestiging in de hooglanden van Java, onder beding dat de Regeering hun de vrije uitoefening van hunnen Godsdienst zoude waarborgen en subsidie verleenen voor den overtocht der onbemiddelden. Naar Java, de parel van het Oosten, wilden zij trekken. Dáár zouden zij steeds de vaderlandsche vlag boven hun hoofden zien wapperen, en aldus uittrekkende, toch én hunnen God én hun vaderland getrouw blijven. Doch zelfs deze gunst ontzegde hun de Regeering; en zoo bleef hun enkel over Amerika, het land van vrijheid en overvloed.

Toen kwam het groote vraagstuk aan de orde: emigreeren of koloniseeren? Afzonderlijk henen gaan beteekende verlies van zelfstandigheid, verlies van godsdienstige leiding, opgaan in het groot geheel. Kolonisatie, het tegenovergestelde: de eenheid van belangen gehandhaafd, de eenheid van geloof gewaarborgd; zich *voegen*, niet: zich oplossen; zelf opnemen, niet: opgenomen worden.

Zoo begon — geholpen door drie New-Yorkers: de Witt, Wijckoff en Garretsen — de stroom naar Michigan. In October 1846 bracht het eerste schip onder van Raalte 47 man aan; deze stichtte het volgend voorjaar Holland. Ds. Scholte trok in de lente van 1847 naar Pella (Iowa). Van de Luyster, van der Meulen, Jan Steketee, kwamen toen eveneens elk met een schip emigranten over, en stichtten Zeeland. Toen Ds. IJsma, die Friesland stichtte. In 1848 Ds. Bolks, die Overijsel bouwde. En van toen af bleef de stroom regelmatig aanhouden. [1]

Tot zoover de heer Diekema. Nu blijke uit de feestrede van een der voortrekkers — toenmaals nog een jongeling — hoe het den zwervers verging. Ds. van der Meulen sprak in 't Hollandsch aldus:

De reis werd door den regel afgelegd in zeilschepen over den oceaan, per stoomboot van New-York naar Albany; per kanaalboot van daar naar Buffalo; en zoo men naar Michigan wilde, van daar per stoomboot, somtijds zeilschip, naar den mond van Black Lake; en per platboot, ossenwagen en te voet naar waar men verder heen wilde.

---

[1] De drie genoemde plaatsen liggen een weinig ten oosten van Holland. In de buurt vindt men ook nog Borculo, Noordeloos, Zutphen, Drente, Graafschap en Groningen.

De zeereis was in den regel niet korter dan vijf of zes weken. In de zeehavens was er geenerlei voorziening gemaakt tot bescherming, verzorging of hulp der landverhuizers. Men werd geland op de piers. In de meeste gevallen was er onder de aankomenden niemand die een woord Engelsch verstond of sprak. Sommigen hadden eenige moeite genomen om wat Engelsch aan te leeren, maar konden niets verstaan en werden niet verstaan. Uw spreker had zich den tijd te nutte gemaakt, hem door de zeeziekte vergund — die in zijn geval zeer karig was in hare vergunningen. Hij leerde Engelsch uit een boekje, uitgegeven ten nutte van de landverhuizers. Het gaf eerst het Hollandsche woord, dan het Engelsch als geschreven, en dan als uitgesproken in Hollandsche klanken. Een phrase van buiten te leeren was het Engelsch voor „O, vreugde, daar is Amerika." Spreker dezes bemachtigde de aangegeven uitspraak. Die was: „O, sjooi, deer is Ameriek." In Zeeland gevestigd zijnde, zocht een pas uit Nederland aangekomene bij ons een onderdak. Hij had in Nederland, ik meen met behulp van een onderwijzer, zich voorbereid op het gebied van taal. Hij klaagde over de slechte uitspraak van het Engelsch in Amerika. Hij had in een winkel om eyers gevraagd en men had hem een bijl aangeboden. (eggs, axe.)

Bij de aankomst in Amerika was men blootgesteld aan zwermen van afzetters en bedriegers, die op de landverhuizers afkwamen als vliegen op het vleesch in de hondsdagen, als de muggen op de eerste nederzetters in deze bosschen, als slangen op de slaapzoekenden in de zodenhutten van de Dakotas.

Onder de hulpvaardigen waren er die Hollandsch spraken. Hoe zoet klonk die taal in de ooren in dit vreemde land; maar dikwijls kwamen die honingzoete woorden zoo duur te staan, dat al spoedig zij, die bij geval de landverhuizers ontmoetende, hen als landgenoot wilden groeten, een fronzend gelaat en doof oor, indien geen woorden als schurk, schelm, schobbejak, in wedervergelding ontvingen.

Ds. Ypma, een bijzonder vriendelijk en spraakzaam man, na zijne vestiging in Friesland alhier, ontmoette eens op een zijner reizen eenige Hollanders in een depôt (aldus noemt de Amerikaan de spoorwegstations), die hij met de hem eigenaardige gulheid en begeerte tot nadere kennismaking aansprak. Hem werd in platte termen aangezegd dat zijne afwezigheid aangenamer zoude zijn dan zijne tegenwoordigheid. Toen de dominee, om dien indruk weg te nemen, wat verder verslag van zichzelven gaf, als o. a. leeraar in Friesland, Michigan, gevestigd, riepen zij elkander toe met klemgevend gebaar: Hoor hem eens, nu is hij al dominee! Het zoeken naar nadere kennismaking schijnt niet verder voortgezet te zijn geworden.

Besmettelijke ziekten eischten somtijds gedurende de reis vele slachtoffers. Op ons schip vielen meer dan twintig, waaronder één volwassene, den mazels ten prooi. Op sommige schepen woedde de cholera met geweld. Eens kwam te Zeeland een tal weezen uit drie huisgezinnen, die beide, vader en moeder, aan de cholera op de zeereis verloren hadden.

Hier aankomende begon de strijd om huisvesting en lichamelijk onderhoud. Het was eene niet zeldzame ondervinding te moeten slapen, bij de aankomst, met gezin onder den blooten hemel; ja, wel eens zonder huisvesting te zijn gedurende een dag en nacht van onweer en zware regens. Ten minste dit viel ons huisgezin bij Port Sheldon te beurt, de kleinste der kinderen nog zeer klein zijnde. Terwijl de bliksemstralen door het zwerk vlogen, de donderslagen door de bosschen knalden, krompen wij met natte kleederen ineen, voor een door de mannen aangelegd vuur.

Velen der aankomenden moesten beginnen met het bouwen van loghutten (log: boomstam). Onze eerste woning was een verlaten blokhuis (huis van op elkander gestapelde boomstammen), zonder deur, venster of eenige plank. Het dak was hemlockbast. Wij spreidden groene hemlock takken. [1] Ik zag bij eene begrafenis zulke takken gebruikt tot het dekken van eene doode; de derde of vierde doode dien dag ten grave gebracht. Er konden geene planken gevonden worden genoegzaam voor eene volledige doodkist. Voor de verwachte Zeeuwen waren drie loodsen gebouwd, die echter te klein waren om ze allen te bevatten. Vijf à zes huisgezinnen woonden in een loods; daar zat men zonder bedden, stoel en tafel, zonder kachel; somtijds — daar de dakplanken verkeerd gelegd waren — natgeregend op zijne slaapplaats. Die uit de hoogere en droge streken van Nederland kwamen, leden in hunne armzalige verblijven aan koortsen, het gevolg van het inademen van malaria; somtijds eischte de bloedloop vele slachtoffers. Geneeskundige hulp was niet te verkrijgen, zoodat de leeraars de geneeskundige kennis, die zij hadden of konden bemachtigen, hadden te gebruiken. De zieken en herstellenden konden geen geschikte spijs krijgen; zelfs geen melk en boter was te krijgen.

De eetwaren en andere goederen moesten aangevoerd worden langs Michigan Lake, daar werden zij met platboot aan wal gebracht, dan per boot naar Holland. Wat verder oostwaarts moest, ging per boot de Black-rivier op, en dan per ossenwagen verder. Michigan was weinig meer dan één groot bosch. Ik kan mij de blijdschap nog herinneren, die er was, toen de weg — zooals die dàn was — er door was tot aan Jennison. Dat opende den weg naar Grand Rapids. De boeren rond Grandville brachten den Zeelanders spijze aan. Zij gingen met vijf of zes wagens op reis. Er was één gevreesde plek in dien weg, te Beaverdam; daar legerde men des nachts, en al de ossen werden voor één wagen geplaatst, om die één voor één door het moeras te trekken. Om op te helderen waaraan bij tijden gebrek was: mijn vader had op zijne reis naar Black Lake een kistje kaarsen te Grand Haven aangekocht voor eigen huishoudelijk gebruik. Naar die kaarsen was aanvraag door die bij de zieken en stervenden moesten waken.

En het land moest ontgind worden. Millioenen bijlslagen moesten door de

[1] Vermoedelijk wordt hier bedoeld de hemlock spruce fir, de N. A. scheerling-den.

bosschen klinken eer een klein deel van dit bosch eenigszins geschikt was voor landbouw. En met allen eerbied voor mijne landgenooten en hunne geschiktheid tot arbeid, zij het mij vergund te zeggen: dat zoo een schilder mij vroeg naar wat, volgens mijn oordeel, een geschikte voorstelling zou zijn op doek van „de Onhandigheid", ik hem voor zijn penseel zou aanbevelen als onderwerp: een versch aangekomen landgenoot met een bijl in zijne hand. En als de boom dan geveld was, hoe hem dan uit den weg te krijgen? Het kostte wat worsteling met — wat men nog al eens noemde de Enakskinderen — om een plekje bloot te krijgen, waar men een huisje op zetten kon, en wat spijze voor mensch en vee kon verbouwen.

En dat opgroeiende dan nog vrij te houden van eekhoorns, stekelvarkens, enz.! Ik weet hoe eens een leeraar aan sommigen stof tot oneerbiedige scherts had geleverd door in de blokken kerk (d. i. houten kerk) te bidden: „Heere, scheld het wild gedierte". Het was wèl een opzienbarend gebruik van die bijbelwoorden; maar de tijdigheid van het gebed kan niet ontkend worden.

En dan was er later de worsteling met die boomen, om ze tot geld te maken! Ds. van Raalte zeide wel eens bij ons aan huis: „De dollars liggen voor de voeten", en die woorden werden door ons, jongens, nog al eens herhaald, als wij die logs met de spaak lichtten en rolden. Maar het kostte wat arbeid eer die loggen in dollars gemunt waren; en dan kreeg men dikwijls het zilver nog niet eens te zien, maar moest men de circa veertig cent, die men per dag verdiende, in winkelorders nemen.

De dominé's — zoo meende men — hadden geen reden tot klagen, als men met hemd en broek uit blauw dril, op bloote voeten, met eeu strooien hoed van de goedkoopste soort naar kerk ging; en de meisjes trokken de blikken en bekoorden de harten, hare bevalligheden afgezet met een katoenen japon en een zomerhoed van dezelfde stof.

Het was een groot voorrecht dat de bevolking godsdienstig en ordelievend was. Er was in het eerst geen regeering lager dan de county-beambten.[1] Het duurde nog al wat, eer de nederzetters beambten konden kiezen. Kerkelijke en wereldlijke zaken werden wonderlijk door elkander gemengd, en kerkelijk en wereldlijk gezag met elkander vereenzelvigd. Ik kan mij nog herinneren de houding van de eerste caucus (kiezersvergadering) te Zeeland gehouden, toen Holland en Zeeland nog één township (gemeente) waren. De leeraars waren bij mijn vader ten huize, en toen zij naar de kerk gingen, klonk hun op weg het psalmgezang uit de blokken kerk tegen. De leeraars plaatsten zich achter de tafel vóór den predikstoel. Terwijl de vergadering in zwang was, wilden drie à vier zwarte schapen vóór de kerk een vechtpartij op touw zetten. Men zond

[1] Men weet dat de Amerikaansche Staten verdeeld zijn in counties, wat het beste voor een Nederlandsch oor te vertalen is door Provincie; in Michigan zijn de counties gemiddeld zoo groot als ons Zeeland.

haastig om de leeraars; die kwamen allen aan, en spoedig was er een einde aan de pret.[1]

Scholen moesten tot stand komen, schoolgebouwen gebouwd worden. Onderwijzers moesten er verkregen worden, en het dient gemeld dat er te dien tijde, in onderscheiding van latere ontwikkelingen, beslist verlangen was naar kennis der Engelsche taal. Er werd door bejaarden moeite genomen om die taal aan te leeren; en kennis van die taal, zelfs in geringe mate, werd gewaardeerd. Het was vooral Ds. van Raalte, die het verlangen naar hooger kweeking aanwakkerde.

Ook op godsdienstig gebied waren er vele worstelingen. Er waren geen bepaalde verbintenissen aangegaan met de leeraars, die mede overkwamen. Die moesten zoo goed zij konden voor eigen huishouding zorgen, en er waren geen regelingen voor hun onderhoud. Zij moesten voor een groot deel voor het tijdelijk onderhoud der hunnen zorgen. Kerkgebouwen, hoe ruw dan ook, moesten opgericht; geregelde begraafplaatsen moesten er aangelegd en toebereid worden, en iedereen had meer dan de handen vol aan eigen werk en eigen arbeid.

En hoewel meest allen komende uit de Christelijk afgescheiden kerken van Nederland, lieten de verscheidene richtingen, die in het Vaderland de kerk verdeelden, zich ook hier gelden. Het spreekwoord zegt: Onbekend maakt onbemind. Dit werd ook hier bewaarheid. Sommigen vonden zich hier in de nabijheid van leeraars, hun geheel onbekend en somtijds komende uit gedeelten van Nederland, die in andere gedeelten des lands in kwaden reuk stonden; en deze leeraars werden dus door een deel hunner hoorders in het eerst met achterdocht aangehoord. Er was dan ook verschil van richting. Sommigen waren „de Drentsche richting" toegedaan, anderen kwamen van onder den invloed van Ds. Scholten. Sommigen waren gewoon aan de feestdagen, anderen waren beslist er tegen; en velen kwamen van „onder het kruis", anderen van onder P. van Dijk. In die verschillen was reeds aangekondigd eene aanstaande kerkelijke verdeeling.

Een predikant — ondersteund door de met hem overgekomenen — kwam in botsing met hoorders van een andere provincie afkomstig, en werd beschuldigd van „nog wat in den mensch te stellen", het geloof voor te stellen als vrucht van „eigen kracht", enz. Uitdrukkingen in de preek gebruikt, werden op de klassis gebracht.

De klassis had meer van eene bijeenkomst tot onderlinge bespreking en raadgeving, dan van een lichaam dat wetgevend gezag had. Ds. Wijckoff maakt

[1] In deze zinsnede is Ds. van der Meulen eenigszins aan 't Amerikaniseeren; doch de lezer zal wel begrijpen dat met zwarte schapen bedoeld worden minder eerbiedwaardige leden der gemeente, aan wier vechtpartij de dominés als uitoefenende politiemacht een einde maakten.

melding van deze eigenaardigheid der toenmalige klassisvergaderingen. Leeraars en gemeenten kwamen hier somtijds voor de eerste maal in elkanders nabijheid en kerkelijke aanraking.

En men voelde de onafhankelijkheid, waarop eene bijeenkomst op zulk eene wijze, recht scheen te geven. Toch hadden allen de gereformeerde waarheid lief; voor die waarheid hadden zij in 't oude Vaderland gestreden, geleden, gebeden. Hun godsdienst was eene wezenlijkheid; waarachtige godsdienst woonde in het hart en beheerschte het leven. Ieder huis was een huis des gebeds. Nauwere kennismaking nam toen in de meeste gevallen weg, wat scheidde; bij de leeraars was godsvrucht en beleid; en God's gebod was een regel van het leven.

„Al verandert men van land, overal neemt men zijne ziel mede", luidt een gezegde der oudheid, en de Hollandsche ziel is „schuttinglievend". De Afgescheidenen daar ginder, brachten die ziel mede over den Oceaan; en zoo scheidde zich in „Holland" twee jaren na den bouw der nieuwe kerk, een deel der gemeente af (1857) onder den naam van *Ware* Hollandsche Gereformeerde Kerk, welke naam later gewijzigd werd tot: Hollandsche Gereformeerde Kerk; eindelijk tot Christelijk Gereformeerde Kerk.

En toen acht jaar later een derde Gereformeerde Kerk werd gesticht — welke beurtelings hare godsdienstoefeningen houdt in het Engelsch en in het Nederlandsch — scheidde wederom een deel zich hiervan af als Vierde Gereformeerde gemeente, welke uitsluitend in 't Hollandsch, Gods woord verkondigt.

En in de eerste Gereformeerde Gemeente vond nogmaals eene scheiding plaats in 1881, toen deze gemeente zich wilde losmaken van de Gereformeerde Kerk in Amerika.

Scheiding; niet vereeniging! Werkelijk bleef dus daar nauwgezet bewaard die karaktertrek van den Hollandschen Protestant. Onwillekeurig vraagt men zich dan ook af, of de spreuk „eendracht maakt macht" wel ooit eene leuze is geweest; en of onze voorvaderen die niet enkel aan den wand hebben geschreven als iets, dat anders geheel in het vergeetboek zou geraken!

Meerdere aaneensluiting ware zeker voor die kolonisten zeer gewenscht geweest: de omstandigheden wezen er duidelijk op, en het leven — toch reeds zoo moeilijk — werd er niet gemakkelijker door. Maar dit alles nam niet weg, dat op dien gastvrijen bodem de kolonie geregeld vooruitging; zelfs de brand die in 1871 „Holland" geheel in asch legde, kon den bloei niet

stuiten. Tegenwoordig vindt men er drie groote meubelfabrieken, twee ijzerfabrieken, een groote lederfabriek, en verheugt de nederzetting zich in het bezit van electrisch licht en waterleiding. De tijden van beproeving zijn voorbij. Slechts één der feestgenooten zal niet zonder weemoed terug hebben gedacht aan de tijden van voorheen. Laatst overgeblevene der hoofden van den machtigen stam der Pottawátomies — wiens vader nog heerschte over half Indiana en Illinois, en zijn naam heeft gegeven aan de stad Pokagon in Michigan — was de zeventigjarige Simon Pokagon, thans ergens in de buurt armzalig keuterboertje, de gast van hen, die eenmaal, zij het ook vreedzaam, de jachtgronden zijner vaderen innamen. Of het wel zoo geheel van harte zal geweest zijn dat hij de vereenigde gastheeren gelukwenschte met „een paradijs te hebben geschapen uit die ongerepte wildernis?" Ach, die wildernis was *zijn* paradijs; en plotseling breekt deze getuigenis door in zijne bede: om toch de bosschen te sparen en niet meedoogenloos uit te roeien! En ook te sparen de graven van zijne stamgenooten; eerder die te merken door eenig, zij het nog zoo eenvoudig teeken. En als laatste smeekmiddel herinnert hij zijne hoorders aan den Grooten Geest — die, hoopt hij, hen zal blijven zegenen....

Het is den mensch goed dat hij sterfelijk is en dat hem een graf is beschoren; en deze zoo diep door de slagen van het noodlot getroffen indiaansche oude — die daar op het feestmaal stond als een trofee; als een knecht, binnen geroepen om de gezondheid te drinken zijner meesters — brengt de woorden in herinnering welke Brahms tot zulk een aangrijpend motet verwerkte:

WARUM is das Licht gegeben dem Mühseligen,
und das Leben dem betrübten Herzen,
die des Todes warten und kommt nicht,
und grüben ihn wohl aus dem Verborgenen;
Die sich fast freuen und sind fröhlich,
das sie das Grab bekommen;
Und dem Manne, dess' Weg verborgen ist,
und Gott vor ihm denselben bedecket?

III

Holland moge eene voorname kolonie zijn, de grootste is echter Grand-Rapids — al is daar ook het Amerikaansche element sterk vertegenwoordigd. Naar deze stad begaf ik mij, omdat een reeds vele jaren daar gevestigd, welbekend Nederlander zoo vriendelijk wilde zijn mij omtrent het wel en wee der Hollandsche nederzettingen in te lichten.

De spoorweg van Chicago naar Grand-Rapids voert door een landschap dat, meer nog dan eenig ander deel van Amerika, voor den geest roept het eigen vaderland. Eerst door eindelooze weiden; dan door een zandige, lichtgolvende vlakte, waar kleine lapjes mager bouwland afwisselen met stumperig houtgewas; soms door moerassen. Zelfs ontbreekt niet de zanderij, welke aan het Hollandsche duinlandschap herinnert.

Het graan stond er dun gezaaid als op de Veluwe; de maïs was nog niet hooger opgeschoten als een maand geleden tusschen Kansas-city en Port Arthur. Hier en daar in het korenland groote, oude boomgaarden. De wegen overal zeer stoffig: wit stuifzand, met de afdrukken van tallooze paardenhoeven als van kabbelingen in 't strand; daarbij zeer smal, gelijk bij ons te lande, en niet zooals elders in het westen van Amerika. De kerken als Hollandsche dorpskerkjes; door gedrongen gestalte en korten toren den indruk gevende van een kloek, die op het nest zit, terwijl de wijzerborden — groot, starend — zijn als oogen waarmede zij waakzaam toeziet op de kiekens rondom haar: de kleine, lage boerenwoningen. Eerst na eenige uren sporens — bij Watervliet — wordt het landschap mooier; de wegen zijn met statige boomen afgezet; naar de boerderijen geleiden schaduwrijke lanen, en zwaar loofhout omringt de woonsteden.

Ook om Grand-Rapids is de natuur aanvallig: Veluwsch-Geldersch, doch op beteren grond; de stad zelve — die een honderd duizendtal zielen telt — is echter door en door Amerikaansch, Westersch Amerikaansch: ruim en luchtig gebouwd; in het deel links van de breede, doch in den zomer vrij droge

rivier (naar welker stroomversnellingen de stad heet) liggen op heuvels de fraaiere wijken. Dichter bij de rivier bevindt zich het handelsdeel, en aan de rivier zelve zijn vele groote fabrieken, vooral meubelfabrieken gesticht. Grand-Rapids toch is een specialiteit in goedkoope meubels, en in datgene wat daarvan in Hollandsche oogen onafscheidelijk is: den stoffer. Op de in Nederland ingevoerde rol-stoffers leest men dan ook telkens dien stadsnaam.

Aan de overzijde der rivier, op vlakker terrein, liggen de arbeiderswijken. Daar wonen vele landgenooten. Want het meerendeel der 30,000 à 50,000 Hollanders en afstammelingen van Hollanders hier ter stede hebben het niet ver in de wereld gebracht. Het zijn „klompenmannetjes", (in het westen wordt de klomp voor het kenmerkend schoeisel gehouden der minder ontwikkelde en daardoor ook weinig in tel zijnde Nederlanders). Dezen vinden hier hoofdzakelijk werk in de meubelfabrieken — fabrieken waarin alle hersenarbeid door de machine wordt verricht, de mensch alleen handen van noode heeft. De minst geoefenden zijn dus goed genoeg voor zulk werk; maar zij kunnen het dan ook in zulk een fabriek niet ver brengen. Hun loon bedraagt in den regel 75 amerikaansche centen per dag (*f* 1.90) — een loon waarvoor geen Amerikaan werken wil; en deze beschouwt dan ook de Hollanders als onderkruipers. De besten onder die fabriekarbeiders kunnen echter tot *f* 3.15 (1.25 $) daags verdienen, en aangezien de Nederlanders niet volgens den Amerikaanschen levensstandaard, doch volgens den zuiniger Nederlandschen leven, kan een oppassend huisgezin — wanneer eenige kinderen meê verdienen — allicht op een zestigtal guldens per week rekenen, en dus een niet onbelangrijk bedrag overleggen. Dit doen zij dan ook; en hierin onderscheiden de Nederlanders zich eveneens van de Amerikanen. In Leonardstraat bijv. waar velen onzer landgenooten zich hebben neergezet, bewoont zeker de helft eigen huizen; en die huisjes, hoewel natuurlijk geen paleizen (al doen zij *f* 40 huur per maand) mogen aardige villa's genoemd worden. Alles te zamen genomen, spelen dus de Hollanders te Grand-Rapids eenigszins de rol, welke een halve eeuw geleden hier te lande de Duitschers vervulden: voor weinig geld werkende, doch door

zuinig leven van dat weinige veel makende — wat misschien de veiligste wijze van geldverdienen is. Doch zullen onze landgenooten het ten slotte dáár even ver brengen als hunne Duitsche lotgenooten hier?

Tot nu toe is daaromtrent geen voorspelling te wagen; doch om eenig licht te verkrijgen, werd het adresboek van Grand-Rapids opengeslagen. Wie weten wil of ergens Nederlanders wonen, begint natuurlijk eerst te zoeken op de V, en ik dacht met die „van's" spoedig klaar te zullen komen; doch o wee, bladzijde na bladzijde volgden de *van*'s en *van der*'s elkander gedwee op. Niet minder dan *zestien honderd* telde ik er aldus te Grand-Rapids; en een zoo groot aantal wettigt het vermoeden, dat de uitslag van het onderzoek naar de maatschappelijke stelling dezer „van's", gelden mag voor de daar wonende Hollanders in het algemeen. Die uitslag was niet hartverheffend: de meesten behoorden tot den arbeidersstand, slechts enkele „van's" hadden het tot dokter, advocaat, koopman, enz. weten te brengen. Betrekkelijk velen waren dominees — wat niet behoeft te verwonderen, aangezien deze stad 28 Hollandsche predikanten telt (waaronder één van moderne richting).

Het aantal dominees houdt verband met het aantal kerken — deze tellen elk slechts weinig leden: een kerk met een drie honderdtal geldt reeds voor zeer belangrijk; trouwens hierbij is in het oog te houden dat (zooals reeds vroeger werd opgemerkt) Amerikaansche kerken steeds buurtkerken zijn, enkel dienen voor een bepaalden socialen kring, omdat rijken en armen er ver van elkander wonen, en iedere straat een stand is. Het ledental van de eenige moderne kerk was eenigszins afnemend, om zeer begrijpelijke reden: Tot de meer welvarende en ontwikkelde Nederlanders behoorende, komen de leden dezer kerk meer dan die der andere met de eigenlijke Amerikanen in aanraking; en velen hunner zonen en dochteren huwen dientengevolge in Amerikaansche families; wat van zelf medebrengt — aangezien de inlandsche echtgenoot of echtgenoote geen Hollandsch verstaat — dat de Nederlandsche kerk voor de Amerikaansche wordt verlaten.

De orthodoxe kolonisten houden zich daarentegen meer aaneengesloten; schijnen zelfs — zooals uit de medegedeelde toespraak van Ds. van der Meulen blijkt — langen tijd het Engelsch verwaarloosd te hebben. Eerst nu komt hierin verandering: het jongere geslacht wil niet langer dat de Hollandsche taal tot hinderpaal zij. En terecht: geen grooter fout kan begaan worden dan zich te willen afscheiden door de taal — dat is als het ware zich zelf de tong uit te snijden; en wèl mag de waarschuwing ter harte worden genomen, op het halve eeuwfeest te „Holland" uitgesproken door onzen consul te Chicago: blijft Hollandsch met uw hart, maar niet met de tong; leeft mede het Amerikaansche leven!

In dit opzicht gaf de in dit voorjaar, helaas, overleden predikant F. W. N. Hugenholtz een goed voorbeeld. Dank zij zijne betere vorming, zijne bekendheid met de Engelsche taal, zijne belangstelling op politiek en sociaal gebied, werd hij niet slechts bijzonder gewaardeerd — zoo was hij o. a. onlangs benoemd tot lid van een hoogst gewichtige gemeentelijke commissie — maar had hij ook zijne Amerikaansche stadgenooten meer eerbied weten in te boezemen voor de Hollanders in 't algemeen. Want van dezen hadden zij een slechten dunk gekregen — niet van de armere, hard werkende; al stonden die niet hoog in ontwikkeling — maar vooral van de rijk geworden Hollando-Amerikanen; helaas, rijk geworden door gewetenlooze exploitatie hunner eenvoudige landslieden.

Dat wie Hollandsche taaiheid paart aan Amerikaansche kennis van zaken, dáár goed kan slagen, bewees onder meer de heer T., wien in gezelschap van Ds. Hugenholtz een bezoek werd gebracht. Van goede boerenafkomst, had hij in Nederland met wederwaardigheden te kampen gehad, die hem noodzaakten in Amerika de fortuin te beproeven. Lang had hij in allerlei nederige betrekkingen rondgezworven; eindelijk in Minnesota gevestigd, ging het hem naar wensch; maar zijne vrouw — eene Nederlandsche — verlangde naar de nabijheid van landgenooten.

Om die reden had hij zich bij Grand-Rapids nedergezet, en een mooie boerderij eerst gepacht, later overgenomen.

Tot dit laatste stelden hem de behaalde winsten in staat; want met het oog op de nabijheid der stad, legde hij zich toe op het leveren van melk — en zulks is daar zeer voordeelig. Verscheidene Hollanders varen er wel bij: den geboren Amerikaan ontbreekt het aan 't noodige geduld om twee maal daags koeien te melken — zelfs Zondags — en die naar den eisch te verzorgen.

't Was eene mooie bezitting: heuvelachtig, tachtig bunder groot, waarvan 20 bunder met groen voer bezaaid; het overige weideland. Op stal een 40-tal koeien en 8 paarden. De koeien zouden een Hollandsch hart geen goed hebben gedaan — ons ras wil daar niet tieren — maar de koeienhoeder was des te geleerder, al liep hij op bloote voeten: hij was n.l. een Hoogere Burgerscholier, de tweede zoon van den eigenaar. 's Morgens, vóór hij per rijwiel naar school ging, moest deze geleerde de koeien helpen verzorgen en bijvoederen, en 's middags ná de lessen, nog eenmaal.

Aan den koeienstal was een soort toren aangebouwd, geheel van zwaar hout opgetrokken: de silo voor het wintervoer. Op stal stonden eenige dier door lichten bouw elegante Amerikaansche rijtuigen, welker ragfijne wielen van het onovertrefbare hickoryhout zelfs op modderwegen — omdat de ondergrond hard blijft — geen bezwaar opleveren. Onder een afdak waren de rijwielen gestald van de verschillende kinderen des huizes. In de woning — een villa — de noodige schommelstoelen, een piano-orgel, en verdere teekenen van welvaart; wel een bewijs dat ervaring en energie dáár het loon niet onthouden wordt.

Ervaring, energie! Bij hoevelen die van Nederland naar Amerika trekken, ontbreken niet juist deze beide eigenschappen! En wie daar ginder heeft rondgezien, kan niet anders dan zijne handen ineenslaan bij de naïveteit van Nederlanders, die naar Amerika zonen of pupillen zenden, die in 't vaderland niet terecht konden. Want dat staat vrijwel gelijk met een moord

met voorbedachten rade: Zesmaal meer energie en handigheid is dáár noodig dan hier; en alleen de besten onzer kunnen met kans van slagen, dáár goedsmoeds heen trekken. En het toppunt van dwaasheid is zeker, van uit Holland dáár land te koopen, en dan zijn jongen er heen te zenden, om voor landbouwer of vruchtenteler te spelen. Zoo'n emigrant moet wiskundig zeker te gronde gaan!

Neen, wie over eenig kapitaal kan beschikken, late dat vooreerst veilig thuis; zende zijn zoon over den Oceaan niet als heer maar als knecht; en eerst nadat dit knechtschap tot meesterschap heeft opgevoerd, worde kapitaal in den vreemden bodem gestoken. En wat den jongen betreft, die niet anders dan op afgebakende wegen kan gaan, dien late men stilletjes in Nederland; desnoods make men hem ambtenaar!

Ten slotte, voordat van de Nederlanders in den vreemde afscheid wordt genomen, enkele cijfers hen betreffende. Langen tijd werden zij geen deugdelijke statistiek waardig gekeurd: 't waren meest arme drommels, die van land verwisselden; en ze al dan niet kwijt te raken, deerde onze welvaart niet. Voor zooveel de oudere Nederlandsche statistieken te vertrouwen zijn, werd inderdaad het jaar van den Uittocht (1847) gekenmerkt door eene belangrijke emigratie — aanzienlijker dan jaren vroeger of later. Dat jaar toch togen er 5323 over zee, tegen 1755 in het vorige en 2160 in het volgende. Doch in die getallen zijn *allen* begrepen, die ons land verlieten — ook zij die naar de Oost vertrokken; zelfs de gouverneur-generaal!

Doch groot is het werkelijke getal landverhuizers uit Nederland nooit geweest vóór den jare 1880. Het hierop volgend jaar én het jaar 1889 zijn die der grootste verplaatsingen. Maar slechts het eerste maximum (10,100) is aan de aantrekkingskracht van Noord-Amerika toe te schrijven — bijna alle emigranten hadden toenmaals hun blik naar dat werelddeel gericht; in 1889 trok daarentegen bijna de helft van het een duizendtal kleiner zijnde heirleger ontevredenen naar Zuid-Amerika. Doch in andere jaren heeft de emigratie naar Zuid-Amerika niet veel te beteekenen gehad, gelijk ook in lateren tijd die naar Noord-Amerika sterk afnemende is. Sedert 1894 is de Nederlandsche emigratie

daarheen, beneden het twee-duizendtal geslonken; sedert 1897 zelfs beneden het duizendtal.

Volgens de Amerikaansche statistiek zijn er in het tijdperk van 1820 tot 1855, bijna achttien duizend Nederlanders overgekomen, en woonden er tijdens de laatste volkstelling (1890) twee en tachtig duizend aldaar, die in Nederland waren geboren. Van dezen hadden zich ruim 16,000 om en bij New-York genesteld; de anderen waren bijna zonder uitzondering naar het noordelijk deel van het Mississippi-bekken getrokken; de meesten naar Michigan (29,480), de rest vrij gelijkelijk verdeeld over dicht daarbij gelegen Staten: Wisconsin, Illinois, Iowa. In Utah — het land der Mormonen — werden er slechts 254 geteld; vermoedelijk aanhangers dier sekte; doch dit getal kan sedert wel grooter zijn geworden, want zelfs thans nog worden hier te lande proselieten gemaakt.

Emigreeren tegenwoordig zoo weinigen omdat de toestanden hier zooveel rooskleuriger zijn; of hebben slechte berichten van vroeger uitgetrokkenen den hier blijvenden hunne illusie benomen? Of zijn wij nog hokvaster geworden dan voorheen? Al deze redenen werken zeker samen, en toch is dat thuisblijven te betreuren. Want de twintigste eeuw is vermoedelijk de laatste waarin den Nederlanders gelegenheid wordt geboden ons kleine land grooter te maken door vestiging in den vreemde. Daarenboven: een boom, welks wortels niet ver, allerwege, zich door het aardrijk verspreiden, wordt door den storm weldra ter neer geworpen. Ons land kan dus niet beter gediend worden dan door het heengaan van velen; want heelemaal heen gaat er geen: men blijft steeds verbonden aan het moederland. Waarlijk, het zoude onze broeders in Zuid-Afrika anders vergaan, indien de Nederlandsche stem ook elders dan in het lage land aan de zee krachtig klonk! En misschien is de tijd niet verre, dat wij voor ons zelven ook zulke pleitbezorgers in den vreemde van noode hebben. . . .

Maar dan zal in de eerste plaats de hokvastheid onzer hoogere standen zijn te bekampen, terwijl integendeel niets wordt verzuimd om den engen cirkel nog nauwer te trekken. Voormaals zochten de zonen van Nederland wetenschap in den vreemde,

en vonden met die wetenschap ongezocht wereldkennis — die daarom nog niet oversloeg tot minachting van eigen taal en land, getuige Constantyn Huyghens, om slechts een enkelen te noemen. Thans, welk student zoude het wagen zelfs voor enkele semesters — niet Berlijn met Weenen — maar Leiden met Utrecht te verruilen? En op technisch gebied wantrouwt men alle diploma's behalve het Delftsche. O, als het konde, welk een zegen zoude het wezen voor ons land, indien al onze hoogere inrichtingen van onderwijs voor een vijf en twintigtal jaren gesloten werden, om zoodoende de sleur te breken; indien men de studeerende jongelingschap een woord kon toevoegen als Napoleon's: „de Fransche maarschalkstaf ligt aan de overzijde van den Rijn"! Vrees niet, dat daardoor al de academiegebouwen nutteloos zouden worden. Want tusschen de lagere school der onbemiddelden en de hooge scholen der rijkeren, ligt het nu nog zoo zeer verwaarloosde vakonderwijs voor den middenstand, voor de kern onzer burgerij. [1]

---

[1] De emigratie in bovenstaande regelen voorgestaan, geldt alleen de krachtigen van onzen stam, de physiek, moreel en financieel krachtigen; gelijk dan ook de landman voor zaaizaad kiest niet den afval, maar de beste soorten. Trouwens alleen met zulken kan het beoogde doel bereikt worden, voor alle anderen geldt de waarschuwing, welke onze consul-generaal te New-York stelt aan het slot van zijn jaaroverzicht over 1901:

„Het komt mij niet overbodig voor, nog eens een woord van waarschuwing te doen hooren voor Nederlanders, die het plan hebben hierheen te komen, in de hoop alhier betrekkingen te vinden. Ook in het afgeloopen jaar landden hier wederom velen, die met de Engelsche taal weinig of niet bekend waren, en geene brieven van aanbeveling of introductie met zich brachten. Het moet in het oog springen dat aan deze beide vereischten door hen, die alhier een werkkring zoeken, niet genoeg aandacht kan gewijd worden. New-York is meer dan vol van personen, die werk zoeken, van iederen aard, en die bereid zijn, ja, er naar haken, om tot zeer matige salarissen betrekkingen aan te nemen, die zij, in hunne vroegere Europeesche omgeving, beneden zich zouden geacht hebben, zoodat hier en in alle groote steden der Vereenigde Staten het aanbod van arbeidskrachten de vraag nog altijd ver overtreft.

„In gemoede, en met nadruk, moet ik dus allen afraden naar de Vereenigde Staten over te steken in de verwachting dadelijk, of spoedig, door hunnen arbeid in hun onderhoud te kunnen voorzien.

„Alleen zij hebben eenige kans van slagen, die Engelsch goed verstaan,

spreken en schrijven, die goede aanbevelingen bezitten en die hier aankomen met middelen, voldoende om vier, of misschien zes maanden werkeloos hier door te brengen, daarbij in het oog houdende dat de leefwijze hier en in alle groote steden zeer kostbaar is."

In genoegzaam dezelfde bewoordingen heb ik zoovelen den overtocht moeten ontraden, die mij na het verschijnen van den eersten druk, vroegen in hoeverre zij wellicht in Amerika een beteren toekomst zouden vinden. Want die waarschuwing geldt niet enkel hen, die met handen arbeiden, maar in nog sterkere mate hen die werken met het hoofd. Deze laatsten zullen in de eerste twee jaren bezwaarlijk een voldoende loon kunnen bedingen, en moeten dus over genoegzame middelen beschikken om dien leertijd uit te zingen. Want zoolang men zich de Amerikaansche vlugge wijze van werken niet heeft eigen gemaakt, bezitten zelfs de besten daar geene marktwaarde.

Doch voor onvermogenden is mijne aansporing dan ook allerminst geschreven; meer nog dan de verheffing onzer lagere standen acht ik die onzer hoogere standen noodig — gedachtig aan het feit dat landen, evenals legers, ten onder gaan niet van wege de gebreken der minderen, maar door het slechte gehalte der aanvoerders.

ZESDE AVOND.

ZWERVERS.

(DE MORMONEN.)

I

Nu wil ik met u ver naar het Westen trekken, en langs moeielijker wegen. Want de Hollanders konden Michigan bereiken langs rivieren, kanalen en meren — op betrekkelijk gemakkelijke wijze dus in die tijden in welke vervoer te land nog zoo veel bezwaarlijker ging. Maar de weg die thans zal gewezen worden, leidt niet langs wateren, maar over eindelooze barre vlakten, over hooglanden, door nauwe bergkloven; en de talloozen, die daarheen trokken, hebben dien weg van meer dan twee duizend kilometers lengte, ten deele afgelegd in ossewagens, velen echter geheel te voet. En de weken, maanden, soms jaren, welke de tocht vorderde — al naarmate het jaargetijde waarin die werd aangevangen — waren tijden van ontbering, van jammer en ellende; en menigeen bereikte nimmer het beloofde land: de toenmaals nog boomlooze dorre vlakte bij het Zoutmeer.

Heden ten dage gaat de tocht per spoortrein — gemakkelijk en snel — en is slechts een afwisseling van natuur-indrukken; een oogenlust voor den tourist.

Na de uitgestrekte prairieën van Kansas — waarvan reeds vroeger verhaald werd — te zijn doorgestoomd, wijkt de spoortrein, na Denver, eerst zuidelijk voor de Rocky Mountains uit, om deze dan eindelijk door de breede vallei van de Arkansas-rivier binnen te dringen. Lang blijft het landschap vlak en

droomerig, totdat plotseling de trein een diepe, smalle bergkloof instuift: de „grand Canyon" van de Arkansas, die nauwelijks naast de rivier plaats laat voor de ijzeren baan. Meer en meer wordt de stroom in de engte gedrongen; hoog bruist hij op; ijlings jagen de wateren voort, als om aan die benauwdheid te ontkomen — beurtelings de klippen waarover zij schuren, ontdekkend en overstelpend. Rotstrappen rent de stroom af; doch beneden gekomen, steigert hij wild omhoog, achteruitwaarts — alsof hij de helling, waar hij afschoot, weder in even dolle vaart wilde opsnellen; maar hem wordt geen tijd gelaten: onzichtbare machten sleuren de wateren onverbiddelijk voort. Dan weer — ruw teruggestooten door de sombere rotsmassa's, welke ter weerszijden omhoogrijzen, als schildwachten aan de bergpoort — voegen de weerkaatste golven, dwars afglijdend over den stroom, zich in het midden samen tot één hoogen schuimreep. En het is een verademing, als eindelijk eens — waar tot grooter diepte de rotsbedding is uitgehold — het watervlak kalm glanzend golft, zooals het golven zoude door een diepe breede dijkbreuk, daags na de doorbraak. Maar dat is slechts één oogenblik: wederom wordt de stroom opgezweept totdat hij vormt één schuimmassa; en boven het doffe gerommel van den trein klinkt duidelijk uit het geknetter van de tallooze, met lucht gevulde, kleine waterbolletjes. En dan weer dansen bruingele moddergolven in het zonlicht vliegensvlug voorbij, terwijl ter weerszijden van al dat gewemel, verweerde brokkelige granietmassa's passieloos hunne driehoekige toppen ten hemel heffen, onbekommerd over wat daar voorvalt aan haren voet — dien voet hoog met geel bespat, zooals de modderlaarzen van een reus.

Doch dit alles duurt slechts kort als een droom: weldra wordt de stroom weer rustig; de bergen schuiven ter zijde weg, hunne toppen zinken neer; nog wat verder, en de Arkansas wordt een trage modderrivier in ruime vlakte. En slechts nu en dan, als de stroom kronkelt of de spoorweg zich wendt, glanst de drabbige massa als zilver.

Die vlakte ter zijde van de rivier is geheel verdroogd, stroo-

geel; nog geler door het wolkig groen, als van wilgen, dat haar omzoomt, en waarachter oprijzen bergen in driehoeksvorm — zooals overal de Rocky Mountains driehoekig zijn. Donkere dennebosschen dalen als stroomen af van de berghellingen. En achter de tandlijn — als van een zaag — der bergreeks, andere bergtoppen, verweg, over welke de sneeuw zich uitbreidt als een aan flarden gereten, witte wade. En nog hooger: een starre, grijze wolkenmassa, wit omzoomd; een winterlucht. Maar tóch geen winterlucht; want waar de zon schuilt achter die wolken, is het alsof een regen van licht neerdaalt. En dát kan de winterzon niet.

Maar toch is het koud, al is het Juni. Hoe doordringend koud moet het dan niet zijn 's winters in deze eenzaamheid? En niettemin zijn honderde vrouwen en kinderen zulke woestenijen in het barre seizoen te voet doorgetogen; door de sneeuw duwende en trekkende — duizende kilometers ver — de handkarren, waarop zich hare zuigelingen, bedden en levensmiddelen bevonden ....

Die zoogenaamde handkar-emigratie is misschien de verschrikkelijkste uittocht geweest, ooit door beschaafden ondernomen. Tot 1856 waren de arme Mormonen uit Europa, die naar de stad aan het Zoutmeer wilden opgaan, voor geringen prijs daarheen vervoerd per ossewagen. De geheele overtocht — van Liverpool tot Salt-lake city, voeding daarin begrepen — werd op niet meer dan 150 gulden berekend. Maar in het zooeven genoemde jaar hunkerden zóóvele bekeerden naar het nieuwe Zion, die den overtocht niet konden betalen, dat te overleggen was: hoe de kosten tot een minimum in te krimpen?

Eindelijk werd er dit op gevonden: De emigranten zouden van af een punt nabij de Mississippi: Iowa-city, te voet gaan, en hunne bagage op handkarren medevoeren, terwijl wat extra voorraad en de noodige tenten op wagens zouden geladen worden; op die wagens zouden ook plaats kunnen nemen wie niet loopen konden. Op deze wijze werden de uitgaven tot *f* 108 per hoofd teruggebracht; die wandeling — ongeveer zoover als van Amsterdam naar Moskou — spaarde derhalve een veertigtal guldens uit.

„Aldus spreekt God door zijn profeet — zoo luidt de proclamatie van Brigham Young — dat de armen tot ons komen met handkarren en kruiwagens, dat zij hunne lendenen opschorten, en te voet opgaan tot Zion; niets zal hun deren".

Te Iowa-city werden dus de handkarren gebouwd, zéér licht, geheel van hout, wegende dertig kilo. Dertien honderd Mormonen-emigranten verlieten Liverpool in het voorjaar, in de vaste overtuiging dat alles voor den tocht gereed zoude wezen; doch toen zij te Iowa-city aankwamen, bleek voor niets gezorgd te zijn. Weken moesten zij dus wachten voordat alle karren gereed waren. Drie afdeelingen konden betrekkelijk spoedig op marsch gaan; zij kwamen behouden te Salt-lake city aan. Maar de vierde afdeeling kon eerst opbreken tegen het midden van Juli; de vijfde eerst op het einde dier maand — en zooals blijken zal, was dit reeds bedenkelijk laat met het oog op de barre, hoog gelegen streken, welke te doortrekken waren.

Volgens den aangenomen regel, was iedere afdeeling in troepen van honderd verdeeld — mannen, vrouwen en kinderen. Ieder dergelijk troepje werd voorzien van twintig handkarren, vijf tenten, drie of vier melkkoeien en een wagen — getrokken door drie span ossen — voor de tenten en wat mondvoorraad. Per hoofd mocht niet meer worden medegenomen aan lijf- en beddegoed dan een gewicht van ongeveer acht kilo. Met inbegrip van het keukengerei werd op iedere handkar tot een gewicht van 45 kilo geladen. Betrekkelijk dus niet veel, maar men houde in 't oog: de lengte van den tocht en het kleine aantal flinke mannen; allen telden mede: man, èn vrouw, èn kind.

Niet voorziende wat hun te wachten stond, trokken de afdeelingen welgemoed uit, zingende:

Hoera voor het kamp van Israël,
Hoera voor het handkar-plan!
  Hoera, hoera! veel beter is 't
  Dan wagen en ossen-span!

Arme drommels; voor velen was dit juichlied een doodzang.

De afdeeling welke half Juli de reis aanvaardde — en ongeveer vierhonderd personen sterk was — bereikte halverwege in Au-

gustus Winter-Quarters (een weinig ten noorden van Omaha) op den rechteroever der Missouri. Hier werd eene algemeene vergadering gehouden ten einde te beslissen over de vraag: voorttrekken of den winter overblijven? Want er waren nog 1600 kilometers af te leggen, en met de uiterste inspanning zoude men niet vóór laat in November aan het Zoutmeer kunnen zijn. Men liet de beslissing aan de „elders"; en al die ouderlingen waren, op een na, voor verder gaan en vertrouwen op God, die Zijn volk zeker niet zou verlaten. Alleen L. Savage vermaande: dat niet enkel op God ware te steunen, maar ook op het door Hem geschonken gezond verstand; en dat dit op grond van ervaring moest weerhouden van zoo laat in 't jaar de bergen over te trekken met zoovele ouden van dagen, zieken, vrouwen en kleine kinderen. Doch de andere ouderlingen bestraften hem om zijn klein geloof. Broeders en zusters — antwoordde hij hierop — wat ik gezegd heb, weet ik dat waarheid is; maar nu gij besloten zijt voort te gaan, zal ik met u trekken. Moge God in Zijne genade ons behouden!

De afdeeling brak den 18^en Augustus op uit Winter-Quarters; en aangezien de wagens niet alles konden bevatten, moest op iedere handkar nog een zak meel, wegende ongeveer veertig kilo, worden bijgeladen. In de eerste weken werd per dag ongeveer vier en een half uur gaans afgelegd; alhoewel veel oponthoud werd ondervonden, aangezien door de droogte en het hobbelen over de slechte wegen, de spaken spoedig losrammelden, wat aanleiding gaf tot breken van wielen en assen. Ook liepen die houten assen uit — hetgeen sommigen trachtten te verhelpen door die met leder te beslaan, anderen met blik, waartoe zij borden en ketels van hun eetgerei aanwendden. Ook smeerde men die met spek in, zelfs — maar hiervan was de voorraad klein — met zeep.

Op zeker punt, waar veel wilde buffels waren, braken hunne ossen los en renden die achterna; zoo raakten zij er een dertigtal kwijt, en nu bleef voor iederen wagen nog slechts één span beschikbaar. Melkkoeien, kalven, en het vee, dat mede was genomen om onderweg versch vleesch te schaffen, alles moest nu helpen trekken; maar dit richtte weinig uit, en dus bleef

er niets anders over dan een tweeden zak meel op de handkarren te laden. Vleesch werd van toen af niet meer uitgedeeld; de koeien gaven geen melk meer, en het dagelijksch rantsoen werd ingekrompen tot op één pond meel, wat rijst, suiker, koffie en spek — alles te zamen een zóó kleine hoeveelheid, dat sommige mannen hun deel verorberden aan 't ontbijt, en verder den geheelen dag moesten vasten.

Bijna halverwege werden zij ingehaald door eenige ouderlingen der kerk, die van zendingen in het buitenland huiswaarts keerden. Dezen spraken hun moed in. „Al mocht het stormen te rechter en te linker, de Heer zal uwen voet bewaren, en gij zult Zion in veiligheid bereiken". Aldus troostten zij, en reden toen voort in hunne rijtuigen, nadat eerst ter hunner eere eenige der koeien geslacht waren, welke de te voet gaanden zoo noode konden missen. De arme handkar-sloven staarden die wegsnellenden na met een zucht; en onwillekeurig doet het tafreel denken aan het schilderij van Rembrandt, waar op den voorgrond in de schaduw langzaam voortsjokt met zijn vrachtje de barmhartige Samaritaan, terwijl in de verte zich koesterend in 't zonlicht, pijlsnel de Leviet voortrolt in de met zes paarden bespannen koets, met het aangenaam vooruitzicht weldra te zullen zijn in de stad met de vele torens.

Te Laramie (ongeveer halverwege) — aldus hadden de voorbijsnellende ouderlingen beloofd — zouden zij, zoo mogelijk, mondvoorraad achterlaten, en daarheen hulp zenden uit Saltlake city. Te Laramie vonden de afgetobden niets; de rantsoenen werden dus nogmaals ingekrompen: wie de handkarren moesten trekken, ontvingen dagelijks $^1/_3$ kilo brood; de vrouwen en grijsaards $^1/_4$ kilo; de kinderen $^1/_{10}$ à $^1/_4$ kilo.

En met den honger kwam de koude; de bedekking 's nachts werd onvoldoende. Dáár, in de bergen, wachtten hen de winterstormen op; als bladeren vielen de ouden en zwakken af, en ook den gezonden mannen begaf de kracht. Enkelen bleven hun handkar voorttrekken tot den dag vóór den dood, sommigen zelfs tot enkele uren vóór hun sterven. Zelden werd een kamp opgebroken, of eerst waren een of twee tobbers te begraven.

Juist op den morgen van den eersten sneeuwstorm werd de laatste portie meel uitgedeeld; en nog twee en twintig kilometers waren af te leggen vóór dat een punt kon bereikt worden, geschikt voor het eerstvolgend kamp. De ondergang scheen nabij; doch tegen den middag kwamen een paar mannen uit Salt-lake city, die mededeelden dat binnen enkele dagen wagens met ligging en voedsel hen zouden bereiken. Vervolgens trokken die berichtgevers dadelijk verder, want het stond te vreezen, dat de afdeeling, welke enkele weken later onderweg was gegaan, in nog ellendiger omstandigheden zoude verkeeren.

Opgewekt door het vooruitzicht op redding, spanden nu allen hunne krachten in tot op 't uiterste; en tegen den avond bereikten zij inderdaad het punt, waar het kamp kon opgeslagen worden; doch verscheidene beesten waren intusschen omgekomen, en 's nachts stierven door vermoeienis en koude vijf der tochtgenooten. Bij het 's morgens ontwaken bleek de sneeuw een voet hoog te liggen — en de geheele voorraad bestond nog slechts uit twee vaatjes beschuit, eenige ponden suiker, wat gedroogde appelen en een kleinen zak rijst! Twee ossen, die toch niet meer voort konden, werden geslacht; en aan de tochtgenooten medegedeeld, dat met dit vleesch en met wat beschuiten rond was te komen totdat er hulp zoude opdagen — want het overige was voor zieken en kinderen te bewaren. Besloten werd niet verder te trekken, doch in het kamp de hulp af te wachten, terwijl een paar mannen deze te gemoet gingen om tot haasten aan te sporen. De kleine portie vleesch en beschuit was al den eersten dag verorberd; toen werden — den volgenden dag — nogmaals een paar beesten geslacht, en deze gegeten zonder iets. En den derden dag viel er niets te eten: meerdere beesten konden niet gemist worden. Doch geen hulp daagde op: het convooi was door denzelfden sneeuwstorm beloopen, welke de emigranten teisterde.

Velen hunner werden ziek, velen overleden in deze drie dagen; sommigen bliezen den adem uit in de armen van wie op het punt stonden zelf den geest te geven; moeders trokken nog in haren doodstrijd de gesleten en gescheurde kleederen vaster om de uitgeteerde lichaampjes hunner kleinen; en

krachtige mannen, door honger geperst, bedelden om een brok van het voedsel, dat gespaard moest blijven voor zieken en hulpeloozen.

Het was nu de avond van den derden dag, en alsof de natuur zelve den ongelukkigen wilde doen inzien het hopelooze van verderen strijd, daalde de zon in heldere, vriezige atmosfeer achter de met sneeuw bedekte bergen, openbarende met hare langgerekte, laag over het landschap strijkende stralen, hoe bergketen na bergketen, tot in eindelooze verheid, zich opvolgden in 't westen, alwaar — eerst aan den afhang van 't gebergte — het doel lag van den pelgrimstocht. Verscheidenen dergenen, die naar 't westen staarden, terwijl de dalende zon zoo het eindeloos pad verlichtte, verwachtten niet getuigen te zullen zijn van haar weer opgaan op den volgenden morgen; trouwens velen hadden alles verloren wat het leven waard maakt te leven! Met langzamen stap en gebogen hoofd traden zij de tenten binnen, om zich Gode te bevelen vóór het ingaan der rust, uit welke zij wellicht hier nimmer zouden ontwaken. Daar barst plotseling een juichkreet los: van een hoogte in 't westelijk deel van het kamp zijn huifkarren gezien, vergezeld door de uitgezonden mannen! Weldra zijn die in 't kamp; de helft der levensmiddelen wordt afgeladen, dekens en warmere lichaamsbedekking uitgedeeld, het overige doorgezonden ten behoeve van de achteraan komende afdeeling.

Doch hiermede was de ellende niet uit: sommigen waren alreeds te zeer verzwakt, om te kunnen herstellen; enkelen waren krankzinnig geworden; anderen had de wanhoop verstompt. En elken dag nam de koude toe; van velen bevroren vingers, teenen of ooren; van een zieken man, die — op een wagen geheschen — zich aan den rand vastklemde, ten einde bij het hotsen over den weg niet te zeer te schudden, waren alle vingers bevroren. Vijftien personen werden in één kampement begraven — hiervan waren er veertien doodgevroren.

Eindelijk werd de laatste bergpas bereikt; daar ontmoetten zij anderen, die uitgezonden waren met nieuwen voorraad; en aan de boomen rondom het kamp werden groote stukken sappig vleesch opgehangen — een schilderij, getuigt

een der geredden, bij verreweg mooier dan de beste der oude meesters.

Toen ook werd de natuur milder, en voortdurend voorzagen hen in hunne behoeften nieuwe convooien — die daarop verder togen, ten einde de nog achtergebleven afdeeling bij te staan.

Van de 420 personen dezer afdeeling was ongeveer het zevende deel onderweg gestorven. Van de 600 der achteraankomende afdeeling waren er daarentegen slechts enkelen gebleven: de sneeuwstorm overviel haar vóór de eigenlijk bergachtige strekking van den weg werd bereikt, doch ook bij deze emigranten was de nood tot het hoogst gestegen.

Erger was het een twintigtal mannen vergaan, die deze afdeeling halverwege die bergen achterliet bij de koopwaren, het vee en de bagage, welke om sneller te kunnen reizen, tijdelijk in den steek werden gelaten. Deze mannen zouden dan in het voorjaar, als de wegen beter begaanbaar werden, met dat achtergelatene nakomen. Er viel veel sneeuw; gedeeltelijk werd het vee door de wolven verscheurd; veel stierf er door koude. Het overige werd geslacht, en dat bevroren vleesch maakte het eenige voedsel uit; de kleine voorraad meel en zout was spoedig verbruikt. Daar het wild schaars was in den omtrek, zoo bleek — hoe zuinig zij ook huishielden — hun vleeschvoorraad onvoldoende om tot het voorjaar te strekken. Twee mannen bestegen dus de beide eenig overgebleven paarden om hulp te zoeken, doch zij raakten hunne paarden kwijt en moesten met ledige handen terugkeeren.

Nu was alle vleesch verbruikt; slechts bezaten zij nog eenige huiden. Deze werden in smalle reepen gesneden, en na van haren te zijn ontdaan, gekookt. En toen ook dit voedsel was genuttigd, bleven hun enkel hunne laarzen over en stukken leer van de wagens. Zelfs een stuk buffelleer dat tot deurmat gediend had, werd verorberd. Zoo hielden zij tot aan 't voorjaar er het leven in; toen konden zij, daar de sneeuw smolt, wortels van distels en wilden knoflook opgraven. Eindelijk kwam hulp opdagen uit Salt-lake city.

Aldus eindigde de beruchte handkar-tocht, welke zeker niet

zoo befaamd ware geworden indien de afdeelingen slechts wat vroeger in 't jaar op het pad hadden kunnen gaan, en zij niet in evenredigheid met het aantal flinke mannen te veel zwakken, vrouwen en kinderen hadden geteld. Dat overigens het denkbeeld geenszins op zich zelf afkeurenswaardig was, bewijst een tocht in het voorjaar van 't volgend jaar. Toen bereikten 74 zendelingen uit Salt-lake city op dezelfde wijze in 48 dagen Missouri — den halven tijd van dien, welke per ossewagen noodig ware geweest.

II

Zoo trekken in onze gedachten deze armzaligen voorbij terwijl wij ons behagelijk neervlijen op de breede kussens van den Pullmanwagen, die zonder schokken of stooten ons in minder dan één etmaal voert door bergstreken waarin die ongelukkigen maanden tobden, gekluisterd aan die zware handkarren, welke zóó licht schenen bij het vertrek.

De sneeuwzoom daalt als het ware tot ons af: steeds stijgt de spoorbaan. Hoewel bijna zomer, zijn de nachten hier nog zeer koud, en is de sneeuw dus nog niet gesmolten. Wel wordt naarmate men verder spoort, de vlakte van lieverlede groener: dat komt van al het water dat uit de sneeuw lekt en door t gras kronkelt als slangetjes, flikkerende in 't zonlicht.

Smaller en smaller wordt de bergstroom; en het modderige water klaart zich, wordt helder als pas gesmolten sneeuw. De stroom wordt tot een kleine beek, haast tot een sloot; de sneeuw daalt tot in de vlakte, die geheel drassig staat en waaruit overal water opborrelt. Plots: volslagen duister — een tunnel, doch geen lange — en weder in het daglicht gekomen, blijkt nu het water in tegengestelde richting te stroomen: vlucht voor ons weg, in plaats van zooals steeds tot nu toe, ons te gemoet te snellen. Derhalve is de waterscheiding overgetrokken tusschen het oostelijk en het westelijk deel van Amerika. Nu zijn wij in het gebied van den Stillen Oceaan; de laatste band met het moederland is verbroken: Adieu Europa!

Het is alsof aan gene zijde van de waterscheiding de stroom nog wilder afschiet naar de diepte, door een zóó nauwe vallei, dat zij bijna een kloof schijnt. In hooge golven kookt het water op; de waterspiegel schijnt bol, afhangend naar de kanten. Soms springt de stroom over een den weg dwars versperrenden boomstam; elders schieten de wateren ter zijde op, als waren zij de richting bijster; om weldra daarna weder in stralen van de rotsblokken te druipen. En evenals op het zeestrand de aansnellende golf steigert tegen de afvloeiende watersprei, zoo krullen ook hier de golven om, en schieten — blankgekuifd — schijnbaar weer de helling op, terwijl het schuimend vocht duikt en springt als een waterdier.

Op de groote rotsblokken, die als naar beneden getuimeld zijn, en daartusschen — in de diepe berggleuven — rijzen slanke dennen omhoog, aan welker voetingen een maaswerk ligt van doode stammen: boomen die daar te voren stonden, en in de droge atmosfeer der Rocky Mountains niet verrotten, maar eerst na vele jaren langzaam zullen verteerd zijn. Hier en daar tegen de hellingen blokhutten, nauwelijks een man hoog en met bijna plat dak — alsof zij zich bukken uit angst voor de winterslagen.

De avond valt: over de boomen, over de bergen trekt eene haast onbestemde, vaalbruine kleur; alleen het schuim van den bruisenden stroom licht nog met matten schijn. De wolken staan stil en slapen — het is nacht. . . .

Hoe geheel anders het landschap van den volgenden morgen! Al slapend heeft ons de trein onbewust uit de bergengten gevoerd; nu wijken de bergen al ver weg: gruisbergen, die den indruk geven van verweerde hoopen grond, waarin de regen diepe voren heeft gegroefd. Zij rijzen botweg op uit de vlakte, die een oneindigheid schijnt, en het oog vreemd aandoet, dat zoovele dagen als gevangen was tusschen de bergglooiingen. Die vlakte is ook geheel anders dan alle tot nu toe in Amerika geziene: Zij is als een ideaal-Nederland. Overal steken omhoog als feestpluimen, Italiaansche populieren; overal is het bouwland afgezet met groen struikgewas; steeds kruist de trein smalle kanaaltjes met snel vlietend water en met gras omzoomd.

Schalksche witte huisjes schuilen weg tusschen groote boomgaarden. Dit is het vroolijkste, prettigste, bedrijvigste landschap dat men zich denken kan; een paradijs, een land van belofte, na de woestenijen van zoo straks. En na een paar uur sporens houdt de trein stil in het moderne Zion; van alle westersche steden de meest landelijk schoone, en welker breede straten omzoomd zijn met statig, zwaar groen.

Slechts zeer kort werd in stad vertoefd: want groote plakkaten kondigden aan dat 's namiddags ter eere van den 98en geboortedag van Brigham Young — den in 1877 gestorven leider der Mormonen — een feestelijke bijeenkomst zoude plaats vinden te Salt-air beach; een casino uitgebouwd in het Zoutmeer. Dat er iets feestelijks aan de hand was, bleek reeds dadelijk uit de reusachtige Amerikaansche vlag, welke over een der langszijden van den Mormonentempel was uitgespreid: dertig meter hoog, zestig meter breed, en den grijzen steenen wand geheel bedekkend. Overigens was in de stad niets van feestdrukte te bemerken, hoewel van de vijftig duizend inwoners ongeveer twee derde deel Mormoon is. Doch het koude en regenachtig weder zal hieraan grootendeels schuld zijn geweest. Want ook het peil van enthousiasme kan men op den barometer aflezen.

Die ongunstige weersgesteldheid zal ook wel de reden zijn geweest, waarom in de Casinozaal van Salt-air beach slechts een 2500 tal geloovigen vergaderd waren; trouwens die zeer groote ruimte is aan alle zijden open, wat bij warm weder zeer aangenaam moge zijn, doch nu veel tocht veroorzaakte. Op een kleine verhevenheid in nisvorm — anders voor orkest bestemd — had de familie Young plaats genomen (Brigham is een voornaam, zooals Jan of Piet), alsmede een aantal burgerlijke autoriteiten: de gouverneur van den Staat Utah, de opperrechter, de vorige opperrechter, eenige apostels en andere kerkelijke grootwaardigheidbekleeders.

Eerlijk verklaard, heb ik eerst later uit de couranten bemerkt, dat zich op het podium zoo vele hooggeplaatste personen bevonden. Op 't oog scheen het een sjofel troepje; slecht gekleed — althans voor Amerikanen, die in den regel zéér smaakvol

en keurig gekleed zijn — en alles behalve passende bij den luchtigen, eleganten bouwstijl der zaal. Plechtig was de samenkomst evenmin. Een tingel-tangel piano laat zich hooren; eenige paartjes beginnen te walsen, zelfs enkele damespaartjes — want de zaal was op verre na niet door de opgekomenen gevuld; daar klinkt plotseling van het podium een gezang, wat van zelf lokt tot dichterbij treden. Een zevental heeren, een beetje aftandsch en alles behalve gedistingeerd, een zevental dames — voor wie (naar mij toescheen) buiten het Mormonendom geen huwelijksheil was weggelegd — heffen samen uit gezangboeken een tweetal liederen aan. De wijze van het laatste is welbekend: Gretchens hemelvaart uit de Faust van Gounod. Tusschen de beide liederen in wordt een lang gebed uitgesproken door een leelijk mannetje, dat steeds de handen uitgespreid houdt opgeheven.

Na het gezang treedt naar voren een goede zestiger, met dicht om den hals gewikkeld een grooten witten foulard; hij is van middelmatige gestalte en gezet. Wat treft, is: de kop — een verweerde stierenkop, zooals men zich dien denkt uit hout gesneden, voor den boeg van een Oceaanstoomer; neerziend op de golven, welke opstuiven tegen het ijzeren gevaarte, dat ze in rustigen gang doorklieft en achterlaat, recht op het doel aanstevenend. De oogen bijna dichtgeknepen als steeds loerend; de neus forsch gebogen; een witte ringbaard, welke borstelig vooruitsteekt, omlijst de machtige kinnebakken. De kruin ietwat kaal, doch overigens de haardos nog lokkig. Deze spreker verheft zijn stem niet; hij verontschuldigt zich wegens zijne gezondheid, en gaat spoedig weder zitten. Iemand helpt hem eerbiedig dadelijk zijn overjas aantrekken.

En zonder dat de naam genoemd wordt, weet ik wie die spreker is: het levend beeld van zijn vader Brigham [1] — den leider der Mormonen — diens naamgenoot en een der twaalf apostelen.

Na hem treedt naar voren een quasi-Engelsche dominee en vraagt: Wij waren mannen des vredes. Een leger werd tegen

---

[1] Spreek uit: Briehem.

ons uitgezonden. Hadden wij de wet geschonden? Neen — klinkt het met innige overtuiging naast mij; ik neem mijn buurman op: oud, witgebaard, mager maar veerkrachtig, een knapzak op den rug dragende en zeer eenvoudig gekleed. Blijkbaar een der vele boeren, wier karretjes afgespannen staan op het veld, en die van allerwege zijn samengestroomd. Zijn dracht steekt trouwens niet af bij die der anderen. De geheele verzameling heeft iets zeer eenvoudigs, bijna huiselijks; er is niets in wat aan een feest herinnert: men zoude zeggen een samenkomst van Hollanders uit den kleinen burgerstand, ter bespreking van eene gewichtige aangelegenheid. Want waarlijk er steekt iets Hollandsch in, evenals in het landschap waardoor wij trokken vóór Salt-lake city werd bereikt.

Niet Hollandsch is daarentegen het landschap dat door de open bogen van de Casinozaal wordt gezien, en zóó verrukkelijk, dat ik de weinig belangwekkende redevoering niet verder aanhoor, doch naar buiten treed op het balkon, dat rondom de ovaalvormige ruimte is aangebracht.

Aan de landzijde, achter de stad: hooge sneeuwbedekte bergen; onder den voet: hel groen water als van den Oceaan; in het meer en ter zijde: hooge rotspartijen — zooals in de baai van Napels, en ook van dat eigenaardige lichtende nevelblauw — die breed oprijzen uit het effen watervlak, dat zich in de verte verliest. Men denkt trouwens niet aan een besloten kom: dit meer heeft de afmetingen van een zee, is zelfs grooter dan onze Zuiderzee. Voor wie de Rocky Mountains is doorgetrokken, en uit de bergengten afdalend, in de vlakte komt en staart op dit groene water, is het inderdaad of nu eindelijk bereikt is de grens van het vaste land, of een nieuw Palestina zich uitstrekt langs een andere Middellandsche zee. En niet enkel door afmeting en kleur doet dit water denken aan eindelooze watervlakten, óók door het zoutgehalte. Dit is hier zelfs veel grooter dan op den Oceaan; wil men de hand in 't water steken, dan biedt dit — vreemd gevoel — tegenstand; men moet geweld gebruiken. Wordt die hand vervolgens niet afgedroogd, dan bedekken haar weldra kleine schitterende kristallen. Vijf deelen water geven

een deel zout [1], en er staan dan ook dicht bij den oever van het meer, in de moerassige vlakte, vele hoopen als van gebluschte kalk: zout dat gewonnen werd door het water te laten verdampen op groote vlakten lands, die tot een weinig beneden het peil van den zeespiegel zijn afgegraven.

Zoovele zouten bevat dan ook de bodem rondom, dat hetgeen nu inderdaad een land overvloeiende van melk en honing mag heeten, weinig meer was dan een troostelooze woestenij, ten tijde dat de Mormonen hier voor 't eerst den voet zetten. En die dorre vlakte, waar bijna geen regen valt, kon dan ook slechts een beloofd land heeten voor wie zulke vervolgingen hadden doorgestaan — eerst te Independence, later te Nauvoo — voor wie allereerst zochten een schuilplaats, zóó eenzaam, dat geen vervolger den moed zoude hebben hen daar te verontrusten.

En na den kamp met den mensch — trouwens slechts één oogenblik gestaakt — volgde een strijd met de natuur. Er groeide toenmaals geen enkele boom, en slechts dicht aan den voet der bergen had het van de hoogten afvloeiend water voldoende den grond uitgeloogd, om daar dadelijk akkervruchten te kunnen telen. Aan landbouw op grooter schaal konden dus de eerste nederzetters niet denken: vooraf waren de bergstroomen op te vangen en een net van bevloeiingskanalen aan te leggen. Doch zoo iets vordert tijd, en zóó groot was het aantal discipelen, die reeds het eerste jaar naar het nieuwe Zion togen, dat hoogst zuinig met den beschikbaren voorraad graan was om te gaan, en deze evenals bij een schipbreuk, zorgvuldig afgewogen en met mondjesmaat werd toebedeeld.

Wie zal dus den schrik beschrijven, die de nederzetters in het tweede jaar om 't hart sloeg, toen tegen het einde van Mei — terwijl de velden prijkten in 't weelderigst voorjaarsgroen — plotseling de lucht verduisterd werd door zwarte wolken krekels, en deze op de akkers neervielen! Het waren zwermen als eenmaal die der sprinkhanen in Egypte. Waar de

---

[1] Aldus Bancroft in zijne „History of the Pacific States"; Baedeker spreekt van een zoutgehalte van 14 ten honderd.

krekels over heen trokken, was geen grasspriet meer te bekennen — het land was als door vuur verschroeid! Mannen, vrouwen en kinderen, de geheele bevolking, toog uit om de plaag te bestrijden: zij dreven de krekels in greppels of in 't riet, en staken dan alles in brand.

Doch de plaag nam zulke ontzettende afmetingen aan, dat door vermoeidheid overmand, het verdedigen van den oogst was op te geven. Welk een toestand! De mondvoorraad welken zij op den uittocht hadden medegenomen, genoegzaam verteerd; al het zaad uitgezaaid; en de naastbij liggende plaats waar ander voedsel was te krijgen, op twee duizend kilometer verwijderd — als naar 't oosten werd gegaan — en op dertienhonderd kilometer, als naar Californië werd getrokken; zoover weg dus als van ons Petersburg en Florence. En de krekels onderwijl alles wegvretende wat groen was! Is het niet alsof nà de menschen, nu ook God zich tegen de zwervers keerde?

En een nieuwe plaag volgt de eerste op den voet: Toen alle pogingen tot verdediging zijn opgegeven, en men moedeloos aanziet hoe de krekels voortgaan met het veldgewas te vernielen, komen — nu van over het Zoutmeer, — nieuwe myriaden, ditmaal van witgevleugelden. Waar zij van daan komen, welk hun doel zij, is den emigranten onbekend: een nieuwe geesel Gods hun voor hunne zonden toegelegd? Wacht echter en aanschouw: Het blijken meeuwen te zijn, die óók zwermen over de velden en er op neervallen; maar nu om de verdelgers te verslinden. Zelfs als zij van krekels verzadigd zijn, zwelgen zij voort, telkens het te veel ingeslokte weder uitbrakend! Nu vluchten de krekels in hun angst bij millioentallen in 't water, waar zij verdrinken. Tegen den avond vliegen de meeuwen op in de richting van het Zoutmeer, en verdwijnen in de verte, doch in den morgen bij zonsopgang keeren zij weder, en zoo telkens, totdat de plaag voorbij is. Gods gezanten zijn dus deze witgevleugelden! Wie durft nu nog twijfelen dat de Heiligen der jongste dagen (Mormoon is een bij- of scheldnaam) uitverkorenen zijn van den Heer?

Overdreven kan dit verhaal niet toeschijnen aan wie weet hoe nog telkens de Afrikaansche oevers van de Middellandsche

zee door sprinkhanen geteisterd worden, en welke groote sommen, o. a. door de Algerijnsche regeering, tot bedwinging van die plaag worden uitgegeven.

III

Had ik geweten welk deftig gezelschap op het podium van het Casino troonde, dan zoude ik zeker de bijeenkomst tot het eind toe hebben bijgewoond; nu, bij den terugkeer in stad op hoogte gebracht door de couranten, bleef niets over dan zich na den eten opnieuw naar Salt-air beach te begeven en de avond-vermakelijkheid bij te wonen, al was het weder koud en de aan alle kanten open Casinozaal voor een niet enthousiast feestvierder weinig aanlokkelijk. Maar ik kon den lust niet weerstaan om van wat meer nabij de familie Young te aanschouwen, vooral de weduwen van den Mormonenleider. Want gelijk voor zoo velen, had ook voor mij het Mormonendom zich van lieverlede samengedrongen tot het begrip „veelwijverij"; en wie zoude ongebruikt laten voorbijgaan deze eenige gelegenheid om den harem te zien van wijlen een Christen-sultan?

Het publiek in de zaal was 's avonds iets minder talrijk dan in den namiddag, en verzonk eigenlijk in de onmetelijke ruimte van het Casino; daarentegen was het podium goed bezet: en onder de aldaar gezeten dames en heeren bevonden zich niet minder dan zes der weduwen van den leider der Mormonen (nummers 9, 13, 14, 20, 22 en 23 van den catalogus hierna). De oudste telde vijf en zeventig jaren, de jongsten waren goede zestigers; allen zagen er zeer fatsoenlijk uit, eenvoudig gekleed — tante Stastok's, maar in 't dikke. Die nummers en leeftijden zoude ik niet zoo precies weten, indien niet een kort geleden verschenen quasi officieele beschrijving van het huisgezin van Brigham, met portretten, hieromtrent de meest openhartige bekentenis had afgelegd. Die openbaarmaking is te merkwaardiger, omdat de Profeet langen tijd tegenover de buitenwereld zeer geheimzinnig was omtrent zijne huiselijke omstandigheden; en ik kan dan ook niet de verzoeking weerstaan, om met behulp dier gegevens de ommestaande lijst samen te stellen.

BRIGHAM YOUNG.

Geboren 1 Juni 1801 te Whitingham (Vt); als Mormoon gedoopt op 14 April 1832; tot een der twaalf apostelen verkozen op 14 Febr. 1835; als zendeling der Mormonen werkzaam 1839—41; tot president benoemd op 5 Dec. 1847; gestorven te Salt-lake city op 29 Aug. 1877, nalatende 17 vrouwen, 16 zonen en 28 dochters.

ECHTGENOOTEN.

Jaar van geboorte.	Jaar van huwelijk.	Naam en nummer.	Aantal zonen.	Aantal dochters.	Laatste bevalling.	Sterfjaar.
?	8 Oct. 1824	1. M. Works.	—	2	?	1832
1803	18 Febr. 1834	2. M. A. Angell.	3	3	1844 z.	1882
1822	15 Juni 1842	3. L. Decker.	3	4	1860 d.	1890
1824	2 Nov. 1843	4. H. E. Coock Campbell.	1	—	1846 z.	
1802	2 Nov. 1843	5. A. Adams.	—	—	—	1886
1828	8 Mei 1844	6. C. Decker, zuster van L. Decker.	2	3	1861 d.	1889
1815	? 1844	7. L. Beman, weduwe van den profeet Smith.	2	2	1848 d.	1850
1814	10 Sept. 1844	8. C. Ch. Ross.	1	3	1854 d.	1858
1824	? Sept. 1844	9. E. D. Partridge, wed. van profeet Smith.	2	5	1862 d.	
1815	2 Nov. 1844	10. S. Snively.	—	—	—	1892
1816	? Febr. 1845	11. O. Grey Frost, wed. van profeet Smith.	—	—	—	1845
?	30 April 1845	12. E. Free.	4	6	1864 d.	1875
1823	? 1845	13. M. Pierce, weduwe.	1	—	1854 z.	
1821	26 Jan. 1846	14. N. K. J. Carter, wed.	—	—	—	
1829	? Jan 1846	15. E. Rockwood.	—	—	—	1866
?	? Jan. 1846	16. M. Lawrence, wed. van profeet Smith.	—	—	—	1848 ?
1822	21 Jan. 1846	17. M. Bowker.	—	—	—	1890
1825	14 Oct. 1846	18. M. M. Alley.	1	1	1850 d.	1852
1830	? Maart 1847	19. L. Bigelow.	—	3	1863 d.	
1821	1848 ?	20. Z. D. Huntington, wed. van profeet Smith.	—	1	1850 d.	
1804	29 Juni 1849	21. E. R. Snow, wed. van profeet Smith.	—	—	—	1887
?	3 Oct 1850	22. E. Burgess.	1	—	1853 z.	
?	?	23. H. Barney, gescheiden vrouw met 4 kinderen.	1	—	1863 z	
1838	24 Jan. 1863	24. H. A. Folsom.	—	—	—	
1844	8 Jan. 1865	25. M. van Cott.	—	1	1870 d.	1884
1844	6 April 1868	26. A. E. Webb, gescheiden vrouw met 2 kinderen.	—	—	in 1875 van B. Y. gescheiden.	
		groot totaal	22	34		

Behalve de familie Young bevond zich dien avond op het podium een zestiental muzikanten, die met het on-talent van een Duitsch kermisorkest lustig dansen bliezen. Doch vóór het eigenlijke bal begon, werd een kring gevormd om een soort quadrille, een kleine quadrille van meest heel oude menschen, potsierlijk toegetakeld. Of eigenlijk 't was geen quadrille, maar een oud-Engelsche rondedans, bekend onder den naam van „Sir Roger de Coverley". Een der danseuses — veertig jaren geleden jong — danste in haar mooie japon van 1860; wat met het oog op de vrouwelijke ijdelheid in 't algemeen, misschien nog wel 't meest verbazingwekkende was, wat ik in Amerika mocht aanschouwen. Een oude heer sprong rond in hemdsmouwen en bretels; een snoeperig meisjesgezicht ging schuil in de stijfgestreken huif van een ouderwetsche Sun-bonnet; een vlugge spring in 't veld huppelde rond in zijns vaders beste jas van 1849; waarlijk, de nagedachtenis van den nieuwen Mozes te eeren door zulk een vasten-avondpret gaat boven het begrip van een „gentile" (heiden)! Doch vermoedelijk met het oog op den leeftijd der deelnemenden, duurde deze vertooning slechts kort; en nu begon de heusche dans: honderde paartjes zweefden door de groote ruimte bijna zonder ophouden den geheelen avond door. Het orkest blies enkel walsen, en deze werden uiterst keurig en hoogst betamelijk gedanst; slechts enkele meisjesparen werden gevormd: het manvolk was in ongeveer even groot getal aanwezig en niet traag met de beenen.

De zon stond op 't punt van in het meer te verzinken. Hare laatste stralen deden den gladden dansvloer mat lichten, terwijl het schijnsel van tallooze gloeilampjes — als sterretjes in de donkere welfholte der zaal geprikt — over die doffe spiegeling een lang, geelglanzend gestreep trok. Onder de hooge open bogen, waarop de koepel rustte, straalden de blauwe bergen in zee, alsof zij inwendig lichtten. Bovenwaarts van de scherp getrokken sneeuwlinie der Rocky Mountains dreef — als een wollig wit kleed — een blanke mistnevel, waarboven hier en daar een bergtop zweefde, als vrij gemaakt van de aarde. Doch van lieverlede stierven alle kleuren weg, en enkel de

groote casinoholte bleef roerig lichten in de strakke, donkere zeestilte.

Want als een stoomer op den Oceaan drijft het casino eenzelvig op het meer: heinde en ver wordt geen woning, geen boom, geen struik gevonden. Het strand is niet begaanbaar: moerassen vormen den langzamen overgang van water tot vasten grond; en eerst dicht bij de stad — welke een drietal uren gaans verwijderd ligt — begint het akkerland. Zulk een casino symboliseert wel eenigszins het geheel van de overige wereld afgescheiden, doch daarom nog geenszins in treurigheid doorgebrachte leven der Mormonen.

Doch het is daar buiten al te frisch, en dus wordt weder naar binnen gegaan, waar dicht bij het podium, de apostel Brigham Young welgevallig de dansende paartjes nastaart. Het aanbieden van een naamkaartje diende tot introductie en alhoewel ik nog nooit een apostel had gesproken, voelde ik mij geenszins bedremmeld, want — van dichtebij gezien — geleek deze kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeder als twee druppelen water op een onzer welbekende groote aannemers, met wien ik meermalen in aanraking was geweest. Het gesprek liep natuurlijk eerst over het dansen, en ik nam de vrijheid eenige verwondering te kennen te geven over dit onder de vleugelen der kerk als 't ware plaats vindende feest. In Holland — zeide ik tot verklaring — is de kerk allesbehalve vlugvoetig. Och — luidde het antwoord — wij zijn steeds voorstanders van onschuldige vermaken, en zien liever dat er onder ons toezicht gedanst wordt, dan in het geniep; zoodoende blijft het ordentelijk. Trouwens ook onze ouderen van dagen dansen nog gaarne: in den rondedans van straks trad een man van acht en vijftig jaren op, die de derde persoon is in onze kerk. Ook ik zelf — aldus vervolgde hij — hoewel al zestig, houd veel van dansen, maar mijne longen en een aanval van rheumathiek verhinderen mij mede te doen. Doch zoodra het weder zachter wordt, ga ik kampeeren, (iets wat de Amerikanen zoo gaarne doen, en dank zij de ruimte waarover zij beschikken, ook *kunnen* doen) en dan eet ik geen ander dierlijk voedsel dan wild. Open lucht is mijn medicijn."

Van dansen kwam vanzelf het gesprek op de komedie. Ook de komedie wordt door de kerk in bescherming genomen — verklaarde de apostel. „Vroeger speelden verscheidene mijner zusters en kinderen; doch in den laatsten tijd treden meer tooneelspelers van beroep op, en laten wij troepen van elders komen. Doch het lastigste is: steeds stukken van betamelijken inhoud te vinden; voor 't overige houden wij veel van het theater, ook de ouderen.

Toen werd aangeroerd het in niet minder grooten getale in de nieuwe wereld dan in de oude, trekken van de jongelui van het land naar de stad, en hunne minachting voor het landbouwbedrijf." — Dit deel van het onderhoud werd reeds vroeger behandeld.[1] — En met de mededeeling dat het zijn voornemen was de scholen meer in te richten met het oog op den handenarbeid, zoodat zij jongens zullen afleveren die niet afkeerig zijn gemaakt van smids-, timmermans- en dergelijk werk, integendeel daarvoor goed onderlegd zijn, nam de apostel afscheid. Gedachtig aan het spreekwoord: „on ne parle pas de corde dans la maison du pendu", had ik de vrouwenkwestie natuurlijk buiten bespreking gelaten.

Handenarbeid op school, ziedaar dus het nieuwe credo der Mormonen; en wel mag het eigenaardig heeten dat hetgeen deze vertegenwoordiger van een landbouwvolk beseft te zijn een eisch des tijds, niet minder sterk gevoeld wordt door de eerste milliardaire van Amerika. Denzelfden namiddag toch hadden de dagbladen medegedeeld dat M[rs]. Leland Stanford te San Francisco haar geheel fortuin — behoudens een jaargeld voor haar zelve en hare dochter — geschonken had aan de door wijlen haren echtgenoot opgerichte Universiteit. En hoe zij uitdrukkelijk had verzocht, dat op deze inrichting — welke zoo doende over ruim zestig millioen gulden beschikt — leergangen zouden ingesteld worden voor den handenarbeid, opdat de hand der studenten niet minder geoefend zij dan hun hoofd. En dit drukt zij curatoren op het hart: de leeraren in den handenarbeid

[1] Zie vijfde avond, blz. 191.

moeten in hun vak niet minder bekwaam zijn, dan die der theoretische leergangen; ook mogen geldelijk de inrichtingen voor handenstudie niet achtergesteld worden bij de inrichtingen voor wetenschap.

Zoo zal dus in Amerika de twintigste eeuw weder goed maken wat de negentiende eeuw verzuimde, die in haren parvenu-afkeer van den arbeid der handen, moedwillig heeft vergeten dat als één lid lijdt, alle leden lijden. Zal al te geleerd Nederland achterblijven?

Tot het bovenstaande bepaalde zich de persoonlijke aanraking met de Mormonen. Doch hoe kort die ook ware, de indruk was buitengewoon gunstig. Als waterstaatsingenieur hadden zij mijn hart gestolen door hun kanalennet: het uitmuntende stelsel van bevloeiing dat die woestenij had herschapen in een land van overvloed; als bouwkundige eischten zij mijne bewondering voor hunnen tabernakel: de eenige zaal ter wereld waar negen duizend toehoorders inderdaad kunnen hooren, en welke in 3 à 4 minuten zonder gedrang weder door allen kan verlaten worden [1]. En als beminnaar van het schoone kon ik niet anders dan waardeeren dat zij hunne hoofdstad in een architectonisch zoo fraai gebouwd landschap hadden gesticht, en de natuur een zoo ruim aandeel lieten in den stedenbouw.

En als mensch? Ze waren blijkbaar onderling zeer hartelijk, gedroegen zich uiterst fatsoenlijk; hunne kleeding was eenvoudig doch smaakvol — en zij dansten uitstekend. En toen te tien uur de gong de komst en tevens het vertrek van den laatsten trein aankondigde, vond er geen dringen of stooten plaats — hoewel maar enkele der wagens dicht waren, en 't onaangenaam frisch was; zóó frisch zelfs dat tijdens het wachten op het onbeschutte plankier, dicht bij mij een man zich van zijn jas ontdeed en in hemdsmouwen bleef staan, ten einde met het

---

[1] De zaal kan nog het best vergeleken worden met een in de lengte doorgesneden ei, de lange as van den ellipsvormigen vloer bedraagt 71 M, de korte 40½ M. De hoogte in het midden bedraagt 21½ M. De zaal staat geheel vrij en telt twintig uitgangen.

uitgetrokken kleedingstuk zijn kleinen knaap te verwarmen. In den trein geen joelen, geen ruwe woorden; verscheidene vrouwen met op schoot bundeltjes kleine kinderen, die in slaap vielen: een eenvoudig huiselijk tafereel, gelijk men er gaarne ziet en te zelden bijwoont.

IV

Ongetwijfeld is dat weinige allerminst voldoende om een oordeel te kunnen vellen omtrent dit vreemde volk; doch dit is zeker: de indruk was een geheel andere dan ik had verwacht. Wie trouwens is niet omtrent de Mormonen bevooroordeeld? H. H. Bancroft, die Utah behandelt in het 21e deel van zijne reusachtige geschiedenis der Pacific States, zal dan ook door niemand van overdrijving beschuldigd worden waar hij in het voorbericht verklaart: nimmer bij al zijne geschiedkundige navorschingen de waarheid te hebben moeten uitgraven van onder zulk een ontzettenden berg leugens als er omtrent dit volk zijn opeengestapeld.

Hubert Bancroft's blijkbaar niet minder onpartijdige, dan uitvoerige studie legt een gunstige getuigenis af omtrent de steeds bespotte, veel geplaagde en somwijlen zeer streng vervolgde mannen, die wij Mormonen noemen, en wien een nieuw geloof de noodige kracht schonk om dit alles niet slechts weerstand te bieden, maar óók tegen de verdrukking in te groeien.

Eerbied gevoelt zeker een ieder voor die Hollanders in Michigan, die om der geloofswille zoo veel moesten lijden, hun vaderland vaarwel zegden, en onder veel ontbering, de woeste wouden van lieverlede ontginnende, eindelijk door onverdroten arbeid tot betrekkelijke welvaart zijn gekomen. Maar hunne vervolging om der geloofswille is kinderspel, de door hen geleden ontbering is weelde en comfort, vergeleken bij de ellende en de vervolging ondergaan door de Mormonen in hetzelfde land dat voor de gevluchte Nederlanders een land der vrijheid was. Doch evenveel grooter dan de smaad was, evenveel schitterender is dan ook de victorie; en wie weten wil — niet enkel wàt mannen over hebben voor hunne heiligste overtuiging, maar ook wàt mannen

door hun geloof kunnen tot stand brengen, die heeft te gaan niet naar Michigan, doch naar hetgeen wij noemen Utah [1], en de bewoners zelven Deseret: het land van de honingbij, de vestiging der „Latter-Day Saints”.

O, ik weet het wel: reeds het woord Mormoon uit te spreken, staat gelijk met in gedachte bij slecht gezelschap te verwijlen, en zeker zoude het te gewaagd zijn u eenige oogenblikken te onderhouden over dat opmerkelijke verschijnsel op theologisch-sociaal gebied, hetwelk Mormonisme heet, indien niet de gebeurtenissen van den jongsten tijd vooral den Nederlander hadden geleerd hoezeer men er zich voor moet wachten om enkel op hooren zeggen een vonnis te vellen. Is toch niet bijna geheel Engeland door couranten en boeken tot de overtuiging gebracht dat niets in domheid, onbeschaafdheid en gemeenheid overtreft dat volk in Zuid-Afrika, hetwelk aan ons, stamgenooten, de bewaarders toeschijnt der Oud-Testamentische deugden: een volk van landbouwers, wandelende voor den Heer? En waarom die afkeer van de Transvalers? Is het om wat zij *doen*, dan wel om wat zij *zijn*? Is het niet omdat zij een Staat vormen naast dien Staat, die met vrijheid voor allen op de lippen, in werkelijkheid alleen zich zelven duldt; die heerschen wil, het koste wat het koste, en dus geen voorwendsel versmaadt om tot het doel te geraken?

Wie de geschiedenis van de Transvaal begrijpt, kent ook zonder verder lezen die der Mormonen. Voor ons, die slechts van uit de verte en oppervlakkig zien, moge Mormonendom veelwijverij zijn en niets anders, voor wie dieper in het wezen der zaak doordringt, is het Mormonisme niet enkel de meest grandiose proefneming op godsdienstig-maatschappelijk gebied, welke deze eeuw heeft zien geboren worden, doch ook verreweg de best geslaagde. Dit is aan twee oorzaken te danken: de buitengewone kracht, welke uitging van de leiders der beweging — niet enkel mannen des geloofs maar ook mannen van de praktijk; èn de buitengewone éénheid der volgelingen. Want

---

[1] Spreek uit Ioete.

de Mormonen zijn één van geest, en gedisciplineerd als een Europeesch leger.

Daarin schuilt hunne kracht. Maar daaruit dreigt dan ook gevaar voor den Amerikaanschen Staat! *Deze* vrees — en niet verontwaardiging over veelwijverij — is de eigenlijke reden van den bitteren haat, de verguizing en vervolging waaraan zij blootstaan. Waarom keert zich in een Katholiek land als Frankrijk, de geheele clericale macht als één man tegen wat in Protestantsche landen vrijwel onopgemerkt voorbijgaat: de Vrijmetselarij? En omgekeerd, waarom wordt zelfs in Protestantsche landen zoo heftig uitgevaren tegen de orde der Jezuïeten? Het willeloos worden als een lijk, het samenpersen van een groote menschenmassa tot eene eenheid, tot één lichaam met duizend armen om te slaan en één hoofd om den slag te richten, dàt is wat gevreesd wordt in elke maatschappij, hoe ook samengesteld. Een Staat *in* den Staat, maar krachtiger dan die groote Staat, duizendmaal krachtiger, omdat die algemeene Staat niets anders is dan een verdrag tusschen duizende willen, en elk oogenblik dat verdrag gevaar loopt te worden opgezegd door ontevredenen, — een *trust* op sociaal gebied, duizendmaal geduchter dan een *trust* van nijverheidsondernemingen, omdat de drijfveer niet is: dorst naar goud, maar dorst naar Waarheid!

En vooral in eene republiek als de Amerikaansche, welker fondament is: de gelijkstelling der individu's; in een Staat waar telkens de macht overgaat van republikeinen op democraten, gelijk een weversspoel schiet van rechts naar links, van links naar rechts — moest een aaneengesloten massa . . . . kiezers, die niet telkens van richting veranderde, „a solid vote", een abominatie zijn in 't oog van de beide groote staatkundige partijen.

Dit verklaart dan ook de heftige aanvallen waaraan de Mormonen blootstonden, reeds lang vóór dat de veelwijverij tot hunne leerstellingen behoorde. Wel waren de Mormonen tijdens hunne eerste nederzettingen nog maar weinigen in aantal, doch ook de nederzettingen om hen heen waren klein, en deze waren

op staatkundig gebied zeer verdeeld. Hun „solid vote", hun opkomen als één man, beheerschte dus bijna geheel de plaatselijke verkiezingen. Zelfs maakten om die reden, vóór dat republikeinen en democraten het gevaar inzagen, beiden hun het hof, hopende zoo hun stemmeninvloed tot zich te trekken.

Doch weldra weerklonk uit beide kampen de oorlogskreet tegen die derde vreemdsoortige partij, welke zich niet liet omkoopen noch overtuigen. Reeds drie jaren na de eerste openbare prediking van het nieuwe geloof, komt het tot een uitbarsting, en geldt het de Mormonen te verdrijven uit hunne voornaamste reeds bloeiende nederzetting: Independence, dicht bij Kansas-city — toen de uiterste grens der beschaving. Tegen het midden van Juli 1833 komen drie honderd burgers uit den omtrek samen, en stellen en onderteekenen de volgende verklaring: De burgers van Jackson County, den invloed vreezende, welken op de maatschappij kan uitoefenen eene zoogenaamde godsdienstige secte — geestdrijvers en schobbejakken — die zich hier tracht te nestelen, *hebben besloten* door alle mogelijke middelen hen te verdrijven. En wel om de navolgende redenen: godslasterlijk beweren zij persoonlijk gemeenschap te houden met het Opperwezen, openbaringen te ontvangen, wonderen te kunnen doen, zieken te genezen, duivelen uit te werpen, en dergelijke waanbeelden meer; zij zijn het uitvaagsel der maatschappij, bij elkaar gebracht door leiders met bijoogmerken; zij zijn lui en vol ondeugden. Zij zijn haveloos. Zij plegen gemeenschap met slaven en vrijgelatenen. Zij verklaren dat het land der Indiaansche stammen hun toebehoort als goddelijk erfdeel".

Eindelijk komt de aap uit de mouw! Gelijk wegens het postscriptum de vrouwenbrief wordt geschreven, zoo is om die laatste beschuldiging het geheele manifest opgesteld: arm en haveloos mochten de Mormonen zijn, bijeengeraapt uit de laagste standen der maatschappij — de omwonenden stonden geen haar hooger, en wat ordentelijkheid betreft, vele meters beneden hun peil; doch de eigenlijke grief was deze: dat zij door het van allerwege toestroomen van bekeerden, weldra de machtigsten zouden zijn, en dan zeker niet schromen het erfdeel — dat zij beweer-

den hun door God te zijn toegedacht — inderdaad te *nemen.* Het was niet een strijd op godsdienstig terrein, maar een worsteling om landbezit. Geen wonder dan ook dat republikeinen en democraten als één man opstonden tegen de Mormonen, en gewapender hand hun goed recht trachtten te bewijzen. De Mormonen boden tegenstand; van weerszijden vielen enkele dooden. Toen riep de gouverneur van Missouri de gewapende macht ter hulpe, en liet zich onder voorgeven van bescherming te zullen verleenen, de wapenen der Mormonen uitleveren. Nu was verdere tegenstand hopeloos; de bedrogenen — een vijftien honderdtal — vluchtten naar alle kanten; en om wederkomst voor goed onmogelijk te maken, staken de verbondenen de verlaten woningen — drie honderd huizen — in brand.

Wat aldus te Independence geschiedde in het klein, wordt enkele jaren later een honderdtal kilometers noordwaarts herhaald: Geheel Missouri komt in opstand (1838) en de staatstroepen, ter bescherming opgeroepen, helpen de vervolgers om de Mormonen op te jagen. Langer verblijf in dien Staat is dus onmogelijk geworden; midden in den winter moeten zij opbreken en blijft hun niets anders over dan weer oostwaarts te gaan — want toenmaals strekte het Westen zich niet verder uit dan Missouri. Nu dus naar Illinois!

Houd wel in gedachte dat er noch tijdens de eerste, noch tijdens de tweede vervolging van veelwijverij sprake was. De broodnijd kon toenmaals nog niet de leuze doen weerklinken, welke de vernietiging der Mormonen tot christenplicht maakte. Maar ook zonder die leuze weet een Christen zich te redden.

Nu stichtten de ten tweeden male verdrevenen een nieuwe groote nederzetting te Nauvoo (niet ver van Keokuk). Ziehier wat een dagblad uit dien tijd schrijft: (de St. Louis Atlas, 1841.)

Betreffende het volk te Nauvoo heerschen grove wanbegrippen. Het zielenaantal bedraagt thans tusschen acht- en negen duizend; het is derhalve de grootste stad in Illinois. (Let wel op dat „grootste" !) Zij zijn zeer ondernemend, vlijtig en spaarzaam. Wat fatsoen betreft, staan zij minstens gelijk met de andere burgers van dezen Staat; al moet toegegeven worden dat zij in sommige opzichten zeer zonderling zijn. Want hun godsdienst is noch die der Boedhisten,

noch die der Mahomedanen, Joden of Christenen; doch zij houden vol dat hun geloof geenerlei ondeugd of onzedelijkheid aanmoedigt, gehoorzaamheid aan de wetten en zeden des lands voorschrijft, en geen veelwijverij of gemeenschappelijk bezit van goederen toelaat. Zij gebruiken geen sterken drank, en hebben bijna allen een afschuw van tabak.

Het komt ons voor, dat het bezwaarlijk aangaat de Mormonen het land uit te jagen, op grond dat zij geen whisky drinken en geen tabak pruimen; doch in alle geval raden wij aan de zaak eerst rijpelijk te overwegen, en hopen wij dat althans hunne rechters geen vonnis zullen vellen alvorens zij hun eigen whisky- en sigarendampen hebben weggeslapen.

Een ander schrijver, die in 1843 uittoog met het vaste voornemen om naar ongerechtigheden te speuren, komt tot zijne eigen verbazing eveneens platzak thuis:

„Ik keek te vergeefs uit naar iets dat naar onzedelijkheid geleek, en was evenzeer verwonderd als aangenaam gestemd wegens het mislukken van mijn onderzoek. Op straat zag ik leegloopers noch dronkaards; geen boeventronies kwam ik tegen, vlegels noch onbeschaamden. Ik hoorde nooit vloeken, ik zag geen gluiperige gezichten; ieder was beleefd, opgewekt en bedrijvig."

Van veelwijverij was dus ook toen nog geen sprake.... Doch wat behelsde dan toch die godsdienst, welke noch joodsch, noch christelijk was? Feitelijk was hun godsdienst een mengsel van beide: de Mormonen geloofden *alles.* Zij namen het Oude Testament aan en het Nieuwe. Maar daarenboven nog ééne openbaring: het boek van Mormon.

De lotgevallen van dat boek van Mormon zijn — voor zoover kan worden nagegaan — in hooge mate fantastisch. In 1830 werd het gedrukt en uitgegeven. Zekere heer Spaulding hoort bij toeval een gedeelte uit dat voorgewend profetisch geschrift: „Maar dat ken ik — roept hij verbaasd uit: — mijn overleden broeder, de dominee heeft dat geschreven! Die was een ijverig snuffelaar naar oudheden, en vooral hield hem bezig de vraag: wie zijn toch de oorspronkelijke bewoners geweest van Amerika, die overal zulke geheimzinnige terpenbouwsels hebben achtergelaten, en blijkbaar op een hoogeren trap van beschaving stonden dan de Indianen, welke ons werelddeel later bevolkten? Zijne

verbeelding is toen aan 't werk gegaan, en zoo kwam hij er toe een denkbeeldige geschiedenis van dat verdwenen volk te schrijven. Van deze heeft hij mij en anderen brokstukken voorgelezen, en eindelijk besloot hij die uit te geven als een soort van roman. De druk ondervond vertraging wegens moeielijkheden met den uitgever: mijn broeder stierf intusschen, en om de een of andere reden kwam er van de uitgave niets. Het handschrift werd vergeten en is waarschijnlijk bij den drukker gebleven. De titel waaronder mijn broeder zijn roman had willen uitgeven, luidde: Het gevonden manuscript."

Is dus de ware oorsprong van het boek van Mormon ontdekt, men heeft eveneens kunnen nagaan hoe de profeet der Mormonen, Joseph Smith, aan dat handschrift is gekomen. Zekere Sidny Rigdon die bij bedoelden drukker werkzaam was — een man van twaalf ambachten en dertien ongelukken, doch iemand van groote talenten als godsdienstredenaar — heeft vermoedelijk na zijne kennismaking met Smith hem dat manuscript in handen gespeeld. In hoeverre Smith den waren oorsprong van het boek van Mormon kende; in hoeverre hij het zelf voor eene Goddelijke openbaring hield, is natuurlijk niet uit te maken. Joseph Smith was een dier velen, die op het punt van godsdienst als het ware erfelijk belast zijn: de boerenfamilie uit welke hij stamde, vond hare vreugde in godsdienstige twistpunten; hij zelf had al op vijftienjarigen leeftijd visioenen, zocht naar verborgen schatten — zij het ook aardsche schatten — in één woord: was abnormaal. Dergelijke menschen regeeren niet hunne verbeelding, maar worden er door geregeerd; zijn aan auto-suggestie onderhevig; en dus is het geenszins onwaarschijnlijk dat Smith in het bezit van Spaulding's manuscript gekomen, zich zelf heeft overtuigd dat Goddelijke voorzienigheid hem dit boek had doen kennen. Zulke profeten zijn bedriegers, maar zij zijn zelf het eerste slachtoffer van hunne lichtgeloovigheid.

Het boek van Mormon — dat volgens Smith op wonderbaarlijke wijze in zijn bezit was gekomen — werd gezegd oorspronkelijk te zijn gedrukt op metalen platen in vreemd schrift en

vreemde taal. Door hem — Goddelijk voorgelicht — in 't Engelsch overgebracht, bevat het in hoofdzaak het volgende, waaruit inderdaad duidelijk valt te herkennen de eenigszins onbeholpen romanproeve van een met het Oude Testament doorvoeden oudheidkundigen dominee, gelijk Spaulding was.

Na de Babylonische spraakverwarring, welke de verstrooiing der volkeren over de geheele aarde tengevolge had, leidde de Heer één stam over den Oceaan naar Amerika. Vijftien honderd jaren later (600 jaren vóór Christus) werd deze wegens zijne boosheid vernietigd. Tot die oorspronkelijke kolonisten behoorde Jared, wiens afstammeling: de profeet en geschiedschrijver Ether, getuige was van dien ondergang. De Heer wees dezen de plek aan waar hij zijne geschriften moest begraven. Daar werden zij gevonden door een tweede emigratie van Joden — ditmaal van den stam van Joseph — die uit Europa scheep ging ongeveer ten tijde dat de eerste kolonie werd vernietigd. Zoo werd Amerika 600 jaren vóór Christus op nieuw bevolkt.

De nieuwe emigranten zetten zich neder ter plaatse van hunne voorgangers, vermenigvuldigden zich in voorspoed, en splitsten zich na verloop van tijd in twee naties: de Nephieten en Lamanieten — aldus genaamd naar hunne stamvaders Nephi en Laman. De Nephieten namen in beschaving toe; de Lamanieten vervielen wederom tot barbaarschheid: zij zijn de eigenlijke voorvaderen der Indianen. De Nephieten waren de uitverkorenen Gods. Zij zagen visioenen; engelen gingen tot hen in; Christus verscheen hun en gaf hun heilige schriften. Maar na de gouden eeuw kwamen tijden van beproeving: Drie, vier eeuwen na Christus vervielen ook zij tot zonde, en de Lamanieten werden het werktuig hunner vernietiging.

Ten tijde van hun diep verval leefde de profeet-geschiedschrijver Mormon; deze, het kort begrip van de geschiedenis zijns volks voltooid hebbende, overhandigde het geschrift aan zijn zoon Moroni, die het op koperen tafelen gegrifte werk begroef in den heuvel van Cymorah, opdat de Lamanieten het niet zouden vinden. Daar ontdekte het Joseph Smith door goddelijke ingeving.

Dat Smith's verbeelding niet minder krachtig werkte dan die van Spaulding, bewijst hetgeen de profeet mededeelde omtrent de wijze waarop hij de metalen tafelen vertaalde. Het nieuw Egyptisch, waarin zij — volgens hem — waren opgesteld, kon hij natuurlijk niet lezen, doch bij die tafelen lag een wonderbril bewaard: wie dezen opzette, kon eensklaps dat schrift verstaan!

Dat onnoozele wonderbaarlijke „pakte" in dien tijd van godsdienstige *reveils*, en voor zooveel het boek van Mormon nog leemten overliet, werd hierin voorzien door de goddelijke openbaringen, welke Joseph Smith, de profeet der nieuwe leer, op geheimzinnige wijze ontving. Deze werden verzameld in het boek van de Leerstellingen en van het Heilig Verbond.

Door de aanhangers der nieuwe leer wordt dit nieuwe boek, mét het boek van Mormon, geacht te zijn voor het westelijk halfrond, wat Oud en Nieuw Testament zijn voor het onze; terwijl Jozeph Smith voor die nieuwe wereld is, wat Mozes was voor Israël. En wel verre dat er strijd zoude bestaan tusschen al deze heilige boeken, vormen zij één geheel; en niet minder dan de ordineeringen van het Nieuwe Testament zijn de voorschriften van het Oude van kracht. Het door handenoplegging genezen van zieken, het spreken in vreemde talen, het profeteeren, het zien van gezichten, dit alles is den geloovigen toebedeeld; het Mormonisme, geenszins huldigende het moderne denkbeeld: dat ook op godsdienstig gebied de verschillende begrippen zich uit elkander hebben ontwikkeld en alleen in geschiedkundige volgorde mogelijk zijn, beschouwt die daarentegen alle als gelijktijdig bestaanbaar. En om dit door een eenvoudig voorbeeld begrijpelijk te maken: wel verre van den mensch eerst te doen zijn kind, dan jongeling, dan man, eindelijk grijsaard, is voor den Mormoon de mensch: kind, jongeling, man en grijsaard tegelijkertijd.

Zulke denkbeelden kunnen natuurlijk alleen gangbaar blijven, zoolang niet te scherp wordt onderzocht, niet te lang wordt nagedacht; zoolang derhalve de omstandigheden dusdanige zijn, dat tot zulk onderzoek en nadenken gelegenheid ontbreekt. En

die omstandigheden waren en zijn daar nog aanwezig. Trouwens in eigen land kennen wij te vele schakeeringen van Christendom, dan dat wij ons verwonderen mogen dat veel eenvoudiger geesten, in veel primitiever omgeving, zulk een godsdienstig samenstel opbouwen en in stand kunnen houden.

Zelfs is het niet billijk de geestvermogens der bekeerden zoo laag te schatten: Van de 352 geloovigen bijvoorbeeld, die in 1852, in ééne maand Liverpool verlieten om naar het nieuwe Zion over te steken, waren ongeveer het derde deel arbeiders, doch de overigen: boeren, meubelmakers, schoenmakers, touwslagers, horlogemakers, bankwerkers, wevers, kleermakers, metselaars, slagers, bakkers, schilders, pottebakkers, verwers, vormers, glassnijders, spijkermakers, mandemakers, houtzagers, geweermakers, zadelmakers, mijnwerkers, smeden en scheepstimmerlieden. Van het totale aantal bekeerden, die in het tijdperk 1850—1854 emigreerden, waren 28 pCt. arbeiders, 14 pCt. mijnwerkers, 27 pCt. handwerkslieden; per twee honderdtal trok één bediende, één schaapherder en één drukker uit; per vijf honderdtal één schoolmeester. Ook bevonden zich onder die scheepgaanden enkele academisch gevormden — meestal zonder betrekking —, dansmeesters, dokters, tandmeesters en oud-officieren.

Uit deze opgave blijkt niet enkel dat het intellectueele element voldoende vertegenwoordigd was, maar dat inderdaad eene Mormonen-nederzetting geen hulp van buiten behoefde, en zich geheel kon afsluiten van het overige menschdom; zoodat dus niets den discipelen der nieuwe leer verhinderde hun ideaal te verwezenlijken: — het tegen-ideaal van den tegenwoordigen tijd — kerk en staat één ondeelbaar geheel!

En alsof dit alles hen nog niet genoeg vervreemdde van het overig menschdom, namen zij nu uit het Oude Testament over datgene, wat voor goed alle gemeenschap afsneed: het beginsel der veelwijverij.

Welke de juiste beweegredenen waren, die tot aanneming van dit beginsel leidden, is niet bekend. De zielkundige geschiedenis der Mormonen is nog niet geschreven, en zal ook wel nimmer geboekstaafd worden: Zij zelven zullen begrijpelijkerwijze steeds

zwijgen; en van de „heidenen" die om en bij hen waren, benevelde vooroordeel te zeer den blik. (Hoezeer ook „onder onsjes" vormende, steeds woonden er grootere of kleinere getallen ongeloovigen in hun midden). Mocht eene gissing gewaagd worden, dan zoude het deze zijn: dat onder de aanleidende oorzaken te rekenen is eene groote overmaat van vrouwen. Vrouwen toch zijn in den regel voor godsdienstige indrukken gevoeliger dan mannen; het aantal vrouwelijke bekeerlingen zal dus grooter geweest zijn dan dat der mannelijke; daarenboven zal het ruwe inspannende leven veel mannen vroegtijdig hebben weggenomen. Een der hoofdvoorwaarden der veelwijverij: onevenredige verhouding tusschen beide sexen was dus daar aanwezig. En het voorbeeld van de aartsvaders zal bij dit landbouwende, inderdaad op oud-testamentische wijze levende volk, wel het overige hebben gedaan.

Wat hiervan zij: zeker is het dat de Mormonen zich wèlbewust waren hoe de storm — die toch reeds tegen hen woei — aanwakkeren zoude tot een orkaan, indien de heidenen er achter kwamen, dat de veelwijverij bij openbaring wederom in eere was hersteld bij de Nieuw-Israëlieten. Want hoewel feitelijk reeds in 1841 het veelvoudige huwelijk door den profeet zelven in praktijk was gebracht, kort daarna door eenige hoogwaardigheidsbekleeders, en dit sacrament in 1842 officieel was ingesteld, duurde het nog verscheidene jaren voordat de Mormonen tegenover vreemden het bestaan er van durfden erkennen. Doch van lieverlede groeiden zij in den smaad, welken zij hierom te verduren hadden; en als martelaars van echten bloede, dankten zij God, dat Hij hen waardig achtte zóó zeer door de wereld te worden verguisd.

V

Met die veelvoudige huwelijken zal ik u niet verder bezighouden. Polygamie en polyandrie zijn in alle staten van Europa nog te zeer in zwang, dan dat het noodig zij omtrent *zulke* onderwerpen licht te halen uit het verre westen. *Charité bien ordonnée commence par soi-même.* En de lotgevallen van den

profeet Joseph Smith zijn eveneens te weinig belangrijk om daarbij verder stil te staan.

Met diens dood eindigde echter een tijdperk van betrekkelijke rust en welvaart, en ving een nieuw tijdperk aan van zwerven en vervolgd worden. De profeet werd verraderlijk vermoord in de staatsgevangenis, waarin hij was opgesloten als hebbende geschonden de vrijheid . . . der drukpers! Want als burgemeester van Nauvoo had hij overeenkomstig een raadsbesluit, de uitgifte van een min of meer pornografisch blad verhinderd. Die moord, onder de oogen der militaire macht geschied, voorspelde voldoende aan de overigen wat hun te wachten stond, indien zij in die streken bleven; en dus gaven de Mormonen Nauvoo op — een stad waaraan zij veel ten koste hadden gelegd: alleen reeds hun tempel vertegenwoordigde een waarde van twee en een half millioen gulden!

Westwaarts trokken zij dus de wildernis in; eigenlijk niet wetende waarheen. Elk oord ware hun goed, mits zóó afgelegen, dat geen ongeloovigen de lust konde bekruipen óók daarheen te trekken. Want naburen beteekenden voor hen: vervolgers. Bittere ervaring, reeds op zoovele plaatsen verkregen: Independence, Far West, Nauvoo! — En inderdaad vonden zij zich dan ook in de vallei van Utah — waar zij toen zich nederzetten — zóózeer afgesloten van de gemeenschap, dat wederom op de wijze der eerste volken, ruilen in de plaats trad van koopen. Dikwijls hadden in de eerste jaren van de vestiging te Salt-lake city welvarende kolonisten geen enkelen dollar specie in huis. Had een Mormoonsche boer bijv. kleederen noodig voor zijn huisgezin, dan ging hij naar wie in manufacturen handelde, en kwam met dezen overeen hem in ruil voor de benoodigde stof een zeker aantal vrachten hout te leveren. Had de boer zelf dat hout niet, dan moest hij bij een buurman aankloppen, en eerst diens hout ruilen, bijv. voor boter en kippen. Misschien had die buur geen kippen of boter noodig, maar grint voor zijn weg; dan moest de eerste boer iemand uitvinden, genegen om zijn boter en eieren tegen grint te ruilen; vervolgens ontving hij hout voor grint; en dit aan den winkelier brengende, werd zoo eindelijk zijne familie gekleed.

Voor een toegangsbiljet tot de komedie werden bijvoorbeeld een paar bloemkoolen aan de kas geofferd; voor hulp op 't veld eenige watermeloenen; en zelfs de belastingen werden in den regel aan den Kerk-Staat in natura betaald.

Vele jaren duurde deze toestand, en wellicht zouden de Mormonen nimmer tot aanzien en macht zijn gekomen, indien niet eene reeks omstandigheden — van welke sommige aanvankelijk hunnen ondergang schenen te voorspellen — zich ten hunnen gunste hadden gekeerd; wat hen dan ook zeker niet weinig sterkte in het geloof dat zij waren een uitverkoren volk.

In de eerste plaats: het uitbreken van de Californische goudkoorts. Deze prikkelde de avonturiers van het Oosten voldoende om hen de gevaren en vermoeienissen van den toenmaligen langen tocht over land, licht te doen tellen. En Utah lag toevalligerwijze half weg het Oosten en het Westen. Dáár werd dus halt gehouden; nieuwe voorraad ingekocht, en voor een spotprijs van de hand gedaan wat de zware gang door de prairieën en de Rocky Mountains geleerd had, dat toch niet verder kon worden medegesleept. Zoo werden de Mormonen van uitsluitend landbouwend volk, tevens handeldrijvers; en deze nieuw-Israëlieten opkoopers, even als hunne oud-testamentische voorgangers.

Doch hoe krachtig én de discipline én het geloof der Mormonen was, wordt wel het best hierdoor bewezen: dat die algemeene stroom naar het goudland — die in het Oosten tot zelfs professors uit hunne katheders, en geestelijken van hunne predikstoelen spoelde — niet in staat was hen te doen verwikken. Rustig bleven zij ter plaatse den landbouw beoefenen.

En Brigham Young — die tot Smith's opvolger was gekozen — en krachtig het regiment voerde, hield zelfs zooveel mogelijk tegen het zoeken naar delfstoffen — vooral naar goud — in den eigen bodem van Utah. Want deze geniale leider van menschen besefte maar al te goed het gevaar, dat nu dreigt de ondergang te worden van Transvaal: de stroom van goudzoekers zoude niet te keeren zijn geweest, indien het eenmaal bekend ware geworden dat de bodem schatten bevatte. En die gelukzoekers zouden zeker het bestuur der Mormonen omver ge-

worpen hebben, en de belangen der landbouwers aan die der mijnspeculanten hebben opgeofferd.

Meer nog dan die doortrek naar Californië, heeft echter den Mormonen tot zegen gestrekt wat hunne hateren beraamden tot hunnen ondergang: In 1857 zonden de Vereenigde Staten een leger tegen hen uit. De Mormonen werden namelijk op grond van valsche inlichtingen verdacht zich onafhankelijk te willen verklaren en een nieuwen Staat te stichten.

Toen dit leger — het best uitgeruste dat tot toen ter tijd in Amerika was samengesteld — na vele wederwaardigheden, doch zonder tegenstand te ondervinden, in Juni 1858 het kamp bij Salt-lake city betrok, was het alsof een tweede Moskow den overwinnaars wachtte: De geheele bevolking — dertig duizend zielen — had de stad en den omtrek verlaten; slechts enkele mannen waren achtergebleven ten einde den brand te steken in de huizen, zoodra de troepen de stad zouden binnentrekken. De deuren waren alle op slot, terwijl op alle binnenplaatsen en in de woningen stroo en andere licht ontvlambare stoffen waren opgestapeld.

En niet slechts te Salt-lake city, ook in het noorden van Utah braken de nederzettingen op. De gouverneur dien de Vereenigde Staten reeds vroeger hadden aangesteld, verhaalt hoe hij al in April van dat jaar — toen het gerucht werd verspreid dat het leger in aantocht was — eindelooze reeksen van wagens zag voorbijtrekken, beladen met levensmiddelen en huisraad, begeleid door vrouwen en kinderen, van welke velen zoo schamel gekleed waren, dat nauwelijks hunne naaktheid bedekt was: sommigen gehuld in linnen zakken, anderen met een stuk karpet over de schouders bij wijze van mantel, velen barrevoets en een bloedend spoor in de sneeuw achterlatende. Evenals voor tien jaren, toen zij uit Nauvoo wegtrokken, wisten deze menschenkudden niet waarheen; doch aldus was de wil van God, hun geopenbaard door den Profeet!

Doch toevallig — een zeldzaam geluk, zoowel in die dagen, als in vroegere of latere — stond aan het hoofd van het leger, dat verderf moest brengen, toenmaals een menschlievend en

menschkundig generaal. Hij trok zijne troepen terug naar een verder van de stad gelegen kamp, en vermeed zorgvuldig alles wat de wanhopige Mormonen tot strijd zoude dwingen.

En zoo doende werd zijn leger, uitgezonden ten verderve, inderdaad ten zegen. Want de meeste Mormonen waren doodarm: wat vee, wat landbouwgereedschap, maakten al hunne bezittingen uit. Als voedsel moesten zij zich tevreden stellen met eenig maïs, melk en groenten. Doch nu konden zij met de soldaten en den aanzienlijken legertros ruilhandel drijven; hun landbouwproducten verwisselen tegen thee, koffie, suiker, en vooral tegen geld — het artikel dat van alle het meest schaarsch bij hen was. Inderdaad dagteekent van toen af hunne financieele opkomst; want van de zeven en veertig millioen gulden, welke de vierjarige bezetting van Utah aan de Vereenigde Staten heeft gekost, is het grootste deel terecht gekomen in den zak van hen, tegen wie dit machtsvertoon bedoeld was. Zoo werden bijv., toen wegens het dreigen van den secessieoorlog de legermacht aftrok, de voorraad van allerlei aard welke zich in het kamp Floyd bevond (en die op tien millioen gulden was geschat), voor weinig meer dan twee ten honderd van de waarde, aan de ingezetenen verkocht. Want van medenemen was in die spoorweglooze streken geen sprake. De militairen moesten zich dan ook vergenoegen met de ammunitie onbruikbaar te maken, en de kanonnen te doen springen of in diepe waterputten te werpen. Dit laatste heeft niet belet dat de Mormonen die hebben opgevischt, en ze nu afschieten bij feestelijke gelegenheden; zoo onder andere op den gedenkdag welke hierboven werd geschetst.

Slechts één bedenkelijke zijde had deze militaire bezetting; de legertros bestond natuurlijk uit het schuim der maatschappij; zoodat drinken, spelen en stelen — tot nu toe onbekende ondeugden te Salt-lake city — er even algemeen werden (1859) als later in de mijnkampen van Nevada en Colorado. Het eenige afdoende middel was: niet tusschen beiden te komen, wanneer dit gespuis door drank verhit, elkander te lijf ging. Want zoo hielden zij zelven opreddering.

Doch ook deze beproeving kwamen de Mormonen te boven, dank zij hunne krachtige organisatie. En ten slotte verkeerde ook zij in een voordeel. Want nu bleek het der gansche wereld zonneklaar, dat dit volk, hetwelk men een ordeloos samenraapsel waande, ordentelijker was, dan zij die uitgingen om het tot de orde te roepen.

En eindelijk (1866) trok de Pacific-spoorweg, die het oosten met het westen verbond, hen niet enkel uit hunne afzondering, maar maakte hunne nederzetting inderdaad tot het middelpunt van een wereldverkeer. Had zulks eenige jaren vroeger plaats gevonden, dan zouden de Mormonen te zwak zijn gebleken om zich met goed gevolg te kunnen staande houden tegen den toevloed van andersgezinden, welke van dien spoorwegaanleg het gevolg was. Dan zouden zij wederom het land hunner keuze hebben moeten verlaten, om ergens in het barre noorden een nieuw Zion te stichten, gelijk zij zulks nu reeds ten derden male hadden gedaan. Maar zij waren thans krachtig genoeg geworden om elken nieuwen aanval te weerstaan. En aanvallen waren te gemakkelijker geworden, omdat zij zich verbergen konden achter het masker van christelijke verontwaardiging; veelwijverij was *de* ergernis geworden, en op die zwakke plek van hun harnas werden alle stooten gericht. In 1882 werd de wet-Edmunds uitgevaardigd, die in het geheele gebied der Vereenigde Staten het samenleven met meer dan eene vrouw verbood, 't zij in, 't zij buiten huwelijk. Zij ontnam tevens den polygamisten het kiesrecht en het recht om ambten te bekleeden. Terwijl aan een vroegere wet (1862) van gelijke strekking nooit de hand was gehouden, werd deze daarentegen krachtdadig toegepast — gelukkig (merkt Bancroft op) alleen tegen de Mormonen, daar anders wel voor half mannelijk Amerika zich de poorten der gevangenissen zouden ontsloten hebben.

En onverzoenlijk werd zelfs in 1887 bij eene wet een groot deel van het kerkelijk vermogen der Mormonen verbeurd verklaard.

Eindelijk moesten dan ook de Mormonen toegeven: in 1890

werd door de Kerk zelve officieel de veelwijverij verboden — en eerst daarna, doch zelfs nog niet zonder dralen, werd overeenkomstig den zoo dikwijls te kennen gegeven wensch, Utah in de rij der Staten opgenomen (1896).

Is nu de strijd ten einde? Tijdens mijn verblijf in Amerika werd door Utah een Mormoon: Roberts, tot Senator verkozen. Een storm brak los door de Vereenigde Staten. Van allerwege kwamen smeekschriften in bij den Senaat om hem niet toe te laten, als zijnde polygamist — en na lang te hebben doen wachten, is hem ten slotte de toegang tot 's lands vergaderzaal ontzegd.

Doch is het Mormonisme overwonnen? In eene groote samenkomst der baptistengemeenten in den zomer van 1899 te San Francisco, liet een baptisten-geestelijke, die in Salt-lake city gevestigd was, zich aldus uit. „Nooit is het Mormonendom zoo bloeiend geweest als nu. Het zond verleden jaar 460 zendelingen uit; 71,000 meetings zijn door de Mormonen gehouden, 167,000 traktaatjes en 143,000 boeken door hen verspreid. En wanneer zij in de eerstkomende vijf jaren evenveel vooruitgaan als in het laatste vijftal, dan hebben zij in de Pacific States de meerderheid en zullen het Congres beheerschen."

Zoo denkt niet alleen deze baptistenleeraar; maar zelfs een lid van het Engelsche parlement heeft eenige jaren geleden dezelfde voorspelling gewaagd. Na te hebben medegedeeld dat hij naar Utah was gegaan met sterke vooroordeelen, eindigt hij met te zeggen: Afgescheiden van de veelwijverij, welke mij een tijdelijk uitwas toeschijnt, zal het Mormonisme, naar mij voorkomt, niet slechts blijven bestaan, maar op den duur de godsdienst worden van den geheelen boerenstand in de bergachtige streek gelegen tusschen de Rocky Mountains en Californië."

VI

Terecht noemde bovenbedoelde Engelsche beoordeelaar de polygamie een tijdelijk uitwas. Trouwens reeds in den aanvang bracht dit vraagstuk twist te weeg onder de Mormonen en ver-

oorzaakte zelfs scheiding. Doch het ontbrak den afgescheidenen aan leiders van het gehalte van Brigham Young, en zij zijn uit de geschiedenis verdwenen.

Ook de veelwijverij moet verdwijnen; want dat inderdaad in eene beschaafde maatschappij geen plaats is voor meervoudige huishoudens, bewijst het door haar zelf geschreven levensverhaal eener beschaafde vrouw: Mrs. Stenhouse, die meer dan twintig jaren het Mormonisme beleed, doch het toen met haren man — een zendeling, later journalist — verzaakte. Bancroft, die het werk van den echtgenoot over de Mormonen zeer prijst, (al is deze volgens den geschiedschrijver niet steeds billijk jegens zijne vroegere geloofsgenooten) heeft ook een woord van waardeering over voor het boek der vrouw. Maar Bancroft is zelf een voorbeeld van taai geduld — en eerlijk moet ik bekennen deze doorloopende dames-jeremiade niet ten einde te hebben kunnen aanhooren. In de voorrede verhaalt de schrijfster hoe een Mormoon, toen zij lezingen hield over hare geloofsverzaking, spottend haar had aangeraden: *niets* te verzwijgen. En dezen geniepigen raad heeft zij argeloos opgevolgd: het boek is door lengte onleesbaar geworden. Daarenboven heeft de schrijfster het Mormonisme verlaagd tot „une question de femme" — wat dan toch waarlijk slechts de kleinste zijde is van dat sociaal-politiek verschijnsel.

Het eenige m. i. belangrijke deel harer bekentenissen is dat waarin zij hare eigen gevoelens beschrijft, wanneer haar man — half gedwongen, half uit neiging — besluit tot een dubbel huwelijk. Omtrent die gebeurtenis behoef ik echter niet verder uit te weiden: iedere fijngevoelige vrouw zal zich den toestand van Mrs. Stenhouse kunnen voorstellen. Inderdaad, de polygamie *is* in strijd met hoogere beschaving.

Maar de veelwijverij moge een tijdelijk uitwas zijn — met het oog op den beschavingstoestand waarin de meesten van dat vooral landbouwend en niet verfijnd volk verkeeren, is het bezwaarlijk te voorspellen hoe lang dat tijdelijke zal duren. Bij dames van de soort als waarvan Mevrouw Stenhouse er eene ontmoet, is alles mogelijk; en ik kan niet nalaten om der curiositeitswille stil te staan bij het geval dat de schrijfster zelf

zulk een belang inboezemt, dat zij voor een oogenblik haar eigen gejammer er door vergeet:

Niet lang nadat wij de Mormoonsche leer hadden afgezworen, ontving ik bezoek van eene mij welbekende dame.

Zuster Stenhouse, zeide zij, je zult wel verwonderd zijn, mij zoo te zien. Ik ben overtuigd dat ik een toonbeeld der wanhoop ben, en zoo voel ik mij ook. O, je weet niet wat ik moet lijden, en hoe schandelijk ik behandeld ben!

Integendeel, ik vind dat je er nog al goed uitziet; doch het spijt me dat ge moeielijkheden hebt, zeide ik, toen zij een oogenblik ophield ten einde op adem te komen.

Och, dat zeg je maar zoo, antwoordde zij, maar ik weet zeker dat je zoo niet denkt. Warempel, ik heb niet eens mijn hoed goed opgezet — viel zij zichzelf in de rede, terwijl zij steelswijs in den spiegel keek — en ik ben op een drafje hierheen geloopen, want het was mij alsof ik dood zoude gaan, als ik niet al mijn smart kon uitstorten in den boezem van een trouwe vriendin. O, ik ben schandelijk en schandelijk behandeld, en ik voel dat zéér — want ge weet hoe terughoudend van aard ik ben, en hoe zelden ik tegen iemand ter wereld spreek over huiselijke zaken; zelfs niets tegen mijn beste vriendinnen!

Maar wat scheelt er dan toch aan? vroeg ik. Want tot nu toe weet ik niets.

Zuster Stenhouse, zeide zij, ik weet: je hebt eenige onaangenaamheden in je leven ondervonden; maar dat alles is niets, vergeleken met de verschrikkelijke onwaardigheden, die ik in de laatste dagen heb ondergaan. Nooit had ik gedacht, dat het zoover zoude komen! Ik haat iederen man hier in stad, en mijn eigen man het meest van allen; en ik verafschuw zijne vrouwen; en ik vervloek broeder Brig. . .

Maar zuster Anna, wat brengt je toevallig zoo van streek? viel ik haar in de rede.

Wat toeval? riep zij uit — terwijl zij in verontwaardiging van haar stoel vloog — ik verklaar je, zuster Stenhouse, 't was niet *toevallig;* niets gebeurde onvoorbedacht: hij deed het met zijne oogen open en tegen mijn raad in — ik zeg je, hij deed het *expres!*

Deed *wat?* vroeg ik — en *wie* deed *wat?* — Maar ik kreeg al een flauw vermoeden *wie* de schuldige was.

Wel, *hij* trouwde die ellendige, kleine peulschil van een meid, met blauwe oogen en rood haar, en zoo sentimenteel alsof ze morgen dood zou gaan. *Hij*, hij — Henri, mijn man — huwde haar juist vandaag, en ik verklaar je, hij deed het met opzet!

't Spijt mij dat je zulks hindert, zeide ik, maar naar alles wat je mij vroeger wel eens toevertrouwde, dacht ik dat het je geheel onverschillig was geweest, al had hij een half dozijn vrouwen genomen — om niet te spreken van haar, die hij van morgen trouwde, en die, zooals je zelf zegt, maar heel klein is.

De afmeting doet het niet, zuster Stenhouse — antwoordde zij met overtuiging — de kleur der oogen en die van het haar zijn van veel meer belang. Als die ellendige kleine heks groene oogen of zwart haar had gehad, durf ik zweren dat Henri geen sikkepit om haar gegeven zou hebben, tenzij enkel uit baloorigheid, want alle mannen zijn gaarne dwars. Doch hij is verzot op blauwe oogen; dat hoorde ik hem zelf haar betuigen, toen ik eens door het reetje van de deur luisterde en zij niet wisten dat ik zoo dichtbij was. Maar ik was te veel gegriefd om mij stil te kunnen houden; en dus vloog ik de kamer in, en zei: Henri, hoe durf je zulke schandelijke nonsens tegen dat kind uitkramen in mijne tegenwoordigheid

Maar ik wist niet dat gij daar waart, antwoordde hij.

Wil ik je eens wat zeggen, vervolgde ik, ik heb een walg van je! Wat, een man met drie vrouwen, *en* IK *een* [illegible] *die*, te trekkebekken met een kleine kakelheks, met kattenoogen en rood haar!

Gouden haar, lieve — merkte hij op — Charlotte heeft gouden haar.

En ik zeg je het is *rood!* het is brandrood, zoo rood als rood zijn kan, riep ik uit — en toen vochten wij er over. Niet dat het tot slaan kwam, maar we peperden het elkaar in, en hij sloop weg en liet ons alleen. Toen werd die kleine slet brutaal en — ik weet niet hoe het kwam, maar toen ons gesprek ten einde was, vond ik wat van Charlotte's roode haar tusschen mijne vingers; en oordeel nu zelve, zuster Stenhouse (met het onschuldigste gezicht ter wereld een lok kastanjebruin haar van niet onbeduidende afmetingen voor den dag halende) is dat nu *rood* of is dat niet rood?

Gelukkig behoefde Mrs. Stenhouse deze teedere vraag niet te beantwoorden, want zonder haar hiertoe tijd te laten, smeet hare opgewonden bezoekster de gestolen haarlok op den grond en vervolgde:

Ik wed, zuster Stenhouse, dat je mij een weinig opvliegend vindt; en toch onder mijne vriendinnen ben ik spreekwoordelijk bekend voor de bezadigdheid en gelijkmatigdheid van mijn humeur, maar ze hebben mij te erg getreiterd in den laatsten tijd — neen, val me niet weer in de reden, mag ik ook niet even een paar woordjes spreken? — ik heb je ook eens wat te vertellen dat je de oogen zal doen open gaan omtrent de verdorvenheid en ondankbaarheid van het manvolk. Het verwondert mij niets dat gij de kerk hebt verlaten; ik denk er ook over zulks te doen; en dat zal je wel niet verwonderen, als je hoort wat ik te zeggen heb. Wat zeg je er wel van: dat *ik* de kerk wil verlaten? Zullen de menschen er niet van opkijken? Ik verzeker je op mijn woord, zuster Stenhouse, ik ga bepaald uit de kerk, zoo gauw als ik mijn nieuwen hoed....

Wat? riep ik verbaasd uit — je nieuwe hoed? wat heeft die met de kerk te maken?

Omdat, lieve, ik dan veel zal worden nagekeken. Alle zusters zullen dan op mij letten, en zelfs de Heidenen zullen zeggen: zie, daar is de dame, die den moed had de Mormoonsche kerk te verlaten en van een ondankbaren echtgenoot te scheiden, die harer niet waardig was. En je begrijpt, zuster Stenhouse, 't zou niet aangaan mij door iedereen te laten aanstaren en te laten bepraten vóórdat ik een nieuwen hoed had!

Deze reden om de afzwering van het geloof uit te stellen, was niet onvermakelijk, en geheel in den geest van mijne vriendin. Ik sprak haar dus maar niet tegen, doch trachtte uit haar te krijgen hoe alles in elkander zat.

He! ik dacht dat ik je dat al verteld had — zeide zij verwonderd — maar 't is waar, ik was zoo boos over wat juist gebeurd was, dat ik al het andere vergat. De zaak is: mijn echtgenoot is een *man*, en er is geen peil op te trekken wat een man zal doen. Vrouwen, dat weet ge, zijn spreekwoordelijk standvastig in hare genegenheid; zij veranderen niet licht van gevoelens. Wanneer je met een vrouw spreekt, weet je dat ze een *vrouw* is, en je weet precies wie je voor hebt; maar met een man is dat heel wat anders. Op een *man* kan je niet rekenen; je kunt hem niet peilen. Als je alles wel en goed overlegd hebt, en eindelijk weet wat je te doen staat, wel, dan wil de man — als 't is dat je met hem te doen hebt — juist den anderen kant uitgaan, en terwijl je al het mogelijke hebt gedaan om hem den eenen weg effen te maken, zal hij juist den tegenovergestelden opgaan. Ik weet zoo zachtjes aan wat mannen zijn, en spreek uit ondervinding! Juist zoo was het met Henri en die meid. Hij ging hierin ten opzichte van mij juist tegen het heil in — en dat hinderde mij te meer, omdat hij altijd zoo meegaand was, en steeds er op uit om te doen wat ik verlangde. Maar nu kan het hem geen cent meer schelen of ik in mijn humeur ben of niet — hij denkt alleen aan die roodharige feeks. Hij is bepaald dol op haar; en als het zonde is om ons geloof af te zweren, bedenk dan wel dat hij er mij als het ware toe dwingt!

Maar dat vind ik toch niet heelemaal waar — waagde ik op te merken — want het was je immers wel bekend dat hij nog meerdere vrouwen mocht nemen?

Juist zoo — riep zij uit — hij mag vrouwen *nemen;* dát is *zijn* recht, maar *mijn* recht is het die voor hem uit te kiezen! Ik ben eene goed Mormoonsche, en 't is mij geheel onverschillig hoeveel vrouwen mijn man trouwt, als hij ze maar trouwt volgens de regels. Maar, zuster Stenhouse, ik wil geen troepje jonge meisjes in huis. Ik ben zoo weinig verzot op heerschen, dat — zooals ik Henri zeide — ik er zelfs niets tegen zou hebben als hij vrouwen nam, die wat ouder waren dan ik; maar ik wil geen *jongere* in huis. Die maken Henri zoo mal. Wel, als je hem ziet met die meid Charlotte, die nog niet half mijn leeftijd heeft — neen, dat meen ik niet, ze is maar een beetje jonger dan ik — dan zou je warempel gelooven dat hij meer van haar houdt dan van mij! Ik weet wel dat zulks niet het geval is — Henri heeft het mij

zelf verzekerd — maar wie hen te zamen ziet, moet heelemaal een verkeerden indruk krijgen.

Wanneer trouwde hij dan Charlotte? vroeg ik. Je sprak zoo vlug, zuster Anna, dat ik je niet heelemaal begrepen heb.

Wanneer? Wel van morgen. Ik dacht dat ik je dat al verteld had; 't is juist afgeloopen. Hij zeide mij dat hij gaarne heden zijn gemoedsrust wilde behouden, dus liet ik hem eens een staaltje van *mijn* gemoedsrust kijken, en zoo duidelijk legde ik hem uit hoe dwaas hij zich zelf aanstelde, dat je het hem kon aanzien. Om je de waarheid te zeggen, zuster Stenhouse, in den laatsten tijd was hij tamelijk onhandelbaar.

Maar, zuster — merkte ik op — ik dacht zoo dat hij door zelf eene vrouw uit te kiezen, je heel wat moeite bespaarde.

Zeker niet, zuster Stenhouse, die moeite had ik mij juist *niet* gespaard willen hebben. Naar mijne meening hebben de mannen niets uit te staan met de keuze hunner vrouwen, behalve wat de eerste betreft. Ik weet wel dat alle mannen zulks doen, maar 't is misbruik maken van hunne macht. Ik wil maar vragen: is het voor mij van niet veel meer belang dan voor mijn man, welke vrouw hij heeft? In alle geval, ik wilde niet dat hij dat roodharige mispunt zou trouwen, en dat zeide ik hem: en wat denk je dat die onmensch antwoordde? „Je hebt mij nu al zoovele jaren willen overhalen een andere vrouw er bij te nemen, hoewel ik er al drie heb, en nu ik er een begin mede maak, beknor je me. Ik geloof dat ik even goed als ieder ander recht heb om te zeggen wie ik trouwen wil en wie niet.” Heb je ooit van zulk een ondankbaarheid gehoord, en zou je zoo iets van je man dulden, zuster Stenhouse?

Ik zeide haar dat mijn echtgenoot tegelijk met het Mormonisme de veelwijverij had afgezworen, en dus vervolgde zij:

Wel, ik trachtte hem tot reden te brengen, maar het hielp niet. En toen verklaarde ik hem dat die meid nooit een voet in huis zou zetten zoolang ik er in bleef. Dat was erg onvoorzichtig van mij. Want ik geloof dat hij juist uit vrees voor mij, tot toentertijd die deern zooveel mogelijk achterbaks had gehouden; maar toen ik dat had gezegd, verklaarde hij — denkelijk om zijne waardigheid op te houden — dat zij dienzelfden namiddag nog thee zou komen drinken, en dat hij haar ging halen; en dat deed hij. Eerst wilde ik niet naar beneden gaan om thee te drinken, hoewel de beide andere vrouwen er waren, en hij mij vroeg te komen; maar dat was te veel voor mijn trots. Eindelijk verveelde het mij zoo alleen te zijn, en ik bedacht dat ze misschien samen plezier hadden zonder mij, en dus ging ik naar beneden, om te zien of ik ze niet met het een of ander ergeren kon. En ik ging naar beneden: en Henri, een en al lievigheid, stelde mij die deern voor als „zuster Charlotte” en sprak over haar alsof hij haar al jaren kende! Schandelijk, niet waar?

Zoo laat zuster Stenhouse hare vriendin voortratelen. Wist men niet dat zij haar boek schreef met het doel daarmede het Mormonisme een doodelijken stoot toe te brengen, men zoude zweren dat Labiche hare pen bestuurde. Of blijft eene vrouw vrouw; en evenals zuster Anna's afzwering wachtte op het thuisbezorgen van haren nieuwen hoed, wilde wellicht zuster Stenhouse dat men niet enkel medelijden zoude hebben met haar lot, maar ook een beetje haren geest bewonderen? Hoe dit zij, aangezien men moet aannemen dat dit boek geene opzettelijke onwaarheden bevat, zijn uit een menschkundig oogpunt de gevolgen van dat huwelijk met „zijn vieren" te merkwaardig om die niet eveneens hier mede te deelen:

Weken later komt Mrs. Stenhouse de beleedigde echtgenoote toevallig op straat tegen, en vraagt haar: waarom zij niet weer eens is aangekomen?

O, zuster Stenhouse — antwoordde zij — ik ben zoo blij je te zien! Ik heb steeds aan je gedacht, maar ik moest zoo hard werken, o zóó hard, dat ik voor niets tijd over had, zelfs niet voor afzwering van het geloof. Je begrijpt, ik had mijn handen vol! Als je wil maken dat een man een vrouw veronachtzaamt en genoeg van haar krijgt, dan is 't beste om een nog bekoorlijker vrouw op zijn weg te plaatsen. Derhalve dacht ik nog eens goed na, en besloot — 't kostte wat het kostte — op staanden voet een andere vrouw voor mijn man te vinden. 't Kon me nu niet schelen of ze jong of oud was, mooi of leelijk, als ze maar dat roode creatuur den bons deed geven. Ik zocht de heele stad door, en vloog hierheen en daarheen, alleen om zijnentwil, hoewel hij er mij nooit dankbaar voor was. En nu, eindelijk, heb ik — geloof ik — werkelijk het meisje gevonden, dat ik noodig heb. Ze is op en top brunette: ravenzwart haar, pikzwarte oogen, donkere gelaatskleur. Als hij haar trouwt — en hij *zal* haar trouwen — dan zal ze hem een prettig leventje doen leiden, al lijkt ze een lievertje; dat verzeker ik je! Voor geen geld van de wereld zou *ik* in zijn schoenen willen staan, als zij zijne vrouw is geworden! Maar *ik* weet dat ik haar meester kan blijven, want ik heb een beteren kijk op karakters, en heb mij zelf beter in de macht. Zij zal juffer Charlotte op haar plaats zetten, en zorgen dat Henri dat ook doet. 't Zal hem goed doen; ik doe het alles om zijn bestwil — volstrekt niet uit ijverzucht of omdat ik ontstemd zou zijn; dat begrijp je wel.

Naar het bleek, was inderdaad dit plan om de eene vrouw tegen de andere uit te spelen, in dit geval een probaat middel, want waarlijk, zes maanden na dit laatste gesprek, trouwde Henri de brunette, en zij en hare kastanje-bruine

voorgangster vormden een belangwekkende tegenstelling, als zij bij toeval eens met haren gezamenlijken man in het openbaar verschenen. Heel veel vriendschap ging er niet tusschen hen verloren.

Na aldus te zijn geslaagd en haren Henri — zooals zij zeide — tot rede te hebben gebracht, gaf mijne praatgrage vriendin alle gedachten aan geloofsafzwering op; en toen ik haar 't laatst zag, zeide zij mij in vertrouwen: ik zoek nu een aardig meisje, want mij dunkt: een man in Henri's positie moet stipt de voorschriften van zijnen godsdienst opvolgen, *en minstens zeven vrouwen hebben* — want het getal zeven, zooals je weet, ... brengt geluk aan!

Arme Mormoon!....

Voor wie, nog niet afgeschrikt, weten wil hoe een meervoudig huwelijk is te voltrekken, diene dat het Mormoonsche huwelijksaltaar cirkelvormig en zeer groot is; man, vrouw en bruid knielen daaromheen met eenige tusschenruimte, zoodat zij elkander over het altaar de hand kunnen reiken. De vrouw legt alsdan de hand der bruid in die van den man, als een teeken van hare toestemming. Hoewel het altaar groot genoeg is om, wanneer de man reeds meer dan ééne vrouw heeft, deze allen om het altaar te doen knielen, en zoo een „moulinet" te vormen, is zulks — geloof ik — geen gewoonte, en blijft het voorrecht der uithuwelijking alleen aan de eerste vrouw.

Officieel moge de veelwijverij in 1890 door de kerk der Mormonen zijn afgeschaft, of zij het in werkelijkheid is: wie kan dat zeggen? Die afschaffing werd door dwang verkregen; en wat door dwang verkregen wordt, niet door overtuiging, heeft in Amerika al even weinig op eerbiediging te rekenen als in Europa. Ook vormen de Mormonen een zóó aaneengesloten geheel, dat wie daar buiten staat slechts den schijn, niet het wezen bespeurt. Van hun leven is slechts het uiterlijke bekend, en van dat uiterlijke geeft de Mormoon niet eens de juiste verklaring: Toen mij op het feest ter eere van Brigham Young geantwoord werd, dat de kerk het dansen veroorloofde omdat zij het beter acht dat gedanst wordt onder 't oog van de opzichthebbenden dan elders, was dat antwoord bevredigend voor *mijne* opvatting der beschaving; maar een juist antwoord

kon dit niet zijn, als passende niet bij *hunne* beschavings-opvatting. Steunende op het Oude Testament, is de dans — wel verre van een abominatie te zijn, zooals bij zoovele orthodoxen in ons halfrond [1] — voor de heiligen der jongste dagen een uiting van het geloof. Zoo dansten Israël's koningen voor de arke des verbonds!

En niet enkel in tijden van vreugde dansen de Mormonen: Verwonderd keek het volk van Iowa toe, als op den eersten avond na den uittocht uit Nauvoo, het kamp was opgeslagen, en na het algemeen gebed, een dans volgde. En toch zal het hart niet van vreugde hebben opgesprongen; die ballingen lieten achter zich de vrucht van jaren harden arbeid: een geheele stad, honderde boerderijen; alles tegen spotprijzen verkocht — en vóór hen lag de eindelooze prairie, en in bar seizoen een tocht naar 't onbekende.

Te Winter Quarters, waar zij toen het voorjaar afwachtten, ging Brigham Young zelf voor in den dans, ten einde aan de Gemeente te toonen hoe het betaamde voor 't aangezicht des Heeren te dansen. En op het Kerstfeest dansten zelfs bijna honderdjarigen.

Zingen, dansen en zich verheugen, beschouwden deze ballingen als een heiligen plicht; doch alleen reinen des harten mochten dien vervullen. Op wie de kerkban rustte, en zij die sterken drank verkochten of andere ongerechtigheden bedreven, waren buitengesloten.

Aldus spreekt de Kerk bij gelegenheid van het Kerstfeest in 1849: „Wee, wee, wie ten dans opgaat, het harte met arglist vervuld jegens zijne naasten. Wee, wee, wie in 't geheim zijne naasten heeft benadeeld. Indien dezulken ten dans opgaan, zonder hunne zonden te beleiden, zij zullen zich een oordeel dansen."

En de profeet, de apostelen, de bisschoppen, alle waardig-

---

[1] De Ned. Herv. predikant Haspels, „de pastorie van Noddebö" vertalende uit het Deensch, verontschuldigt zich zelfs in het voorbericht dat hij een onschuldig dansje in die Luthersche pastorie heeft geschrapt, als aan Hollanders te onvoegzaam toeschijnende.

heidbekleeders dansten — en dat niet naar nieuwerwetschen trant met zoo min mogelijk beweging van het lichaam, meer glijdende dan springende; neen, zij formeerden ingewikkelde passen, die veel spierkracht eischten.

Van alle wonderen der Schepping is de mensch zeker de meest wonderlijke. Hier hebt gij een tot het uiterste fanatiek volk...... dat tevens doodnuchter praktisch blijft; dat allerminst bang is voor nieuwigheden: zelfs aan vrouwen het stemrecht toekent, aan arbeiders veroorlooft hun werkkracht als kapitaal in te brengen; dat kanalen graaft, zooals de knapste Hollander; even handig fabrikant is als landbouwer; en dat al de verfijning der nieuwere beschaving kennende, toch zich vastklemt aan de praktijken van het Oude Testament; nog sterker: niet slechts Christendom en Jodendom weet ineen te smelten, maar daaraan nieuwe leerstellingen toevoegt; dat opgaat in het gebed en in de vervulling der godsdienstplichten, doch niet minder ijverig dans en tooneelspel beoefent; dat in deze tijden, die scheiding van kerk en staat als eerste levensvoorwaarde stellen, niet slechts den staat heeft onderworpen aan de kerk, doch beide heeft verwerkt tot één ondeelbaar geheel. En dit volk, na zeventig jaren te zijn vervolgd door de meest gewetenlooze gelukzoekers; in plaats van beschermd te worden door hoogerhand, op alle mogelijke wijze door de Regeering gekweld en gedrukt; heeft niet enkel het hoofd weten te bieden aan tegenspoed, waaronder elk ander volk zoude zijn ten gronde gegaan, maar is zóó krachtig geworden, dat zijne vijanden vreezen dat het van verdrukte zelf verdrukker zal worden!

Het Mormonendom doet ons onwillekeurig afvragen of de wijsheid onzer eeuw, die zichzelf onfeilbaar acht, wel veel meer is dan de aangewaaide geleerdheid van een jongen uit de laagste klasse der wereldschool; wijsheid, die hem hulpeloos laat, waar het de oplossing van sociale raadselen betreft. Gelukkig dat wij de ergernis van zóó onze onwetendheid te zien ontdekt, verbergen kunnen achter het masker der verontwaardiging over eene polygamie, die bijna zuiverheid van zeden is tegenover wat de beschaafde wereld te aanschouwen geeft!

Voor ons, Nederlanders, heeft de geschiedenis van de ver-

volging waaraan de Mormonen blootstonden, nog eene bijzondere beteekenis. Ons doet zij onwillekeurig den blik slaan naar waar lijden onze Transvaalsche broeders, eveneens telkens gedwongen hunne woonplaatsen op te geven, aangevallen onder de meest nietige voorwendselen, nu — evenals daar ginder — gouddorst benden gelukzoekers doet neerstrijken te midden van eene landbouwende bevolking, gelijk de krekels neervielen op den oogst aan het Zoutmeer.

En waar de Mormonen lijdzaam zegevierden, daar zal onze Zuid-Afrikaansche stam — zooveel hooger staande — zeker niet ondergaan, maar wat ook gebeure, voortgaan met te maken zijn werelddeel tot een erfdeel van Holland!

Dàt vooral bracht er toe, zoo lang stil te staan bij dit eigenaardige theologisch socialisme: het eenige socialisme dat inderdaad vruchtbaar is gebleken. [1]

---

[1] Aldus oordeelt eveneens T. Sagot: Le Communisme aux Etats-Unis. Etude d'histoire économique. Paris; La Rose. 1900.

ZEVENDE AVOND.

WONINGEN DER DOODEN, WONINGEN DER LEVENDEN.

I

KERKHOVEN TE RICHMOND.

Ik dwaal gaarne rond op kerkhoven: Er heerscht daar zulk een bijzondere rust. Ook wordt er minder gelogen — het beitelen in steen is duur. En niet zoo luide, en althans niet ten eigen bate. Wat doet het er trouwens toe of grafsteenen deugden vermelden waaraan geen levende ziel gelooft? Hoogstens leest ze over eenige eeuwen een archeoloog, en deze zal om die lang verloren verliezen geen tranen storten. En de zon laat er zich niet door bedotten: die heeft het trouwens te druk met bloemknoppen te openen en met vlinders te lokken! Voor de maan en de schuchtere sterretjes zijn ze daarentegen een uitkomst: die verdrijven 's nachts met de opschriften de verveling hunner eenzaamheid.

Waarom toch worden op grafzerken namen en titels voluit vermeld, als in een steenen dagbladannonce — een advertentie bij abonnement, die telkens als men de krant opneemt, opduikt terzelfder plaatse? Aanvangletters zijn voldoende voor wie twijfelt waar zijn doode rust (alsof men ooit twijfelde!); voor de anderen blijve de zerk een raadsel. En wil men dooden eeren, dan niet op de plaats waar het lichaam rust, doch waar hun geest arbeidde: met gouden letters op de wanden der hospitalen, van de scholen, in raadzaal of kerk!

Slechts bij één soort monumenten blijft onwillekeurig staan wie — vreemd aan de gestorvenen — al gedachteloos voortloopende leest de rugtitels der groote dooden-bibliotheek: bij de monumenten der menigte. Zoo bleven wij staan bij de pyramide van ruwen steen, welke herinnert aan de twaalf duizend Confederates, die rusten op het Holywood kerkhof te Richmond. Geen ander grafschrift draagt zij dan: *Numini et patriae asto* — Voor God en Vaderland! — Verder zwijgt zij.

Hoewel een dertigtal meters hoog, trekt die pyramide niet dadelijk de aandacht, zóózeer ligt zij in hoog geboomte verscholen. Gelijk zoovele Amerikaansche kerkhoven toch, is ook Holywood een schilderachtig park, beplant met zwaar hout, heuvelachtig en met slingerpaden doorsneden. Het doet niet denken aan een kerkhof: hoogstens maakt zekere stilte voelbaar dat de dooden bij en om ons zijn. Slechts hier en daar, langs het wandelpad, óf wat hooger op den heuvel, onder de schaduw der boomen, zijn tamelijk groote grasvierkanten uitgezet, omzoomd door een lagen steenen rand — nog geen voet hoog boven den grond uitstekend, — en binnen dat grasperk liggen dan enkele bescheiden zerken; blijkbaar zijn het familiebegraafplaatsen. De dooden dringen zich hier niet op, maar schuilen als het ware weg in de natuur. Zij rusten ver uit elkander, en laten plaats voor de levenden en voor gedachten aan anderen.

Niet alle kerkhoven zijn zoo. Te Philadelphia zag ik er een met zóóvele hooge grafmonumenten, dat het scheen alsof er een wedstrijd in grafnaalden werd gehouden. En andere bezocht ik, zóó weinig rustig, dat men zich geweld moest aandoen om te denken aan de eigenlijke bestemming.

Zoo in datzelfde Richmond, aan de andere zijde der stad. Het was Zondagmiddag, en wij wisten niet wat verder te doen. Baedeker had ons naar Holywood kerkhof gevoerd, aan het eene uiteinde van een tramlijn. Wat nu? Allicht zal het andere uiteinde van die tramlijn vroolijker zijn! Derhalve weder ingestapt en voortgesneld op de electrische baan: eerst door de deftiger wijken — in Richmond toch zoo eenvoudig — dan eindelijk door onaanzienlijker buurten, waar — vreemd gezicht

— negers huizen naast blanken. Eindelijk houdt de tram op; buiten stad, in 't veld. Weer een park met rij- en wandelwegen. Een jong paartje toert er gezellig in rond. Waar de weg sterk helt, laten een paar wielrijders hun wiel „gaan", en snorren ons voorbij. Op den rand van het gras zit een heele familie: vader, vrouw en een troep kleine kinderen. Op de bank waarop wij een oogenblik uitrusten, zit kalm een half-heer zijn zondagssigaar te rooken. Blijkbaar is dit park de zondagsuitspanning van den burgerman. Toch is dit park een kerkhof; wat nieuwer dan het andere — de boomen zijn jonger — en ook minder deftig: de grafzerken laten zich meer „zien". Zelfs staan er rechtop, om zich beter te doen bekijken. Een rijk geworden metselaar heeft zijn eigen beeld op een hooge kolom gesteld — hij leeft nog. Zijne gestorven vrouw moet zich met een liggende zerk vergenoegen. (Misschien de posthume wraakoefening van een pantoffelheld!) Ook hier zijn vele eigen graven, of eigenlijk graftuintjes — groene perken van eenige meters in het vierkant, omzoomd door een zeer lagen houten, of (is men rijker) steenen rand. Daar binnen keurig afgewerkte grashoopjes — eens zoo lang als breed — twee meter lang. Aan het hoofdeinde meermalen een groote kostbare zeehoorn, of op een paaltje een glazen kastje waarin een opgezette witte duif, met de vlerken wijd uitgespreid. Op den bodem van het kastje kleine zeehorentjes en schelpen.

Alle steenen steken hel wit af tegen het fel groene van gras en boomen — in deze droge lucht verweeren de zerken niet, en kruipt er geen mos overheen. Helkleurige bloemen in potjes dragen ook tot het feestelijke bij.

De weg voert langs twee versch gedolven, open graven; wij zien er in, naar beneden. Op den bodem staat een open withouten kist, gelijk een wijnkist. Het eene graf is zéér klein; het andere — blijkbaar voor een volwassene — is van boven tot onderen met wit doek bekleed; ook boven den grond spreidt zich dat doek, gespannen op hout, uit als een witte grafrand. De uitgegraven aarde ligt ter zijde netjes op een groot zeil, ten einde het gazon niet te bederven. En daarnaast ligt op houtwol een deksel, eveneens met wit katoen bekleed, en daarop is gespijkerd, keurig, een kaartje met den naam van den begra-

fenisondernemer er op gedrukt, en er onder geschreven de naam van den doode en het uur der begrafenis: 3 uur 30. Het is al bij vijven; de doode is dus een paar uur te laat..... voor 't laatst!

Wij wandelen verder. Allemaal Zondagsmenschen gezellig slenterende, sommigen met hondjes, velen met veel kinderen.

In het midden van het park — op een hoogte, koket, een villa: woning van den kerkhofwachter; het geheele gezin geniet in de ruime veranda van het Zondagspubliek; de dames in hangmatten heen en weer schommelend, de kinderen in schommelstoelen op en neer wippende.

Er komen meer en meer kijkers om en bij het witte graf, en deze zetten zich in de buurt op het gras neer, als voor een picnic. Lang wacht een dame in poneywagen, met een kindje naast zich; doch het paardje wordt ongeduldig en zij laat het rondstappen. Een jongen op bloote voeten duwt een kinderwagentje voort — bloote voeten zijn hier trouwens geen teeken van armoede: zeer net gekleede kleine jongens zag ik op den tram stappen, met ongeganteerde voeten.

Het wordt voller en voller. De lichte, kleurige toiletjes en hoedjes der wachtende dames steken vroolijk af tegen het donkere boomengeschemer. Heel galant houden sommige heeren de parasols op, om de dames te beschutten. Nog meer rijtuigen, nog meer menschen, rijwielen in snelle vaart.... „Daar wordt er eentje begraven, dat is een aardig geval"! Met dat al: geen gejoel, geen onvoegzaam gelach. Er heerscht steeds betamelijke stilte....

Daar wordt plotseling die menigte onrustig: het is alsof men zich van afstand tot afstand heeft toegefluisterd dat de komst van den stoet nabij is. Twee rijtuigen openen dien: uit de portieren kijken onverschillig mannen — deze zijn de dragers; dan nadert de lijkwagen — zooals altijd hier: een glazen doos, als van Sneeuwwitje, waarin de lijkkist staat. Deze lijkwagen is zwart, — zij dient voor volwassenen; die voor kinderen is wit geverfd. De koetsier die den somberen last vervoert, verheugt zich in het bezit van een grijze pantalon; en ook van de

volgrijtuigen zijn de koetsiers weinig deftig: lage, bolronde hoedjes; blijkbaar wordt een burgermensch begraven. Maar de kist is zeer fraai afgewerkt: geheel met dof zwart bekleed, de einden afgerond, zilveren hengsels en zilveren naamplaat. Een hartverscheurend gejammer stijgt op uit het eerste volgrijtuig. Is het een moeder, die treurt om haar kind? Neen; „our mother" staat te lezen op het eenvoudig bloemstuk dat een der dragers haalt uit zijn koetsje. Het portier van het rijtuig waaruit het gejammer klinkt, wordt opengeslagen: twee vrouwen stijgen er uit, in het zwart, met een zwarte kap diep over de oogen; wankelend treden zij voort, gesteund door hunne mannen — werklieden naar den gis. Uit de andere volgrijtuigen treden andere mannen en vrouwen, en naderen tot dicht bij het graf; de vrouwen altijd door hard jammerend. Geen politie houdt het publiek tegen; er is in het geheel geen politie, en het publiek gaat rondom het graf staan — de kinderen, om goed te kunnen zien, het dichtst bij; zéér dicht bij; doch er heerscht geen wanorde, er vindt geen stooten, geen naar voren dringen plaats; alle toeschouwers staan met ontbloot hoofd en luisteren eerbiedig naar wat om beurten drie mannen, eenvoudig gekleed, voorlezen: de gebeden der dooden. De eerste herinnert hoe het leven groeit, bloeit — doch weldra wordt weggemaaid als gras; de tweede herhaalt berustend: stof worde stof, aarde tot aarde; terwijl de derde troost met de belofte der wederopstanding, en eindigt met voor allen den zegen af te smeeken.

Toen, onder versterkt gejammer der vrouwen, wordt de aarde, *al* de aarde op de kist geworpen; doch men hoort niet den doffen slag op het holle hout, óns zoo wel bekend. Het houten, wit bekleede deksel is op de withouten kist geplaatst, welke de eigenlijke doodkist bergt; en op dat deksel is de houtwol gelegd, welke den slag verdooft. Natuurlijk blijft er aarde over nadat het graf is gevuld — daarvan wordt een terp gemaakt, zorgvuldig met de schop platgeslagen in den vorm eener afgeknotte pyramide met rechthoekig grondvlak.

Dat gaat langzaam in zijn werk; met een soort doodgraversijdelheid wordt dit kunststuk tot volmaaktheid gebracht, en intusschen blijven de vrouwen altijd door jammerend daarbij

staan. Van lieverlede — het duurde zoo lang! — is het gejammer wel wat zwakker geworden, maar het verkrijgt nieuwe kracht, als de vrouwen — nadat de bloemstukken op de terp zijn gelegd — weggevoerd worden naar de rijtuigen. Jammerend stijgen zij in de koetsen, en rijden weg, altijd jammerend — de glazen neergelaten, want het is zéér warm.

Dat jammeren werkte aanstekelijk: de geheele familie van de overledene weende, en velen der omstanders — zelfs der mannelijke toeschouwers — pinkten een traan weg.

Later op een bank gezellig zittende kouten met een doodgraver, deelde deze mij mede, dat er steeds gejammerd wordt, doch dat het ditmaal was „excessive". Mij deed het denken aan de gehuurde klaagvrouwen der Romeinsche begrafenissen, gelijk de geheele omgeving in herinnering bracht de Romeinsche gewoonte om de graftomben te scharen langs den drukken toegangsweg tot stad.

Maar meer dan het hartverscheurend gejammer, te hartverscheurend om niet tooneelmatig te schijnen — al ware het zulks misschien niet — trof mij, den vreemdeling, de zéér betamelijke houding van het publiek, zelfs van de kleine kinderen tijdens deze inderdaad pijnlijk lange ceremonie. Doch het werd reeds meer verklaard: de Amerikaan heeft zich voortreffelijk opgevoed.

Toen ben ik gegaan naar waar het kleine kindje zou begraven worden. Daar wachten er ook velen. Vele kinderen met witte jurkjes en hel roode parasols, die nu en dan kijken in de diepte. En vrijende paartjes. Maar ook — iets ter zijde — een paar vrouwen, eenzaam, in diepen rouw.

Daar komt de koets met de dragers er in — de glazen neergelaten, want het is zéér warm: een zelfs heeft een waaier in de hand. Dan de *witte* lijkkoets, en in het glazen omhulsel een heel klein kistje. Ten slotte twee volgkoetsen — veel netter dan die der andere begrafenis. Door het portier — het is zéér warm — zie ik in het eerste rijtuig zitten een vrouw in het zwart, den zwarten sluier opgeslagen, en het gelaat steunend tegen den zijwand — een gelaat bleek, lijdend,

wanhopig als dat van Maria onder 't Kruis — en o, zoo moede. Op de voorbank een jongen en een man — misschien de vader.

De lijkwagen houdt stil ter plaatse waar van den hoofdweg het zijpad afslaat, waarlangs het graf ligt; de witte kist wordt er uitgedragen. Dan rijdt de koets voor waarin de moeder zit, en staat stil, vlak vóór het graf. Niemand stijgt er uit, doch uit het tweede rijtuig is een slank man gestapt, met gekleede jas, witte das, doch lagen bolronden hoed — de hooge hoed schijnt te Richmond niet in eere. Zijn gelaat is sprekend, ernstig; en ook zonder het zware boek dat hij onder den arm houdt, zoude men den geestelijke herkennen. Als het kistje in de groeve is neergelaten, vangt hij aan met gesloten oogen, langzaam, met natuurlijke, doch in deze stilte doordringende stem: Wij danken God.... Wij *danken!* Als een elektrische schok vaart het door de leden, dáár, op die plaats, in die omstandigheden als eerste woord te hooren een woord van *dank!* Maar de voorganger vervolgde reeds: Wij danken God dat hij tot ons heeft gezonden onzen Heer Jezus Christus, die ons opwekt uit den dood.... En dan gaat hij voort, herinnerende aan de belofte der opstanding.

Daarna wordt het houten deksel neergelaten, terwijl zacht snikken komt uit het rijtuig; en als de houtwol gespreid is, wordt wederom de ruimte gevuld, die hier zoo gauw vol is, want zij was zóó klein, zóó ondiep. En ook daarboven wordt weer netjes een aardhoopje afgewerkt, en daarop de bloemkransen gelegd, kleine kransen der liefde. En terwijl het snikken — hoewel ingehouden — wederom wat luider wordt, vouwt nogmaals de geestelijke de handen, nu de bede uitsprekend dat ook wij, als wij eenmaal opgeroepen worden voor den Rechter, zoo onschuldig mogen zijn als dit kind.

Toen bukte zich eene vriendin over de bloementerp; zocht een kleine, hel gele, half ontloken roos uit, en reikte die zwijgend door het portier.

Langzaam verspreidden zich daarna de omstanders.

Is het verkeerd kinderen zulke begrafenissen te doen bijwonen? Niets is hier schrikwekkend, zelfs niet de geopende

grafkuil: Geen donker hol, of muffe zwarte kille aarde. Daar in de diepte: een blanke open kist; de grond: rein warm bruingeel gekleurd zand met witte kiezeltjes, waarmede het prettig moet zijn om te spelen. En geen doffe slag op het witte deksel; en de terp niets dan bloemen... En rondom: vrienden en kennisjes, in Zondagsche fleurige kleeding; de omgeving: mooi, zonnig; het tijdstip der ter aarde bestelling: het late namiddaguur, waarop wie moê gespeeld is, gaarne uitrust..... Zóó is de dood even natuurlijk als het leven, *leeft* evenzeer.

II

HET AMERIKAANSCHE HUIS.

Hebben de Romeinen de wereld kunnen veroveren, doch moesten zij op het gebied van kunst — òòk van bouwkunst — de slaven der Grieken blijven, aan de veroveraars der Nieuwe Wereld kan zulk eene serviliteit niet ten laste worden gelegd. Zéér oorspronkelijk op industrieel gebied, zijn zij het niet minder op dat der architectuur; en het is een ware oogenrust voor den Europeaan, dáár nimmer den blik te stooten aan de torentjes, uitstekjes, balkonnetjes, verandatjes, en hoe verder al die piekjes, puntjes en wratjes heeten mogen, waarmede ons eigen werelddeel bekrompenheid van geldmiddelen en afwezigheid van gedachten tracht te bewimpelen. Ja, misschien is nog wel het meest verbazingwekkende bij dat verbazingwekkende volk — hetwelk wij ons voorstellen als enkel den dollar najagende — dat het tijd heeft gevonden om zich een eigen stijl te scheppen, en dat dáár de geldparvenu's enkel hunnen rijkdom doen gevoelen door het zorgvuldig vermijden van alles wat in den bouw naar opdringerigheid zweemt.

Smaakvolle eenvoud; weinige kleuren, doch die gedurfd, mannelijk, fel; weinige lijnen, doch die sprekend; het geheel niet eene verzameling van details, maar eene gewilde eenheid, ziedaar de karakteristiek van de buitenordonnantie der Ameri-

kaansche woningen; huizen die duidelijk te kennen geven dat zij niet zijn gebouwd ten einde te worden aangegaapt, maar waarin de eigenaar zich kan terugtrekken om te denken, zich te verpoozen, uit te rusten; en niet verondersteld wordt den heelen dag voor het venster te staan ten einde zich te verkneukelen in de bewondering van het publiek. Terwijl de Europeeër in niet geringe mate bouwt voor het „qu'en dira-t-on?, bouwt een Amerikaan voor zich zelf.

Eigenlijk heeft Amerika twee bouwstijlen geschapen — de eene bestemd voor wat in steen is op te trekken, de andere voor houten huizen. Ik bedoel natuurlijk vrij staande gebouwen: in het gedrang kan niemand goed werk leveren.

Wat den steenen bouwstijl betreft, bewijst ook deze Republiek hoezeer onze eeuw, die vermeent naar den wil van de menigte te luisteren, in werkelijkheid gehoorzaamt aan de kracht van den eenling. In minder dan negen jaar tijds heeft Richardson (geb. 1838, gest. 1886) de Amerikaansche verbeelding doen verstarren. Zijn tijd vooruit met te gevoelen dat niet minder dan het „krulligh mal der Gothiek" — zooals Constantijn Huygens smaalt — ook het „staetigh Roomsch" d. i. de Renaissance versteend was, zocht hij naar frisscher loof op ouden stam. Wél begrijpelijk dan ook zijne voorliefde voor den Fransch-Romaanschen bouwstijl, welke inderdaad zoo buitengewoon bekoorlijk is, omdat hij minder is een stijl, dan wel een belofte van stijl, het ontwaken na een sluimering welke de herinnering aan de bouwkunst der Grieken en Romeinen juist voldoende heeft omneveld om van slaafsche gebondenheid te bevrijden, doch niet zóó zeer, dat die vrijheid tot bandeloosheid kan overslaan.

Zoo het Romaansche tot uitgangspunt kiezende, schoot Richardson's scheppingskracht omhoog, en kon hij — waar Amerika hem onbekrompen geld en materiaal ter beschikking stelde — voorbeelden van stijl doen verrijzen, die, alle uit éénzelfde beginsel ontsproten, toch het karakter hunner uiteenloopende bestemmingen wisten te bewaren. Terwijl dan ook Boston roemt op zijne Protestantsche Drievuldigheidskerk — volgens eenparig gevoelen der Amerikaansche architecten, het meest verheven bouwgewrocht der Republiek — kan, niet minder trots Pittsburg,

wijzen op zijn gerechtshof, prototype van zoovele andere; bijna bovenmenschelijk ernstig, alsof Richardson den beschouwer heeft willen herinneren hoe onwrikbaar, hoog boven volksgril en partijbelang, zich verheft het Recht. En hoe alledaagsch zijne Chicago'sche taak moge schijnen, het aldaar door hem ontworpen reuzen winkelhuis-magazijn overtreft bij grooten eenvoud alle andere reuzengevaarten in distinctie.

Zeldzaam voorrecht van Richardson's bouwstijl: de tallooze navolgers, die niet zijn fijnen smaak bezitten, dwingt zijn voorbeeld althans tot eene matiging, welke van zelf behoedt tegen de dwalingen eener al te handvaardige middelmatigheid.

Mijne bewondering voor wat Amerika op het gebied der architectuur heeft weten te scheppen, geldt natuurlijk niet de officieele gebouwen; even als in Europa zijn ook in Amerika deze meer uitingen van protectie dan van kunstgevoel; en vooral de zetel des Rijks: Washington, kan over vele versteende millioenen treuren.

Is *hoogte* het kenmerk der Amerikaansche openbare gebouwen — welke dan ook in de eerste plaats moeten spreken tot de verbeelding, den mensch zich klein en nietig doen gevoelen — *gestrektheid* is daarentegen het kenmerk der behuizingen, vooral van die der zéér rijken. En zulks om even geldige redenen: De woning is in de eerste plaats bedoeld voor het gemak: trappen klimmen is hiermede in strijd; ruimte van geld diene dus in de eerste plaats tot het koopen van ruimte van terrein. Niet in de hoogte, maar in de breedte breide zich dan ook de woning uit. Ook nog om andere reden: in zijn woonhuis trekt de man van zaken zich terug; hier moet hij slechts gevonden kunnen worden, door wie hij zelf uitnoodigt; het huis verberge zich dus in het lommer, steke er niet boven uit.

Vooral te Newport — de zeebadplaats der New-Yorker milliardairs — is dit stelsel met reusachtige consequentie doorgevoerd. Spitse, in hoogte afwisselende daken verhinderen echter dat de gestrekte lijn al te lang schijne, en geven aan de buiten-

woning iets landelijks; beletten dat de mensch al te klein schijne bij die uitgestrektheid. Ook hier dus vormt de Amerikaansche architectuur een lijnrechte tegenstelling met de Europeesche, welker taak het veelmalen is het kleine groot te doen schijnen, en die daarom nog al te dikwijls de allongepruik van den veertienden Lodewijk opzet.

Tot de rustige rust der Amerikaansche steenen gebouwen draagt zeker in niet geringe mate bij de keuze van het materiaal: De natuurlijke steen waaruit zij meerendeels worden opgetrokken, heeft een donkere, roodbruine warme tint, en is voldoende hard om den beitel binnen de perken der soberheid te houden. In latere jaren wisselt veelmalen uit de hand besneden terra cotta van dezelfde kleur af met den vlakken natuurlijken steen, wat — aangezien ook hierbij de Romaansche eenvoud in acht wordt genomen — tot eene inderdaad gelukkige speling van licht en schaduw aanleiding geeft.

Doch Amerika's bodem levert niet enkel steen in onbeperkte hoeveelheid: haast even onuitputtelijk is de houtvoorraad, en zoo gaf ook dit materiaal tot een eigen stijl aanleiding. Ja, zóó zeer zijn de afstammelingen der pioniers aan den houtbouw gehecht gebleven, dat voor de weinige huizen, welke in de vorige eeuw in baksteen werden opgetrokken, het materiaal per schip uit Nederland of Engeland was aan te voeren; en eerst in den allerlaatsten tijd ziet Amerika inrichtingen verrijzen tot het vervaardigen van dat meest hechte der bindmiddelen: het portland cement, zonder hetwelk de Europeesche architect als het ware niet meer leven kan.

Bij den bouw in hout was de Renaissance-stijl de meest aangewezene. Doch ook hier is de Amerikaansche geest werkzaam geweest; slechts de meest noodzakelijke geledingen zijn overgebleven, en deze zóó vereenvoudigd, dat zij als het ware schematisch zijn geworden. Meer door sterke tegenstelling van kleuren, dan wel door werking van schaduwen wordt dan ook levendigheid gegeven aan den gevel. En deze is — op de lage

steenen voeting na (welke meestal van onbehouwen steenbrokken wordt opgetrokken) geheel van hout. Van hout zijn niet enkel de opgaande wanden, maar ook de dakbedekking; en wat bijzonder treft: het materiaal is steeds tot zeer kleine afmetingen teruggebracht; geheel anders dus dan men in zulk boschrijk land zoude verwachten. Vermoedelijk hebben verschillende redenen hiertoe samengewerkt: In de eerste plaats het moeielijk vervoer der gekapte boomen. Op het heuvelachtig terrein der bosschen zijn kleinere boomstukken gemakkelijker te vervoeren, en deze klemmen bij het dwarsstrooms afdrijven ook minder licht tegen de wederzijdsche oevers van het bergriviertje, waarin ze een voor een gestort worden, om dan — aan hun lot overgelaten — te vlotten naar den zaagmolen welke lager op stroom is gelegen. Dan ook maakt de buitengewone droogte van het klimaat het wenschelijk de planken zóó smal te nemen dat „trekken" niet hinderlijk zij. En een zeer voorname reden zal wel gelegen zijn in de betrekkelijk niet groote afmetingen der meeste boomen. Want men maakt zich een verkeerde voorstelling van de Amerikaansche oerbosschen, door die beplant te denken met de woudreuzen van Californië — deze dienen enkel voor reclame. In den regel zijn de boomen wel wat rijziger, maar niet zooveel zwaarder dan die der Europeesche bosschen: boschbrand en storm nemen het werk van den houtaankap over. Zoo komt het dat de planken waarmede de opstaande wanden horizontaal zijn bekleed, slechts een tiental centimeters over elkander heensteken; de kleine schaduw welke dit overstek vormt, lijnt die gevels even regelmatig en rustig — misschien zelfs rustiger — dan onze baksteenen voegen. Houten leitjes — uit afval van planken geschaafd — dekken het dak.

Hel zijn de kleuren, waarmede het hout — Hollandsch keurig — wordt geverfd. De opstaande wanden bijvoorbeeld oranje geel; de architectonische geledingen (lijsten om deuren en ramen, kolommen der veranda's, kroonlijsten, enz.) hel wit; het geheele dak mosgroen. Somwijlen laat men de beplanking ongeverfd — wat in dit droge klimaat ongestraft kan geschieden: door verweering neemt het dan een zilvergrijze tint aan. Elders worden slechts de geledingen geverfd: bijvoorbeeld

flesschengroen of leerkleurig. Felle kleuren zijn trouwens niet hinderlijk, eerder noodig om in harmonie te blijven met de felle kleuren der natuur aldaar: het groen van boomen en weiden is er zóó veel harder, dat het den Nederlander eerst pijn doet; terwijl daarentegen, eenmaal er aan gewend, in eigen land teruggekeerd hem het Hollandsche landschap toeschijnt als door den inkt gehaald.

Uiterlijk eenvoudig, kenmerkt zich ook het inwendige — althans bij huizen van middelmatige grootte — door eenvoud; in de eerste plaats door afwezigheid van de in ons oog noodzakelijke gang. Men valt er met de deur in huis: de vestibule (*hall*) soms met een stookplaats voorzien, is tevens een soort salon; veel teekening geeft aan die hal de op Engelsche wijze vrij daarin uitmondende trap. Nog een tweede bijzonderheid treft den vreemdeling: de afwezigheid van deuren: geen deur scheidt salon of eetkamer van de hal; beide — en ook andere vertrekken — zijn enkel door gordijnen afgesloten. Blijkbaar spreekt men in Amerika minder kwaad van afwezigen, of wel gaat het veelvuldig afwisselend dienstpersoneel te zeer in eigen belangen op, om af te luisteren wat in den regel niet de moeite waard is om te worden verteld. Koude of tocht veroorzaakt die afwezigheid van deuren niet: zelfs huurhuizen van kleiner type worden centraal verwarmd door heete lucht. Soms op vrij primitieve wijze in de kelderverdieping door het strijken langs de wanden van een groote potkachel verhit, wordt de warme lucht door tal van breede plaatijzeren pijpen naar de verschillende vertrekken gevoerd.

Bij huizen van middelmatige grootte kan de navolgende indeeling als type worden beschouwd: Aan de eene zijde van de hal de salon, aan de andere zijde de eetkamer; achter de eetkamer de keuken, welke achter de trap om, direct toegang heeft tot de hal, en door een deur aan de andere zijde, in gemeenschap staat met de dessertkamer (*pantry*), waar het porselein en glaswerk wordt geborgen en waaruit een tweede deur direct in de eetkamer voert. De beide deuren der dessertkamer — die welke naar de keuken, en die welke naar de eetkamer leidt — kunnen naar weerszijden open slaan, en worden door

een veer steeds in den gesloten stand teruggebracht; de dienstbare kan dus, zelfs al heeft zij beide handen vol, van de keuken door de pantry de eetkamer bereiken, zonder dat keukenlucht doordringt; die pantry is dus als het ware een sluis.

Op de verdieping bevinden zich de slaapkamers, de onmisbare badkamer, en dáár — of anders halverwege op het trapbordes, zichtbaar uit de hal, en aan deze nog meer teekening gevende: het vertrek van den heer des huizes, zijn „hol" (*den*).

In vele opzichten — zooals uit het bovenstaande blijkt — gelijkt dus het Amerikaansche huis op het Engelsche landhuis; doch in vele opzichten ook wijkt het er van af. [1] De vorm der ramen doet geenszins aan de Engelsche „bay-windows" denken — geen breede, lage openingen, zooals bijna elk Britsch landhuis aanwijst; de ramen verraden eerder een Hollandsche afkomst; slechts zijn de Amerikaansche architecten zeer terecht niet medegegaan met de negentiende-eeuwsche Nederlandsche vakgenooten, die op grond eener onbekende aesthetica het zoogenaamde kalf, inplaats van ongeveer halverwege de raamhoogte, naar het bovenste derde deel hebben doen verhuizen, en zoodoende door een gril, honderdduizende, neen millioenen landgenooten beletten door het hoog open schuiven der ramen voldoende frissche lucht in te laten. Wanneer toch zal deze on-mode uit ons land verdwijnen? Ik vrees: niet eerder dan de te lage Nederlandsche schoorsteenmantel, waaronder sedert menschen heugenis nooit een Nederlandsche kachel heeft gepast; zoodat deze dan ook steeds ver vóór de sombere, onnutte schoorsteennis moest uitsteken. Zulke merkteekenen van geduld als onze ramen en schoorsteenmantels zijn, kan geen andere natie aanwijzen; o, wij vrijgevochtenen van Spanje, die ieder huisheer zoo gemakkelijk aan banden legt!

Waar de Amerikaan vuurhaarden bouwt, volgt hij de Engelsche gewoonte na, om die uit baksteen op te trekken, welke zichtbaar blijft; en dikwijls brengt hij dan, verder navolgend, die banken en afschuttingen aan, welke het Engelsche hoekje

---

[1] Ook de lage verdiepingen heeft het Amerikaansche huis met het Engelsche gemeen: begane grond 2,90 M. hoog; eerste verdieping 2,74 M.

van den haard van beeldspraak inderdaad tot werkelijkheid maken.

Doch met woorden zijn bezwaarlijk huizen af te beelden; wie zich het Amerikaansche huis wil voorstellen, worde verwezen naar de zeer goedkoope „Building edition" van „the Scientific American", welk weekschrift in uitvoering verre staat boven de hier te lande meer bekende wetenschappelijke wederhelft. En wie onaangediend kijkjes wil nemen in Amerikaansche milliardairs-woningen, kan die vinden in Graeff's *Neubauten in America* (1899). Al is dit werk niet volledig, sommige types van steen- en houtbouw zijn daarin goed vertegenwoordigd. [1]

Ten slotte, al is deze geen woning voor den mensch, mag niet onvermeld blijven de Amerikaansche kerk. Ook hier wijkt het ideaal der Nieuwere Wereld af van dat der Oudere. Met Gothische vormen en hooge spits heeft daar enkel nog de Katholiek vrede. De anderen verkiezen vormen, meer massief dan slank, die den indruk geven van groote stevigheid en rust. Het dak spreekt in den regel meer dan de opgaande muren; en de terzijde gestelde zware, korte toren is gedekt met een zeer lage dakpyramide, zonder eenige versiering. Zoo herinnert het uitwendige minder aan den mensch.

Doch die eenvoud van buiten wordt niet in het inwendige teruggevonden — haast had ik neergeschreven: van binnen is niets nagelaten om oog en oor te streelen. Doch zulk een schampscheut zoude te zeer verraden den Nederlandschen gewitten, over gewitten en herwitten Protestant! Toch zal ieder die het eerst zulk een bedehuis betreedt, vreemd opzien bij die groote weelde aan zachte vloerkleeden, aan fluweelen kussens op ruime banken, aan kleurige wand- en zolderversiering; hoewel alles getuigende van fijnen smaak. Maar hartverheffend — voor hem bij wien muziek spreekt tot het gemoed — is de koorzang,

[1] Zeer navolgenswaard is de daarin gegeven indeeling van een smalle stadswoning te Chicago, waar de hal achter de voorkamer is gelegd.

al wordt die weliswaar betaald, en al is soms de verfijning te ver gedreven; zooals waar na het Amen van den voorganger in den gebede, op dat woord als een zachtkens wegstervende echo wordt gemoduleerd.

Doch welbeschouwd, bewijst dit alles slechts dat de vrije Amerikaan ook in dezen meer aan vormen hecht, dan de bewoner van de voormalige Republiek der lage landen — iets dat echter niet met vormendienst worde verward.

En ongetwijfeld is veel van hetgeen in dezen treft, toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de Kerk — niet op staatssubsidiën steunende, en in den regel geen vermogen bezittende — meer voeling moet houden met de kudde welke zij hoedt: een volgzaam leider moet wezen. Wellicht gaat zij daarin te ver, wanneer — zooals tijdens mijn verblijf in New-York geschiedde — de jongelingsschap gelegenheid wordt gegeven zich des avonds in de onderverdieping van een kerkgebouw, onder toezicht van een geestelijke in het worstelen te oefenen.[1] Doch past het ons wel te smalen, waar in eigen land het optreden en de groei van het Leger des Heils bewijzen, dat na zóó langen tijd ploegens nog zóóvele akkers braak waren gebleven?

[1] Vele stadskerken hebben namelijk eene onderverdieping, waarin zondagscholen worden gehouden, enz.

VOORWERELD.

I

GOUDMIJNEN TE CRIPPLE CREEK.

Drie steentjes heb ik medegebracht van de reis. Het eene zweemt naar graniet, is groen-grijs, met hier en daar een roodbruin plekje; het tweede, heelemaal roestkleurig, is doorschoten met witte, harde aderen; het derde is laagvormig geteekend: de eene laag hel paars van kleur, de andere wederom groen-grijs zooals het eerste steentje. Op dit groen-grijze schittert iets in metaalglans.

Geen van drieën zijn ze mooi; de steentjes op de Veluwsche heide zijn véél mooier. Gelukkig heb ik ze in een afzonderlijk doosje gelegd, want anders zouden zij spoedig onder allerlei rommel geraken. En dat wil ik niet, want die steentjes zijn iets heel bijzonders: Als gij die zwaar verhit, zullen zij hun geheim los laten: dan zweeten zij kleine droppeltjes, niet water, niet bloed, maar echt gedegen *goud!*

Ik wenschte dat ik zoovele van die leelijke steentjes bezat als de eigenaren van de mijn, waaruit ik die medenam: the Gold Coin mine. Een jaar of vier geleden waren zij arme drommels — over een vijftal jaren zullen zij een veertig millioen gulden „waard" zijn. Hunne mijn is nog niet op de diepte, welke bereikt kan worden — al is dat niet zoo héél diep, want dieper dan zes honderd tot negen honderd meter kan men niet in de aarde dringen. Zes honderd meter — een *misère!* Zeven minuten gaans! O, als men *door* de aarde loopen kon even snel

als er boven over heen, hoeveel millioenen schats zoude men niet kunnen grijpen op één morgenwandeling!

In die Goudstuk-mijn kan men nog niet dieper dan 213 meter dalen. Met een heffer gaat men naar beneden — evenals in de hotels; alleen is de kooi wat minder ruim en fraai — pijlsnel, in het pikkedonker. Om de dertig meter flikkert een lichtstraal: dat zijn de zijgaanderijen, welke uit de loodrechte of bijna loodrechte schacht ter weerszijden zijn uitgehouwen. Die zijgaanderijen loopen anderhalf honderd meter ver de aarde in.

Zulk eene mijn is dus niet heel groot; kan dit ook niet zijn, want de *claims* (concessies) hebben zeer bescheiden afmetingen: hun langwerpig vierkant is 90 meter breed, 450 meter lang; beslaat dus een viertal bunders. Gij zoudt natuurlijk wàt gaarne meer hebben, doch dit is niet mogelijk: als vliegen zijn de goudzoekers op deze bergen gezwermd, en hebben kris en kras hunne claims uitgezet. Eenmaal zoo'n claim in bezit genomen, kunt gij dien houden, mits elk jaar daaraan verwerkende voor minstens 250 gulden. Voordat gij echter ten volle eigenaar kunt worden, moet minstens *f* 1250 verwerkt zijn, en een mijngang of put gemaakt; alsdan is *f* 500 in eens te betalen.

Zooals men ziet: de Staat is royaal — het eenige trouwens wat zijne beambten doen, is uwe claims op de kaart te teekenen. Wat een knibbelspel vormen die claims! Want zij liggen niet netjes naast elkander als warmoezeniersbedjes, maar het is alsof iemand duizende langwerpig-rechthoekige papiertjes door elkaar heeft geworpen en die goed geschud. Zij bedekken elkander meer of minder, doch dat hindert niet: gij hebt enkel recht op dat deel van uwen vierhoek, hetwelk niet door een anderen claim is ingenomen. Ziet gij dus kans om in elk van twee plekjes één lijn te trekken ter lengte van 90 meter, zoodanig dat beide lijnen evenwijdig loopen en 450 meter van elkander verwijderd zijn, dan kunt gij een nieuwen claim formeeren. Wellicht zullen daarvan slechts enkele vierkante roeden werkelijk uw eigendom zijn, aangezien het overige reeds deel uitmaakt van eene andere concessie; doch wat deert zulks: misschien ligt juist in dat kleine oppervlak het goud-geluk!

Wanneer men nu nog weet dat dit goudveld een bergland is — derhalve wat plat schijnt op de kaart, inderdaad gebogen is voor te stellen — en dat de kaarten eenigszins in der haast zijn opgemeten, zoo is het begrijpelijk hoeveel moeite het kost om onaangenaamheden tusschen buren te vermijden. Boven, op de oppervlakte, regelt men de geschillen nog al in 't vriendschappelijke; maar veel bezwaarlijker gaat het om in de diepte, in de mijnen, te speuren in hoeverre een goudjager niet wellicht stroopt op andermans gebied. Dit is slechts mogelijk met behulp van nauwkeurige kaarten der mijngangen .... maar niet licht geeft een mijn-eigenaar aan zijn buur daarvan inzage. Deze heeft dus enkel vermoedens; en slechts als hij den mijn-ingenieur van zijn buurman kan koopen, en zoo diens kaarten, is met kans op goed gevolg een proces te wagen. Doch voordat het zoover komt, wordt gewoonlijk eene schikking getroffen, en dan smelten de mijnen ineen. Want advocaten-processen kunnen zelfs goudmijnen uitputten.

De reeds genoemde Gold Coin mijn ligt bij Cripple creek (niet verre van Denver), het grootste goudmijnkamp in de Vereenigde Staten, en ook het hoogst gelegen: achttien honderd meter boven den zeespiegel — dus ter hoogte van den Rigi. De lucht is er zóó droog, dat wie u afborstelt, flinke vonken uit uw lichaam kan halen; bij het steken van een sleutel in het sleutelgat, hoort gij geknetter; bij het aanraken van het gaskraantje, voelt gij een lichten schok; en dus zult gij wellicht evenzeer als ik bereid zijn te gelooven aan het verhaal van een reiziger, die zonder lucifer het licht aanstak — hij schuifelde enkel wat met de voeten en hield toen zijn vinger bij het uitstroomend gas: de overspringende vonk was voldoende. Overigens is het verblijf daar niet onaangenaam; zelfs ziet de zomer de heuvelen korten tijd met bloem en bladgroen getooid.

Al lang werd bij Cripple creek naar goud gezocht; doch telkens, evenals bij het verstoppertje spelen: warm, warm, heel warm, koud — kwamen de *prospectors* (mijnzoekers) vlak bij het metaal, doch misten de ader. Zoo in 1874, later in 1879; en zelfs in 1891 ging het er nog niet naar wensch, zooals Wijckoff bleek — want toenmaals kon hij er geen werk vinden.

Een goudmijn te ontdekken is dus niet zoo heel gemakkelijk. Goudaderen glinsteren gewoonlijk zóó weinig, dat zelfs in de mijngang het ongeoefend oog geen onderscheid ziet tusschen de eigenlijke rots en wat men noemt het „materiaal" (*material*), het erts dat het goud besloten houdt. Over deze onwetendheid behoeft niemand zich te schamen: zelfs ervaren mijnwerkers vergissen zich nog somtijds, als zij enkel op 't oog moeten schatten.

Dit klinkt anders dan vermoedelijk verwacht werd. Dat komt omdat wij hier te lande gewoonlijk aan die soort goudzoekers denken, die het metaal opzamelen op den bodem van al dan niet verdroogde rivieren. Dit is betrekkelijk licht werk: het water heeft daar de taak op zich genomen, welke in de eigenlijke goudmijnen de mensch moet verrichten; heeft het metaal niet enkel vrij gemaakt, maar ook gewasschen en in holten bijeen verzameld. Maar in de goudmijnen van Colorado vindt men het metaal in een toestand, welke minder ver af ligt van dien, waarin het geboren werd.

Hoe die goudmijnen in voorwereldlijke tijden gevormd zijn, kan nu nog in 't klein worden waargenomen. Niet ver van de hoofdstad van Nevada: Virginia, ligt — tusschen vulkanisch gebergte ingesloten — een smalle vallei. Over de lengte van een tiental minuten gaans ontsnapt er stoom en water uit den grond, met een eigenaardig geluid, dat aan deze bronnen den naam van stoombootbronnen heeft doen geven. De openingen welke stoom uitlaten, liggen in evenwijdige rijen; zij zijn betrekkelijk klein; doch die evenwijdigheid duidt aan dat zij haren oorsprong vinden in rotsspleten. Bij nader onderzoek blijkt, dat terwijl sommige dier scheuren geheel open zijn, andere ten deele gevuld zijn met kwartsafzettingen. Uit een smaller spleetje in 't midden borrelt dan het water op. Weer andere spleten zijn geheel met kwarts gevuld, en aldus geworden tot heusche steen-aderen. Sommige van de breedere spleten zijn een duizendtal meters lang en een voet wijd; men kan er een tiental meters diep in peilen; dan stuit het peilijzer, omdat benedenwaarts het water zóóveel kwarts heeft afgezet, dat de scheur in de diepte zoo goed als gesloten is. Die lange scheuren liggen slechts een achttal meters evenwijdig uit elkander; het

moeten dus wel zéér groote krachten zijn geweest, die de rots zóó verbrokkelden.

Niet alle spleten geven water; maar overal hoort de wandelaar, op een à twee meters beneden de oppervlakte, borrelende geluiden; en op verschillende plaatsen ontsnappen stoom en koolzuur. Waar de rotsscheuren het heetst zijn, is het afgezette kwarts nog geleiachtig; in andere deelen is het reeds sponsachtig; in sommige alreede steenhard. In dat door het water afgezette kwarts worden zwavelverbindingen van allerlei metalen gevonden: van koper, ijzer en kwik, en ook eenig vrij goud. En aangezien de oorspronkelijke rots, welke door die afzettingen met een korst van kwarts bedekt is, tot de lavasoorten behoort — derhalve van plutonischen oorsprong is — zijn dus de heete wateren en de stoom te beschouwen als stuiptrekkingen van een stervenden vulkaan.

Zoo zet dus nog heden ten dage het water in rotsspleten metalen af. Doch waar vandaan haalt het die stoffen? Van overal: uit alle vulkanische gesteenten. Want die steenen welke voor ons oog zijn als uit één stuk — graniet, porfier — bevatten allerlei kiezelzure verbindingen, en deze op hare beurt zeer geringe, bijna verwaarloosbare sporen van alle metalen, van ijzer af tot goud toe. De mensch kan die stoffen niet uit de steenen afzonderen — dat zoude de kosten niet dekken — maar de natuur heeft allen tijd, beschikt over eindeloos geduld en over eene eindelooze kracht: het water. En de steenen welke ondoordringbare massa's schijnen, zijn in werkelijkheid als sponsen: tallooze kleine scheurtjes verbreken hunne eenheid; het water vindt al die zwakke plaatsen uit, en nu eens met behulp van scheikundige stoffen (welke het sijpelend door andere rotsen heeft opgenomen) dan enkel door de aan vulkanen ontleende warmte, weet het, in die scheurtjes der gesteenten dringende, de metalen uit te loogen; sommige vrij, sommige in verbindingen wegvoerend, om die dan af te zetten in de grootere rotsspleten.

Deze rotsspleten zijn van velerlei oorsprong. Sommige zijn ontstaan als bergen braken en afschoven; bij zachtere gesteenten zijn zij het gevolg eener soort uitdroging — gelijk modder uit-

gespreid over de vlakte, scheurt en krimpt. Of geweldige vulkanische krachten hebben bij het omhoogheffen der gesteenten deze doen barsten; zulke scheuren loopen dan soms door tot in 't diepe van de aardkorst. Ook zijn er rotsspleten welke eerst geboren werden bij het stollen der uitgebraakte steenmassa's; de krimping heeft dan spanningen doen ontstaan, welke zich in spleten lucht gaven.

Overal in de Rocky Mountains, welke ook de oorsprong der rotsen zij — vulkanisch, zooals porfier en graniet; uit latere bezinkingen in groote meren ontstaan, zooals de krijtformaties; door verweering en afspoeling gevormd, zooals de zandsteen — in alle worden scheuren gevonden. En in al die door de werking van het water gevulde scheuren kan — niet *moet*, maar *kan* — metaal worden aangetroffen. Soms in bonte mengeling, soms enkele metaalsoorten; dit hangt natuurlijk af van den rijkdom der gesteenten door welke het water heensijpelde.

Er is nog een andere reden tot verrassingen: Soms is het water — alsdan regenwater — van boven naar beneden gefilterd; soms daarentegen was het vocht afkomstig uit heete bronnen, welke van uit de diepte omhoog stegen. Dientengevolge wordt bij sommige aderen in het bovenste gedeelte groote metaalrijkdom aangetroffen; andere aderen worden daarentegen rijker naarmate men dieper in de spleet afdaalt.

En hieromtrent kunnen geen voorspellingen gewaagd worden; want dit vergete men niet: voor onze oogen breidt zich niet meer uit het oorspronkelijk profiel der aarde: hooge bergen zijn neergesmakt, diepten zijn opgeheven; en in later eeuwental hebben regen en zonnebrand menigen bergtop weggewischt. En alsof dit alles niet genoeg ware om den mijnspeculant tot voorzichtigheid te nopen: de spleten waarin de metalen werden afgezet, hebben geen gelijkmatige breedte. Soms zijn zij vele meters breed, dan vernauwen zij zich plotseling tot enkele duimen; en dankbaar mag men zijn zoo niet eenige aardverschuiving plotseling elk spoor van de metaalhoudende scheur doet verdwijnen. Te Cripple creek, waar het moedergesteente (*country-rock*) uit graniet bestaat, zijn de spleten — welke vrijwel loodrecht naar beneden schieten — gemiddeld een mans-

hoogte breed; somwijlen verwijden zij zich echter tot het vijfdubbele.

De mijnen zijn dus de groote loterij der natuur. Zij kunnen plotseling rijk maken, maar ook even plotseling alle verwachtingen te leur stellen. Wordt hierbij nog overwogen dat het niet voldoende is meester te zijn van ertsen, doch dat het gewonnen materiaal ook nog te schiften en te vervoeren is — zoodat vele rijke vindplaatsen door ongunstige ligging waardeloos blijken — dan zal men wel willen toegeven dat in den mijnbouw de natuur den mensch voor een der meest ingewikkelde vraagstukken heeft gesteld, en dat tegen één mijneigenaar die wint, er tien gevonden worden, die verliezen.

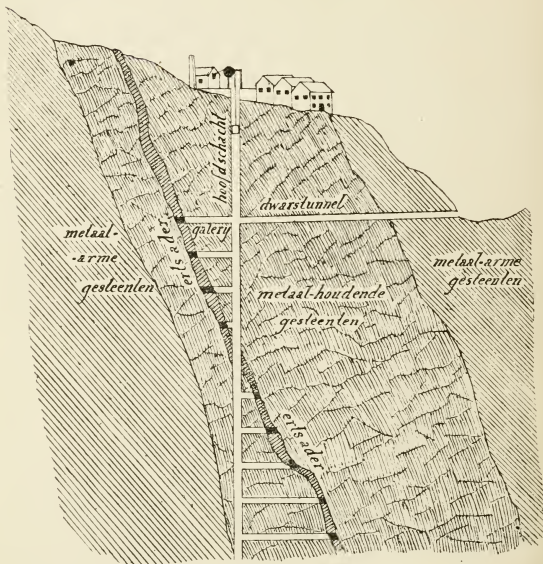
Maar het groote publiek let natuurlijk alleen op die éène winst, en de speculanten en de mijnzoekers evenzoo. Werkelijk zijn er dan ook gelukvogels: Zoo werd ons te Kansas-city een voormalige timmerman gewezen, die onlangs op de Londensche markt zijne mijn voor dertig millioen gulden had verkocht. Hij was nu zestig jaar oud, weduwnaar, en kinderloos; zéér vrijgevig en hulpvaardig.... Misschien gevoelde hij niet veel voor zijn geluk.

Even willen wij in een goudmijn nederdalen. 't Is er zeer netjes — Hollandsch netjes — doch omdat in het diepere deel water sijpelt langs de wanden, dient een oliejas aangetrokken. De spleet — welke zooals reeds werd opgemerkt, te Cripple creek nagenoeg loodrecht in de diepte verloopt — wordt natuurlijk geheel leeg gegraven; doch ten einde op verschillende diepten tegelijkertijd te kunnen arbeiden, is telkens op afstanden van dertig meter (in loodrechte richting gemeten) uit den mijnput in waterpasse richting een mijngang gehouwen. Van uit die mijngangen wordt dan schuins naar boven toe gewerkt, en het losgestootene naar beneden gestort, om dan in kleine handwagens naar de hoofdschacht te worden vervoerd. Dáár wordt dan de kar op den heffer gezet, en deze naar de oppervlakte geheschen.

Keurig zijn die mijngangen met vierkant bezaagd hout ge-

stut; zij zijn een manslengte breed, en zóó hoog, dat een lang manspersoon die ongebukt kan betreden. Voor luchtverversching is uitstekend gezorgd, en de Cripple creek-mijnen zijn inderdaad paleis-mijnen.

Niet overal is de toestand zoo benijdenswaardig: in de Com-

stock-mijn — dicht bij de straks beschreven stoomboot-bronnen — nadert men te dicht het heete onderaardsche water; dáár klimt de temperatuur tot meer dan 100° Fahrenheit, en verbiedt de hitte feitelijk het verder doordringen.

Niet steeds wordt het erts de hoofdschacht uit tot aan de oppervlakte opgeheschen; soms, als de gelegenheid gunstig is,

boort men een tunnel horizontaal door den berg, om zoodoende dadelijk op een lager punt der glooiing uit te komen. Zulk een tunnel is kostbaar; maar menigmaal is wat te verwijderen valt, zóó goudhoudend, dat de tunnel de eigen uitgaven goedmaakt. Zoo was tijdens ons bezoek een tunnel onderhanden ten behoeve der directe spoorwegverbinding tusschen Cripple creek en Colorado Springs, welke een lengte van vijf uren gaans zoude verkrijgen en waarvan de kosten op vijftig millioen gulden werden geraamd; doch men hoopte die uitgave te bestrijden alleen uit de opbrengst van het uit dien koker te verwijderen goud.

Of aan die verwachting zal voldaan worden, wie zal het voorspellen? Er werd reeds op gewezen van hoevele omstandigheden het vinden van goud afhankelijk is. Somwijlen zwoegt men te vergeefs op slechts kleinen afstand van den gezochten schat. Zoo werd eens te Gunnison — een bekende mijnplaats — een galerij gegraven, vele honderde voeten lang, en welke duizenden kostte, in de hoop zoodoende een rijke ader op te vangen, welke hooger op den berg aan de oppervlakte was gespeurd. Eindelijk staakte men teleurgesteld het werk. Jaren later werd toevallig uit dien tunnel een dwarsgaanderij geboord. En wat bleek toen? Dat die tunnel op slechts enkele voeten afstands, evenwijdig had geloopen aan de gezochte ader.

Beter dan iets anders kan wellicht het volgende verhaal de wisselvalligheden van den mijnbouw duidelijk maken. Het deed tijdens mijne aanwezigheid in een andere mijnstad: Butte, de ronde, en moet eenige jaren geleden te Basin zijn afgespeeld.

Er stonden nog geen half dozijn blokhuizen te Basin toen Mike O'Donnel — een oud prospector — ontdekte dat aan de zuidzijde van de kloof waarin de Boulder rivier ontspringt, een goudhoudende kwartsader aan de oppervlakte zichtbaar was. Dadelijk bakende hij op die ader twee claims uit; de westelijke noemde hij de Hoop, de andere Katie. Een winkelier: Kleinsmidt, had hem het noodige voor zijn ontdekkingstochten verschaft op voorwaarde van een deel in de vondst. Volgens de wet had hij rechten in beide claims, maar oude Mike hield de Katie voor zich. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot processen, maar voordat die begonnen, was de Hoop al door bemiddeling van Kleinsmidt verkocht aan heeren uit Helena. En hoewel de Hoop nog maar een „prospect" was, bracht die honderd vijf en twintig duizend gulden op. Eigenlijk was het een kat-in-den-zak koop; want O'Donnel had niet meer aan zijne claims

gewerkt dan juist noodig was om die niet te verbeuren, en hij had niets bijzonders gevonden. Maar de ader was breed en rijk, het erts aan de oppervlakte was tien dollars per ton waard aan goud, en dan werd er nog wat zilver in gevonden en sporen koper.

De president van een bank te Helena had zich voor de zaak geïnteresseerd, en gebruikte het reserve-kapitaal van die instelling om den claim te bewerken. Maar na eenige jaren ging de bank fout.

De kapitalisten van Helena staken heel wat geld in „de Hoop"; zij bouwden een molen voor het fijnstampen en het zeven der ertsen, en boorden een hoofdschacht zestig meter diep, met oostelijke en westelijke zijgaanderijen op dertig en zestig meter diepte. Een ploeg mijnwerkers werkte in de gaanderijen recht vooruit, een andere schuin naar boven, overal waar goud werd gevonden. De zijgangen op zestig meter diepte leverden niet veel op, maar op zekeren dag vond de baas van den stampmolen op de zeven een handvol goudpitten, na zifting der ertsen uit de galerij op dertig meter diepte. Sommige dier pitten waren zoo groot als hazelnoten. Hij ondervroeg de manschappen der dag- en nachtploegen, die in deze galerij gewerkt hadden, maar voor zoover hij kon nagaan had niemand eenig gedegen goud gezien.

De baas van den stampmolen bezorgde de pitten bij den directeur der mijn, en deze zond ze op naar Helena. Erg in hun schik, haastten zich de eigenaars naar Basin. Last werd gegeven het werk te staken, onder voorwendsel dat er iets aan de hijschtoestellen haperde; in werkelijkheid opdat het personeel niets van de ontdekking zoude merken. Slechts de machinist en de stokers werden op hun post gelaten. Toen daalden de mijnopzichters af — naar het heette om het houtwerk der gaanderijen te inspecteeren — doch inderdaad ten einde zelf in de dertig meter-gaanderij te speuren naar de rijke ader, die zulke goudneutjes leverde. Zij onderzochten de horizontale gangen en de hellende gangen, trokken boven hun hoofd op een half dozijn plaatsen het planken bekleedsel der mijngangen weg, maar ze vonden enkel het gewone witte, sterk ijzerhoudende kwarts en geen gedegen goud. Ontmoedigd kwamen zij weer boven.

Een der groote troggen, waarin de ertsen gestort worden zoodra ze van beneden komen, was geheel gevuld met wat uit de dertig-meter dwarsschacht was opgebracht, en de baas van den stampmolen stelde voor om die in tegenwoordigheid van de heeren te zeven. Dit werd goedgevonden, en meer dan een liter vol gouden pitten bleef op de zeven achter. Toen werden de ploegbazen in 't verhoor genomen; geen hunner had gedegen goud gezien, slechts hier en daar kleine spoortjes er van. Men toonde hun de gouden pitten en gaf hun last na te gaan waar die vandaan kwamen, doch te zorgen dat hun volk niet merkte waar de rijke ader lag. Het geheele opzichthebbend personeel werd aangemaand toe te zien dat geen der werklieden iets van de rijke ertsen meenam.

Niettegenstaande al die voorzorgen lekte het uit dat in „de Hoop" een rijke

ader was ontdekt. Zorgvuldig werden de zeven nagezien, en elke week zond de directeur kleine zakjes vol gouden pitten naar Helena. De aandeelen der mijn gingen de lucht in; de aandeelhouders koesterden hunne papieren alsof het kinderen waren; niemand wilde verkoopen. Oude Mike deed op die reputatie den aangrenzenden claim — de Katie — voor meer dan twee ton gouds over.

Alle mijnwerkers werden scherp onderzocht als zij uit den put kwamen. Hunne kleedkamer werd naar den stampmolen overgeplaatst. Daar moesten zij hunne gewone plunje uit- en de oliejassen aantrekken. En hun werd aangezegd in de mijn zelve te schaften; zij namen dus hunne etensblikken mede naar beneden. Als zij weer boven kwamen, moesten zij van kleederen verwisselen in tegenwoordigheid van den opzichter, opdat geen rijk erts verdonkeremaand zoude worden. Hierover toonde de dagploeg zich zeer geraakt; de nachtploeg lachte er om: „Er is enkel kruit te stelen — grinnikte een hunner — en thuis geeft mijn oudje mij zoo dikwijls een volle laag, dat ik stellig geen voorraad zal kapen.”

Die nachtploeg was negen man sterk. Soms nam een hunner een paar dagen verlof, doch dan wilden de anderen geen plaatsvervanger toelaten, onder voorgeven dat zij er hartelijk voor bedankten door de onvoorzichtigheid van een nieuweling vóór hun tijd een hemelvaart te maken. Op zekeren dag werd er een van de ploeg dronken, en slingerde in stad rond met een stuk kwarts zoo groot als een mans hoofd, waardoor een ader zuiver goud liep, zoo dik als een twintig dollarstuk. Dat brok kwarts was minstens honderd vijftig gulden waard.

„Dat is het waar ze naar zoeken! riep hij triomfantelijk. Maar ze zullen het nooit vinden: de ader is nu uitgeput; maar hij gaf zooveel, dat sommigen onzer er zelfs genoeg van kregen.”

Toen hij weer nuchter was geworden, besefte hij zijn flater en vroeg dadelijk den opzichter om opgave van zijn aantal uren werkens (*asked his time*). Dat is de wijze waarop mijnwerkers hun ontslag nemen. Toen sprak hij wat met de anderen van zijn ploeg en verdween uit stad. Doch na eenigen tijd vernam de directeur der mijn wat die man in zijn dronkenschap had losgelaten, en ondervroeg toen de andere mannen der nachtploeg omtrent de beteekenis van dat gezegde. De directeur begon te dreigen, de werklieden dreigden op hunne beurt; en als gevolg van het onderhoud vroeg de geheele ploeg haar „tijd”, en kreeg dien. Zij waren dus ontslagen; zeven van de noch overige acht vertrokken op staanden voet naar elders; slechts één bleef er in Basin.

Al het mogelijke werd gedaan om dezen aan het praten te krijgen, doch het gaf niets. Een eerste-klas detective werd gehuurd, (in Amerika bestaan er, evenals in Engeland, firma's die zich belasten met onderzoekingen op het gebied van misdaad.. en liefde, en daartoe menschelijke speurhonden er op na houden) en deze agent wist zich bij nummer acht in te dringen, en hield hem vele weken „onder water”. Maar de detective werd niets wijzer; slechts vertelde de mijnwerker dat zijne kameraden „wel beslagen” waren afgereisd.

Plotseling liep te Basin het gerucht dat ergens in Madison-county (dit graafschap ligt ten zuid-oosten van Butte) een buitengemeen rijke ader was ontdekt: Een wagonlading erts uit een „prospect”, van daar naar Butte gezonden, bleek bij smelting meer dan vijftig duizend gulden waard te zijn. Een algemeene wedloop uit Basin naar het nieuwe goudland was hiervan het gevolg; en toen bleek dat de ontdekking het werk was van de mannen die als nachtploeg in de dertig-meter gaanderij van „de Hoop” hadden gewerkt. De detective liet den achtsten man schieten, en spoedde zich naar Madison, waar hij zich enkele monsters van de vondst verschafte, welke hij liet onderzoeken. Het bleek dat zij zoo goed als geen goud bevatten. Toen wilde het bestuur van „de Hoop” beslag doen leggen op de uit Madison gezonden ertsen, bewerende dat het waardeloos kwarts was uit den claim aldaar, rijk gemaakt door vermenging met ertsen uit „de Hoop”. Maar de zending was reeds opgesmolten, en dus alle kans verkeken om het beweren te staven. Wel werd er beslag gelegd op de opbrengst, doch na eenigen tijd werd het geld aan de verzenders — de gewezen mijnwerkers van de nachtploeg — uitbetaald. Deze lieten toen hunnen Madison claim in den steek, en verdwenen ijlings.

Toen gingen de heeren van „de Hoop” opnieuw nummer acht bewerken. Deze was uit Basin vertrokken toen het beslag gelegd werd, vermoedelijk uit vrees dat men hem zoude laten getuigen tegen de anderen. Aangezien getwijfeld werd of hij bij den Madison claim betrokken was, en hij denkelijk zijn buit elders had verstopt, zoo werd besloten hem in het oog te houden en te trachten hem tot aanwijzing van de rijke ader te bewegen. Want deze was nog niet gevonden. Daarom zette men hem weer in „de Hoop” aan 't werk.

Bij stukjes en brokjes en onder belofte vàn niet aangeklaagd te zullen worden vertelde deze man nu hoe alles in het werk was gegaan; doch om zijn verhaal te begrijpen, dient men te weten dat somwijlen in die soort van mijnen plotseling verzakkingen voorkomen. De gaanderijen toch worden niet in het harde moedergesteente geboord, maar volgen zooveel mogelijk de ader — de rotsspleet dus waarin zich heeft neergezet het goudhoudend kwarts. Deze vormt naar gelang van omstandigheden een min of meer zachte massa, van steenhard af tot aarde, ja zelfs modder, toe. Aangezien de spleten veelal loodrecht, of bijna loodrecht naar beneden gaan, rust dus boven op den top van de horizontale mijngang — die dan ook geheel met hout is bekleed en gestut — een zeer hooge schacht vàn die losse massa, welke door de wrijving geklemd blijft tusschen de wanden van de rotsspleet. Maakt echter het van boven

sijpelend water die wanden glibberig, en wordt dus de wrijving opgeheven, dan drukt plotseling een ontzettend gewicht op de houten bekleeding der mijngaanderij, en deze stort in.

Zoo bezochten wij een kopermijn te Butte, waar eensklaps de ader in werking was geraakt over honderd meter hoogte. Men was toen de gevaarlijke plaats omgetrokken door een nieuwe mijngaanderij in het moedergesteente te boren; wat de eigenaren op honderd vijf en twintig duizend gulden was komen te staan.

Niet altijd echter wordt de top ingedrukt, somwijlen zijn het de zijwanden; want de met hout bekleede mijngang is dikwerf slechts als een smalle koker in de ader; de rotsspleet toch kan zeer ongelijk in breedte zijn, zelfs wel viermaal breeder dan de houten gang — welke natuurlijk, om hout te sparen, niet breeder wordt gemaakt dan juist noodig is voor het ertsvervoer. Is uit die meerdere breedte het erts verwijderd, dan wordt achter de zijbeplanking alle materie geborgen, die bij het springen loskwam en niet metaalhoudend bleek; zoo worden ook de kosten van het naar boven hijschen der waardelooze steenbrokken uitgespaard. Deze ter zijde geborgen steenen stopt men dan goed aan, ten einde den druk op het eigenlijke houtwerk zooveel mogelijk te verlichten.

Niet enkel de top van de mijngang, doch ook de zijwanden staan dus onder druk: zij kunnen dus onder sommige omstandigheden bezwijken. Maar ook door een andere oorzaak barst wel eens de houten zijwand naar binnen: Somwijlen toch loopt — zonder dat men zulks vermoedt — naast de rotsspleet waarin de mijngang is gegraven, een tweede evenzoo gevulde rotsspleet; en is de tusschenwand, welken men uiterst stevig denkt, zeer dun (in de techniek heet zulks *a horse*), dan kan het zijn dat die wand bezwijkt onder den druk van de massa in de zijspleet. Toestanden als hier boven geschetst, waren oorzaak van hetgeen thans verhaald zal worden.

Op zekeren nacht — aldus vertelde nummer acht — brak de zijbeplanking van de mijngang over een drietal meters, en schoof er grond naar binnen. De ploegbaas zette ons daar allen dadelijk aan 't werk, uit vrees dat anders de gang versperd zoude worden. Bij het wegruimen van den grond bemerkte een onzer, dat wat wij dachten het vaste moedergesteente te zijn (graniet), in

werkelijkheid slechts een dunne rotsplaat was, waarachter een kwartsader liep. En bij onderzoek bleek dat kwarts gedegen goud te bevatten. Sommige aderen waren zoo fijn als een haar, andere als een mes-lemmet.

De ploegbaas was opgestegen, teneinde omtrent het ongeval te berichten en wat planken te halen. Wij maakten met onze houweelen een stuk van de nieuwe ader klein, en verborgen de brokken in onze etensblikken. Toen de ploegbaas weer beneden kwam, bemerkte hij niets; de verzakking werd ondervangen, maar wij zorgden dat een deel der beplanking gemakkelijk kon verwijderd worden. Toen wij boven kwamen, bleken de gevonden stukken bijna hun gewicht aan goud waard te zijn, en besloten wij de ader ten eigen bate verder te ontginnen.

De ploegbaas steeg altijd naar boven om te eten; nauwelijks was hij weg, of de beplanking werd ter zijde geschoven, en zooveel erts verwijderd als in de etensblikken kon verborgen worden. Een van de ploeg stond dan op den uitkijk aan de hoofdschacht. Doch eens werden wij bijna verrast: Er bestond nl. een dwarsgaanderij op vijftien meter diepte, welke aan de open lucht, aan de berghelling uitkwam. Die ging de ploegbaas op zekeren dag binnen, en van daar uit daalde hij langs „de stoep” in de dertig-meter gaanderij af.

Om dit laatste te begrijpen, moet men zich herinneren hoe het erts gewonnen wordt, dat de min of meer loodrechte spleet vult. De horizontale gaanderijen — hier op 15 en 30 M. diepte — zijn als het ware de hoofdtoegangswegen; doch om de ertsen te verwijderen, welke tusschen beide horizontale kokers in liggen, wordt van de benedenste naar de bovenste gaanderij schuins door de ader gegaan. Het aldus gevormde hellende vlak, dat begaanbaar is, noemt men de stoep (*stoop*). Dat hellende vlak heeft natuurlijk geen vaste plaats, maar verschuift door het erts uithalen voortdurend evenwijdig aan zich zelf. Hoewel minder gemakkelijk dan door de hoofdschacht (waarin men met de kooi of heffer op en neer gaat,) kan men zich dus langs zulk een hellend vlak van de eene gaanderij naar de andere begeven; en langs dien minder gebruikelijken weg was nu de ploegbaas afgedaald.

Een onzer echter, die nogal bij de hand was — aldus ging de verhaler voort — nam alle kwaad vermoeden weg door te verklaren: „Er had weer een verzakking plaats; wij hoorden de planken kraken, maar hebben gauw den zijwand voorzien.” Om verdere verrassingen te voorkomen, zetten wij echter in het vervolg tijdens de schafturen ook een wacht uit aan de stoep.

Wat de eerste goudpitten betreft, welke op de zeven werden gevonden —

aldus verklaarde hij verder — deze waren afkomstig van wat dadelijk na de verzakking werd opgeruimd; want behalve rots (het moedergesteente: de graniet) was ook ertshoudend kwarts naar beneden gevallen; en bij „de Hoop" werd alles — niet enkel het erts maar ook de losgemaakte rots (*waste*) — fijngestampt en gezeefd. [1] De latere op de zeven gevonden goudpitten moesten van kwarts afkomstig zijn geweest, dat naar beneden viel, telkens als wij de beplanking verwijderden.

Tot dusver nummer acht. Toen de directie der mijn zooveel wist, viel het niet moeielijk de ader op te sporen, die zoo rijk was — of juister — zoo rijk was geweest. Want er was niet heel veel meer over dan om de overtuiging te schenken dat nooit in die streek zulk een rijke vondst was gedaan. De ader was als van geslagen goud, en de wettige eigenaren haalden toch nog uit die uitgelikte pan voor een vijfmaal honderd duizend gulden waarde.

Flauwelijks werd vermoed waar nummer acht zijn aandeel in het gestolen goud had verborgen. De machinist, die 's nachts dienst deed in „de Hoop", herinnerde zich dat die man na afloop van het werk altijd westwaarts ging langs de lijn van de Great Northern, hoewel zijne woning oostelijk van de mijn lag. Eens had hij hem nagekeken, en gezien hoe hij langs de rails liep tot waār bij de kromming dicht houtgewas stond. Daarin verdween hij, doch iets later zag hij hem ronddolen aan den rand van het bosch, op de helling van een heuvel die uit verweerd rotsgruis bestond.

Men besloot dus zijne gangen te bespieden; maar voordat de particuliere goudmijn van nummer acht ontdekt kon worden, gebeurde er iets noodlottigs: Het hout der benedengaanderijen van „de Hoop" geraakte in brand; enkele mijnwerkers wisten langs de stoep de dertig-meter galerij te ontvluchten en zoo den vijftien-meter tunnel te bereiken, welke naar de open lucht voerde; doch elf mannen vonden hun dood in de diepte, en onder dezen was de bewuste rijkaard. Dus nam hij zijn geheim mede in het graf; doch te Basin zijn velen van meening dat

[1] Dit is niet overal het geval. Bij vele mijnen wordt voorloopig de rotsafval op hoopen geworpen, ten einde eerst later — als goud duurder zal worden, en dus het zuiveren van die massa de moeite loont — deze te „concentreeren".

hij zijn schat begroef op de helling van den heuvel ten westen van de mijn, en dat te eeniger tijd in het voorjaar, na het smelten der sneeuw, als de grond papperig wordt en gemakkelijk afglijdt, door een aardschuiving het goud te voorschijn zal komen. En ieder voorjaar gaan sommigen daar rondzoeken en peilen, in de hoop zoo de erfenis te bemachtigen.

Doch nu: vaarwel, erts! dat ons slechts steen schijnt, al weten wij dat het goud bevat. Lang behoudt het dat onaanzienlijk uiterlijk, zelfs na te zijn geroosterd. Want in den „smelter" liggen voor den oningewijde niets dan vuile hoopen aarde; van goudglans geen spoor. Wat het meest opvalt — wij zijn nu in Denver, waarheen per spoor de nabij de mijnen fijngestampte en uitgezeefde ertsen worden vervoerd — is de zeer hooge schoorsteen. Op een na de hoogste ter wereld: honderd meter hoog; bijna de evenknie dus van den Utrechtschen domtoren. Is dit om meer trek te geven? Integendeel, om te beletten dat de metaaldeeltjes (hoofdzakelijk goud) al te grif de lucht in vliegen, uit den oven waarin de mijnaarde geroosterd wordt ten einde hare zwavel te verliezen. Die gouddeeltjes zijn echter zóó fijn, dat zelfs zulk eene hoogte onvoldoende is om hunne vlucht te verhinderen; daarom is op den beganen grond nog een doolhof van rookgangen gebouwd, zoodat de zwavelhoudende gassen, welke zich uit de ertsen ontwikkelen, over meer dan twee kilometer lengte moeten dwalen voordat zij in de vrije lucht mogen ontsnappen.

Wat een omslag, niet waar? Doch wie heeft niet van den koopman gehoord, die uit zuinigheid zijn klerkenpersoneel verbood de puntjes op de i's te zetten? Zoo ook spaart deze rookgang jaarlijks $2^1/_2$ ton gouds uit — en wel letterlijk: want voorheen vloog jaarlijks voor zulk een bedrag aan goudstof de lucht in.

De verdere reis van het goud wordt hier niet gevolgd; daartoe ware te zeer van eigen reisrichting af te wijken. Want het erts, gewonnen te Cripple creek, en in de nabijheid fijngestampt en gezeefd; te Denver geroosterd en door smelting ruw gesor-

teerd, geeft eerst te Omaha het goud in zijne glanzende gestalte af, afgescheiden van de andere metalen. En Omaha ligt verder oostwaarts van Denver, dan Berlijn van Amsterdam. Tot zóó lange reis wordt overgegaan, omdat dáár beter bijeen te brengen zijn de stoffen noodig voor de verdere behandeling (*refining*), en de materie voldoende in afmeting geslonken is, door het roosteren en smelten te Denver om zulk kostbaar vervoer te veroorloven.

En nu verwacht gij nog eenige schilderachtige mijnwerkerstooneeltjes: een korte beschrijving van ruw leven in het mijnkamp? Daarvoor komen wij vele jaren te laat, en is te gaan naar nieuw ontdekte goudvelden, zooals die van Klondyke. In Colorado is de mijnwerker reeds „bourgeois" geworden; Cripple creek is een stad van nette, houten huisjes; er is een komedie, er zijn boekwinkels; en de bevolking is hier en elders niet onzedelijker, ruwer of gemeener dan die van Londen of Parijs. Het phantastische dat wij ons steeds bij den klank: Amerika denken, is weg; de jongeling is man geworden en heeft zijne wilde haren verloren.

Eigenlijk moest ik u niet enkel van goud verhalen, liever zelfs van de andere metalen, die grooter welvaart brengen: de eigenlijke welvaart van een industrie-staat. Niet alsof goud te minachten ware! Wie oordeelt armen en beenen overbodige weelde? Goud te bezitten, is vele armen en beenen hebben; veel goud: duizende armen en beenen. Maar toch, nog dankbaarder mag Amerika de natuur zijn voor de voorwereldlijke erfenis van meer ernstige metalen, alsmede voor de tooverroede welke hen te voorschijn roept uit de ertsen: de steenkool. En óók moet Amerika de voorwereld dank weten dat zij al die schatten niet op één enkel punt heeft verzameld, maar over het gansche land heeft uitgespreid. Daardoor toch kan de bevolking zich overal nestelen, kan overal welvaart ontstaan. Waarlijk, wangunstig mogen wij, Nederlanders, opzien naar dien bodem van ouden adel; wij, moeras-parvenus, wier vaderlandsche grond, de laatst opgekomene van alle gronden der

aarde, nauwelijks het hoofd boven water steekt: armzalig samenraapsel van wat Duitsch en Noordsch zand, wat Zwitsersche klei en eigengemaakte turf! Is het om die armoede te bedekken dat men ons als jongens bij het inpompen der aardrijkskunde zoo verveelde met die voor kinderhersenen ledige klanken: in Gouda maakt men pijpen, Haarlem is beroemd door haar groot orgel, in Hoorn verkoopt men kaas, in Deventer koek? Wat moet die schoolvosserij onbewust diepen indruk gemaakt hebben, dat nu, meer dan veertig jaren later, de eerste gedachte welke opkwam bij het doorsnuffelen eener Amerikaansche geografie, deze was: Hé, hoe prettig voor Amerikaansche kinderen, dat niemand ze dwingen kan tot localiseeren van voor hen zinledige bijzonderheden! Spat met de pen inktstippen over de kaart van de Vereenigde Staten, en gij kunt op goed geluk aanwijzen: hier ligt een loodmijn, daar wordt kwikzilver gewonnen, ginds goud. En in alle steden vindt men alle takken van nijverheid; en den hemel zij dank, New-York is geen koek-specialiteit en Chicago verkoopt geen kaas!

Doch zetten wij ons die oude ergernis uit het hoofd; gaan wij liever ons verpoozen daar waar diezelfde krachten, welke het goud uitloogden uit plutonische gesteenten — bij gebrek aan ernstiger taak wisten te scheppen, spelender wijze, de mooiste, fijnste, vroolijkste kleuren, een kleurenparadijs: Yellowstone park, eenig verschijnsel ter wereld, wonderbaarlijke mengeling van grootheid en koketterie.

II

YELLOWSTONE PARK.

„Park” doet denken aan omheinde ruimte. In Amerika gebruikt men echter dit woord als soortnaam voor groote uitgestrektheden, welke een min of meer vlak bekken vormen, waaromheen hooge bergen oprijzen.

Van omheining zoude trouwens bij Yellowstone park be-

zwaarlijk sprake kunnen zijn: het is zoo groot als Utrecht, Gelderland, Overijsel en Drente samen; een rechthoek, 104 kilometer bij 120 kilometer — bijna de helft van ons land — bij wet van 1872 afgezonderd „as a public park or pleasure ground for the benefit and enjoyment of the people". — Onder „people" verstaat men blijkbaar daar te lande niet enkel die klassen der bevolking, welke thans in Europa de bijzondere zorg der Regeeringen uitmaken, want door de afgelegen ligging kost eene reis naar het Park verscheidene honderde guldens; en gratis vervoer verschaft de Staat niet. Het doel is dan ook nog meer geweest een asyl te verschaffen aan de natuur, overal geplaagd en verjaagd door de hebzucht der menschen, een plek aan te wijzen waar de voorwereld vredig hare laatste dagen kan slijten, zich voor hare laatste stuiptrekkingen niet behoeft te schamen. Want de verschijnselen van Yellowstone park zijn als het ware voorwereldlijke verschijnselen; zij passen niet bij ons, of juister: wij niet bij hen. Maar die verschijnselen zijn zóó grootsch, dat zelfs de hebzucht gevoeld heeft dat dááraan te raken, heiligschennis zoude wezen.

Het park wordt in hoofdzaak gevormd door een groote vulkanische hoogvlakte, op ongeveer 2400 meter boven den zeespiegel gelegen, en aan alle zijden ingesloten door bergen, welke een duizendtal meters hooger reiken. Groote dennenbosschen — hier en daar met loofhout vermengd — bedekken de hoogvlakte, terwijl de laagste deelen uit moerassige weiden bestaan. Onder hoogvlakte denke men zich echter geen geheel *vlak* land, geen polderland; onze Veluwe geldt wiens oog aan bergen gewoon is, nog als tafelvlak; en inderdaad is Yellowstone park veel golvender dan eenig deel van onzen geboortegrond.

Hoewel een vier duizendtal warme bronnen en een honderdtal heet water fonteinen (geysers) over het park verspreid liggen, zijn toch de voornaamste op kleine oppervlakten samengedrongen; zeer geriefelijk dus voor den toerist. Toch gaat er minstens een week met het bezoek gemoeid, want het eenige middel van vervoer is het rijtuig (of het rijwiel) en de meest merkwaardige plekken liggen een dagreis uit elkander. Voor wie slechts kort

in Amerika vertoeft, is dat tijdverlies te groot; want het landschap zelve is tamelijk alledaagsch. Doch voor wie veel tijd heeft, is een bezoek aan dat park zeer aan te raden; want terwijl niemand in die groote uitgestrektheid wonen mag, en er dus behalve drie hotels — tot welker oprichting vergunning werd gegeven — geenerlei huis wordt gevonden, is het wèl veroorloofd er tijdelijk in tenten verblijf te houden. Daarvan wordt dan ook ruim gebruik gemaakt, o. a. door menschen met hengelenden aanleg; want zoo jagen verboden is (het park dient tevens tot een „Artis" van inlandsch wild), het visschen in de zalmrijke rivieren staat ieder vrij, en men weet dat de Vereenigde Staten zéér goed zorgen voor den vischstand.

De heete bronnen (om voorloopig van de geysers te zwijgen) bewijzen dat nog niet zoo heel diep beneden de aardoppervlakte het vulkanisch vuur woedt. Het regenwater, dat door rotsspleten naar beneden sijpelt, en verhit wordt — hetzij door den stoom, welke uit de ingewanden der aarde omhoog stijgt, hetzij door onmiddellijke aanraking met het gloeiend gesteente — vormt, als het op eenig lager punt weder de aardoppervlakte bereikt, de warme bron. Bij dien zwerftocht door de rotsen heeft echter dat water allerlei stoffen opgelost, welke zich bij afkoeling in meerdere of mindere mate tegen de wanden van de bron aanzetten. Zoo vormden zich de terrassen der *Mammoth hot springs:* kalkafzettingen, welke eene oppervlakte van ongeveer tachtig bunder beslaan, en reuzentrappen vormen van te zamen zestig meter hoogte. De algemeene kleur van deze kalksteenafzettingen is wit, en wanneer zij verdroogd en verweerd zijn, zóó oogverblindend, dat als de zon schijnt, men zich met een blauwen bril moet wapenen. Doch waar de kalksteen zich nog afzet, prijkt die broze formatie met de teerste kleuren in de grootste verscheidenheid: roomkleur, zalmkleur, rood, bruin, geel, groen; alle denkbare schakeeringen, en deze eenigszins doorschijnend en glanzend, evenals marmer. De details der terrasranden, waarover het water zacht henenvloeit, zijn in zóó zuiveren roccoco-stijl, dat het is alsof den bouwmeesters, die in de

vorige eeuw waterwerken ontwierpen voor de tuinen van Italiaansche paleizen, zulke natuurspelingen voor den geest hebben

gestaan. Want wat de natuur zoo zelden is, blijkt zij hier te kunnen zijn: verfijnd en elegant in 't groote.

Na de Mammoth heete sprengen wordt het eerst bezocht het

Norris geyser-basin. Kort na de Mammoth bronnen te hebben verlaten, dringt men door een nauwen bergpas: de gouden poort; aldus genoemd, omdat op de steile gelig-witte rotswanden groeit goudkleurig mos — bij zonneschittering een oogenweide — en zelfs bij bedekte lucht stralende als door inwendigen gloed. Maar eenmaal door de poort, wordt het landschap vlakker en stiller van kleur, want de humus onttrekt den rotsgrond aan het oog. Slechts op één punt — enkele kilometers verder — komt men nogmaals langs een kalen rotswand, doch deze niet blank van kleur, integendeel donker schitterende als van wijnflesschenglas. Inderdaad is deze rots eene zuivere glasmassa: obsidiaan. Van vulkanischen oorsprong, is deze stof zóó hard, dat toen ten behoeve van den rijweg een deel van de rots was te verwijderen, beitels en steenboren machteloos bleken en men de toevlucht moest nemen tot het oude middel der Indianen: vuur. Het te verwijderen gedeelte werd eerst door brandstapels verhit; daarna werd er koud water op gegoten en hierdoor barstte de glasmassa. Oudtijds was deze plek geheiligd. Van heinde en ver kwamen daar de Indianen ten einde van de glasscherven pijlpunten te vervaardigen; de rots was tot onzijdigen grond verklaard, en alle stammen konden zich daar in vrede van hun jachtmateriaal voorzien.

Het Norris bekken ligt van de Mammoth bronnen bijna even ver als Zutphen van Arnhem. Dáár liggen over een vijftien honderdtal bunders heete bronnen en geysers verspreid; maar ten deele verbergen zij zich op de heuvelglooiingen in de dennenbosschen. Een onderdeel echter van dit bekken, — ter plaatse waar de rijweg over een kalen heuvel loopt — maakt een niet te vergeten indruk: Van af den weg blikt men in een vrij diep dal, een kom van — naar gissing — driehonderd meter middellijn, de glooiingen met dennen begroeid. Door een bres in die groene omringing stroomt af als een rivier met verstijfde wateren, schijnbaar een kalkbrij; opgedroogd is deze massa krijtwit, doch waar er bronwater over heen vloeit, glanst ze als vochtig strand waarvan zich zoo even de vloed heeft teruggetrokken. Midden tusschen die breede helwitte brijstroomen: fel roode, haast vermiljoene, smallere strepen; elders weer hel

groene. Over de brij verspreid: plassen als van regenwater, doch die zacht dampen en zeer verschillend van kleur zijn: enkele troebel blauw-wit, als kalkmelk; andere rein azuur of zeegroen, al naarmate zij het licht weerkaatsen. Sommige zelfs somber van tint: roodbruin. En om en in die plassen telkens opspuitend fonteintjes — de afstand waarop zij gezien worden, en de volkomen afwezigheid op die vlakte van voorwerpen waarnaar hare hoogte is af te meten, zijn oorzaak dat men niet weet of zij groot of klein zijn. Het geheel doet denken aan een poel met natten afval van een reusachtige fabriek van scheikundige stoffen, welke — voor het oog verborgen — daar achter de boomen rommelt en kookt, en giftige kwalijkriekende dampen verspreidt: nu eens een prikkelende zwaveligzure, dan weder een vieze zwavelwaterstofhoudende, rottende-eieren lucht.

Nader onderzoek is niet mogelijk: op die vlakte zich te begeven is te gevaarlijk; men houdt zich dus op de heuvels. En zelfs dáár is men niet geheel veilig, openen zich soms plotseling poelen en kraters. Zoo moest eenige jaren geleden de rijweg verlegd worden omdat uit het wagenspoor een heete plas opborrelde; en ook nu nog leidt de weg langs vele heete poelen, die opwolken en den weg onzichtbaar maken. De dampen waaien over ons heen, alsof er een tramlocomotief voorbij rijdt. En steeds is goed uit te zien en voorzichtig te loopen, want sommige dier peillooze plassen hebben geen rand: het water stroomt ter zijde weg over den grond. Bij andere heeft daarentegen de stof, welke in het water was opgelost, een laag dijkje opgeworpen, grillig van kleur, meestal hel, enkele malen echter somber getint. Ook de poelen zijn van alle mogelijke verven: witte, blauwe, groene; zelfs een, zijn naam waardig, heet de inktpot. Van de kraters zijn sommige stemmig bruin van kleur, andere kinderlijk bont. Zoo de „nieuwe krater” welke zich een drietal jaren geleden in een dennenboschje vormde, en om zich heen wierp in een cirkel van vijf en twintig meters middellijn een kruimelige, weinig zware steenmassa, welker grondtoon wit is, doch met tallooze gele, roode, bruine, zelfs hel oranje brokjes. Kijkt men in dien krater neer, dan blijkt de witte, brokkelige holte plaatselijk als rossig bruin gebrand.

Men kan veilig naderbij komen: vóór het spuiten wordt gewaarschuwd door een eigenaardig borrelen. Dan breekt onder zware rommeling plotseling de watermassa los, vult de holte, schiet naar boven en danst als een fontein hoog op en neer in de zonnestralen. Na enkele oogenblikken verdwijnt wederom het water; heftig wordt nog wat stoom uitgestooten — zooals uit de afblaaspijp van een stoomketel — dan is het weder bladstil. Zoo werkt de „New Crater" om de 2 à 3 minuten.

Want ook dit is eigenaardig modern: De geysers zijn stipt, gelijk spoortreinen.... des zomers. Men heeft er zelfs een tijdtabel van uitgegeven, in den trant van een spoorboekje. Sommige spuiten om de minuut; andere om het uur; weer andere om de twee, drie uur; enkele om het etmaal. Er zijn er ook die om de twaalf dagen werken of met nog langer tusschenpoozen. Evenals bij den mensch: naarmate zij meer tijd hebben, worden zij sloffer. Het meest geregeld werken zij, welke eenige malen per dag moeten spuiten. Zelfs zijn er sommige zóó stipt, dat men ze eeretitels heeft toegedacht: Minute-man, Constant, en old Faithful. Vooral die „oude getrouwe" is een ware reizigersvriend: hij spuit om de 65 à 75 minuten, een viertal minuten lang, vijf en veertig meter hoog.

Doch die geyser ligt in een eerst later te bezoeken bekken; vooraf is het „lower geyser basin" te bezichtigen. Echter is eerst nog op ééne bijzonderheid van het Norris bekken te wijzen: het spookbosch. Van lange rijen doode dennen zijn tot zelfs de fijnste takjes alle met roomkleurig kiezelzuur overtrokken, en hevig is de tegenstelling tusschen dien bleeken skelettenzoom langs de geyservlakte en het frissche, vroolijke dennengroen dat daarachter oprijst tegen den strak-blauwen hemel. Het is als een visioen, een droombosch; niet dood maar vreemd, onnatuurlijk, *onwaar*. De geyserdampen hebben die dennen zoo omhuld en doen versteenen.

Wil men groote geysers zien, dan is verder te trekken; want in het Norris bekken zijn er wel vele, doch alle van bescheiden afmetingen. Het „lage" geyserbekken dat nu volgt, is alleen in tegenstelling met het „hooge" (*upper*) aldus genoemd, omdat het enkele kilometers stroomafwaarts ligt langs een klein riviertje.

Het vormt geenszins een dal, integendeel hebben de afzettingen uit het water der geysers een flauw glooiende heuvel opgebouwd van eenige honderde meters middellijn. Die kunstmatige hoogte heeft niet enkel het dal verzwolgen, maar bedreigt zelfs de omliggende heuvels; alleen de meest verheven, met dennen begroeide punten steken nog uit den kiezelvloed.

Laten wij ons nederzetten op het hoogste punt der „formation", een weinig boven den Fountain-geyser. Zoo zaten wij — mijne beide reisgenooten en ik — op den avond van den 7^{en} Juni, na eerst te hebben gemiddagmaald in het hotel van dien naam, dichtbij. Ofschoon zoo laat in het jaar, was het park eigenlijk nog niet geopend. Gewoonlijk geschiedt zulks met den aanvang der Junimaand, doch nu lag er nog zóóveel sneeuw, dat de meeste wegen onberijdbaar waren. Op goed geluk hadden wij echter de reis gewaagd; en aangezien in ieder hotel een winterwaker verblijf houdt, bij dezen dan ook nachtlogies (zij het ook op bedden zonder lakens) en mondkost, zij het ook niet van de fijnste soort, gevonden. Maar die kleine ellenden wogen niet op tegen het genot van dat groote park — half Nederland — geheel alleen te bezitten!

De winterwaker van het Fountain Geyser hotel had dien dag, terwijl wij andere deelen van het park bezochten, op ons verzoek gelet op de werking van die fontein; wij wisten dus dat deze tegen het vallen van den avond wederom omhoog zoude schieten. Dus klommen wij langzaam naar boven, zetten ons neer en keken rustig rond. Voor ons uit — ver weg en hoog — met bijna waterpasse bovenbegrenzing: de bergen — blauw zwart, met breede blanke zig-zags van sneeuw. Nog hooger, droom-wit: de „Electric peak"; de hoogste berg van het park, wiens driehoek overal op den reiziger neerziet. Vóór de bergenreeks — evenzeer bijna waterpas van kruin (Amerika is zéér oud en afgestompt) eene rij heuvelen, begroeid met dennen, donkergroen — behalve waar er het zonlicht overheen strijkt: dan lichtgroen, wollig als mos. Eene breede bruine moerasvlakte scheidt die heuvels van wat men noemt *the formation:* het uitvloeisel der geysers. Die formatie glooit bolvormig, zacht van ons af; zóó flauw is de helling, dat zij bijna waterpas schijnt.

Het is eene grijsachtige massa — het verder wegwijkend deel als het zand onzer stranden, met vochtige glinsterende geulen. Een enkel dennenstruikje, een enkel klein groen polletje steekt uit de kiezelwoestenij omhoog, evenals helm uit eene zandverstuiving. Overigens is de formatie onbegroeid. Zij is wonderlijk zacht voor den voet: als asch; het zijn alle kruimels, kleine brokjes steen; soms — waar de grond langer droog is — gruizig als een schelpenbank; dáár is dan de vlakte grijs van kleur. Waar zij vochtig is, speelt de kleur in 't bruine; en hier en daar sijpelt uit een poel een roode kringelende streep, als oud, geronnen bloed. Enkel dicht bij de geysers — die nu gansch stille zijn — en om de zacht dampende poelen is de grondslag hard, grillig van vorm; soms als roccoco-schalen, met randen als fijne koraal of versteende spons. Die schalen zijn gevuld met roomgrijze, bladderig versteende modder; doch niet overal grijs, soms kleurig: rood, geel, wit, oranje. Nabij den buitenomtrek der formatie — dus eenige honderd meters van ons af, in de laagte stijgt overal damp op; strijkend over den grond, zooals rook van kruit wolkt uit een pas afgevuurd kanon; om dan vlokkiger en ijler te worden, eindelijk omhoog te zweven en zich op te lossen in de lucht. Wijzigt zich de grillige avondkoelte, dan veranderen die dampen plotseling — gelijk op kommando een rij soldaten — tegelijk hunne richting van voortbeweging en drijven, breed zich uitdijend, naar ons toe; om dan, als éven de wind gaat liggen, uit breede basis statig, recht omhoog te stijgen.

Links van ons, verscholen achter wat dennengroen — dat nog groener wordt door den grijzen achtergrond — klatert met korte tusschenpoozen een kleine geyser „the Impulsive": een langgerekte, zeer smalle aardscheur, met opgezette randen als een mollengang. Nu en dan rommelt het in die scheur, zooals het rommelt wanneer onder water stoom wordt afgeblazen.

Ter rechterzijde kookt en pruttelt het als in een reusachtigen ketel; 't is toch maar een klein rond gaatje, waaruit al dat geluid komt; het vult zich plotseling boordevol met water, dat telkens even raadselachtig verdwijnt. Eenigszins verder af — weder ter linke — een geluid alsof stoombootraderen plassen door het water: daar ligt de Clepsydra-geyser.

Maar voor ons uit — iets benedenwaarts — liggen waarheen wij telkens weer in afwachting staren: twee vijvers, hemelsblauw; de kleinere, een tiental meters in doorsnede, met het water nauwelijks een voet beneden den kleurigen rand. Door een ondiepe bres in de kromming welke van ons af ligt — staat deze vijver in gemeenschap met een ietwat grootere, iets verder van ons af liggende tweede kom. De eerste vijver is de eigenlijke krater — wie aan den rand staat, kan tot op den bodem zien, wel een twintigtal meters diep; de kanten zijn zeer steil, sponsachtig; blinkend wit aan de oppervlakte; meer en meer blauwend naar beneden toe, met een vreemde schittering — als lichtgevend — en met ietwat trillends in de vormen, dat aan dien afgrond het onreëele geeft van een spiegelbeeld. Daaraan is het ook toe te schrijven, dat het staan aan den bijna loodrechten kant, het staren in die diepte, geenszins duizelig maakt, en men rustig met het oog kan peilen tot waar op den bodem zich voordoen twee spleten: de eene als een pas gegraven graf — een langwerpige rechthoek, naar gissing een tiental voeten lang en een drietal voeten breed: de kanten zuiver gesneden. En daar beneden: niets; grondelooze blauwzwarte diepte. De andere spleet is meer cirkelvormig en heeft een afgeronden rand, als afgesleten door stroomend water Altoos door staart het oog op die geheimzinnige leegten; er gaat als een aantrekkingskracht van uit; onwillekeurig buigt het lichaam als om zich voorover te laten vallen — vergeten wordt dat die diepten gevuld zijn met water: zóó rustig zijn zij, rimpelloos, helder als kristal.

Doch terwijl niets eenige inwendige werking verraadt, begint de oppervlakte meer en meer te dampen, en stijgt de waterspiegel langzaam, haast onmerkbaar, als opgeheven door een onzichtbare macht. Afvloeiend door de bres in den kraterrand, doet het warme vocht geleidelijk ook den tweeden vijver zwellen, totdat beide zich vereenigen tot één grooten plas. Dan allerwege over den rand stroomend, deelt het water de vlakte om den krater als in eilandjes, gelijk een opkomende vloed zulks doet het strand.

Eindelijk wordt de kraterrand onzichtbaar door den steeds

dikker wordenden nevel, welke opstijgt uit den nu hevig bobbelenden poel; en in grillige strooken, die in het dalend zonnelicht meer en meer blinken als breede vochtige karresporen, vliet het heete water over de glooiing der formatie dalwaarts. Onrustig borrelen intusschen — alsof hen een naderende gebeurtenis benauwt — de kleine geysers ter linker zijde, koken en plassen, en bespatten de helling, die van lieverlede wordt tot één glanzende vochtmassa. De zon daalt lager en lager. Wanneer zal de uitbarsting komen?

Als van groote kampvuren stijgt tusschen de dennen in het dal vóór ons, overal damp steil omhoog; hel teekent zich af tegen de donkere bergmassa's in de verte de witte rook van verwijderde geysers; terwijl op het hellingvlak der formatie vóór ons en terzijde, als goud glinsteren de lange vochtkrinkels, die — nu de krater heftig begint te koken — tot kabbelende beekjes aangroeien en de geheele ontzaglijke glooiing doen dampen, zoodat de bergen op den achtergrond in een stoomnevel verdwijnen.

Bijna raakt de zon de kim aan. Zal zij ondergaan vóórdat de geyser losbarst? O, kon ik één oogenblik haren loop vertragen, want nu moet, nu *moet* het komen!

Dáár — plotseling — zonder te waarschuwen — stijgt omhoog, gletscherblauw tegen de gelige stoomwolken: een reuzenfontein, puntig en hoekig als een ijsberg, en met kanten, die in het schampende zonlicht wit blinken als sneeuw. Niet één waterstraal, maar vele; steeds wisselend in gedaante en grootte; nu eens lage wolkende massa's — ziedend mengsel van stoom en water, die uit het geheele machtige kratervlak oprijzen — dan, naast elkander twee, drie waterpyramiden, waardoor zich met doffen slag heen boort één geweldig hooge, op hare beurt haastig vervangen door meerdere kleine, welke naar alle richtingen uitschieten, elkander doorboren, of samen botsend, vereenigd omhoogsnellen. Soms is het alsof een reuzengestalte zich losworstelt uit den water-chaos en pijlsnel oprijzend, hoog in de lucht, breed uitslaat een ijl wit spookgewaad. Maar het oog duizelt; de vormen zijn niet vast te houden; in eindelooze wisseling danst het water op en neer. Plasregens plonsen rondom den krater, soms als grauwe watergordijnen: Het zijn de ineen

zakkende waterbergen, die weggeslingerd worden door de uit de diepte nieuw aansnellende vochtmassa's. — Zwaar wolkt bij elke opstuiving stoom omhoog, die samenvlokkend, en breeder en breeder zich uitspreidend, de lucht verdonkert.

Eindelijk drijft een heftige stoot zulke gulpen water over den kraterrand, dat zij als vloedgolven omkrullende, de glooiing afsnellen, de geheele vlakte te rooken zetten, en ook den geyser aan het oog onttrekken. Niets is meer zichtbaar; doch door den nevel heen dringt met regelmatige tusschenpoozen de doffe slag, waarmede de omhoog geperste waterkolommen treffen de vochtmassa's, welke uitgeraasd weder neerploffen.

Plotseling: doodsche stilte (de kleine geysers zwegen reeds van af het oogenblik waarop de reus zich openbaarde). De stoomnevel trekt langzaam weg; behoedzaam treden wij nader; eindelijk wagen wij ons op den kraterrand. De vijver is weder als te voren: rimpelloos, hemelsblauw; de waterspiegel slechts ietwat lager. Ook de kristalheldere diepte is wat donkerder — want de zon is verdwenen onder den horizon, en licht nog slechts na. En dáár, in de diepte, teekenen zich weder scherp af de beide spleten — de geheimzinnig rechthoekige, die is als een pas gedolven graf; de kleinere, ronde met den afgesleten rand. Alles is in den krater zóó rustig, zóó droomerig kalm, dat terwijl de ooren nog suizen van het waterplassen, men de hand strijkt over het voorhoofd, en zich afvraagt: was dit wellicht een visioen?

Geysers en heete bronnen zijn van één geslacht; de heete bron ligt aan den oorsprong en ook aan het einde van het grootschere natuurverschijnsel. Stel u voor een diepe spleet gevuld met water — regenwater of water uit een beek — en heel in de diepte: hetzij gloeiend gesteente, hetzij stoom, opstijgend uit nog grooter diepten. Dat water zal dan verhit worden; in de diepte 't meest, minder naar boven toe. Doch de zwaarte van de waterkolom veroorzaakt grooten druk in hare onderste lagen; het kookpunt — dat in de vrije lucht, aan de oppervlakte der aarde, niet boven 100° Celsius stijgt — ligt dien-

tengevolge in die diepte tientallen graden hooger. Dat water wordt aldaar — zooals men zulks noemt — oververhit.

Zoo iets gebeurt ook wel eens in stoomketels, onder bijzondere omstandigheden; ondervindt alsdan toevalligerwijze dat oververhitte water een schok, dan ontwikkelt zich daaruit plotseling zóóveel stoom, van zulke hooge spanning, dat de wanden de persing niet kunnen weerstaan: de ketel springt uiteen. Zulk een ketel is de geyser. Wel is in de rotsspleet de watermassa van boven niet afgesperd van de vrije lucht, maar de zware waterkolom werkt zelve als afsluiting. Een geyser is dus een stoomketel, welke periodiek barst.

Aldus wordt gewoonlijk het verschijnsel verklaard. Of daardoor alle bijzonderheden zijn toegelicht, waag ik niet te beoordeelen; doch de buitengewone regelmatigheid van sommige geysers doet denken aan die zeer vernuftige uitvinding van den lateren tijd, welke pulsometer wordt geheeten, en waarin door beurtelings in de eene holte, dan in de andere holte stoom direct op het water te doen inwerken, een pompende beweging ontstaat. Doch dieper gaande beschouwingen zijn hier niet op hare plaats; daartoe zouden ook meerdere geysers in hunne verschillende werkingen zijn gade te slaan, want geenszins gelijken zij alle op den hier boven beschreven Fountain geyser.

Nog een enkel oogenblik is stil te staan bij deze vulkanische verschijnselen, want één uiting mag niet vergeten worden, daar zij geheel afwijkt van alle andere, zeer zeldzaam is, en steeds zeldzamer zal zijn: de zoogenaamde verfpot. (Devil's paint pots.) De schoonste hunner ligt niet ver van den Fountain geyser; het is een kleine poel van wellicht een twaalftal meters middellijn; de bodem bestaat uit vochtige, uiterst fijn verdeelde kleurige modder — op het oog als geslagen room; de eene helft van den cirkel krijtwit, de andere helft rose, als baksteengruis. Het roode is reeds dood en stijf, als een kalkbrij; in het witte daarentegen vormen zich steeds bobbels met een geluid als van kwakende kikkers. Ieder oogenblik ontstaan in die massa als vol bloeiende witte rozen; één oogenblik slechts duurt de verschijning, dan sluit zich de bloem, en ontluikt elders een nieuwe roos.

Legt men in het hart van zulk een komvormig kuiltje een steentje, dan zinkt dat langzaam weg; doch dan is voor goed aan die plek de kracht ontnomen om een roos te vormen — althans zoo werd ons verteld. Wel komen kinderen hier weinig, en behoeft men dus hunne wandaden niet te vreezen, doch dames schijnen aan de verlokking moeilijk weerstand te kunnen bieden; en dit is dan ook de reden dat een deel van den poel verstijfd is — zoo ten minste klaagde onze gids, tevens onze koetsier, en die verantwoordelijk is voor het betamelijk gedrag van zijn vrachtje. Dat laatste is zeer practisch; en onvermijdelijk, aangezien de geheele politiemacht in het park uit een honderdtal cavaleristen bestaat — wat voor een oppervlakte zoo groot als half Nederland, zeker niet veel is te noemen.

Die bewaking zoude dan ook onvoldoende zijn indien Yellowstone park wat dichter bij de bewoonde wereld lag, of indien er meer wegen heen leidden of er door liepen. Maar nu is de contrôle betrekkelijk gemakkelijk: Bij het binnenrijden van het park meldt men zich bij het militair bureau dat aan den ingang ligt; zoo ook schrijft men zijn naam in het register der militaire posten, welke bij de meest merkwaardige punten van het park zijn gevestigd. Bij het verlaten van het park meldt men zich weder af. Dit alles geschiedt niet enkel in het belang van de openbare orde, doch ook in het eigen belang van den reiziger: Mocht deze soms verdwalen, dan weet men ten minste, als na eenigen tijd navraag wordt gedaan, of hij in het park is te zoeken, al dan niet.

Toch kan aangeraden worden geen overbodige kostbaarheden mede te nemen op den tocht door het park. Wit als een doek werd onze koetsier, toen — waar in nauwen bergpas de weg om een scherpen hoek sloeg — drie ruiters kwamen aangereden. 't Bleek echter goed volk: twee militairen, die een strooper hadden opgepakt. Doch wie hunner de gevangene en wie de begeleiders waren, kon alleen een ingewijde uitmaken; noch in houding, noch in kleedij of gelaatstrekken was verschil merkbaar. Dit worde geenszins als een beleediging der militaire macht beschouwt: integendeel, ik juich zeer toe de Amerikaansche

mode om militairen niet dan bij deftige gelegenheden in apen-rokjes te steken: hun losse kleedij staat dien jongen kerels vrij wat krijgshaftiger. En de breedgerande slappe hoed — met ter zijde, als zeer bescheiden merkteeken, twee vergulde gekruiste karabijnen — is ongetwijfeld schilderachtiger en praktischer hoofddeksel dan de Europeesche koetsierspet.

Ook zoo'n strooper, hoog in die bergen, is geen gewone brood-jager: zijn doel is bisons te schieten, want hun kop is voor liefhebbers meerdere honderde dollars waard. Behalve in Yellowstone park toch, worden in de Vereenigde Staten er genoegzaam geen meer gevonden van een diersoort, welke vóór vijftig jaar het geheele Mississippi-bekken ten westen van die rivier bevolkte, en zelfs nog een kwart eeuw geleden vele millioenen koppen telde. Zóózeer weet de Caucasiër huis te houden in de voorraadschuur der natuur!

Ten slotte werd nog even den Grand Canon bezocht — het groote meer was tijdens ons verblijf in het Park niet te bereiken: de wegen daarheen lagen nog te diep onder de sneeuw bedolven. Trouwens op den weg van Norris-basin naar den Canon lag de sneeuw ook nog een paar voeten hoog, en was naast het rijtuig te gaan. Doch hierdoor leerden wij de sporen van beren, panters en elanden kennen, en vooral de laatste waardeeren. Want waar deze reuzenherten blijkbaar er den draf in gezet hadden, was de sneeuw hard genoeg om ons te dragen, terwijl wij overal elders kniediep zakten door de witte massa.

De Grand Canon is een gleuf in tamelijk vlak land; zij is door het water van de Yellowstone rivier in den loop der eeuwen gegraven in het zachte vulkanisch gesteente. Tot zeven honderd meter is de gleuf diep, en aan den bovenrand bedraagt hare wijdte drie honderd tot vijftien honderd meter. Het is een reuzensloot ter lengte van een achttal uren gaans.

De wanden zijn niet loodrecht, doch door verweering glooiend tot in de diepte — waar maar even ruimte is voor de groene schuïmende rivier, welke van den gleufrand af gezien, popperig klein schijnt, ofschoon niet veel smaller dan onze IJsel. Op sommige plaatsen zijn de hellingen glad als die van duinen, op

andere puntig brokkelig. Van den rand af gezien, is het alsof dáár lag een heel oude, half verbrande stad met duizende torens. Want is de algemeene kleur van den Canon geel, goudgeel — alsof de steen zonnestralen had ingezogen (van daar de naam Yellowstone) — de eertijds uit diepten der aarde opstijgende vulkanische dampen hebben heele gedeelten geroosterd, en zoo zijn die brokken rossig gekleurd. Doch niet alleen zijn sommige massa's als door 't vuur verzengd: breede strepen van allerlei kleur en van de meest helle tot de meest sombere tinten vloeien van de wanden naar beneden; vooral treffen enkele hel roode — alsof de gelige rotswand dáár uit verborgen wonden bloedt. Jammer dat men die verschijnselen slechts van uit de hoogte kan zien — een hoogte van anderhalf tot tweemaal de hoogte van den Eifeltoren — dáár in de diepte loopt geen pad; en slechts met een touw om het middel gebonden, is somwijlen een onderzoeker naar beneden gedaald.

Maar dat te hooge standpunt verschaft ook eenige voldoening: In plaats van op te zien tot waar de arenden nestelen, kijkt men hier op hunne woonsteden neer. Want waar bij het verweeren van de gleufhellingen hardere steensoorten weerstand boden zijn deze van lieverlede als kolommen boven de glooiing gaan uitsteken; boven op die kolomschachten hebben de arenden ontoegankelijke nesten gebouwd, zooals ooievaars op palen. Maar is hier atavisme in het spel? — want als jongens haalden wij nooit nesten uit — maar nu bekruipt ons een onbedwingbare lust om zulk een vogelnest te verstoren. Denk eens: een arendnest! Met steentjes werpen wij naar waar een wijfjesarend zit te broeden. Angstig rijst ze op, kleppend met de vlerken; terwijl zij een gekrijsch doet hooren dat niets keizerlijks heeft. Andere arenden stijgen op uit de diepte, met gespreide roomkleurige vleugelen, donker omzoomd. Zij letten niet op die noodkreten, doch zweven onbekommerd in spiralen omhoog, en verliezen zich in het luchtruim — steeds de vlerken uitgespreid en roerloos, als door den wind gedragen.

Nu gaan wij naar waar de beide watervallen liggen. De benedenste is de grootste. Recht stort naar beneden — honderd meter diep — een watermassa, als die van de Maas bij zomer-

stand. Zóó zwaar is de val, dat lang vóórdat het den bodem bereikt heeft, al dat vocht geworden is tot een dichten nevel, welke honderde meters vooruitstuift in regenboog-kleuren. Op den rand van dien waterval kan men het verschijnsel rustig waarnemen — de diepte is te groot om duizelig te worden. Afdalen is niet mogelijk, en misschien verhoogt dit nog den indruk; daardoor worden die honderd meter inderdaad tot een hoogte. Want wij kinderen der negentiende eeuw zijn zoo gewend alles te krijgen wat wij wenschen, dat wij geblaseerd zijn zelfs van het speelgoed der natuur; de heffers van den Eifeltoren hebben ons allen eerbied voor driehonderd meter hoogte doen verliezen. Maar deze honderd meter, welke wij niet af kunnen dalen, maken ons weer klein, doen ons weer beseffen onze juiste verhouding tot de natuur. Als een arm man tot den Koning, zoo moet men met beving ingaan tot de Schepping.

Blijde ben ik ook Yellowstone park te hebben gezien half bedolven onder de sneeuw. Wel moet de zomerpracht verrukkelijk zijn, doch niets werkt zoo storend als de aanwezigheid van den leegloopenden medemensch — den mensch-toerist — daar waar met de natuur is mede te leven. En aangezien de hotels nog niet geopend waren, enkel de keuken tot verblijf kon dienen — het eenige verwarmde deel der vier honderdbeddige gevaarten — moesten wij broederlijk maaltijd en avonduren deelen met onzen koetsier, den winterwaker van het hotel en de ondergeschikte militairen uit de wachtposten in de nabijheid, die uit verstrooiing hunne lotgenooten in de eenzaamheid kwamen opzoeken. Ook bij al deze troffen de goede vormen, de algemeene ontwikkeling. Winterwakers trouwens, die zich uit vrijen wil meer dan zes maanden geheel afsluiten van de wereld — slechts door een telefoondraad vastgehouden — bewijzen reeds daardoor geen alledaagsche menschen te zijn. Vooral aangezien het vaklieden moeten wezen: mannen die wat in de wereld hebben rondgezworven; want zij moeten de werktuigen voor het electrisch licht, de verwarmingstoestellen, de pompen, enz. van het hotel in orde houden.

De winterwaker van het Canonhotel was van Hollandsche afkomst: zijn grootvader was overgekomen. Hij zelf had als machinist op een spoorweg gediend; doch zijn loopbaan bekroond met na een dagtaak van twee etmalen zonder slaap, zijn trein door een station te stooten. De directie beloonde natuurlijk zulk een dienstbetoon met ontslag op staanden voet: *he was fired*, zooals de volksmond daar zegt. Van zijn avonturen zal ik hier geen verslag doen, gij kunt zulke met betere pen beschreven vinden in een der talrijke Amerikaansche spoorwegromans. [1] In het Yellowstone parkhotel verdiende de vroegere treinmachinist honderd vijf en zeventig gulden 's maands — voor een kluizenaar slecht betaald. Zijne zuster — zoo vertelde hij — was beter af: deze gaf les aan eene Hoogere Burgérschool in het Fransch en het Duitsch op een salaris van 2500 dollars 's jaars.

Met zoo iemand viel de avond niet lang: ook op politiek terrein was hij geen vreemdeling; maar alles overheerschend was zijn angst voor de „trusts". O, wat heb ik op alle graden noorderbreedte en westerlengte dat woord „trust" gehoord en gelezen! Het waart als een spook door de geheele Amerikaansche maatschappij!

Voor iets heel anders was daarentegen bang een cavalerist, in dienst van de Vereenigde Staten, die in datzelfde hotel een praatje kwam maken. Zijn compagnie had order ontvangen om hals over kop naar de Philippijnen te vertrekken. Een troep, die den langen winter op de barre hoogten van Yellowstone park heeft gekampeerd, zonder overgang in klimaat, naar die Oost te verplaatsen, zoude niet licht bij een Europeesch generaal opkomen; het bewijst wel hoezeer het ginder spande, en over hoe weinige geschoolde manschappen de Amerikaansche Staat beschikt.

Als de gele koorts ons maar niet beetpakt! — zuchtte de rondhoofdige, kaalgeknipte, typische... Parijzenaar. Inderdaad was hij in de Fransche hoofdstad geboren, op den leeftijd van

[1] O. a. The General Manager's story; old-time reminiscences of railroading in the United States, H. E. Hamblen, 1898; of meer fantastisch: the Short Line war; Merwin Webster, 1899; beide uitgegeven door the Macmillan Cy, New-York.

drie maanden naar Canada medegezeild, en nu sinds jaren in dienst der Vereenigde Staten. — Hij wilde ons met alle geweld in het Fransch toespreken, en deed zulks dan ook, wel met een Engelsch accent, doch met het onnavolgbaar keelgeluid van een Parijschen straatjongen. Zijne bezoldiging bedroeg 50 gulden 's maands; en de Philippijnsche reis zoude hem geen windeieren leggen .... als hij terugkwam. Want de militaire overheid, sterk in Monroe's leer, had indertijd bij het vaststellen der afstandstarieven niet voorzien, dat eenmaal zoo ver van den vasten wal te oorlogen ware; onze cavalerist zoude dus vijfhonderd dollar kilometergeld ontvangen voor een reis, die hem niet het tiende deel kostte .... *als* hij terugkwam.

Met dat al dreef zijne Fransche luchthartigheid spoedig weer boven. *Compagnon* — zeide hij — (vermoedelijk vond hij „mijnheer" niet Amerikaansch-democratisch genoeg) *si j'étais encore à Paris, je serais un Parisien de quatre sous; à present je suis un Américain de cent sous.* Hiermede duidde hij op het verschil in dagelijksche bezoldiging tusschen den Franschen en den Amerikaanschen soldaat.

Ook hem had dus de dollarkoorts aangestoken.....

Doch ik wil niet na al die natuurwonderen te hebben getoond, de gedachten weder doen dalen tot den mensch. Dat zij eerder opklimmen tot den Schepper!

GESPREK OP ZEE.

Westward the course of empire takes its way,
The first four acts already past.
A fifth shall end the drama with the day;
Time's noblest offspring is the last.
Berkeley (1684—1753).

Eindelijk aan boord; eindelijk rust!

Rust voor lichaam en geest. Oók voor het oog: Want meesttijds is het zeevlak als een onbeschreven blad papier. Effen grauwgrijs, of hard flesschen-groen blauw of heelemaal niets. Alléén altijd mooi — voor wie zich over de verschansing buigt — het marmer-geader langs het vaartuig. Zwart marmer, of diep blauw, of lichtend groen — al naarmate spel van zon en wolken — marmervlakken, die de scherpe snijding van den boeg altijd door, dag en nacht, opploegt uit het doode watervlak.

Achter den op- en neerdansenden halfcirkel van den achtersteven voegen zich de beide, ter weerszijden van het schip opgeworpen strooken, samen tot één breed, blinkend lint, eindeloos ver weggolvend als een uitgevierde reuzen-loglijn. En in de geluidlooze stilte van kalm weder op zee — een stilte zooals het land er geen kent — ruischen en knetteren de witte schuimaderen van dit levend marmer, terwijl zij naar elkaar toekringelen of zich doorkruisen, of weer neerzinken in de diepten, waaruit ze opwolkten. Vlak langs boord, als uit de ijzeren scheepshuid groeiende: duizende evenwijdige, korte, ragfijne, blinkende schuimdraden; naast elkander geplant als tanden in een kam, of als wier dat zich vast heeft gezogen aan den ondersten paalregel van zeeweringen. En evenals dat wier, wuiven die schuimdraden zachtkens heen en weer in de strooming.

Doch van dat bedrijvige leven van de waterstrook langs het vaartuig, bespeurt niets wie zich uitstrekt op een der rieten luierstoelen, welke 's morgens de scheepsjongen in lange rijen schikt aan de windbeschutte zijde van het wandeldek. Voor den zoo nederliggende is de zee niets dan de ronde voetplaat van de ijzeren herberg; en ook die is hem enkel een kale grauwe wand, haast zonder openingen, en waaruit geen geluid opklinkt.

Zóó uitgestrekt, werden dagen lang half gedachteloos doorgebracht; de hersenen nog te zeer vermoeid door al het in Amerika opgenomene, om dit zelfs in verbeeldingsvorm weder te doen oprijzen. Slechts nu en dan volgde het oog onwillekeurig de grauwe gedaanten, die den ganschen dag, langs de stoelenrij, telkens in omgekeerde richting zich doelloos voortbewogen — zooals tijdens het wandeluur de opgeslotenen der cellulaire gevangenissen heen en weer gaan in de smalle, getraliede gang.

Onder wie zoo ijsbeerden, bevond zich ook een volbloed Amerikaan, trotsch op zijn vaderland, en die — zoo hij eenige eeuwen geleden daar het levenslicht had kunnen aanschouwen — zeker in zijne schoenen aarde van den geboortegrond zoude gestrooid hebben, ten einde ook in den vreemde niet op ongewijden bodem te treden. Doch thans vergenoegde hij zich met niet het voorbeeld der andere passagiers te volgen, die elken morgen — rekening houdende met den afgelegden weg Oostwaarts — gedwee hun horloge een half uur vooruitzetten. Onveranderlijk bleef het zijne op New-Yorkschen tijd staan, en zoude zulks blijven de gansche Europeesche reis door!

Nu moge een dergelijke — geenszins bij Amerikanen zeldzame — uiting van nationaal gevoel den nuchteren Nederlander (die zelfs zijn eigen tijd heeft prijsgegeven!) het toppunt van dwaasheid schijnen; zich uit gehechtheid aan zijn land eene moeite te getroosten, die hoe gering ook, dan toch op de lange reis elken dag, haast elk uur gevoeld wordt, mag zeer zeker gelden als een bewijs, dat de Amerikaan niet minder fier is op zijn jong vaderland dan de Europeeër op zijn ouderen geboortegrond. Trouwens de bewoner der Vereenigde Staten doet in zoovele opzichten denken aan die der Oude wereld, dat men

zich wel eens afvraagt: waardoor onderscheidt zich dan toch eigenlijk een Amerikaan? Lichamelijk althans door weinig of niets: Aan „Uncle Sam", met de magere, sterk sprekende trekken, het stoppelbaartje onder aan de kin, de lange spillebeenen in gestreepte, te korte broek, doet de heusche Amerikaan in het geheel niet denken; dat type der humoristische bladen ontmoet men daar te lande zóó zelden, dat een Amerikaansche courant het de moeite waard vond om een stadgenoot af te beelden, die dat symbool in levenden lijve te zien gaf. Eerder zit de Amerikaan goed in den vleesche; en de eenige karakteristiek die men van hem kan geven, is deze: dat hij is een Europeaan, dien men niet wel thuis kan brengen. Voor een Engelschman zal men hem zeker nooit verslijten: hij is daartoe veel te bewegelijk en te weinig uit de hoogte. Ook spreekt hij geen Engelsch, maar een veel duidelijker verstaanbare taal... die slechts een Engelschman niet goed kan begrijpen. Evenmin zal men den Amerikaan voor een Franschman, een Duitscher of een Noor houden. Misschien heeft hij nog het meest van een Nederlander; althans in vele steden van Amerika — waar stellig geen Hollandsch bloed was te bekennen — kwam het mij voor alsof daar enkel stamgenooten woonden. Niet onwaarschijnlijk hebben hier dezelfde oorzaken dezelfde gevolgen gehad: immers ook het bloed „van vreemde smetten vrij" is meestal een product van herhaalde kruising. Want gelijk later de Vereenigde Staten, waren de Vereenigde Provinciën voorheen het toevluchtsoord van alle verdrukten; en alle natiën hebben ons van hun beste bloed afgestaan.

Het is dus niet noodig u verder den bewoner der Vereenigde Staten te beschrijven, die eindelijk — na nu eens alleen, dan weder met anderen te hebben rondgedrenteld — zich uitstrekte op den ledigen stoel naast den luierenden Hollander.

Nog één dag, en dan zetten wij voet aan wal in de oude wereld — merkte de plaatsnemende bij wijze van groet op.

Oude wereld voor mij, nieuwe wereld voor u — waagde de aldus aangesproken Hollander te verbeteren.

Wel ja — luidde luchtig het wederantwoord — alsof wij,

Amerikanen, niet alles te kust en te keur hebben, wat gij meent dat ik in Europa zal ontdekken! Uwe wereld is trouwens niet zoo heel veel ouder dan de onze: hoogstens een paar duizend jaren! Niets derhalve, vergeleken bij de Aziatische landen van werkelijk oude beschaving. Doch in uwe jeugd hebben op ulieden een te onuitwischbaren indruk gemaakt de werken van Fenimore Cooper en Gustave Aimard, en daarom zoekt gij nog steeds naar de arendsveder in onze haren en den tomahawk in onzen gordelriem! Maar in werkelijkheid is het verschil tusschen u en ons niet zoo groot; want vonden onze voorvaderen al geen tradities, zij brachten er genoeg mede uit Europa — zelfs te veel. En aangezien die tradities kwamen uit velerlei landen, en elke kolonie daarenboven hare eigen wordingsgeschiedenis had, zoo is oud-Amerika — Oostelijk Amerika — niet slechts een verzameling van Staten zéér verschillend in afmeting, maar heerschen er ook de meest verschillende meeningen, van de meest vooruitstrevende tot de meest behoudende toe; en naast geslachten, die nauwelijks van heden dagteekenen, zult gij er vinden niet minder trotsch op hun afkomst dan de meest feudale van Europa.

Doch ik neem u geenszins uw oordeel kwalijk; wij zelf zijn niet veel billijker. Acht gij alle Amerikanen half-wilden; wij, uit het oosten van ons land, hebben niet veel hooger dunk van de bewoners van het „Far-west" — en dat verre westen begint al heel dicht achter Chicago. Trouwens al reizen en trekken wij veel, in eigen land reizen wij weinig. Ook dàt hebben wij van onze Europeesche voorouders overgehouden; en wat aan de westzijde van de Alleghanies ligt, is ons genoegzaam even onbekend als New-York aan de bewoners der oude wereld. — En hierbij drukte de spreker lichtelijk op dat woord „oude", zooals iemand doen zoude, die zonder in beleefdheid te kort te schieten, toch wil te kennen geven dat die ouderdom eenigszins tot de kindschheid nadert.

Gij, vreemdelingen — aldus vervolgde een andere Amerikaan, die tijdelijk zijne wandeling had gestaakt, en voor de stoelen stilstaande, de ontboezeming van zijn landgenoot had aangehoord — gij beschouwt de Vereenigde Staten te zeer als één

geheel, omdat bij ons die afscheidingen ontbreken, welke voor den Europeeër de volkseenheden insluiten en als het ware symboliseeren. Gij maakt van de Vereenigde Staten kortweg één Staat, omdat nergens op tusschengrenzen uw nachtrust gestoord wordt door snuffelende douaniers; nergens van taal, nergens van geld is te wisselen; in alle hotels — van 't oosten tot 't westen, van 't zuiden tot 't noorden — eenzelfde model stoomkachel alle vertrekken verwarmt; eenzelfde ruk aan het ophaalgordijn dit omhoog doet springen; omdat gij nergens behoeft te veranderen noch van keuken, noch van bed, noch van enthousiasme: niet hier hebt te schwärmen voor een „allergnädigsten König und Herr” — hier bewoog eenigszins de stoel van een ter rechter van den Hollander luierenden Duitscher — noch enkele kilometers verder hebt te buigen voor „a most gracious Majesty”, om dan weer enkele graden lengte meer of minder, uit even loyale borst te roepen „hoera” of „hoezee”! En omdat. . . .

Doch op dit oogenblik was de bediende, die elken namiddag den door het niets doen afgematten limonade en bouillon aanbiedt, met het volle schenkblad tot den spreker genaderd; en de moeielijke keuze tusschen beide versnaperingen bracht de vaart zijner rede tot stilstand.

Ik ben mijn slotzin kwijt — zeide hij glimlachend; een teug squash nemende, na eenige oogenblikken stilte.

Dat is niets — vergoêlijkte de Hollander. Het verhindert mij geenszins uw betoog te begrijpen, en uwe bedoeling te waardeeren. Gij hebt medelijden met mij, en wilt niet dat ik ontmoedigd thuis kome: zuchtend verklarende dat tegen den Amerikaanschen kolos ons veeltalig, veelhoofdig Europa toch den strijd niet kan volhouden. Doch mag ik eene vergelijking maken? Wie een bergland uit de verte ziet, onderscheidt enkele hooge toppen, en meent dat ze alleen staan; dichterbij gekomen, wordt het bergland tot een chaos van hoogten en laagten, waarin die eerst geziene toppen als vervloeien. Zoo ook had ik vóór mijn bezoek aan Amerika, in uw werelddeel meenen te vinden dat ideaal van eenheid, dat wij in Europa nooit zullen kennen. En één oogenblik ben ik in dien waan versterkt geworden. Want niet slechts draagt in uw land overal de mensch één kleedij,

maar zelfs de bodem; zoodat uwe Unie met evenveel recht als de zilveren sterren op veld van azuur, voeren kon — frisch groen op bruinrooden grond — eindelooze starrenreeksen van jonge maïsplanten. Maar nu naar huis gaande, vind ik mij eigenlijk erg onnoozel. En welbeschouwd had ik niet eens zoo ver weg behoeven te gaan om mijn les te leeren. Had ik niet reeds bij mijn oostelijken buurman, den Duitscher, gezien hoe volkseenheden slechts fictieve eenheden zijn? Staan dáár de Oostelijke agrariërs niet lijnrecht tegenover de Westelijke industrieelen; en zijn de belangen van Zuid-Duitschland niet geheel andere dan die van 't Noorden?

Waar op een betrekkelijk zoo kleine oppervlakte zulk een verscheidenheid wordt gevonden — hier kraakte wederom de stoel ter rechter van den Hollander — hoe zoude men dan in een werelddeel als Amerika eenheid van streven kunnen verwachten? Van verre schijnt het of geheel Amerika onder slechts twee hoeden is gevangen: den republikeinschen en den democratischen; doch van dichtbij bespeurt men weldra dat die uniforme hoofddeksels door zéér verschillende hoofden worden gedragen. Landbouw, mijnbouw, handel en nijverheid, klimaat en ras stellen verschillende eischen, en in een land dat dit alles heeft — en wel dit alles op zóó groote schaal, kan de eenheid nooit iets anders zijn dan een *vergelijk.* En „vergelijk" wil zeggen: onstandvastig evenwicht.

Eigenlijk was dus uwe reis overbodig? — merkte niet zonder een zweem van spot de Amerikaan in den luierstoel op. Althans zeker niet zoo noodig als die van mijne landgenoote dáár — en hierbij wees hij op een dametje dat voorbij kwam. 't Is een muziekonderwijzeres uit een onzer Westersche steden; elk jaar geeft zij zes maanden les, en legt dan genoeg over om de tweede helft van 't jaar in Leipzig zelf verder te kunnen studeeren. Hare leerlingen zijn zoo met haar ingenomen, dat zij die zelfs door zulk een lange vacantie niet verliest.

Niet enkel op hare leerlingen scheen het dametje zulk een gunstigen indruk te maken, althans de tweede Amerikaan, die nog steeds vóór de stoelen stond, hervatte haastig zijne wandeling en was weldra met haar in druk gesprek gewikkeld.

De Hollander oogde het paar even na, vóór bescheid te geven op de eerste opmerking van zijn Amerikaanschen buurman. Want het is zoo moeielijk voor den bewoner van een klein land om aan dien van een grooter de volle waarheid te zeggen. Hij staat tegenover hem eenigszins als de arme tegenover den rijke: die zegt ook bijna nooit precies de waarheid.

Neen — antwoordde hij eindelijk langzaam — allerminst was mijne reis overbodig: Oude waarheden vergeet men juist het gemakkelijkst; en die weer te vinden, is niet minder waard dan nieuwe te ontdekken. Het is mij gegaan als de zeevaarders der oudheid, die eerst terugdeinsden voor den tocht langs de onbekende kust: Hunne verhitte verbeelding had die met allerlei wangedrochten bevolkt; doch toen zij eenmaal moed hadden gevat en voet aan wal zetten, bleken die gedrochten heel gewone menschen — eerder zelfs iets kleiner dan zij zelven. Nu, kleiner dan wij, zijt gijlieden zeker niet — haastte de spreker er aan toe te voegen ten einde een ontevreden trekje weg te nemen op het gelaat van den Amerikaan — maar, eerlijk gezegd: ook niet grooter. Gijlieden zijt van gelijke bewegingen als wij, van hetzelfde ras; Anglo-Saksers zijt gij slechts taalshalve, en dàt zelfs heeft u niet belet de Britsche vlag neer te halen. Doch wij, op het vasteland van Europa, hebben dezelfde hersenen, dezelfde armen en beenen als gij; slechts zijn onze hersenen wat overvuld door te veel studeeren in boeken, en onze ledematen wat stram, óók al weer door die boekenstudie — want ze hebben ons jaar in jaar uit voorgekauwd dat alleen kennis macht is. Maar ik ben er volkomen van overtuigd, dat als Europa slechts wederom aanknoopt aan haar verleden — niet aan het verleden, waarmede stoelmakke historici onze kinderen volproppen — maar met het ware verleden van ons volk: ons verleden van koopmanschap, van nijverheid en zeevaart — wèl, dan geloof ik dat Europa-vader best Amerika-zoon kan staan. Trouwens zooals gij zelf opmerktet: zoo heel veel verschillen wij niet in leeftijd.

Ja — zeide een stem ter rechter zijde, die tot nu toe gezwegen had — (het was de Duitscher die zich ten strijde aangordde), zelfs ondergaat Europa een verjongingskuur — althans

het beste deel daarvan — en het is de vraag wie van beide nu het meest „nieuwe wereld" is: Amerika of Europa. Duitschland althans durft den handschoen wel opnemen, en uwe landslieden zelf erkennen onze meerderheid. Zie hier een uitknipsel uit een Amerikaansche courant, dat ik te huis wil vertoonen; want hoewel mijn land er niet rechtstreeks in wordt aangeduid, weet iedereen toch die wereldwijs is, dat wat daarin gezegd wordt van Europa in 't algemeen, eigenlijk op Duitschland doelt.

En meteen richtte de spreker zich half op, haalde uit den borstzak een portefeuille en nam daaruit voorzichtig een dicht bedrukte, smalle papierstrook. Het zijn uittreksels uit brieven — vervolgde hij — uit allerlei wereldstreken geschreven door correspondenten van het Philadelphische handelsmuseum — die groote inrichting, half tentoonstelling, half informatiebureau, waarop de kwakerstad trotscher mag zijn dan op het reuzenstandbeeld van William Penn, dat boven op den torentop van het stadhuis geplant, onwillekeurig doet denken aan het bezoek van Gulliver aan de residentie der Liliputters. Men hoort wel eens Europeesche consuls klagen over de kortzichtigheid en eigendunk van hunne landgenooten, waardoor de handel op den vreemde niet die voordeelen afwerpt, welke verwacht mochten worden, maar uit deze brieven blijkt dat in dit opzicht de Amerikanen hunne Europeesche afkomst waarlijk niet verloochenen!

En het papier rechtslaande, ging de Duitscher voort: Zie hier bijv. wat een correspondent schrijft, die verklaart grondig op de hoogte te zijn van de zaken in Azië:

De deugdelijkheid en uitstekende afwerking der Amerikaansche goederen maken de bewondering gaande der Oosterlingen. Doch hoe vleiend dit ook zij, en hoezeer zulks ook leiden kon tot grooten afzet, moet ik er toch op wijzen, dat wij uit achteloosheid handelen alsof wij ons best deden om de koopers naar onze concurrenten te drijven. Onze verpakking deugt niet; onze merken zijn onduidelijk en onverstaanbaar, zoodat onze waren niet ter verkoop geschikt zijn. Het schijnt alsof de afzender tevreden is als hij zijne goederen maar heeft afgezonden; hoe zij aankomen; wat er mede gebeuren moet, is hem blijkbaar onverschillig.

Het is alsof ik onze eigen consuls hoor! — mompelde de Hollander onwillekeurig. Maar de Duitscher verstond dit niet en las voort:

En een ander die in Riga gevestigd is, merkt op: „Na wat ik persoonlijk moest ondervinden, komt het mij voor niet de moeite waard te zijn te trachten voor Amerikaansche producten in Rusland een afzetgebied te veroveren. Ik kocht eenige machinerieën van eene groote Amerikaansche firma, en hoewel ik geen crediet had gevraagd, duurde het verscheidene maanden voordat de goederen werden afgezonden. De meeste Amerikaansche fabrikanten schijnen geen flauw begrip te hebben van de Russische handelsgewoonten, en bejegenen ons dientengevolge op eene wijze, welke wij ons niet behoeven te laten welgevallen; want alles wat wij noodig hebben, kunnen wij even goed en op betere voorwaarden betrekken uit Duitschland, België, Frankrijk en Engeland, waar zij zich voegen naar onze gewoonten. Een heel jaar lang ben ik met Amerikaansche firma's in briefwisseling geweest; heb tallooze vragen beantwoord en getracht hier een markt te vinden voor hare artikelen, maar mijne ondervinding is zoodanig, dat ik van verdere pogingen afzie. Willen uwe producenten in Rusland zaken doen, dan zullen zij zich in de eerste plaats op de hoogte hebben te stellen van onze gebruiken, en ons geheel op dezelfde wijze moeten behandelen als de andere naties, die hier verkoopen. Zoo lang zij dit niet doen, kan er van directen invoer geen sprake zijn."

Eenige korte rukjes van den Amerikaan — verraden door het kraken van den luierstoel — bewezen dat het voorlezen dezer uittreksels niet zonder ongeduld werd aangehoord. Want evenals een trouw bediende niet toelaat dat een ander dan hij zelf zijn meester besteelt, zoo duldt geen goed vaderlander bij een vreemdeling datgene wat hij een landgenoot niet kwalijk neemt — eerder gaat hij dezen daarin voor! Doch de Duitscher — ietwat zwaar op de hand zooals sommigen zijner landgenooten — wilde den Amerikaan zelfs de laatste, meest bittere teug niet sparen uit den beker der zelf-vernedering.

Zoo klagen niet enkel Azië en Rusland, — vervolgde hij — en uwe correspondenten uit Egypte, uit Australië, uit Pretoria; maar zelfs uw naaste buren! De briefschrijver uit Mexico verklaart ronduit:

Ons land bestelt in de Vereenigde Staten enkel die artikelen, welke het niet uit Europa kan betrekken. Doch is de hoedanigheid dezelfde, dan wordt aan de Europeesche goederen de voorkeur gegeven: ten eerste omdat zij goedkooper zijn; ten tweede, omdat zij beter verpakt worden; ten derde, omdat de Europeanen gemakkelijker betalingsvoorwaarden stellen; ten vierde, omdat de wisselkoers lager is; en ten vijfde, omdat men in Europa zich de moeite geeft Spaansch te leeren, zoodat de Mexicanen tot in bijzonderheden al hunne behoeften ken-

baar kunnen maken. Ook zenden de Europeeërs voortdurend reizigers met monsters, die zich geheel op de hoogte stellen van wat wij wenschen en noodig hebben. En wat de Amerikaansche verpakking betreft: die is de slechtste ter wereld”. . . .

Op sprong de Amerikaan; recht overeind, en riep half nijdig, half triomfeerend uit: En hoe komen dan de Engelschen zoo bang voor ons? Gij kent de geschiedenis van den nieuw aangekomen kostschooljongen, die den voorvechter uitdaagde, en toen hij dezen geklopt had, aan de zwakkere kornuiten deze logische gevolgtrekking voorhield: Deze jongen was de baas; ik heb hem onder knie; nu ben ik dus uw aller meester! Zoo wie in de schoenen van den Brit kan staan, behoeft niet die van Franschman, Duitscher of Rus te probeeren! Welnu, *wij* hebben Engeland geslagen op eigen grond! Trekken niet Baldwin'sche locomotieven uit Philadelphia Engelsche treinen voort? Voorzien niet machines van Allis uit Milwaukee Engelsche fabrieken van stoomkracht? Waar anders dan te Schenectady is het wereld-monopolie der groote dynamo's? Wacht slechts enkele jaren, en de correspondenten van het Philadelphische handelsmuseum zullen een anderen toon aanslaan! Wij zijn nog niet ingericht op levering buitenslands. Waarom zouden wij ook? In eigen werelddeel hadden wij de handen vol, hebben dat eigenlijk nog. Maar dat wij weldra naar buiten zullen uitbarsten, dat bewijst de metalen barometer: de staatkundige weervoorspeller van den tegenwoordigen tijd!

En toen, dank zij die bijzondere gemakkelijkheid, waarmede Amerikanen statistieke cijfers onthouden, ratelde de vaderlandslievende pleiter onderstaande getallen af:

Productie van ruw-ijzer in duizendtallen van tonnen:

	Vereenigde Staten.	Engeland.	Duitschland.
1870.	1,665	5,963	1,391
1880.	3,835	7,749	2,729
1890.	9,203	7,904	4,658
1895.	9,446	7,703	5,464
1896.	8,623	8,563	6,375
1897.	9,653	8,817	6,864
1898.	11,774	8,681	7,216

En dit jaar (1899) reken ik dat wij de veertien millioen zullen halen! — aldus besloot de Amerikaan triomfantelijk zijne opsomming. [1]

Dat hebben wij aan onze staatslieden te danken — vervolgde hij, na weder op adem te zijn gekomen. Die hielden zich wijselijk doof toen baatzuchtig Engeland vrijhandel aanprees, en goedgeloovig Europa hare dijken doorstak, zoodat de Britsche overproductie alle landen kon overstroomen en meteen onder dien vloed alle vreemde industrie kon verstikken. Onze staatslieden trokken rondom ons werelddeel als 't ware een muur op, achter welks luwte de jonge teere plant van eigen nijverheid zich rustig kon ontwikkelen. En 't was waarlijk geen broeikaswarmte! Dáár achter de schutting was het open genoeg, en menige inlandsche storm heeft er gewoed! Doch de verraderlijke, verdorrende oostewinden werden zoodoende tegengehouden. En nu? Nu is de boom tot vollen wasdom gekomen en zal zijn bladerendak uitbreiden over het gansche oppervlak der aarde! Zoo zal het lot der wereld vervuld worden: Eenmaal regeerde Azië; toen Rome; daarna Duitschland met Karel den Grooten; langen tijd Frankrijk — tot op de Napoleontische apotheose toe. Toen kwam de beurt aan Engeland; en nu: „America for ever!"

En opstaande, wijzend met trotsch handgebaar in de richting, waarin zich het zog van het vaartuig in de onmetelijkheid verloor, klonk triomfantelijk den iederen burger der Vereenigde Staten in 't hart gegrifte regel:

Westwaarts richt zich de baan der wereldheerschappij!

Toen vlijde de spreker zich wederom welbehagelijk in den luierstoel; als iemand die in het bewustzijn van onbetwistbare meerderheid, kalm kan afwachten de algemeene hulde.

[1] Die verwachting is nagenoeg verwezenlijkt geworden. Voor 1899 zijn de productie-cijfers (in duizendtallen van tonnen): Vereenigde Staten, 13,621; Engeland, 9,305; Duitschland, 8,029.

En in de beide jaren, welke thans achter ons liggen, is de voorsprong van Amerika in alle opzichten nog grooter geworden. Want terwijl de cijfers voor Amerika werden 13,789 (1900) en 15,878 (1901), zijn die voor Engeland en Duitschland genoegzaam staande gebleven.

Ook al een Imperialist! — mompelde de Duitscher; doch hoorbaar genoeg, dat de andere die betiteling kon opvangen.

Nog niet — antwoordde glimlachend de Amerikaan. Wij hebben allen tijd! Keulen en Aken — zooals gijlieden zegt — zijn ook niet op één dag gebouwd. Wel zal eenmaal de dag komen, waarop wij onze vuisten roeren moeten; want hoe groot ook ons eigen arbeidsveld is, de bevolking neemt sterk toe, en voor onzen rusteloozen aard zal dus ons werelddeel weldra te klein blijken; daarenboven eischt onze zoo hooge levensstandaard een onafgebroken productie op zóó groote schaal, dat het bevredigen der behoeften van Amerika alléén, geen voldoende taak is. En nu weldra elk afzetgebied gesloten zal zijn voor wie niet zelf de sleutels in handen heeft, zijn dus worstelingen onvermijdelijk....

Maar voorshands zullen wij nog wel geen eerste viool spelen in wat gij tot nu toe te zeer monopoliseerdet als Europeesch concert. Wij zijn pas aan 't wakker worden; en de bons, welke wij gaven tegen de beddeplank, toen wij ons voor 't eerst uitrekten, heeft u ten onrechte zoo aan 't schrikken gemaakt. Doch blijkbaar dommelde toen Europa ook, want anders zoude dat geluid niet als een kanonschot in uwe ooren geklonken hebben. In werkelijkheid toch was het maar een heel zwakke bons.

Hm, — merkte de Hollander aan — dan toch sterk genoeg om Spanje op den droge te werpen. Cuba en de Philippijnen: *Excusez du peu!*

Wel, voor een lichaam als Amerika, niet zoo héél veel — hervatte de Amerikaan — hoogstens als een ivoren tandring om zulk groot kind te leeren bijten. Ja, ja — vervolgde hij vroolijk — wij krijgen tanden en leeren loopen! Och, wat lagen we goed in die Monroe-luier, niet waar? En wat had Europa ons nog gaarne wat langer wikkelkind gezien! „Suja, Suja, Amerika; Amerika voor de Amerikanen; 't kindje mag niet over den grooten plas. Dat is alleen goed voor de oudere broertjes in Europa: volwassenen mogen naar Azië, Afrika en Australië varen"! En die beginselen van volkerenrecht — dat buisje waaraan Europa zelf ontgroeid is — o, wat had ze ons dat gaarne aangetrokken! 't Is zoo mooi; nog zoo goed als nieuw — eigenlijk nooit gedragen — en 't zou meteen de functie

van dwangbuis kunnen vervullen! O, heilige verontwaardiging van de bewoners der oude wereld, nu zij zien, dat wij niet beter zijn dan zij! — En de Amerikaan schokte innerlijk van pret.

Och, dien Spaanschen oorlog neem ik u gansch niet kwalijk — zeide na eenige oogenblikken van algemeen stilzwijgen de Duitscher. Integendeel, als ik niet vreesde dat gij mij verdenken zoudt van een ernstig onderwerp niet ernstig genoeg te behandelen, dan zoude ik willen zeggen dat na den staat van vrede, die van oorlog de beste is. Oorlogen zijn eigenlijk geen rampen: zij zijn enkel voor de volkeren, wat aan het einde van 't jaar het opmaken van zijne boeken is voor den koopman. Zij maken evenmin als die jaarbalans, rijk of arm; zij brengen slechts den werkelijken toestand tot klaarheid — zij liquideeren. Toen Napoleon de derde nog in de Tuilerieën woonde, gold hij allerwege als beschikker over het lot van Europa; slechts *wij* wisten beter: in werkelijkheid was reeds de overmacht bij Duitschland. Doch eerst de Duitsch-Fransche oorlog heeft dit wereldkundig gemaakt, en ieder de oogen geopend. Zoo maakte niet de Japansch-Chineesche oorlog China zwak en Japan sterk, doch hij heeft enkel doen uitkomen, dat met Japan te rekenen valt, en dat het groote Mongoolsche rijk daarentegen meer een gevaar is voor zich zelf dan voor anderen.

Doch om op uw eigen oorlog terug te komen: Spanje was natuurlijk geen portuur voor u, maar ik vrees dat na een heuschen krijg de Amerikaansche balans niet zal medevallen. Want aan de Vereenigde Staten ontbreekt wat het imperialisme tot werkelijkheid kan maken.

En dat is? — vroeg de Amerikaan op ietwat ongeloovigen toon.

De Imperator — antwoordde de Duitscher droogjes.

En na enkele oogenblikken vervolgde hij: Mijn buurman, de Hollander, had inderdaad gelijk, toen hij straks wees op de velerlei strijdende belangen in mijn vaderland. Doch mag ik hem doen opmerken, dat hij blijkbaar het symbool van zijn eigen Rijk is vergeten: den vastgesnoerden pijlbundel? Zoo wij dan ook, Duitschers, desniettemin eene eenheid, eene onverbreekbare eenheid vormen, dan is zulks omdat ons allen vereenigt: de Keizer!

En als inwendig door een stalen veer bewogen, richtte de

spreker zich stram op en bracht het militair saluut. Toen hernam hij weder zijne gemakkelijke houding.

Eenig stilzwijgen volgde op deze oorlogsverklaring van de Monarchie aan de Republiek.

Wat was het toch dat alle sprekers zoo prikkelbaar maakte? Wellicht het opsteken van den wind, die al harder en harder aanzettend, de zee in beroering bracht, en — waar de lichamen werkeloos moesten neerliggen — onbewust dwong om althans met woorden uiting te geven aan den drang tot medestrijden met de natuur?

Het watergezicht was geheel veranderd; want op land penseelt de zon, maar op zee is de wind schildermeester.

Nog zooeven wiegelde daar een leigrijs, laag heuvelland; onafzienbaar, dof, doodsch. Slechts nu en dan — voorbode van wind — was het alsof bij plekken een stortregen neerplaste, héél even. Dadelijk daarna was het watervlak weer effen. Wat later spreidde de wind telkens over de deiningen een rimpelnet als een vlies — nu neergelegd, dan weer opgenomen — lichte rillingen als van een lijf dat ontwaakt.

Nu giert het over de vlakte: het leigrijze landschap holt zich uit, heft zich op. In steeds korter tijdmaat duiken de grauwe waterbergen omhoog of verzinken; steiler en steiler steigen hunne kammen, waarvan de scherpte telkens wordt weggeveegd, wegvliegt in dikke droppelen, die zich vermenigvuldigend, eindelijk vormen een lichtend grijzen watermist. In de verte — door die watersprei gezien — is het alsof het golfvlak draagt besneeuwde bergketens, omkransend groote, blinkende ijsvelden. En overal is het als sneeuw: sneeuwwatervallen ritselen van de golfflanken; in de kleinere kloven der waterbergen liggen als proppen witte sneeuw; en in de lucht jaagt stof van water voort als een fijne, heel fijne jachtsneeuw, die verblindt en den adem wegneemt.

De kajuitsjongen heeft het druk: met een lap caoutchouc, bevestigd aan een langen stok als een soort dweil, schuift hij

voortdurend voor de stoelen heen en weder over het waterglanzend dek, waarop de windstooten rimpels doen verschieten. Met dien veger jaagt hij voor zich uit een kleine kabbeling, die door de spuigaten weggulpt in zee, terwijl achter hem het dek één oogenblik herneemt de vochtige houtkleur. Maar weldra slaat dof een nieuwe golf tegen den scheepswand en werpt weer een watersprei over dek. Doch de jongen heeft blijkbaar pleizier in zijn nooit afgedane taak, en sliert over de gladde planken zooals op een ijsbaan.

Voortdurend werpt de wind rimpelnetten over het golfvlak, en huilt daarbij een stormdans, in hooge, in lage, in alle mogelijke tonen: klagend, brommend, juichend, gillend. Rookend stuiven de schuimtoppen der golven weg, alsof de Oceaan ware een kokende massa, een wereld in scheppingsnood. Hier en daar wordt het leigrijze water plotseling glasachtig doorschijnend groen, lichtend groen — alsof daar in de onpeilbare diepten stond een waterpaleis, waaruit telkens als een zeemonster de poort opent, plotseling fel licht uitstraalt. Snorrend graven de beide schroeven van het stoomschip achter het vaartuig een diepe bergvallei uit van louter smaragd, en ook onder de kiel duiken telkens op breede smaragden bergkammen, als nog vervuld met licht van uit de diepten. Zij snellen ter zijde weg in ijlende vaart; met donderend geraas alle golfbergen verzwelgend die ze op hun baan ontmoeten. Eindelijk, als die tegenstand de stuwende kracht heeft uitgeput, krullen zij om tot een breede schuimstrook, die voortijlt over de vluchtende golven.

Somwijlen, bij het neerduiken van den boeg, slaan de schroeven uit het water, met een doffen slag, alsof honderd deuren tegelijk worden dichtgesmeten — een geluid dat zelfs overstemt het gekletter der stortvloeden tegen de kajuiten. Ook die stortvloeden zijn als sneeuw: oogverblindende, dikke sneeuwbuien, die omhoog vliegen tot ver boven het stormdek. En in de golfbergen rondom het schip openen zich kraters waaruit het schuim opspuit als sneeuw; en als jachtsneeuw ligt schuim in langgerekte evenwijdige vegen neer in de diepe voren van het golf-land. En door de lucht giert met rukvlagen de watersprei, blank als sneeuw.....

Daar breekt de zon door! De golfvelden worden tot smeltend sneeuwijs; slechts hier en daar blijft in de verte scherp uitstaan een sneeuwtop. Nu drijft de wind de wolken samen tot vlokken, en de zon — vrijer en vrijer uitstralend — vervormt het watervlak tot vloeiend, glanzend lood; breede stroomen lood schitteren in de verte; naderen het voortsnellend vaartuig, totdat ze het eindelijk omringen. En nu klimmen de zonnestralen op tegen het hooge scheepsboord, vegen over het dek, blijven op ons rusten; ontdooien ons, die nog klappertanden van vochtige koude; en door al die warmte en al dat glanzen wordt het alsof wij varen — niet meer op den Oceaan — maar in een gloeiende, weekvloeiende naamlooze massa, den chaos van een wereld in wording.

Het duel met woorden tusschen den keizer-Duitscher en den Republikein der Nieuwe Wereld — met den Hollander tot vreedzaam getuige — was kort van duur geweest en onbeslist gebleven. Zooals wel meer gebeurt, had een kleiner, onmiddellijk belang die staatsproblemen op den achtergrond geschoven. Zacht had het eerst geklingeld in de holte van het vaartuig — alsof daar achter den ijzeren hutwand ritselde een muzikale muis; nu eens zwakker, dan weer sterker, al naarmate het geluidvoortbrengend voorwerp de eene of de andere gang van het doolhof daar beneden doorliep. Dáár barst plotseling dat geluid naar buiten, uit de groote opening bij de kajuitstrap; als een wervelwind stuift de anders zoo bedaarde dekbediende voorbij, heftig bewegend een glanzende koperen bel. Eén oogenblik is het oor verdoofd; dan neemt het geluid snel af, om nog eenmaal aan te zwellen vóór het wegsterft. En bij het sluiten der oogen rijst op een groote stad: de brandweer ratelt aan, snelt donderend voorbij, en verdwijnt daarna om den hoek van de straat.

Die bel waarschuwde dat het tijd was om zich te kleeden voor tafel. De Duitscher stond dan ook op, terwijl de beide anderen rustig bleven zitten; dezen toch behoorden tot de tweede tafel — want wegens het groot aantal passagiers werd in twee ploegen

gemiddagmaald. Doch het strijdpaard van den Amerikaan hobbelde nog, en dus nam hij nu den overblijvenden Hollander mede op zijn tocht in de toekomst. Hij had dezen te liever tot reisgezel — zoo verklaarde hij vertrouwelijk — omdat wij, Nederlanders, toch eigenlijk zooveel dichter bij hem staan, dan de in staal en ijzer gehulde Germanen. Is ons constitutioneel koningschap niet zoo iets als een handelsfirma met dubbelen naam: Oranje en Nederland — in latere jaren (omdat in Europa het groote publiek gaarne wat ziet schitteren) gedekt met een gouden kroon, in plaats van met den grauwen, eenvoudigen vrijheidshoed?

Wij, die bij het koningschap niet allereerst vragen naar het embleem, maar zoeken het individu, zouden dus beter kunnen begrijpen hoe in de Vereenigde Staten, — waar juist het zelfgevoel zich zóó sterk ontwikkelt — geen plaats kan zijn voor een keizer, wiens kracht of zwakte afhangt van het toeval der geboorte. En niet duidelijker — aldus verklaarde hij — komt het verschil tusschen den door de omstandigheden sterk geïndividualiseerden Amerikaan en den eeuwen lang gedrilden Europeeër uit, dan in de wijze waarop dáár en in Frankrijk de presidentskeuze geschiedt. In Frankrijk: eenige heeren — eigenlijk voor een ander doel samengekomen — die *entre la poire et le fromage* het hoofd van den Staat aanwijzen. Droeg dan ook niet een der groote Fransche couranten, toen Carnot uit de bus kwam, met reusachtige letters dit opschrift: Carnot; qu'est ce que c'est que ça? — Op die wijze kan wel de eerste ambtenaar van een Staat worden benoemd, maar niet het *hoofd*. Tusschen den president van de Fransche republiek en het volk bestaat dan ook geen gemeenschap; het volk moet hem nog leeren kennen; die president is als een kroonprins, wien plotseling door den dood van zijn vader, den koning, het gezag toe valt, en die zich uit den aard der zaak, tot op dat oogenblik steeds op den achtergrond hield. Jaren gaan er voorbij vóórdat het volk weet wat het aan hem heeft.

Geheel anders in Amerika: Dáár is de keuze van het hoofd van den Staat een aangelegenheid waarin ieder burger — tot den armsten toe; tot wie in de meest afgelegen oorden leeft —

geroepen is zijn stem te doen hooren; de candidaten worden gewogen en beplozen: geen vrees voor majesteitsschennis maakt een juiste schatting ondoenlijk. Als dus ten slotte een der candidaten zegeviert, weet gansch Amerika wat het aan hem heeft, in welke richting zal gestuurd worden. En de President zelf behoeft evenmin te twijfelen; hij kan recht op het doel afgaan. Alles is klaar en helder; de onzekerheid omtrent de bedoeling van het volk, die elders de regeerders met lamheid slaat, is weggenomen.

En toch is daardoor de President geen bloot werktuig geworden. Integendeel, er is geen land ter wereld, waar zoo zeer wordt gevraagd: Wat zal het hoofd van den Staat doen? Niet: wanneer de President zich uit rijden begeeft, of bij wien hij ter kerke gaat, of wien hij te gast heeft, willen de burgers weten, maar al zijn staatsdaden worden zorgvuldig nagespeurd. Want men gevoelt dat men hier niet enkel met een symbool, maar met een *individu* heeft te doen. Mc. Kinley heeft het bewezen met zijne oorlogen; en nog sterker bewijs misschien voor de kracht van het individualisme levert zijn tegencandidaat Bryan, die gansch alleen — tegen den vurigen wensch van al zijne partijgangers in — onwrikbaar handhaaft de zilverkwestie, en de Democraten dwingt tot volgen, zelfs al voorspelt dit hun de nederlaag. Het imperialisme is dus mogelijk zonder een Europeeschen imperator.

Maar als een werkelijke oorlog uitbreekt? — meende de Hollander — want zooals straks de Duitscher opmerkte: Spanje was geen portuur...

Was dan Rome een monarchie toen het Carthago vernietigde? Was Cromwell koning? Was het Napoleon-keizer of Napoleon-consul, die Frankrijk redde? — viel de Amerikaan haastig in. En zelfs in monarchieën: heeft Wilhelm of Bismarck de Duitsche eenheid gevestigd? Heeft laatstgenoemde dat zelfs niet gedaan tegen den wensch van eerstgenoemden in? In monarchieën en republieken beide beslist niet waardigheid of titel, maar de kracht die uitgaat van een zelfbewusten man. En dat wij mannen bezitten, hebben onze onafhankelijkheidsoorlog en de secessiekrijg bewezen!

Ik stem gaarne toe dat aan oorlogvoerend Amerika de aanvoerders niet zullen ontbreken — viel de Hollander bij. En blijk willende geven van geen vreemdeling te zijn in de geschiedenis van de Vereenigde Staten, vervolgde deze: Om bij uwe vergelijking van den nieuwen kostschooljongen te blijven; uw fregat Old Ironside, met zijne beide kapiteinen van 1812: Hull en Bainbridge (en zijn derden, Stewart, in 1815 — vulde de Amerikaan aan), Perry op het Erie-meer in 1813, bewezen dat ongeschoold Amerika Engeland kon slaan op hetzelfde oogenblik waarop dit zegevierend trad uit den strijd met Napoleon, en geen Europeesche vloot het meer wagen kon zich met de Britsche te meten. Maar vreest gij niet — waar allen zich gelijk achten, — den onderlingen naijver der bevelhebbers, dien naijver aan welken meer nederlagen te wijten zijn dan aan het beleid van den vijand? Zelfs Washington's meerderheid werd niet altijd erkend!

Geldt datzelfde soms niet voor monarchieën? — wierp de Amerikaan tegen. Viel niet het derde Keizerrijk door de twisten der maarschalken? Zijn Engelsche generaals steeds eensgezind? En zoo in den Fransch-Duitschen oorlog aan Duitsche zijde zulk een naijver niet werd gevonden, was het niet omdat een hooger belang dan de eer van hun vorst allen dreef: het behoud van hun land? Zoo dan ook ooit Amerika ten oorlog trekt, zal dat zijn om te strijden voor een doel, dat *allen* kan vereenigen, voor ons aller bestaan: handel en nijverheid! Trouwens voor niets anders heeft indertijd ook *uwe* republiek gestreden in alle deelen der wereld; en wij weten immers met welk schitterend gevolg!

Doch gesteld — zoo ging de vurige patriot voort — dat de oorlog tijdelijk een eenhoofdig bestuur eischt: is Washington niet daar tot voorbeeld? En onze Republiek kan eerder tot de aanstelling van zulk een generalissimus besluiten dan een monarch; want dit zoude voor dezen gelijk staan met afstand doen van den troon. Zelfs een Europeesche republiek zoude door een Wallenstein-kuur te gronde gaan; van daar de machteloosheid waartoe de Fransche republiek is gedoemd. Maar in Amerika kan zich uit een dictator nooit een heerscher ontpoppen. Daar-

voor staat ons sterk individualisme borg. Wij vallen terug op de republiek, gelijk gijlieden in Europa op de monarchie!

Nu, dat moest de Hollander toegeven: een bezoek aan Amerika leert dat veel van het in Europa gangbare, aan de overzijde van den Oceaan geheel waardeloos is. Hetzelfde woord wekt dáár en bij ons niet dezelfde gedachten op, omdat de toestanden zoo geheel andere zijn. Het gaat daarmede als met de begrippen van „Italiaansch hemelblauw” en „azuur van de Middellandsche Zee”. Aan wie nooit over de Alpen is getrokken, kunnen die kleuren niet begrijpelijk worden gemaakt. Blauw moge somwijlen onze eigen hemel zijn, het is niet mogelijk er een lapje uit aan te wijzen, dat blinkt als het uitspansel dáárginder; en de Noordzee heeft geen tinten, die herinneren aan dat lichtuitstralend watervlak aan gene zijde van de bergen. Zoo ook hebben de Amerikaansche republieken slechts den naam gemeen met de Europeesche, en het is niet doenlijk uit de lotgevallen van deze te besluiten tot de toekomst der landen van over zee.

Maar toch één tegenwerping wilde de Hollander nog maken: De hedendaagsche oorlogen eischen niet enkel aanvoerders, maar ook legers en vloten; en waar zijn de Amerikaansche heirscharen?

Doch ook hierop wist de patriot een antwoord: Ongetwijfeld improviseert men thans geen vloten meer — zeide hij — zooals indertijd bij ulieden Tromp; en een leger moet een goed gedisciplineerd geheel zijn. Maar welke Europeesche natie is gereed? Schijnbaar zijn de mogendheden van het vasteland gewapend tot de tanden... maar gij hebt immers natuurkunde geleerd? Welnu, dan herinnert gij u het eigenaardige van inwendige spanningen. Hoe ontzettend sterk zij mogen zijn, naar buiten bemerkt men er niets van: die krachten heffen elkander op. Dáárin ligt juist het verschil tusschen uw werelddeel en het onze: in Europa heeft de natuurkundige gesteldheid eene verdeeling van volkeren en rijken in het leven geroepen; langs die inwendige deellijnen heerschen groote spanningen en zullen er steeds heerschen. Het vasteland van Europa zal zich dus ten eeuwigen dage moeten afslaven, enkel om uiteenbarsting te

voorkomen en een evenwicht te bewaren, dat de natuur in hare goedheid Amerika om niet heeft gegeven. En wat Engeland betreft: heeft dát soms legers? Daarenboven, al rekent men de meer en meer naar zelfstandigheid strevende koloniën tot Groot-Brittannië, wat is dat eilåndenrijk vergeleken met den Amerikaanschen wereldklomp, oprijzend midden uit de wereldzeeën, en waaruit terzelfdertijd Europa en Azië kan beheerscht worden? Dáár zijn de vuisten nog even krachtig als eertijds de Europeesche — dank zij de ruimte waarin men zich kan roeren en de moeielijkheden van stoffelijken aard, die te overwinnen zijn — en de verstandelijke ontwikkeling is er daarentegen opgevoerd tot het meest moderne peil — óók weer dank die ontzettende taak: de ontginning van een geheel werelddeel.

En Europa vóórziet onze macht: Let slechts op met welk eene deferentie wij — de nieuweling, de indringer, zonder leger en bijna zonder vloot — sedert den Spaanschen oorlog aangehoord worden! Doch men ziet achter ons de legers en vloten van de toekomst! Wie dan ook kan zich meten met een wereldrijk, in welks smeltkroes alle volkeren der aarde zich hebben geworpen om daaruit op te stijgen, gelouterd tot ééne eenheid van voelen, denken en zijn! O, mijn Wonderland, zoovele malen wonderlijker dan dat Holland, waarvan uwe voorvaderen slechts den *bodem* deden verrijzen uit het niet! Want op onzen vetten grond, in onze levenwekkende atmosfeer heeft zich zelf geschapen een *menschenras*, overtreffende al de andere door jeugdige kracht, en dan ook bestemd de wereld te overheerschen: ons onovertrefbaar Amerikaansche ras!

Wat was het dat nu weerklonk? De Indiaansche oorlogskreet, welken Amerikanen zoo dikwerf nog uitstooten, als zij in vervoering geraken? Of was het enkel de nuchtere etensbel, die plotseling uitbarstend op dek, als een uitroepingsteeken zette achter dit vlagbekennen? In alle geval was het etensgelui geen waan: weer had het harmonisch geritseld achter den ijzeren hutwand; weer was het alsof de brandweerwagen voorbijratelde en verdween om den hoek.

Nu was het gesprek noodwendig ten einde; maar toch kon de Amerikaan, terwijl hij de kajuitstrap afdaalde, niet nalaten

den Hollander op het hart te drukken voorzichtig te zijn met den Duitschen buur. (Zat den raadgever het voorlezen der Philadelphische handelsbrieven nog dwars in de maag?) Pas op — zoo waarschuwde hij — Duitschland begeert uwe Oostersche troeven; een tolverbond met u zoude het in Indië een afzetgebied verzekeren, dat niet te versmaden is, nu weldra de wereld geen vrij verkeer meer zal kennen. Doch gij zoudt bedrogen uitkomen: Duitschland staat zelf niet sterk genoeg in de schoenen; sedert *wij* aan den staatkundigen horizon zijn verschenen, telt men niet meer bij keizerrijken maar bij wereldmachten — en Duitschland is geen wereldmacht; enkel een partner, naast Frankrijk, in den toekomstigen Russisch-Europeeschen Statenbond. En gij weet: wie zwak staat, moet somwijlen in het spel een troef offeren, ten einde zijn medespeler aan slag te laten komen. Duitschland zoude zich dus wel eens verplicht kunnen zien uwe troeven te laten vallen! Neem dus òf geen patroon òf zoek een sterker!

Ik begrijp uwe belangstelling — zeide de Hollander tot besluit, terwijl hij wegdook in zijne hut (want het was hoog tijd om zich te kleeden). Sedert gij in de Philippijnen woont, zijn wij buren geworden.... Smakelijk eten, buurman!

Nu is de zee weer stil, alledaagsch blauw, met dotjes wit — zooals een jongen zou kleuren, die nooit de zee had gezien. En ook de wolken zijn henengegaan; spelen elders haar spel van licht en schaduw....

Thy great world-lesson all shall learn,
The nations in thy school shall sit,
Earth's farthest mountain-tops shall burn
With watch-fires from thy own uplit.

WHITTIER.

Aan boord vinden de zonsondergangen steeds plaats aan tafel. Voor wie daarna weder aan dek komt — uit de laaggezolderde, helverlichte, oververhitte zaal, vol van borden- en messengekletter en gegons van tafelgesprekken — is het als een treden in volkomen leegte: alsof zelfs de zee is verzonken, en het schip nu zweeft in het niet. Waar overdag — tusschen de verschansing en de zoldering van het wandeldek: het stormdek — wiegelde de breede glanzende strook water en lucht, staat nu een zwijgend peilloos duister; enkel de grauwe doode hutwand aan de tegengestelde zijde is overgebleven, nu spookachtig verlicht door eenige matglazen electrische halfbollen, die uitpuilen uit de zoldering. Een vochtige koude, die uit het duister aan komt zweven, dwingt tot een onafgebroken heen en weer jagen in den somberen tunnel, waarin paarsgewijze, of in groepen, of alleen, zwijgend voorbij schieten de silhouetten der straks nog zoo vroolijke tafelgenooten. Zoo is de Kalverstraat op Zondagavond, als na het uitgaan der komedies, een onafgebroken, zwijgende menschenmassa zich huiswaarts haast door de donkere huizenspleet, langs de uitgebluschte winkelramen, vermoeid door de ontspanning en gemelijk over de wachtende week-taak.

De verlichting wordt aan boord slechts ontstoken aan die zijde van het wandeldek, welke door den hutwand tegen den wind is beschut. Dit bepaalt den loop der wandelaars — de

donkere eenzaamheid aan de andere zijde der kajuiten doet huiverend terugtreden. En toch is het daar niet eenzaam: de natuur leeft daar stil haar leven. Het oog, niet langer verblind door het kunstlicht, ziet er tusschen de grauwe ijzeren stijlen, welke het overstekend stormdek dragen, langzaam wiegelen het starrengezaaisel. En voor wie over de verschansing leunt, is het schip als weg; is het alsof men zich alléén bevindt in de ruimte, waar zich over het blauw-zwart stil deinend watervlak — eveneens heel stil — welft de blauw-zwarte luchtkoepel, besprenkeld met stipjes, die zacht glimmen zooals glimwormen onder het gebladert, als men op een zoelen zomeravond wandelt langs eikenhakhout. — Slechts uit een enkele ster stroomt hel, blauw licht.

Sterren ook schijnen in het water gevallen; veel helderder sterren zelfs dan die daar omhoog. In het draderig schuim langs de scheepshuid hebben zij zich opgehoopt, en doen dit glanzen als een melkweg. Daarbuiten — in het marmergeader — flonkeren er slechts enkele, eenzaam: groote blauw stralende edelsteenen. Dit is de nachttooi der zee.

Maar de sterrenkoepel openbaart zich eerst in zijne oneindige diepte op het stormdek daarboven, waar het uitzicht over het watervlak door de vele getimmerten is weggenomen, niets daarentegen belemmert het zien omhoog. Op dat stormdek dobberen, eenzaam verlaten, als in donkere starrenzee de lange rijen grauwwitte reddingsbooten; terwijl als een scheepsbaken omhoog rijst de gelige schoorsteenkolos, waaruit — heel in de hoogte — nauw zichtbaar wasemt wat ijle, zwarte rook, als een met starren bezaaide nachtsluier. Langs het lichtend lijf der sterren in het zenith glijdt stil de top van den bezaansmast, die nu en dan hel verlicht opschiet, wanneer stoomdamp wolkt langs de toplantaarn — welker licht voor wie op 't dek staat, verborgen is.

Een klein rood schijnsel tipt even den horizon. Een schip in brand! roepen passagiers, angstig en toch verheugd — want aan boord is *alles* afleiding. Maar de roode schijn wordt hooger en breeder — snel, snel — en een lichtende gele boog duikt op uit het zwart-blauw, en wordt snel grooter en grooter, alsof iemand de schijf optrekt aan een touw — iemand die haast

heeft, en niet weet hoe plechtig langzaam dat moet geschieden. De lichtpuntjes glimmen nog maar flauwtjes; ook het schijnsel der heldere ster verliest zijn kracht. — En nu komt een potsierlijk maangezicht boven; een maangezicht op één oor, gedeukt, met lodderoogen, bollen neus, en een breeden, scheeven lach. O, wat een lach! — Heb je zoo gerollebold, dat je nog niet wakker kunt worden, ouwe jongen? Hebben je de watermuggen gestoken, dat je zoo puisterig bent opgezwollen? Ben je te laat, dat je zoo'n haast maakt? — Nog even druipt zijn kin van het zeenat, dan is de maancirkel van onderen scherp belijnd en staat los in het luchtruim. En dan — klaar wakker geworden en zich taak en waardigheid bewust — rijst plechtig, nauw merkbaar voortschrijdend, de maanbol omhoog. Stil sluipen de sterretjes weg en dooven hunne lichtjes; over het water glanst langgestrekt een breede lichtbaan, die den horizon ver weg doet deinzen en het schip maakt tot een zwart stipje in matelooze ruimte. Eindelijk zijn aarde en hemel ganschelijk met maanschijnsel vervuld; en nu wordt in dien blanken, koel lichtenden wereldbol de heerscher hervonden, de machtige heerscher die twee keeren per etmaal alle wateren tot zich trekt en afstoot, de zeegaten uitdiepend en uitvegend als met een waterbezem van eb en vloed.... En plotseling — met een rilling — komt over den mensch het gevoel zijner erbarmelijke kleinheid.

Op nieuw luidde de bel over alle dekken en door alle gangen, nu niet noodigend ten maaltijd, maar tot een avondvoorstelling. Want zooals gewoonlijk bij langdurig samenleven, waren de begaafden onder de reisgenooten door hunne talenten tot elkander gebracht, en had zich van de anderen een hevige begeerte naar verstrooiing meester gemaakt. Het vereischte weldadige doel was weldra gevonden: de voorstelling zoude de kas stijven van de reddingmaatschappijen der landen van herkomst en bestemming — zoodoende verzekerde men zich tevens een behouden overvaart. Aan zang en spel ging vooraf een „mock-trial" — een geliefde Amerikaansche verstrooiing. Een der reizigers, beschuldigd van het zeer ernstig vergrijp: de harmonie in de

rookkamer te hebben verstoord door aldaar te liggen snurken, werd voor den rechter geroepen: jury en advokaten werden aangewezen; en een rechtsgeding in alle vormen gehouden, waaraan zelfs niet ontbrak het afraffelend beëedigen der juryleden. De pleidooien waren overweldigend en vernietigend; aan Vargas, onzaliger gedachtenis — die nog minstens vier regelen onschuldig schrift noodig had om een halsmisdadiger te maken — werd het pleitrecord ontnomen. Toen werden muzikale en andere voordrachten gehouden, en ten slotte de Amerikaansche en Engelsche volksliederen gezongen. (Er waren verscheidene Engelschen aan boord.)

Terwijl nu de vloed van vreemdelingen uit de eetzaal over het wandeldek stroomde, vluchtten de enkele Nederlanders, die het schip huiswaarts voerde, op het stormdek; teneinde daar, op het hoogste punt, ver van het gewoel, nog enkele oogenblikken vóór het zich ter ruste begeven, de koelte en stilte gezamenlijk te genieten.

Doch een der jongeren kon zijne verontwaardiging niet bedwingen over het feit dat op dezen bodem, die dan toch de Hollandsche vlag voerde, het vaderlandsche volkslied niet had weerklonken.

Och kom — vergoêlijkte eenigszins spotachtig er een van middelbaren leeftijd, terwijl hij zich neerzette op de ijzeren kap van den damessalon, welks vierkant tot rusten uitnoodigt — waarom je geërgerd? Hebben wij niet loon naar werken? *Nous avons brillé par notre absence;* zooal niet lichamelijk dan toch geestelijk. Ik weet dat er onder ulieden goede stemmen zijn, en ik ben zeker dat de vreemdelingen met veel belangstelling zouden geluisterd hebben naar Hollandsche wijsjes. Waarom gezwegen en enkel genoten van wat de Engelschen en Amerikanen voordroegen?

Nu, ook niet altijd genoten — merkte een jongere gemelijk op — die violist met goede bedoelingen op slecht hout, en dat tien-jarig nufje dat een verhaaltje in onverstaanbaar Schotsch dialect opdreunde, hadden ook gerust achterbaks kunnen blijven.

Des te erger voor ons — hervatte de oudere — nu kunnen wij ons niet eens verontschuldigen met de vlag te hebben gestreken voor de overmacht! En mij dunkt, dit had dan toch wel

het verblijf in Amerika moeten leeren: dat slechts wie zijne handen uitsteekt, kans heeft op zijn deel. Niet wat voorbij is, geeft aanspraak op waardeering; al ware onze geschiedenis nog zesmaal mooier — en dat ze mooi is, weten de jongere Amerikanen (die natuurlijk geen tijd meer hebben om Motley te lezen) uit het aardige boekje van Griffis [1] — en al hadden de Nederlanders niet enkel New-York gesticht, maar die stad tot haren tegenwoordigen bloei weten te brengen, dan nog is er geen enkele reden om te verwachten dat de Amerikanen in iederen Nederlander, dien zij tegenkomen, een held en voorvader zullen vereeren! De levende houdt alleen rekening met het levende; en de Amerikanen trekken naar Nederland met niet veel meer piëteit dan naar „an old curiosity shop". Verlangen wij persoonlijke waardeering, dan moeten wij toonen niet enkel voorvaderen te hebben, maar *zelf* mannen te zijn — en dat is van avond niet geschied. En nu werpe men niet tegen: „que de bruit pour une ommelette"! 't was maar een feestje; een te kleine gelegenheid om te doen zien wie wij zijn! Er komen duizende kleine gelegenheden tegen één groote; te zamen leggen zij misschien nog meer gewicht in de schaal — daargelaten dat groote gelegenheden gewoonlijk komen op zeer ongeschikte tijden. Neen, wij moeten van de Amerikanen overnemen die vrijmoedigheid, welke onze bedeesdheid te licht aanziet voor vrijpostigheid, en die enkel een gevolg is van de noodzakelijkheid om dáár zich zelf door de wereld te slaan.

De Amerikanen zelf noemen dat „go", *gang* — viel een ander bejaard heer in, zich eveneens op de kajuitskap nederzettende. Althans zoo noemde het een bankier, met wien ik toevallig dit onderwerp besprak. „In wie vooruit wil komen, moet gang zitten," zeide hij; en verduidelijkte dit door een voorbeeld uit zijn vak: Een jongmensch wordt aangesteld op een niet noemenswaardig salaris als jongste bediende. Hij doet zijn werk met de uiterste nauwgezetheid; en als hij de directie om een ge-

---

[1] „Brave little Holland, and what she taught us" door W. E. Griffis. Boston, New-York; Houghton, Mifflin & Cy. Een boekje waaruit zelfs Nederlanders wat kunnen leeren.

tuigschrift zou vragen, zoude dit zeker niet anders dan bij zonder loffelijk luiden. En toch, na jaren is hij nog niet hooger geklommen. Niet dat hij gevaar loopt van te worden weggezonden, of dat men hem een beentje zal lichten; hij kan zijne betrekking behouden tot aan zijn dood toe, zoo hij dat wenscht. Maar verder brengt hij het nooit. — Nu komt eenige jaren later een ander jongmensch in even ondergeschikte betrekking bij de bank. Die maakt snel bevordering. Hoe komt dat? Hij doet niet slechts zijn eigen werk goed, even goed als zijn lotgenoot, maar hij gebruikt ter dege ooren en oogen; merkt op wat de hoogergeplaatsten uitvoeren, en werkt zich in de zaken der bank in, alsof hij er geldelijk belang bij had. Nu gaat iemand, die eene meer verantwoordelijke betrekking bekleedt, op reis of wordt ziek. De nieuweling komt bij de directie en zegt: Ik geloof dat ik de taak van mijnheer die of die tijdens zijne afwezigheid wel zou kunnen waarnemen. Ik heb afgekeken hoe hij werkte, en mij van alles op de hoogte gesteld en nu wilde ik wel eens zien of ik die afdeeling niet onder de knie zou kunnen krijgen. „*I should like to try my hand and learn that branch at any rate.* „*Very well*", zeggen de directeuren — *we will let you try.* Dat is het begin van de carrière van dien jongen. Er is alle kans dat wanneer er een betere plaats open komt, hij die krijgen zal, wanneer de proef slaagt. — En in zijn nieuwe plaats kijkt hij weer rond, en brengt zich op de hoogte van wat de boven hem staanden doen. Bij de eerstkomende gelegenheid vraagt hij ook dáár op de proef te mogen gesteld worden. En zoo gaat het voort, totdat die bediende zoozeer één is geworden met de zaak, dat zijn naam van zelf op de lippen komt als er een post van gewicht is te vervullen. In de First National Bank te Chicago bijv. zijn allen zoo van onderen af begonnen.

Natuurlijk treft men bij elke bankinstelling personen aan, die al ontbreekt het hun aan de natuurlijke gave om zich in de hoogte te werken, toch op prijs gesteld en goed betaald worden wegens hunne speciale geschiktheid. Doch het ergste wat iemand kan doen, vooral wanneer hij nog jong is en de wereld voor hem open ligt: is er bij te gaan zitten, „to sit

down in a rut", en niet uit het karrespoor te durven. Natuurlijk heeft men zich vleierei en overgedienstigheid te hoeden; en is het evenmin aan te bevelen om onbescheiden zijn neus in een andermans zaken te steken; maar wèl is het noodig steeds goed uit de oogen te zien en in alles te blijven belangstellen.

Het komt mij voor — merkte een der jongeren op — dat wij in onze Hollandsche spreektaal een woord hebben, dat die aandrift eigenlijk nog veel beter weergeeft dan het woord „gang"; maar het is minder oirbaar voor wie de Latijnsche afleiding kent. En „gang" past ook beter bij dames, want die ontbreekt het in Amerika eveneens allerminst aan voortvarendheid! Zoo heeft het toeval mij tafelgenoot gemaakt van een allerliefst dametje — je behoeft elkaar niet aan te stooten: ze is niet *à prendre*, riep hij zijne kameraden toe, die een verdachte beweging maakten — welk dametje zelfs een buitengewone vaart heeft genomen. Zij maakt namelijk hare huwelijksreis naar Europa alléén, of juister hare huwelijksreis *avant la lettre*. Een andere dame aan boord lichtte mij hieromtrent in: Hare familie heeft geen fortuin, maar is in de politieke wereld nog al bekend. Daardoor wist zij ergens in een „State office" een goede betrekking te krijgen; heeft daar eenige jaren hard gewerkt, en nu geld genoeg overgelegd om de reis naar Europa te maken. Komt ze dan weer terug, dan trouwt zij een jongmensch zonder vermogen, die haar al lang geleden vroeg, maar geen jawoord kreeg. Want eerst moest zij wat van de wereld gezien hebben!

Vindt gij dat nu zoo prijzenswaard? — viel een ander in. Mij dunkt, dat kan nooit een gelukkig huwelijk geven. Want dat dametje zal haar leven lang een begeerte behouden naar mooiere landen, groote steden, vroolijke drukte, al dien opwekkenden schijn van zorgeloos rondzwerven. Haar alledaagsch bestaan zal dus een voortdurende teleurstelling zijn, en ik zoude dan ook niet gaarne zulke Amerikaansche gewoonten bij ons zien overgenomen. Die „go", „push" of hoe gij dat noemen wilt, kunnen wij niet gebruiken. Ons land is klein, en kleiner geworden omdat andere groeiden; wij zijn niet rijk meer, althans niet meer in vergelijking met onze buren: de Belgen en Duitschers, wier welvaart zoo verbazend toeneemt. Gelukkig

zijn onze behoeften betrekkelijk eenvoudig; in 't algemeen is men in ons landje tevreden met het bestaande; laten wij dus liever leeren rond te komen met wat wij hebben, en daardoor Europa een heilzaam voorbeeld geven! — Europa dat zich zelf het leven zoo zuur maakt door te jagen naar het onbereikbare. Toonen dat men tevreden leven kan met weinig, en zoodoende gemakkelijker wegnemen de maatschappelijke misstanden, dát is de taak voor kleine Staten weggelegd!"

Dat zoude ik volkomen met u eens zijn — hernam de eerste spreker — indien dergelijke tevredenheid inderdaad gewaarborgd kon worden, of indien ons land groot genoeg ware om dat zonder bezwaar te kunnen omsluiten door een Chineeschen muur, met het opschrift *Odi profanum vulgus et arceo.* Doch daargelaten dat de barbaren toch niet buiten zouden blijven, ons volk groeit voortdurend; en slechts handel en nijverheid kunnen al die open monden stoppen. Dat dwingt tot zoeken naar nieuwe bronnen van welvaart, tot zich aansluiten aan den vreemde, tot het overnemen van datgene wat elders doet welslagen. Schiller's „der Mann muss hinaus ins feindliche Leben" geldt ook voor de volkeren. Wij *moeten* ons doordringen van het moderne leven; en aangezien dat moderne leven buiten Nederland ligt, zoo moeten wij wel dáárheen!

Wat mij betreft — zeide thans de waterstaatsingenieur — het verblijf in Amerika is voor mij werkelijk een openbaring geweest. Eigenlijk is er geen dag voorbijgegaan of ik was één en al verbazing. Het is inderdaad een nieuwe wereld; nieuw, niet enkel door de nieuwe denkbeelden, welke men er in toepassing ziet brengen, maar vooral door den „durf" waarmede daar oude denkbeelden in toepassing worden gebracht. Zoo herinnerde ik mij uit het waterbouwkundig werk, dat ons op de Polytechnische school tot leiddraad strekte, de beschrijving van een dubbele ophaalbrug te Harlingen; een vernuftig dingetje, waarvan het veranderlijk tegenwicht liep over een kunstig gebogen lijn — een epicycloïde of zoo iets. Maar die brug was al lang weer afgebroken: Ze had niet voldaan, evenmin als een andere te Amsterdam en een derde te Helder. „Mooi, maar onpraktisch" luidde het oordeel; en ik geloof dan ook

niet dat eenig Nederlander het gewaagd zoude hebben zulk een brug op nieuw te bouwen. Die vinding was hoogstens toepasselijk bij kleine bruggen — bij overspanningen van bijv. tien meter. En ik gevoel nog hoe verbaasd ik was, toen te Buffalo dat bekende schetsje uit mijn studietijd in levenden lijve voor mij stond: nu niet in het groot, maar in het zéér groote! Het tegenwicht, dat over de gebogen baan moest rollen, meer dan twintig meter hoog boven mij zwevende; elke rol zwaarder dan een locomotief; en de dubbele klep — niet tien meter overspannende zooals te Harlingen — maar ruim viermaal dien afstand! En in niet veel meer dan een halve minuut stonden die kleppen steil, maskeerende in hunne reusachtigheid huizen zóó hoog, als wij die in ons land niet kennen. Stel u eens voor, dat als met een tooverslag rechtop staat een vlak, breed meer dan tien meter, hoog bijna drie en twintig meter!

Het oude afgekeurde denkbeeld dus op nieuw opgevat en met goed gevolg toegepast! Waarom? Het is geen geheim: Omdat eensdeels de ijzerfabrikanten thans op zooveel hooger peil staan dan vroeger — werd ook het rijwiel niet een tijd lang in de rommelkamer gezet? — anderdeels omdat heden ten dage beschikt kan worden over beweegkrachten, welke men een halve eeuw geleden nauwelijks kende, in alle geval niet dorst toe te passen. Maar zeker ook in geen geringe mate wegens den Amerikaanschen „durf" — een eigenschap welke de Europeaan, dáárginder overgeplant, heeft gekregen omdat hem de omstandigheden tot durven dwongen .... en óók die omstandigheden hem dat durven mogelijk maakten: Groote opgaven om uit te werken, groote geldmassa's om het ontworpene uit te voeren: zie daar wat de Amerikaansche technicus van lieverlede heeft gedifferentiëerd van zijn Europeeschen broeder.

Zulk een taak geeft lust tot werken. Tot hard werken zelfs! En hard werken — maar altijd praktisch werken — hard werken met genoegen, ja, met geestdrift, dát is wat den Amerikaan kenmerkt — niet enkel den technicus, maar een ieder: zoowel den werkman als den kapitalist. En ik sta niet alleen in mijn oordeel: als gij thuis komt, sla dan maar eens na wat Engelsche vakbladen daaromtrent schrijven. Het feit dat Ameri-

kanen hunne waar leveren tot in het hart van Engeland, heeft de redakteuren dier bladen wakker geschrikt, en hen er toe gebracht het oordeel te vragen van vele mannen van zaken. En al dezen erkennen dat inderdaad de Amerikaan iets heeft dat de Europeaan in mindere mate bezit: niet enkel een *wil* om vooruit te streven, maar een inderdaad vooruitstrevende kracht; het is geen doldriftig dom vooruitstreven, enkel om vooruitstrevend te zijn: maar kennis en wil gaan er inderdaad samen. En dat werkt aanstekelijk. Dáárom zoude ik zoo gaarne *meer* Hollanders naar Amerika zien gaan. *Meer* zeg ik, omdat ik met genoegen bespeurde, dat er reeds landgenooten heengingen: in vele fabrieken bleek mij dat er nog niet lang geleden Nederlanders geweest waren, ten einde met het geziene hun voordeel te doen.

En dat kan gemakkelijk: want een Amerikaan is niet geheimzinnig; hij is trotsch op zijne inrichtingen, en laat die gaarne zien — fabrieksgeheimen natuurlijk uitgezonderd. Zonder twijfel zijn goede aanbevelingen niet zonder waarde, en ziet men zoodoende beter en meer; doch vooral New-York herinnert zich steeds en gaarne haren Hollandschen oorsprong — óók en beter zelfs, het zooveel dichterbij gelegen tijdperk, den aanvang van den onafhankelijkheidskrijg, toen alleen Hollandsche bankiers aan het credietlooze land de noodige gelden voorschoten. Want naast Amerikaanschen moed is aan Hollandsch geld het welslagen van den worstelstrijd te danken — en zulks wordt daar niet vergeten.

En van die goede stemming zoude ik zoo gaarne onze Hollandsche technici en nijveren partij willen zien trekken. Niet dat dezen onvoldoende kennis bezitten! Integendeel, de Amerikanen erkennen gaarne dat de Europeeërs geleerder zijn dan zij — en aangezien Duitschland thans geldt voor *het* geleerde land van Europa, en onze jongelingen in Duitschland komende, dáár gerustelijk zich meten kunnen met de besten, zoo hebben wij in dit opzicht niets meer te begeeren. Maar onze kennis is geen macht: hoogstens latente macht. Wij moeten die macht leeren gebruiken: van de Amerikanen overnemen hunne vlugheid van inzicht, hunne handigheid, hun talent om met de

minst mogelijke middelen het meeste tot stand te brengen. Vereenvoudigen waar vereenvoudiging mogelijk is; doch niet schromen ingewikkeld te zijn, waar zulks noodig mocht wezen, maar ook dan alleen; nimmer blijven hechten aan het oude als het nieuwe beter blijkt, en zulks vlug en als het ware profetisch inzien: dàt alles kan men slechts ter plaatse leeren, en niet uit boeken. En daarom zal ik mijne landgenooten raden: ga daarheen. Want wij gelooven te zeer — omdat wij kenners zijn van vele talen, en dus de boeken veler volkeren kunnen lezen — dat met de *letter* ook de geest dier landen wordt overgenomen. Verre van daar: boeken zijn slechts zwakke echo's, en hoogstens maken zij ons tot slappe navolgers: zij ontnemen ons de eigen individualiteit, en zijn machteloos ons een nieuwe te scheppen.

Geheel anders het in den lijve bezoeken dier landen; dat schudt wakker, prikkelt ons en maakt zelfstandig: wij gevoelen even goed van het hoogste ras te zijn als die blanken dáár; alleen de omstandigheden waren hun gunstiger: welnu, *die* kunnen wij ons zelven scheppen!

Zoo dwingt welbegrepen vaderlandsliefde, in plaats van tot thuis blijven, tot gaan naar den vreemde. Niet dat ik aanspoor tot dáár heen gaan met het doel om Nederland te Amerikaniseeren! Dat *kan* niet. Wij hebben noch de delfstoffen, noch de ruimte, noch het klimaat .... en wij hebben traditiën. Maar wat ons *hier* ontbreekt, hebben wij elders: in Amerika, in Azië, in Afrika. Dáár, in *onze* koloniën, in onze West, in onze Oost, in de Transvaal, zijn schatten uit den bodem te halen, en is er ruimte. En wat het klimaat betreft? Weet gij, dat in de vorige eeuw de Hollanders te Batavia zich kleedden in fluweel, het hoofd bedekten met pruiken, en er woonden in Hollandsche huizen? De mensch heeft een groot aanpassingsvermogen, en daarenboven lang niet overal is het klimaat een hinderpaal.

Wat de exploitatie van die schatten in den bodem, wat mijn-industrie beteekent in de moderne maatschappij, daarvan geven België en Duitschland nog maar een flauw begrip. In Nederlandsche oogen is Duitschland — omdat het zoo dichtbij is gelegen, en in vergelijking tot onze afmetingen zoo kolossaal

is — iets heel bijzonders; vergeleken bij wat Amerika is en vooral worden zal, beteekent Duitschland weinig, bijna niets. En van wie Amerika bereist, *moeten* wel de oogen open gaan — zelfs al staat hij zoo ver van de mijn-industrie als met een waterstaats-ingenieur het geval is. Het kan er zelfs den minst ingewijde niet ontgaan hoe de vele machinerieën, noodig in de mijnen en ter verwerking van de mijn-producten, de machine-industrie omhoog doen vliegen; hoe de bloei van deze nijverheid inwerkt op alle andere industrieën, en deze opheft. De mijnbouw is dan ook de spil van den modernen staat, gelijk de landbouw die was van de staten van vroeger. En Nederland kan én door zijne koloniën, én door zijne stamverwantschappen tot een industrieel land worden, al bezit het zelf geen mijnen. New-York levert het sprekend voorbeeld hoe, ten spijt van mededinging en gunstiger omstandigheden elders, de nijverheid zich kan ontwikkelen op plaatsen, die slechts één voordeel bezitten — maar dan ook een zéér groot: goed transport te water. En Nederland drijft als het ware op de zee!

Déze overtuiging heeft dan ook de reis bij mij gevestigd: Wil ons land zijne plaats behouden, vooruitgaan, dan zal vóór alles de industrie zijn te bevorderen, en zullen onze koloniën evenzeer in die richting zijn te ontwikkelen. Maar dit eischt mannen niet enkel met ruimen blik, maar ook ervaren in de wijze waarop nieuwe landen te exploiteeren zijn. Dàt kan de Nederlander zich niet te huis eigen maken; daarvoor moet hij naar buiten gaan; en dan het liefst naar Amerika, omdat er geen land is waar zooveel kan geleerd... en vooral zóóveel *af*-geleerd kan worden! Zelfs Engeland gaat daar thans ter schole!

En niet het minst wordt Amerika als leerschool aanbevolen, omdat er geen volk ter wereld is, waar de Nederlander zich zóó te huis zal gevoelen!

Op deze lange ontboezeming volgde eenig stilzwijgen, want onwillekeurig voerde zij de gedachten terug naar het zelf dar-ginder waargenomene, en bracht ieder er toe daaraan te toetsen de waarheid van het gesprokene. Eindelijk werd het woord genomen door wie naast den ingenieur op de kajuitskap was gezeten:

Als ik u wel begrijp — aldus ving hij aan — dan wenscht gij dat onze landgenooten, na hunne studiën te hebben volbracht, naar Amerika zullen reizen, om daar opnieuw ter schole te gaan in de praktijk. Maar vreest gij niet, dat wie tot zoo lang in ons kleine land is gebleven, bezwaarlijk uit de plooi zal komen, en dat het hem te veel tijd en moeite zal kosten om zich de Amerikaansche wijze van werken en denken eigen te maken? Een menschenleven (en vooral een menschenjeugd) is maar kort, en alleen op jongen leeftijd kan men zich zóózeer vervormen. Mij dunkt dat het beter is om op het gebied van opvoeding te handelen zooals wij in het dagelijksch leven op elk ander gebied doen: Deze kruidenier levert deze waren beter; die dokter is specialiteit voor oogziekten; er zijn advocaten voor strafzaken en voor handelszaken; voorwerpen van smaak kan men beter uit Frankrijk betrekken; wordt vooral degelijkheid gewenscht, dan is Engelsche waar te verkiezen. En afgescheiden van de vraag omtrent de beste opvoeding: die welke op het Gymnasium of die welke op de Hoogere Burgerschool wordt verkregen — ik verkies de eerste, misschien geeft gij als ingenieur de voorkeur aan de laatste — dit staat vast: in geen land ter wereld is het voorbereidend onderwijs zóó volledig als in Nederland. Dat is nu niet heelemaal als een compliment op te vatten; en 't is ook wel ten deele omdat de Nederlandsche jongen zooveel „zit" heeft, en zich zoo goedmoedig laat inpompen, maar 't is in allen gevalle een feit. Welnu, laten wij met dien Nederlandschen grondslag tevreden zijn, en niet uit misbegrepen gevoel van vaderlandsliefde vreezen elders materiaal te zoeken voor den voortbouw!

Wat toch is het geval: Als een Nederlandsche jongen met het einddiploma van Gymnasium of Hoogere Burgerschool zich begeeft naar Leiden, Utrecht, Groningen, Amsterdam of Delft, dan komt hij *uit* een kleine stad, en gaat *naar* een kleine stad — men zal het mij wel ten goede houden dat ik, na pas New-York te hebben verlaten, Amsterdam niet onder de groote steden tel. En in die kleine Universiteitsstad vindt hij makkers, die óók uit kleine steden komen, en professoren, die — al mogen sommige hunner heinde en ver beroemd zijn — toch in den

regel niet veel meer gezien hebben dan óók een kleine stad. Het is knusjes, maar niet meer van dezen tijd. „Wat hindert dat echter? — zal men tegenwerpen — ik bemerk geen verschil tusschen hier en elders." Doch het gaat daarmede als met het provincialisme: Wie zelf buiten woont, vindt zich niet provinciaal... maar hij *is* het toch!

Daarom zoude *mijn* raad luiden: Laat onze jongelieden buitenslands studeeren, op den grondslag *hier* te lande op Gymnasium of Hoogere Burgerschool gelegd. En alles wel overwogen, wil het mij toeschijnen dat voor den Nederlander Amerika de voorkeur verdient. Denkbeeldig ware het te vreezen dat hij zich daar niet voldoende verder kan bekwamen: Vele der overzeesche wetenschappelijke instellingen staan tegenwoordig zéér hoog, en zij beschikken over ruime middelen — wat in dezen tijd een eerste vereischte is. Leeraren en studenten komen van heinde en ver; zijn geboren en getogen onder de meest verschillende omstandigheden; en dat maakt die Amerikaansche Universiteitswereld tot den microcosmos, die steeds en ten allen tijde heeft gegolden voor het ware kenmerk der *Universitas* — een voorrecht dat voorheen het deel was onzer eigen Hoogescholen, maar nu door den loop der tijden voor goed van haar is weggenomen.

Ook kan de Nederlander zich in Amerika een wereldtaal eigen maken, eigenlijk *de* wereldtaal. Vroeger was ons land een wereldtaal rijk: het latijn — had men niet bij ons die taal gesproken, en zóó goed gesproken, dan zouden onze Universiteiten zeker niet zulk een toevloed van vreemdelingen hebben gekend, en waren niet onze geleerden zóó in het buitenland genoemd geworden. En het ware misschien goed voor ons land geweest — voorheen het toevluchtsoord van alle verdrukten der wereld, daaraan niet slechts eene bijzonderen glans ontleenend, maar daardoor óók behoed voor provincialisme — indien het latijn in Nederland een laatste toevluchtsoord had kunnen vinden. Maar nu is het in allen gevalle te laat; en aangezien wij toch een wereldtaal noodig hebben om ons op de wereldmarkt te doen hooren, is het verstandigste dat wij — alle vooroordeel op zijde zettend — ons toeleggen op die taal, welke weldra zal zijn *het* internationale vervoermiddel der gedachten. Het Fransch

was de wereldtaal der aristocratie; maar die taal kan nimmer de wereldtaal worden van meer democratische tijden. Daartoe is zij te ingewikkeld; en daarenboven eischt zij een andere tong dan die der Engelsch sprekende rassen — en aangezien deze welhaast even veel millioenen tellen als de Fransche duizenden, is met hunne behoeften rekening te houden.

Trouwens als Nederlanders hebben wij geen reden om te treuren over den ondergang der Gallische overheersching: de Fransche geest en de onze zijn zeer verschillend, onze denkwijzen zijn niet dezelfde, en onze zeden gelukkig evenmin. Ten dien opzichte staan wij naast onze buren ten Oosten; maar ook alleen in dat opzicht: *wij* zijn een volk van de zee — onze reizen, onze handel, onze ligging, onze geschiedenis hebben ons dat cosmopolitische in onze denkbeelden gegeven, dat Duitschland nooit zal kennen. Maar wel is zulks Amerika eigen. En vooral dáárom komt mij Amerika zoo bijzonder geschikt voor als een studieland voor onze jongeren: In Duitschland, Frankrijk of Engeland zullen zij zich steeds vreemdeling gevoelen, en als zoodanig worden aangezien en behandeld; die oude landen hebben zich geheel gevormd, zich als het ware gekristalliseerd; de Nederlander stuit daar allerwege op vooroordeelen, op vaststaande begrippen die hij niet kan waardeeren, allerminst kan overnemen. Amerika is daarentegen een open land, een land in wording; het cosmopolitisme der Vereenigde Staten sluit zich aan het onze aan, en onze landgenooten vinden daar als het ware een Groot-Nederland, met al de er aan verbonden voordeelen.

En met al de verdorvenheid welke er de politieke partijen kenmerkt — merkte een der jongeren van het gezelschap ietwat ondeugend op. — En denkt gij wel aan die verrotte stadsbesturen?

Ik wil volstrekt geen lans breken voor de staatkundige partijen van Amerika, — luidde het bescheid — ieder land heeft genoeg aan zijn eigen kwaad. Maar men moet wèl rekening houden met het feit dat in zulk eene democratie alles aan de groote klok wordt gehangen. Europa, gemakkelijker Fransch sprekende, herinnert zich dientengevolge beter het spreekwoord: *il faut laver son linge sale en famille.*

En wat de Amerikaansche stadsbesturen betreft: wanneer men in aanmerking neemt welke scheepsladingen schorrimorrie Europa overzond, dan voelt men somwijlen eerder behoefte die heeren een compliment te maken dat zij zóó weten te roeien met zulke slechte riemen. Want met dat al is het wonen in die steden zeer aangenaam, (anders zouden de millionairs wel hun biezen pakken!) en is het er zeker niet minder veilig dan bij ons. Trouwens indien de heeren op 't kussen geenerlei regeeringstalent bezaten, dan zouden zeker de beter gezinden uit de eigen partij wel de handen ineenslaan — want dat zelfs, als de nood dringt, de beide partijen het samenwerken niet schroomen, bewijzen de „municipal voters leagues" en de door dezen uitgeoefende invloed.

En dit brengt mij van zelf op een nog niet besproken punt: Wie in Amerika studeert, zal ook buiten zijn eigenlijk vak zoo veel leeren. Want toeschouwer te zijn bij de vorming van een wereldrijk, moet zelfs bij den minst nieuwsgierige belangstelling opwekken! En *alles* kookt en gist daarginder! Zelfs de staatkundige partijen verkeeren er nog in chaotischen toestand: telkens voegen zich republikeinsche en democratische elementen bijeen, om straks weer uiteen te gaan, als andere omstandigheden andere verbindingen eischen. En die omstandigheden zijn telkens geheel nieuwe, onvoorziene! Want voortdurend groeit en wijzigt zich Amerika: Naarmate het zich zuidwaarts en westwaarts uitbreidde, naarmate de aldus gevormde Staten bevolkt en ontgonnen werden, rezen nieuwe vraagstukken op, voegden zich nieuwe belangen bij de oudere of kwamen met deze in botsing. En nu — nog lang niet op adem gekomen — neemt Amerika een nieuwe taak op zich: het exploiteeren der Spaansche nalatenschap — wat een zoo ontzettenden invloed zal uitoefenen op den economischen en staatkundigen toestand der oudere deelen van het wereldrijk. En tusschen dat alles, of er over heen: het negervraagstuk (misschien nog verder van de oplossing dan in den aanvang) het spoorwegvraagstuk, het vraagstuk der trust's — om niet van andere te gewagen, die alleen in vergelijking tot deze van minder belang zijn: de emigratie der min-waardige volkeren (Chineezen, Slavonen, enz.)

de aaneensluiting van het Germaansche element, het vrouwenkiesrecht, enz. Wel zijn spoorweg- en trustkwesties ook in Europa niet onbekend; maar welk een voorrecht voor den student dáárginder: dat hij er alles honderdvoudig vergroot ziet, en alles er sneller tot rijpheid komt! En hetgeen een kiem van verderf in zich draagt, rot er dan ook spoediger weg! Zoo verboden zeventien Staten den drankverkoop: nog slechts in een vijftal hebben de wettelijke bepalingen stand gehouden — doch deze vijf behooren tot de minder belangrijke, en ook in deze is het beoogde doel niet bereikt!

Dit is dan ook niet een der geringste voordeelen van een verblijf daar te lande: duidelijker dan elders bemerkt men er hoe krachteloos wetten zijn, die botsen tegen de eischen des levens; hoe machteloos de volkswil is tegenover de wetten der natuur. Niets is meer gehaat, meer gevreesd dan de trust's: en toch zijn alle wettelijke maatregelen, genomen om die te fnuiken, zonder kracht gebleken: de trust's groeien tegen de verdrukking in en vermenigvuldigen zich op elk gebied. Zelfs het algemeen stemrecht ziet er zich door vervormd: het „bossism" is weinig anders dan een politieke trust — en dat beruchte stelsel der staats- en stads-„bosses" is zóó weinig een tijdelijk uitwas, dat bevoegde personen zich ernstig afvragen of het niet wenschelijk ware dat nieuwe, onvermijdelijke regeeringsmiddel een wettelijke sanctie te verleenen! Ja, zóó geheel anders dan men verwachten zoude, zijn de toestanden in een land waar de groote massa geacht wordt sedert jaar en dag haren wil door te drijven, dat de vreemdeling er zich wel eens afvraagt: wanneer laat dan toch dat volk zich gelden?

En de „strikes" dan? — vroeg wederom de vrager van straks. — Bezie deze zaak eens in het licht der brandende tramcars en spoorwegrijtuigen!

Ongetwijfeld kent Amerika strikes — antwoordde de onverstoorbare bewonderaar der Nieuwe Wereld — maar eensdeels komen zij hoofdzakelijk voor in bepaalde kategorieën, en anderdeels wordt ook hierbij wel eens vergeten hoe ontzettend groot Amerika is: Opstootjes, die van uit Europa bekeken, te zamen een revolutie schijnen te vormen, blijken — als men ze op de

landkaart uitspreidt — slechts zeer lokaal en sporadisch te zijn. Zoo meent wie door Zuid-Holland spoort, steeds in de verte groote bosschen te zien; waarom echter voert de trein nooit door zoo'n bosch? Omdat zij enkel in de verbeelding bestaan: die bosschen zijn magere boomen, over de kale vlakte verspreid — en dáárdoor elkander als aanvullend en bedekkend voor wie er van verre het oog op slaat. Hoe machteloos in Amerika echter „strikes" zijn, bewijst bijv. de ijzer-industrie. [1]

Inderdaad, — bevestigde de ingenieur — in geen der Amerikaansche fabrieken, welke ik bezocht, maakte men zich bekommerd over werklieden-kwesties; de fabrieksarbeiders waren vrij wat banger voor trust's, dan de werkgevers voor samenspanningen der werknemers.

De reden hiervan — hernam de vorige spreker — schijnt mij te liggen in het feit: dat werkgevers en kapitalisten dáár in den regel van een ander hout zijn gemaakt dan in Europa. Een kapitalist is er nog iets meer dan een couponknipper, en vele fabrikanten droegen eenmaal zelf den werkkiel. Zulken zijn niet voor een klein geruchtje vervaard! Niet het minst in een klein landje, dat wij kennen, gevoelen zich daarentegen vele rijkeren te moede zooals indertijd de machtigen der aarde bij het naderen van het jaar Duizend: Met 't oog op het vergaan der wereld, telde men toenmaals zijne schatten licht; de kapitalist had een bitteren smaak in den mond, en offerde willig wat van zijne goederen — zij het ook minder uit menschenmin dan uit zelfbehoud. Doch wat zullen die onnoozelen op hun neus hebben gekeken toen het schrikjaar voorbijging zonder katastrophe! Zij moeten dat bijna kwalijk hebben genomen, en geneigd zijn geweest om, even als bij een voorstelling die niet doorgaat, het geld terug te vragen!

Maar — zoo ging hij na een hartelijken lach voort — de kapitalist, die naar Amerika oversteekt, fleurt weer op. Het

---

[1] Tausig (Quarterly Journal of Economics; Febr. 1900) schrijft zelfs de meerderheid van de Amerikaansche ijzer-industrie boven de Engelsche ten deele toe aan het feit, dat de laatste onder den verlammenden invloed der Labour-unions staat.

heeft *mij* althans goed gedaan, en ik loop weer met opgeheven hoofde rond. Want nergens ziet men zóó duidelijk hoe onontbeerlijk is: niet enkel het kapitaal, maar óók de kapitalist! Zonder hem ware Amerika nooit geworden wat het is!

En wat praat men dan toch over het egoïsme van het kapitaal! Er is geen land ter wereld waar de kapitalisten dit zoo gaarne offeren voor het algemeene welzijn. Doch van ziekelijke philanthropie vindt men dáár weinig sporen; een philanthropisch Broek-in-Waterland zullen de Vereenigde Staten nooit worden: de menschenminnaars zijn en blijven er mannen van zaken, en dientengevolge wordt het evenwicht tusschen egoïstische en altruïstische neigingen daar beter bewaard.

Het schip gaat sluiten! — riep nu een der jongeren, den spreker onwillekeurig in de rede vallende. — De lichten in den damessalon worden uitgedraaid, en als wij ons niet haasten, vinden wij den „bar" dicht. En ik heb trek in een glas toddy; want het wordt me hier al te triestig — voegde hij er bij wijze van verontschuldiging aan toe.

Inderdaad, de glazen oogen van de kajuitskap — het eenigste wat herinnerde aan de vroolijke drukte beneden — werden plotseling uitgedoofd; en nu is het stormdek daarboven stil geworden als een kerkhof in wintertijd. Van lieverlede hebben de onzichtbaar omhoogstijgende waterdampen zich verdicht tot een vlokkige massa, die den ruimen, blinkenden lichtkoepel van straks vervormt tot een laag, somber gewelf. Slechts waar het doorvallend maanlicht de dampen verheldert, stralen zij als wolken van sneeuw. Als donker bruine aarde, waarop vochtige sneeuwvlokken zijn gevallen en weggedooid, glimt onder de voeten het dek, op hetwelk de lange rijen reddingbooten onbeweeglijk staan als ingevroren. En als zware sneeuwmassa's liggen op die booten de tentdaken, welke deze beschermen tegen zonneschijn en regen — als hoogkantige sneeuw, zooals die zich stapelt op boomtakken bij groote stilte van neervallen.

In de diepte breidt zich als een ontzaglijke sneeuwhoop uit de groote, het geheele achterdek overspannende tent. — Onder dat afdak slenteren over dag op en neer, of zitten in hoopjes

neergehurkt de tusschendekspassagiers, die men op deze thuisreis bezwaarlijk emigranten of immigranten kan noemen, want zij doen den terugtocht met het doel om weder heen te gaan — evenals eertijds de hannekemaaiers, na den oogst, uit Nederland terugkeerden naar Duitschland. De overtocht wordt ondernomen òf enkel uit verlangen naar den geboortegrond, òf met het doel er de wintermaanden door te brengen met het in Amerika opgespaarde geld — wat voordeeliger is dan dáárginder blijven zonder verdienste. Wèl een bewijs hoeveel goedkooper het leven is in Europa, dat zulk een reis er op kan overschieten; maar óók hoe smal de Oceaan is geworden door het snelle en betrekkelijk goedkoope vervoermiddel van den tegenwoordigen tijd!

Doch nu is dat achterdek, even als het stormdek, uitgestorven; en spookachtig staat in de stilte het tentdak boven het dofzwarte watervlak, waarop alleen het breede zog van het vaartuig trekt een ver wegwijkende lichte streep. Zoo voortglijdende als van zelf — zonder dat eenig geluid opklimt van uit de diepte: waar de groote werktuigen rusteloos arbeiden, en honderden nu sluimeren, vertrouwende op het waken van enkelen — schijnt de stoomboot een uitgestorven vaartuig, dat jaren lang beklemd in het poolijs, thans eindelijk, hoog besneeuwd, door de zeestroomingen wordt gedreven naar mildere luchten, waar de witte wade smeltend afglijdt op het water, en er een wiegelend sneeuwspoor achterlaat. En als een reusachtig grafteeken voor die het schip meevoert dood en verstijfd, rijst in de donkerte van zee en lucht omhoog de massale bleek-gele schoorsteen.

Wel begrijpelijk dat de jongere Hollanders den voorsteller van het glas toddy op de hielen volgden, en vlug de smalle trap afklauterden, welke naar het wandeldek voert, ten einde zich te koesteren in de knusse warmte van de rookkamer. Ook de beide ouderen die op de kajuitskap gezeten waren, stonden op met het doel zich ter ruste te begeven, toen de eenige jongere van het gezelschap, die niet met de anderen was medegegaan, en als in gepeins verzonken was gedurende het laatste gedeelte van het gesprek, hen ophield met deze tegenwerping:

Studeeren in Amerika is gemakkelijk gezegd, maar ten eerste

is daar kapitaal voor noodig, en ten tweede kan men niet met een buitenlandsch diploma ambtenaar worden in Nederland. En vooral dit laatste zal bij vele ouders zwaar wegen.

Laat de dooden hunne dooden begraven! — hernam de spreker van straks. — Wie voor zijn zoon geen hooger heil kent dan te loopen in het ambtelijk gareel, houde hem thuis! Dat is ook veiliger: den jongen mocht eens de lust bekruipen „not to sit down in a rut"! Mijn raad geldt slechts voor hen die van hunne zonen willen maken *werkgevers*, niet administrateurs!

Beheerders bieden zich in meer dan voldoende mate aan; personen die zich wijden aan het verheffen van den werkman komen er eveneens van lieverlede genoeg — want ook dát is een soort van administreeren — maar mannen die ons nieuwe bronnen van bestaan verschaffen, hebben wij te weinig, zoowel onder de kapitalisten als onder de steeds breeder wordende schare van half-kapitalisten — waarmede ik bedoel diegenen wier geërfd kapitaal hun niet toelaat om zonder betrekking te leven op den voet van het voorafgaand geslacht.

En wat de uitgaven betreft: Amerika moge een duur land wezen — vooral voor wie er niet wegwijs is — het zijn waarlijk niet allen millionairs, die daar het hooger onderwijs genieten! Integendeel worden de vacantiën er zóó lang genomen, omdat vele studenten zich zelf onderhouden; in dien vrijen tijd derhalve verdienen moeten wat noodig is om de studiën te kunnen voortzetten. Geld behoeft dus geen bezwaar te zijn; de eenige vraag is, of het niet vele moeders aan de noodige kracht zal ontbreken, om hunne zonen heen te laten gaan; of niet vele jongelingen zelf zich te kleinmoedig zullen gevoelen om te trekken over den Oceaan! Doch in dit opzicht gaat Nederland gelukkig vooruit. Zoo de scholen ook achterlijk blijven, de sport althans maakt minder hokvast en zelfstandiger; de vrijwillige oefening in den wapenhandel in het kamp te Laren — deze uitstekende oefenschool voor jongelingen van zestien jaren — de dienst bij het reservekader, zijn tenminste gelegenheden om zich tot man te vormen, die in onze jeugd ontbraken. Onze ouders, zelf jong geweest in den roezigen tijd van 't jaar dertig, nog levende in den nagalm der Napoleontische beroeringen, be-

merkten niet hoe juist in het midden dezer eeuw Nederland behoefte had aan eene meer tot man vormende opvoeding; gelukkigerwijze komt er ook op dit gebied reactie. Want de twintigste eeuw zal weer *mannen* eischen, evenals zulks eischten de eeuwen, welke de negentiende voorafgingen: mannen gelaarsd en gespoord, gereed voor elken strijd; óók lichamelijken strijd! Ach, van lieverlede hebben wij onze vaderlandsche geschiedenis te veel ingekrompen tot een verhaal van de gebeurtenissen om en bij den haard, tot diplomaten-intriges binnenskamers, tot belegeringen en gevechten dicht bij huis — gezellige veldtochten als het ware — en te weinig worden in herinnering gebracht het taaie geduld, de vele ontberingen en teleurstellingen van die duizende onzer voorvaderen, wier verblijf en arbeid in verre landen het goud verschafte noodig om den vijand bij huis te staan!

Zij die toenmaals weggingen, lieten óók moeders achter; en menige traan moet er geweend, menig hart zijn ineengekrompen — zelfs in de gouden dagen der goudene eeuw! En menig nu vergeten graf zoude getuigen kunnen van zedelijken en lichamelijken strijd, door Nederlanders gestreden in alle deelen der aarde, ver van hen die zij liefhadden. Er is geen helpen aan: die bittere pil moet weder geslikt worden; de negentiende eeuw is als het ware een vacantie-eeuw geweest, een eeuw op pantoffels — vooral voor Nederland. Maar *nu* moeten onze jongens het zeegat weer uit!

En men zegge niet dat het tij verloopen is: Neen, de stroomingen zijn nog dezelfde als eeuwen geleden, de bakens behoeven niet verzet te worden; maar wij hebben te veel de luwte opgezocht, en dientengevolge is ons schip op den droge vervallen. God geve dat het weder vlot kome! Doch daartoe moeten alle handen op 't dek!

Uwe beschouwingen zijn somber, gelijk dit het uitspansel nog zooeven was — merkte de ingenieur op. — Maar de maan heeft, zooals de volksmond zegt, de wolken opgezogen en wij kunnen dus vóór het dek te verlaten ons sterken door een blik op den horizon — dien horizon welken ons stoffelijk oog evenmin lang kan ontberen, als ons geestelijk oog een zicht op de toekomst.

Toen begaven de overgeblevenen zich vóór op het stormdek, waar onder de kommandobrug, naast de kapiteinshut, een onbelemmerd uitzicht wordt verkregen op zee. Een tijdlang overzagen allen zwijgend de vlakte, waarover de maan uitgoot een breeden, zilveren lichtstroom, breeder en breeder wordende naar den horizon toe, tot waar hij zich oploste in één groote schittering.

Zoo hebben velen gestaard — merkte er een op, de stilte verbrekende — en zullen er velen staren, eeuw in eeuw uit, zich afvragende: wat doen nu onze dierbaren? Want in de eenzaamheid van den nacht leven wij wederom met wat ver weg is in plaats of in tijd....

Zullen er ook niet velen zijn, die nooit terugdenken; en eenmaal dáárginder, voor goed uit het vaderland zijn heengegaan? — vroeg nogmaals de jongere van het gezelschap.

Beter zijne bestemming vinden elders, dan die niet vinden thuis! — luidde het antwoord. — Ik heb er velen zien ondergaan omdat zij niet pasten in een zoo eigenaardigen kring als de Nederlandsche maatschappij der negentiende eeuw was; doch die in andere, zij het ook ruwer omgeving geplaatst, een goed gebruik zouden gemaakt hebben van krachten, welke nu slechts hun en anderen ten verderve waren.

Wereldburger dus? — klonk de wedervraag.

Neen — zeide de aangesprokene zachtkens, den blik steeds gericht als in de verte, en meer tot zich zelf sprekende. — Ik heb een betere rechtvaardiging....

En over de zilveren baan, die zich als verloor in de oneindigheid van ruimte en tijd, zweefde wederom die herinnering uit de jongelingsjaren aan, welke zoo dikwerf op den langen tocht opgerezen was voor den geest. Weer werd gezien hoe zich neerzette in het zomermorgenuur, aan een kleine tafel bij het raam van het groote koele vertrek, de oude, kinderlooze man, wiens witte haren zoo vreemd glansden in den blanken schijn van het licht, dat opsloeg uit de rimpelingen van de vijvergracht. En terwijl in de donkerte der zaal, boven het wit van de ongerepte ontbijttafel, bedrijvig flikkerden de stalen breipennen van de vrouw des huizes — zij, boven allen vereerd! — en nu

en dan aan de overzijde een aarzelend tikken verraadde het uitschikken van het theegoed, klonk op in de Veluwsche stilte — een stilte als die der zee — eerst zacht, dan krachtiger en krachtiger, naarmate het innige geloof drong tot luider getuigenis:

Op bergen en in dalen...
Ja, *overal* is GOD!

. . . .

Vier uur in den morgen: Holland! Holland!

Holland — doch in morgennevel; sluimerzwaar. De zon nauwelijks boven de kim, met stillen rooden schijn; het landschap als een oud Vlaamsch tapijt: de kleuren uitgewischt, de omtrekken slechts flauw zichtbaar. Vaal-groen het weideland, waarover de dijk trekt een donkere streep, en waarboven dommelend uitstaan kleine kluftjes boomen. Aan den oever scheepsbakens van grilligen vorm, met in de hoogte kleine bleek-gelige stipjes, die geen licht meer uitstralen: lichtpuntjes zooals in een droom. En over het zilveren water, dat de rivier boordevol vult, en waarop de kentering van het tij duizende fijne rimpelen trekt, — slechts zichtbaar bij zóó lagen zonnestand — glijdt geluidloos, stil, als vreesde het dien slaap te storen, het vaartuig voort.

Is Holland dood?

Maar wemelender en wemelender wordt het mastbosch van Rotterdam; en het vroolijk gerinkink van hamerslagen, het ratelend omhoog hijschen en plonzend neervallen van laadkettingen, al die duizende geluiden van scheepsdrukte vervullen de lucht met één blijden galm. — En nu ontwaakt de zon, gloeit en schittert, en doet land en water trillen van leven. En de boot wordt vastgemeerd aan de kade; en de roes der

begroetingen, de wellust van het weerzien begint. — En weldra daarna weer het gewone leven, het leven van alle dag, zooals vroeger; maar toch niet geheel als vroeger, want bezien met een anderen blik....

Immers het nieuwe leven dáár schonk weer kracht aan oude gedachten, en in de wereld waar Nieuw Nederland werd gesticht en is vergaan, werd *oud* Nederland weer gevonden.

(Voltooid te Zutphen op Koninginnedag 1900.)

NASCHRIFT

tot den tweeden druk.

Na als corrector van dezen tweeden druk, puntkomma's en dubbele punten te hebben terecht geplaatst, wil ik nog even de pen opnemen ten einde een woord van dank te brengen aan de lezers van de eerste uitgave. Want ik heb meer bijvalsbetuigingen van hen ontvangen, dan ik ooit had durven droomen. Slechts zéér enkelen hebben mij van onvaderlandslievendheid beschuldigd; één nam het mij zelfs kwalijk dat ik geen smaak had in de Hollandsche straatjongensbaldadigheid! (Natuurlijk was deze criticus tevens allerminst ingenomen met mijne verheerlijking van het Westersch-Amerikaansche schoolstelsel!)

Maar verreweg de meeste lezers hebben gevoeld, dat ik daarginder Holland droeg in het harte Heb ik niet, teruggekeerd, juist hierdoor thans Amerika op de lippen? Want met dit boek bedoel ik geenszins Nederland te veramerikaniseeren — uitdrukkelijk heb ik trouwens op menige plaats verklaard waarom zulks niet mogelijk is. Maar wel wil ik mijne landgenooten wederom maken tot mannen van ons oud-gemeenebest, en er het mijne toe bijdragen, om waar de negentiende eeuw ons tot kinderen van Staat verlaagde, in de twintigste de zelfstandigheid te herwinnen, zonder welke het ook weldra met de zelfstandigheid van ons Rijk zal gedaan zijn. Tegenover de Fransche idealen (te lang hier te lande gehuldigd), de idealen van door verfijning zóó zeer verslapte volkeren, dat zij enkel door de zweep gesteund, nog recht-op kunnen gaan, worden hier die

van de frisch-noordelijke krachtige volkeren gesteld, welker samensmelting het Amerikaansche ras hebben gevormd. Dat die kracht óók wel eens ten verderve werkt — een dwaas, die het ontkenne! En ik meen dan ook vele malen duidelijk te hebben doen uitkomen, dat geenszins alles wat Amerika kenmerkt, onze bewondering mag gaande maken. Maar het zijn fouten van voorbijgaanden aard, gebreken der jeugd, en daarom wilde ik er mijn boek niet mede vullen. Wie het slechts te doen is om indruk te maken, moge vrij een landschap schilderen versomberd door onweerswolken; wie wil verklaren waarom het graan rijpt en de boomen omhoogschieten, moet allereerst wijzen op de zon. Die zon toch is oorzaak van al dat leven, en óók van het ontstaan dier wolken, ze omhoogtrekkende uit meren en zeeën. Eerst als dit boek voldoende heeft nagewerkt, is het tijd om Amerikaansche gebreken in staats- en stadbestuur, in industrieel- en gewoon leven te schetsen — mits ook zelfs dan niet op zoodanige wijze dat de lezer, zich verheven wanende boven dezulken, al te onnoozel danke: zóó niet te zijn! Want daartoe is in eigen land te veel te verbeteren!... Doch de uiteenzetting van Nederlandsche idealen past niet in het kader van dit naschrift, en werd trouwens in den tusschentijd reeds elders gegeven. [1]

Maar wèl behoort in dit naschrift een woord van dank aan de beoordeelaars van mijn boek; te eerder, omdat zij zullen bemerken dat bij dezen tweeden druk van geen hunner vingerwijzingen is gebruik gemaakt, [2] — wat zij, zoo hier het tegendeel niet uitdrukkelijk werd verklaard, allicht aan schrijvershoogmoed zouden wijten. Maar ik wil zoo vriendelijk zijn om de grondige redenen van mijne onverzettelijkheid den lezer te sparen, want hij weet wel: *le secret d'être ennuyeux....*

---

[1] In mijne brochure „Lente in de Politiek"; J. H. A. Wansleven & Zoon, Zutphen, 1901.

[2] Ja, toch; aan de tabel in de noot op bladzijde 156, heb ik dientengevolge een onderschrift toegevoegd, omdat de waarde der vergelijking in twijfel werd getrokken. Overigens worden zéér ter lezing aanbevolen de beschouwingen van Prof. Dr. W. Koster in de *Wetenschappelijke Bladen* voor Februari 1901.

Slechts van één verwijt moet ik mij zuiveren: van n.l. gedachteloos op het titelblad geschreven te hebben „de Vereenigde Staten van Noord-Amerika"; terwijl dan toch in den officieelen titel dat „Noord" ontbreekt. Ja, indertijd, toen de wereld nog zoo klein was, dat die dertien koloniën, welke zich onafhankelijk verklaarden, denken mochten gansch Amerika te zijn, was die monopoliseerende firma-naam gewettigd; maar sedert er zelfs Vereenigde staten in Zuid-Amerika zijn opgestaan, behoeft geen vreemdeling zich meer aan die reclame te storen; slechts acht ik den criticus gelukkig, wien blijkbaar de huidige beursnoteering der indertijd als Keizerlijk Braziliaansch gekochte hoog-staande staatspapieren niet aan dit feit herinnerde.

Mij zoude het trouwens allerminst passen te vergeten dat over Brazilië eenmaal een Keizer regeerde. Immers na het kleinzielig gekibbel *intra muros*, bewijzende (voor wie zulks nog niet mocht weten!) hoe toenmaals onze hooge en allerhoogste staatsdienaren weinig verder keken dan hun neus, was het de smadelijk weggejaagde Keizer, die de belangen van zijn gewezen land stellende boven eigen waardigheid, ruimer van blik, nog een laatste poging waagde om mij het verlof te verschaffen, noodig om aldaar de uitvoering van een groot werk van algemeen nut te leiden. Zijne gedachtenis daarvoor meer dan dank: oprechte hulde!

Doch nu verder niet meer over mij zelven, slechts over den welgemeenden raad, dien een oud-Nederlander, Vondelvertaler en dichter, L. C. van Noppen, verleden zomer op het Nijmeegsche letterkundig congres, niet enkel de vergadering op het hart drukte, maar regeering en volk. Deze schrijver — wèl bekend met Amerikaansche toestanden — acht het ten hoogste raadzaam om aan een of twee Amerikaansche universiteiten *fellowships* te stichten ter beoefening van de Nederlandsche taal en letterkunde, als het beste middel om Nederland meerderen invloed te geven in dit land der toekomst. Zoo ook oordeelt de heer van Noppen het dienstig voor ons aanzien, dat de regeering Nederlandsche autoriteiten op geschiedkundig en letterkundig gebied in staat stelle tot het doen van onderzoekingen daar te lande; wat dan tevens een ongezochte gelegenheid geeft om door

het houden van voorlezingen meerdere belangstelling in ons verleden — en zoodoende in ons heden — op te wekken.

Een voortreffelijk denkbeeld, om zoo door letterkundig vlagvertoon te vervangen het vertoon, dat ons klein landje op diplomatiek en militair gebied toch niet maken kan! Immers, wie tot een volk wil spreken, richt zich in de eerste plaats tot de opvoeders en tot hen, die eenmaal opvoeders zullen zijn: de studeerende jongelingschap. Cecil Rhodes die — wat wij hem ook terecht verwijten — de grootheid van zijn land boven alles stelde, geeft ons nog na zijn sterven in dezen een voorbeeld, door beurzen aan te wijzen voor Duitschers en Amerikanen ten einde in Engeland te studeeren. En.... hoe hebben wij daarentegen de Afrikaansche studeerende jongelingschap ingehaald?... Doch ik wil op dezen eersten Zondag in April, op welken reeds — zij het ook nog schuchter — het nieuwe leven uitbot, den Hollandschen troosteloozen winter niet langer gedenken, en liever vooruitzien naar de dagen waarop de velden wederom zullen prijken in die kleurenpracht, welke reeds onze voorvaderen het oog verrukte. Waar zoo — na winterslaap — de natuur standvastig hare gaven hergeeft, mogen ook wij dan niet hopen op een toekomst, gelijk aan het verleden?

Haarlem "Rozenhagen".

Westerlengte 100° Greenwich
(breedtegraad van Frankfort)
CANADA
WASHINGTON
OREGON
IDAHO
MONTANA
Missouri riv
Helena
Butte
Livingston
Yellowstone riv
Yellowstone park
NOORD DAKOTA
ZUID DAKOTA
WYOMING
NEVADA
SIERRA NEVADA
VIRGINIA
Zout-meer
SALT LAKE-CITY
Laramie
UTAH
ST. FRANCISCO
COLORADO
DENVER
(breedtegraad van Napels)
Colorado-springs
Cripple-creek
Gunnison
Grand Cañon
ROCKY MOUNTAINS
NEBRASKA
(Winter-Quarters) OMAHA
KANSAS
KANSAS-CITY
Independence
Missouri riv
IOWA
Iowa-city
Pella
Keokuk
Nauvoo
ILLINOIS
(Far-west)
MISSOURI
ST LOUIS
MINNESOTA
DULUTH
MINNEAPOLIS
ST PAUL
New Richmond
WISCONSIN
Mississippi riv
BOVEN MEER
MICHIGAN
MICHIGAN MEER
HURON MEER
MILWAUKEE
CHICAGO
GRAND RAPIDS
Holland
DETROIT
Watervliet
ERIE MEER
ONTARIO MEER
Niagara
BUFFALO
CLEVELAND
PENNSYLVANIA
PITTSBURG
PHILADELPHIA
OHIO
INDIANA
Columbus
Ohio riv
WEST VIRGINIA
WASHINGTON
VIRGINIA
RICHMOND
Appomattox
NORFOLK
Franklin
KENTUCKY
TENNESSEE
NOORD CAROLINA
ZUID CAROLINA
Tuscumbia
Cherokees (voor 1835)
APPALACHAN GEBERGTE
ALABAMA
GEORGIA
MISSISSIPPI
St Laurens riv
MAINE
VERMONT
N HAMPSHIRE
MASSACH
BOSTON
CONNECT
Newport
Schenectady
ALBANY
Hudson riv
NEW YORK
West point
Paterson
NEWYORK
N JERSEY
ATLANTISCHE OCEAAN
ARIZONA
NEW MEXICO
OKLAHOMA
INDIAN TERRITORY
Poteau
Mena
ARKANSAS
Arkansas riv
Red riv
Texarkana
Shreveport
Sabine
Nederland
Port Arthur
LOUISIANA
NEW ORLEANS
TEXAS
(breedtegraad van Suez)
Eng Mylen
Kilometers
FLORIDA
GOLF VAN MEXICO
MEXICO
STILLE OCEAAN
120° Gr.
100° Gr.